

ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణ పోరాటం

ఎమీరైస్ట్ జ్ఞానికాలు

రచయిత

వేదుల నరసింహాం

శ్రీ భీషణాది దుర్గాప్రసాద్ స్తోరక సమితి
ఆంధ్రప్రదేశ్

ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణ పోరాటం

ఎమరైన్ జ్ఞాపకాలు

రచయిత : వేదుల నరసింహం

ముద్రణ : శ్రీ వికారి నామ సం॥ మార్గశిర మాసం, బహుళ త్రయోదశి

తేది : 24.12.2019

ప్రచురణ

శ్రీ భోగాది దుర్గాప్రసాద్ స్వారక సమితి, ఆంధ్రప్రదేశ్

ఆక్షరాల కూర్చు

జాగృతి గ్రాఫిక్స్

3-4-228/4/1

జాగృతి భవన్, కాబిగూడ, హైదరాబాద్ - 500027

040-27561453

ముద్రణ

ఆకృతి ఆఫ్సెట్ ప్రింటర్స్

చిక్కడవల్లి, హైదరాబాద్ - 500 020

దూరపాటి : 040 - 2766 4525

ప్రతులకు

సాహిత్యనికేతన్

3-4-852, కేశవనిలయం,

బర్కత్పురా, హైదరాబాద్-500 027

దూరపాటి : 040-2756 3236

సాహిత్యనికేతన్

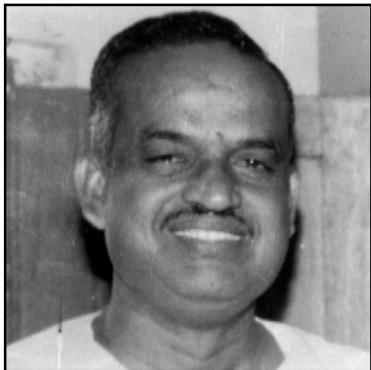
ఏలూరురోడ్, గవర్నర్స్‌పేట,

విజయవాడ - 520 002

దూరపాటి : 9440643348

వెల : రూ. 100/-

అంకితం

ఎమ్రెస్‌నీ కాలంలో ఆర్ఎస్‌ఎన్ ఆంధ్రప్రాంత ప్రచారకులుగా శ్రీ సౌమేవల్లి సోమయ్యగారు వ్యవహరించారు. వారు స్వాతంత్యం రాక ముందే ఆర్ఎస్‌ఎన్ ప్రచారక్గా వచ్చి తమ పూర్తి జీవితాన్ని సమాజసేవకు సమర్పణ చేసారు. నెల్లూరు, గుంటూరు జిల్లాల ప్రచారకులుగా పనిచేశారు. 1959 నుంచి 1989 వరకు 30 సంవత్సరాలపాటు ఆంధ్రప్రాంత ప్రచారక్ బాధ్యతలో వేలాదిమంది స్వయంసేవకులు, కార్యకర్తలకు మార్గదర్శనం చేశారు. ఎందరికో స్వార్థినిచ్చారు. 1989 నుంచి 1995 వరకు దక్షిణాది రాష్ట్రాల సేవా ప్రముఖ్గా పనిచేశారు. 1995 జూన్ నెలలో కేరళ పర్యటనలో విచిత్ర పరిస్థితులలో టైలుకింద పడి 67 సంవత్సరాల వయస్సులో స్వరస్థలయ్యారు. ఎమ్రెస్‌నీకి వ్యతిరేకంగా ఆంధ్రప్రాంతంలో జరిగిన పోరాటానికి స్వరీయ సోమయ్యగారే మార్గదర్శకులు.

“ఎమ్రెస్‌నీ జ్ఞాపకాలు” చిరుపుస్తకం శ్రీసోమేవల్లి సోమయ్యగారికి అంకితం.

- శ్రీ భోగాది దుర్గాప్రసాద్ స్వార్క సమితి
ఆంధ్రప్రదేశ్

ఎమర్జెన్సీ ఓ చీకటి అధ్యాయం

స్వీతంత్ర భారతదేశ వరితలో ‘ఎమర్జెన్సీ’ కాలభండం ఒక చీకటి అధ్యాయం. అధికారాన్ని నిలుపుకోవడం కోసం నియంత ఇందిర అయ్యవసర పరిస్థితిని విధించింది. దేశవ్యాప్తంగా వందలాదిమంది నేతలను నిర్ఘంధించి జైళ్ళకు తరలించింది. ఆర్.ఎస్.ఎస్.తో సహ అనేక సంస్థలను నిషేధించింది. పత్రికలపై సెన్యార్పిష్ట విధించి అజ్ఞాత ఉద్యమ వార్తలు ఏపీ ప్రజలకు చేరకుండా ఆంక్షలు విధించింది. పత్రికలన్నీ ఇందిర భజన, స్తోత్రం చేయడం ప్రారంభించాయి. దేశంలో భయానక వాతావరణం ఏర్పడింది. శారహక్కలు హరించబడ్డాయి.

ఇటువంటి భయానక వాతావరణంలో కూడా ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణ ఫోరాటం కొనసాగింది. లోక సంఘర్ష సమితి ఆధ్యార్యంలో దేశవ్యాప్తంగా వ్యక్తిగత, సామూహిక సత్యాగ్రహాలు జరిగాయి. దేశం నలుమూలలో జరిగిన సత్యాగ్రహాలలో లక్ష్మమందికి పైగా అరెస్టు అయ్యారు. ఈ సత్యాగ్రహాలలో 90శాతం ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తలే. రాజ్యంగ సవరణద్వారా అధికారాన్ని శాశ్వతం చేసుకోడానికి శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ చేసిన ప్రయత్నాలను పొర్చుమొంటు లోపలా, బయట నిలదీయడం జరిగింది. అజ్ఞాత పత్రికలు ప్రజలలో చైతన్యం కలిగించాయి. 1977 మార్చి మూడోవారంలో జరిగిన పొర్చుమొంటు ఎన్నికల్లో దేశప్రజలు ‘ఓటు’ అనే వజ్రాయుధంతో నియంతకు బుద్ధిచెప్పారు. ప్రజాస్వామ్యం తిరిగి పట్టాలు ఎక్కింది.

ఈ ఉద్యమ చరిత్రను గ్రంథశం చేయాలన్న సంకల్పంతో ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురిస్తున్నాం. సీనియర్ జర్జలిస్టు శ్రీ వేదుల నరసింహా “ఎమర్జెన్సీ జ్ఞాపకాలు” ఈ తరానికి తెలిసే దీతిలో రచన కొనసాగించారు. రచయితను ప్రత్యేకంగా అభినందిస్తున్నాం. ఈ పుస్తకానికి ముందుమాట రాసియచ్చిన ఆర్.ఎస్.ఎస్. దక్కిణ మధ్య క్షేత్రప్రచారక్ శ్రీ ఎలె శ్యామ్ కుమార్గారికి, మంచి అభిప్రాయం వ్యక్తంచేసిన వనవాసీ కల్యాణ పరిషత్ ప్రచారక్ కె. రామచంద్రయ్యగారికి కృతజ్ఞతలు. ఈ పుస్తకం ఇప్పటికాన్ని ఆకట్టుకుంటుందని ఆశిస్తున్నాం.

- ప్రకాశకులు

స్వగతం

ఎందరో.. ఎన్నో జ్ఞాపకాలు

స్వతంత్ర భారతదేశ చరిత్రలో ఎమరైస్టీ ఓ చీకటి ఫుట్టం. ప్రజాస్వామ్య పునాదులను కదలించడానికి నియంత ప్రయత్నించిన వైనం.. ఆ నియంతృత్వ విధానాలను ఎదిరించి తిరిగి ప్రజాస్వామ్యం వ్యవస్థను పట్టాలకు ఎక్కించిన ఘనత దేశ ప్రజలదే. 1975, జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి ఎమరైస్టీ ప్రకటించగా, 1977, మార్చి 22వ తేదీ రద్దు చేయబడింది. సుమారు 21 నెలల పాటు కొనసాగిన ఆ కాలభండంలో అనేక వేలమంది రాజకీయ నాయకులు, సామాజిక కార్యకర్తలు నిర్వహించించబడ్డారు. సుమారు లక్ష్మా పాతిక వేలమంది జైలుపాలు కాగా, అందులో 90 శాతం మంది ఆర్ఎస్ఎస్ కార్యకర్తలే. అయితే ఇది సుమారు 45 సంవత్సరాల క్రితం నాటి చరిత్ర.

ఇటీవల కొందరు మిత్రులతో ముచ్చటిస్తున్నప్పుడు ఎమరైస్టీ విశేషాలను ఈ తరానికి అందజేయాల్సిన అవసరం ఉండని అభిప్రాయపడ్డారు. ఇప్పటి తరంలో అత్యధిక శాతంమంది అప్పటికి ఇంకా పుట్టనేలేదు. మారుతున్న కాలంలో వారికి దేశ చరిత్రకు సంబంధించిన కీలక ఘుట్టాలు తెలిసే అవకాశంలేదు. ఎమరైస్టీ అనుభవాలను గ్రంథస్థం చేయాలని కొందరు నెన్నిహిత మిత్రులు చేసిన సూచనతోనే.. అనాటి జ్ఞాపకాలను పుస్తక రూపంలో తీసుకువచ్చే సాహసానికి పూనుకున్నాను.

అయితే 45 సంవత్సరాల క్రితం జరిగిన సంఘటనలను యథాతథంగా లిఖించడం కత్తిమీద సాముపంచిదే. ఎమరైస్టీ కాలభండంలో ఆర్ఎస్ఎస్ ప్రచారక్గా కర్మాలు, అనంతపురం జిల్లాలో అజ్ఞాతంగా పనిచేసే అదృష్టం నాకు కలిగింది. శ్రీ తుమ్మలపల్లి హరిహరశర్మ సంపాదకత్వులో వెలువడిన ‘ఎక్కరే’ పక్షపత్రిక నిర్వహణ బాధ్యత నాకు అప్పగించారు. ఆ సమయంలో దేశవ్యాప్తంగా జరిగిన పోరాటానికి సంబంధించిన సమస్త సమాచారం ముందుగా నాకు చేరేది. ఆంగ్రూ, హిందీ భాషలలో వచ్చిన సమాచారాన్ని తెలుగులోకి అనువదించడం, ఆ తరువాత ప్రింటింగ్ చేయించి జిల్లా కేంద్రాలకు చేరేవేయడం నా పని. ఆ రకంగా ఒకవిధంగా ఎమరైస్టీ కాలంలోనే నా పాతికేయ

జీవితం ప్రారంభమైంది.

ఈ పుస్తక రచనకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని లేచి భండారు సదాశివరావు రచించిన ‘జన విజయం’, శ్రీ కొత్తపల్లి ఘనశ్యమల ప్రసాదరావు గ్రంథం చేసిన ‘ప్రజా పోరాటం’, ‘శక్తిపుత్ర’ కలంపేరుతో శ్రీ ముదిగొండ శివప్రసాద్ రచించిన ‘అత్యచార పర్వం’, శ్రీ మాణిక్ చంద్ర వాజ్పేయి హిందీలో రచించిన గ్రంథం ఆంగ్ల అనువాదం ‘ది ఫీపుల్ వర్షాన్ ఎమర్జెన్సీ- ఎ సాగా ఆఫ్ స్ట్రగుల్’ అనే పుస్తకం ఎంతో ఉపకరించాయి. ఈ పుస్తకం చివరలో అందించిన ఐదు అనుబంధాలు మై నాలుగు గ్రంథాలలోనుంచి స్నీకరించినవే. వృత్తిరీత్యా నేను జర్వులిస్టును. వార్తలు రాసినట్లుగా ఈ పుస్తక రచన కొనసాగింది.

ఈ చిరు ప్రయత్నంలో అనేకమంది సహకరించారు. ఎందరో మిత్రులు తమ అనుభవాలు తెలియజేశారు. ముఖ్యంగా విశాఖపట్నం కార్యకర్తలు సర్వశ్రీ ప్రాఫేసర్ దుగ్గిరాల విశ్వేశ్వరం, వద్దమూడి బ్రిప్స్టన్సందర్భావు, మై సత్యాగ్రావు మాస్టర్సు, కె. రాంప్రసాద్, కప్రా భవానిశంకరుడు తదితరులు తమ అనుభవాలను తెలియజేశారు. మరందరో మిత్రులతో ఇష్టాగేంజ్యూగా మాట్లాడుతూ సమాచారం సేకరించాను. సీనియర్ జర్వులిస్టుడాగా గోపరాజు నారాయణరావుగారి సిద్ధాంత గ్రంథం ‘ది తెలుగు ప్రైస్ - డ్యూరింగ్ ఎమర్జెన్సీ డెస్క్’ ఎంతో ఉపకరించింది. అందరికీ పేరు పేరునా ధన్యవాదాలు.

ఈ జ్ఞాపకాల దొంతరకు ముందుమాట రాసిన ఆర్ఎస్ఎస్ దక్కిణమధ్య క్లీష్ట ప్రచారక్ శ్రీవలె శ్యామ్కుమార్గారికి కృతజ్ఞుడను. మంచి అభిప్రాయం వెలిబుచ్చిన వనవాసి కళ్యాణ పరిపత్తి జ్యేష్ఠ ప్రచారక్ శ్రీ కె. రామచంద్రయ్యగారికి ధన్యవాదాలు.

ఈ పుస్తకాన్ని చక్కగా ముద్రించి ఇచ్చిన ఆకృతి ఆఫ్సెట్ ప్రింటర్స్కు ధన్యవాదాలు. చివరగా ఈ పుస్తక ప్రచురణకు అంగీకరించి ప్రచురించిన శ్రీభోగాది రుద్దాప్రసాద్ స్కూలక సమితి ఆంధ్రప్రదేశ్ వారికి సర్వోదా బుఱపడి ఉన్నాను.

ఈ పుస్తక రచనలో పూర్తి సహకారం అందించిన నా ధర్మపత్ని శ్రీమతి వేదుల సుధామణికి ప్రత్యేక అభినందనలు. ఈ పుస్తక రచన, ముద్రణలో సహకరారం అందిజేసిన ఎందరో మహానుభావులు.. అందరికీ శత, సహార్థ వందనాలు.

ప్రాంతరాజు

మాత్రమూమిసేవలు..

24 డిసెంబర్, 2019

వేదుల నరసింహం

81421 36815

ముందుమాట

ఈ తరానికి తెలియాలి

అత్యవసర పరిస్థితి గురించి పుస్తకం రాయించి, ప్రచురించిన శ్రీ భోగాది దుర్గాప్రసాద్ స్వారక సమితిని అభినందిస్తున్నాను. ఆనాటి పరిస్థితులను కళ్ళకు కట్టినట్లు రచించి ఇప్పటి తరానికి అందించిన శ్రీ వేదుల నరసింహం గారిని ప్రత్యేకంగా అభినందిస్తున్నాను. ఎందుకంటే 'అత్యవసర పరిస్థితి' విధించి 45 సంవత్సరాలు ఘూర్తికావస్తోంది. ఆనాటి చరిత్ర ఇప్పుడున్న తరానికి తెలియదు.

అప్పటి ప్రధానమంత్రి ఇంద్రింగాంధీ తన స్వార్థంకోసం ఎంతో ఫోరంగా మొత్తం దేశాన్ని ఇబ్బందుల్లో నెట్టివేసింది. ఎన్నోవేల కుటుంబాలు రోడ్సునపడ్డాయి. ఆనాటి ఆగడాలు ఇప్పటి తరానికి తెలియవు. అనేకమంది దేశభక్తులను జైశ్వల్లో నిర్వంధించి చిత్రపాంసలు పెట్టారు. వాటిన్నింటినీ లెక్కచేయకుండా పోరాటానికి సిద్ధపడ్డారు దేశభక్తులు. జైశ్వలునుంచి ఎప్పుడు బయటకు వస్తామో తెలియని పరిస్థితులు ఉన్నాయి.

జైలుకు వెళ్లే మళ్ళీ ఎప్పుడు విడుదల అవుతామో తెలియని పరిస్థితులు ఉన్నా అనేకమంది నేతలు... ముఖ్యంగా యువకులు సత్యాగ్రహాలు చేయడానికి ముందుకు వచ్చారు. ఆనాటి భయంకర పరిస్థితులలో వారి దైర్యం, సాహసం సమాజానికి ప్రేరణ ఇచ్చింది. సత్యాగ్రహాలను జైశ్వల్లో పెట్టి చిత్రపాంసలకు గురిచేశారు. అవన్నీ నిజంగా జరిగాయా? అని ఇప్పటి తరానికి ఆశ్చర్యం కలగకమానదు. ఆనాటి వాస్తవ సంఘటనలను, దారుణాలను ఇప్పటితరానికి తెలియపర్చాల్సిన అవసరం ఉంది. ఆ ప్రయత్నాలకు ఘనుకున్న శ్రీ భోగాది దుర్గాప్రసాదు స్వారక సమితి నిజంగా అభినందనీయం.

ఆ సమయంలో నేను 10వ తరగతి ఘూర్తిచేసి ఇంటర్వెండియెటలో చేరాను. అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటించారు. అత్యవసర పరిస్థితి విధించిన వెంటే దేశవ్యాప్తంగా అనేకమంది నాయకులను నిర్వంధించారు. మా పెద్దలన్నయ్య శ్రీ నరేంద్రగారిని కూడా అరెస్టు చేశారు. ఒకవైపు మా నాన్నగారు ఉద్యోగంనుంచి పదవీ విరమణ చేశారు. రెండోవైపు పెద్దన్నయ్య జైలుకు వెళ్ళారు. ఇంట్లో పరిస్థితి గంభీరంగా తయారైంది.

ఇల్లగడవడం కోసం నేను ఇంటర్ చదువుతూనే చిన్న పొట్టి ప్రారంభించాను.

మరోవైపు దేశప్రజలకు జరుగుతున్న వాస్తవాలు, వార్తలు తెలియపరచడం కోసం రూపొందిస్తున్న సైక్లస్టియల్డ్ రహస్య పత్రికలు ఇంటింబీకీ చేరవేసే బాధ్యతను అప్పగించారు అప్పటి మా ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారక్ సామా బాల్రెడ్గిగారు. రోజూ రాత్రిపూట ఆ రహస్య పత్రికలు సంచిలో పెట్టుకొని... అర్థరాత్రి సమయంలో వాటిని తలుపుల సందులోంచి, కిటికీలనుంచి ఇళ్ళలోకి వేసేవాళ్ళం. చిన్న పిల్లలం కాబట్టి పోలీసులదృష్టి మామీద వుండేదికాదు. అలా రాత్రిపూట రెండు-మూడు గంటలదాకా పనిచేసేవాళ్ళం. రహస్య సమాచారం ముఖ్యమైన వారికి, అధికారులకు చేరవేసేపని అప్పగించేవారు. మామీద పోలీసులకు ఎలాంటి అనుమానం వచ్చేదికాదు.

సత్యాగ్రహోలు ప్రారంభమయ్యాయి. ప్రైదరాబాద్లోని నవివాలయం ఎదుట శ్రీ అంబాదాన్ సత్యాగ్రహం చేశారు. షైల్లో చిత్రహింసలుపెట్టారు. ఇంకా అనేకమందిని నిర్ఘంధించారు.... ఇటువంటి వార్తలు విస్తుపుడు నామనస్సులో ఒక వీరోచితమైన భావన కలిగేది. నేనుకూడా సత్యాగ్రహం చేయాలి అన్నబలమైన కోరిక కలిగింది. ఆ తరువాత బృందాలవారీగా సత్యాగ్రహోలు ప్రారంభమయ్యాయి. సత్యాగ్రహం చేయాలన్న కోరికను మా ప్రచారక్ బాల్రెడ్గిగారికి తెలిపాను. ‘నువ్వువిన్నపిల్లవాడివి. సత్యాగ్రహం అవసరంలేదు’ అని అన్నారు. కానీ పట్టవదలకుండా ఆయనవెంటబడ్డా. తరువాత కొన్నాళ్ళకు సత్యాగ్రహం చేయడానికి అనుమతి ఇచ్చారు.

1975 డిసెంబర్నెలలో సత్యాగ్రహం చేసే అవకాశం లభించింది. ప్రైదరాబాద్లోని అబిడ్స్ సెంటర్లో సాయంత్రం కగం॥లకు జనసంచారం అధికంగా ఉండే సమయంలో సత్యాగ్రహం చేయాలని నిర్ణయం జరిగింది. (తేదీ జ్ఞాపకంలేదు) సోషలిస్టు పొట్టి ఎమ్మెల్సీ జనార్థనరెడ్డి మా బృందానికి నాయకుడు. ఐదుగురం ఈ సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నాం. అరెస్టు అయిన తరువాత ఏమిచెప్పాలో, ఏమిచెప్పకూడదో ముందుగానే సూచనలు ఇచ్చారు. సరిగ్గా సాయంత్రం ఐదుగంటలకు జనమంతా ఎవరి పనులమీద వారుండగా “మేం అయిదుగురం కలుసుకున్నాం. మనసులో ఒకవైపు ఉత్సంఘ. రెండోవైపు ఆతురత- ఎప్పుడు సత్యాగ్రహం చేస్తాం. ఎప్పుడు అరెస్టు అవుతాం?” అన్నదే ఆలోచన! ఇంతలో సమయం అయింది. అంతా పూల దండలు ధరించి... కరపత్రాలు పంచుతూ - ఎమర్జెన్సీకి వ్యక్తిగతంగా నినాదాలు చేస్తూ ఒకస్టారిగా గన్ఫోండ్ చౌరస్టావైపు దూసుకువచ్చాం. సైకిళ్ళు, సూటల్రపై వెళ్ళేవారికి, బస్సులలో ఉన్నవారికి కరపత్రాలు పంచుతూ వెళ్ళాం. ప్రాథిక్ అంతా నిలిచిపోయింది. నినాదాల జోరు పెరిగింది. అరగంట పాటు నినాదాలతో

పోర్తుంచాం. 30ని॥లు తరువాత పోలీసులు వచ్చి అరెస్టుచేసి తీసుకువెళ్లారు. అబిడ్స్ సెంటర్లోని పోలీసు స్టేషన్స్‌మందే ఇదంతా జరిగింది.

ఆ రాత్రి పోలీసు అధికారులు ఒకరి వెంట ఒకరు వచ్చి ప్రశ్నించసాగారు. సమాధానం చెప్పపోతే కొట్టడం - ఎవరు పంపించారంటే ఎమ్ముచ్చే జనార్థన్‌రెడ్డిగారి పేరు చెప్పాం. అయితే అసలు వేర్లు రాబట్టేందుకు పోలీసులు ఎంతో ప్రయత్నించారు. కానీ మేం ఎవరివేరు చెప్పలేదు. దాంతో కోపంవచ్చి విపరీతంగా కొట్టారు. చలికాలం కదా! బట్టలూడిసి కేవలం డ్రాయర్లు పైఉంచి చితకబాదారు. తలవెంటుకలు వట్టుకొని ముందుకూ... వెనుకకూ లాగుతూ కొట్టడం జరిగింది. తెల్లవారుజామున 4గంటలవరకు కొట్టడం సాగింది.

మరుసటిరోజు ఉదయం కోర్టుకు తీసుకువెళ్లి మేజిప్రైట్‌ముందు హోజరుపరిచారు. మేజిప్రైట్ ముమల్చిచూసి ఆశ్చర్యపోయారు. ఇంతచిన్నవయసులో మీరు ఎందుకు సత్యాగ్రహం చేసారని ప్రశ్నించారు. “మీ జీవితం నాశనం అయిపోతుంది కదా” అని వ్యాఖ్యానించారు. నెలరోజులశిక్ష వేసారు.

జైలులో సంఘశిక్షావర్గులో మాదిరిగా ఉంది. ఉదయంనుంచి రాత్రివరకు కార్యక్రమాలే. మాకు పెట్టే 700 గ్రాముల అన్నం సరిపోయేదికాదు. అందువల్ల సరిపడా అన్నం పెట్టమని, సరుకులు ఇస్తే మేమే వంటచేసుకుంటామని కోరాం. కానీ ఇవ్వలేదు. వెంటనే ఉపవాసదీక్షతో 125మందిమి సత్యాగ్రహం ప్రారంభించాం. ఒకరోజు తరువాత జైలు సూపరింటెండెంట్ పరుగెత్తుకుంటా వచ్చాడు. “700 గ్రాములు ఎందుకు సరిపోదు అంటా చిన్నవాడివి, నీకుకూడా సరిపోవడంలేదా! అని ప్రశ్నించాడు. నాకుకూడా చాలండండెన్నాను. 700గ్రాముల అన్నం తెప్పించి తినమన్నారు. పూర్తిగా తినాను. మరో 700గ్రాములు తెప్పించారు. అదీ తినేసాను. అప్పుడు మాకందరికీ సరిపడా సరుకులు ఇవ్వడానికి అంగీకరించారు.

ఒకవైపు మా పెద్దన్నగారు జైలులో ఉన్నారు. నేను కూడా జైలులో ఉన్నాను. ఇంట్లో చాలా ఇబ్బందులు ఎదురూంటున్నాప్పటికీ అంతా దైర్యంగానే ఉన్నారు.

ఇలాంటి అనుభవాలు అందరికీ ఉన్నాయి. అటువంటి అనుభవాలను వెలుగులోకి తెచ్చి ప్రయత్నం చేసిన శ్రీ భోగాది దుర్గాప్రసాద్ సమితి, అంధ్రప్రదేశ్ వారికి ధన్యవాదాలు.

విజయవాడ
24 డిసెంబర్, 2019

- శ్యామ్సుకుమార్
అర్.ఎన్.ఎన్. డక్షిణ మధ్య క్లైంట్ ప్రచారక్

అత్యవసర చికటి రోజులు

శ్రీమతి ఇందిరా గాంధి తన కుర్చీని రక్షించుకోవడానికి దేశమలో అంతర్గత ఎమర్జెన్సీ పేర ఒక భయంకర చట్టాన్ని తెచ్చింది. 1975జూన్ 25న ఎమర్జెన్సీని ప్రకటించినా జులై మొదటి వారంలో రాష్ట్రాలు స్వయంసేవక సంఘాలై నిపేథం విధించింది.

దేశంలోని ప్రముఖ నాయకులతోభాటు సంఘు అధికారులను మీసా క్రింద అరెస్ట్ చేసింది. ప్రముఖ కార్బూకర్తలు, ప్రచారకులు అరెస్ట్ కాకుండా ఉద్యమం నడపాలని నిర్ణయం జరిగింది.

ఖమ్మంలోని సంఘు కార్బూలయానికి పోలీసులు సీల్ వేసి, ఒక పోలీసును కాపలా ఉంచారు. ఎమర్జెన్సీని ఎత్తివేయాలని కరపత్రాలు జిరాక్స్ తీసి సంఘుకార్బూకర్తలు పంచారు. దాంతో ఖమ్మం శ్రీరామకృష్ణ విద్యాలయంలో ఆచార్యులుగా పనిచేసే శ్రీమాదిరాజు సీతారామరావు, శ్రీఘణిభట్ల శివరామకృష్ణ, శ్రీపైడిమప్రి కృష్ణరెడ్డి, శ్రీసంధిరి లక్ష్మీనారాయణలను అరెస్ట్ చేశారు. కృష్ణరెడ్డిని బాగా చిత్రపాంసలు పెట్టారు. సంఘుకార్బూకర్తల పేర్లు చెప్పించి, వారి ఇంద్రుకు తీసుకెళ్లి అరెస్ట్ చేసారు. శ్రీకృష్ణరెడ్డిని చాలా చిత్రపాంసలు చేసి, చేతి గోళలో సూదులు గుచ్ఛారు. ఆయన చేత అనేక విషయాలు చెప్పించడానికి ప్రయత్నం చేశారు. స్విహ కోల్పోయాక ముఖంపై నీళ్లుచల్చి స్విహ వచ్చాక మళ్లీ చిత్రపాంసలు పెట్టారు. పై కార్బూకర్తలు మరియు మధిర తాలూకాలోని పినపాక గ్రామంనుండి మండల కార్బూవాహకగా ఉన్న శ్రీఘణిభట్ల మోహన్దాస్ గాంధీని, శివరాత్రి కోటేశ్వరరావులను మీసాచట్టం క్రింద వరంగల్ సెంట్రల్ షైల్కు పంపారు.

దేశంలో ఎక్కడ చూసినా భయంకరమైన వాతావరణం నెలకొల్పిబడింది. ప్రజల్లో పైతృస్యం తెచ్చి జరుగుతున్న విషయాలను ప్రజలకు తెలియ చెప్పడంకొరకు ప్రత్యేకంగా లోక సంఘర్షణ సమితి ఏర్పడింది. భయంకరమైన వాతావరణాన్ని పోగొట్టడంకొరకు వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు చేయాలని నిర్ణయం జరిగింది. మొట్టమొదట వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహం

చేయడానికి ఖమ్మంకు చెందిన యువకుడు శ్రీమాదిరాజు గోపాలకృష్ణ ముందుకు వచ్చాడు. అయిన్ని పోలీస్ స్టేషన్లోకి తీసుకెళ్లగా లాకవ్ గదికి చెందినటువంటి ఇనుప చువ్వులు మధ్య ఆయన తలను ఇరికించి వెనుకవైపు నుండి విపరీతంగా కర్రలతో కొట్టారు. ఆ దెబ్బలకు తాళలేక గోపాలకృష్ణ అరవడం మొదలు పెట్టాడు.

జిల్లా ప్రచారక్ని చూపిస్తానని చెప్పి, నేను (రామచంద్రయ్య) ఉన్నటువంటి ఇంటికి పోలీసులు తీసుకొని వచ్చాడు. పోలీసులు ఆ ఇల్లంతా వెతికి నేను లేకపోయేసరికి ఆ ఇంటి ఇల్లాలను మాదిరాజు రాధాకిష్వన్రావుగారు శ్రీమతిలలితమ్మను నిలదీయడం.. “ఈ ప్రచారక్ మీ ఇంటికి ఎందుకు వస్తాడు” అని అడిగితే, “ఆయన మా తమ్ముడు ఎప్పుడూ వస్తూనే ఉంటాడు” అని చెప్పింది. పోలీసులు ఇల్లంతా వెతికి నేను కనబడ పోయేసరికి వెళ్లిపోయారు.

కొంతమంది సివిల్స్‌డ్రెస్‌లో ఉన్నారు. కొద్ది సేపు అలా చూసి వారు వెళ్లిపోయారు. పోలీసులకు నేను ఎలా ఉంటానో తెలియదు. నన్ను గుర్తుపట్టే ఒక మధిర పొడ్ కానిస్టేబుల్‌ద్వారా కామేపల్లినుండి ఇల్లందుకు వెళ్లే బస్సులో అరెస్టు చేసారు. నన్ను (రామచంద్రయ్య) అరెస్టుచేసి వరంగల్ జైల్లో మీసా కింద నిర్వంధించారు. తర్వాత ఆ సమయంలో జిల్లాశారీరక్ ప్రముఖుగా ఉన్నటువంటి శ్రీచీరాల లక్ష్మిరెడ్డిగారిని ఖమ్మం జిల్లా ఉర్దుమానికి బాధ్యండిగా నియమించడం జరిగింది.

రెండవ సత్యాగ్రహిగా మధిరకు చెందినటువంటి దీన్దయాత్మ భాట్సుస్టాడియో ఏలూరు లక్ష్మినారాయణగారు ముందుకు వచ్చాడు. ఆయనను పోలీసులు అరెస్టు చేసి, చిత్రహింసలు పెట్టినా భయపడకుండా గట్టిగా నిలబడ్డాడు. జైలుకు వెళ్లాక కోర్టు ముందు వాదించుకుని బెయిల్‌పై బయటకు వచ్చాడు. ఆ తరువాత కొద్దిరోజులకి సామూహిక సత్యాగ్రహం చేయాలని నిర్ణయం జరిగింది. దాని కొరకు ఖమ్మం సామూహిక సత్యాగ్రహంలో శ్రీవక్కులంక వెంకటేశ్వరరూపగారు, కామేపల్లికి చెందిన అమిరినేని గోపయ్యగారు, మధిర వెంకటేశ్వర సామీ, అల్లారి సీతారామారావు మొదలగు వారంతా పాల్గొన్నారు.

మహిళల సత్యాగ్రహానికి శ్రీమతి వక్కులంక దుర్గాదేవి నాయకత్వం వహించారు. ప్రభా రుక్కిణిదేవి, కాంతి శ్రీనివాస్, చీమలదిన్నె సాంబశివరావుగారి భార్య భానుమతి, కొత్తగూడెంకు చెందినటువంటి సజన్లాల్ భార్య మున్ని, పర్మ రాజవింగయ్యగారిభార్య కమల మొదలగువారు పాల్గొన్నారు.

ఇల్లందులో జరిగిన సత్యాగ్రహానికి వేముల లింగమూర్తి నాయకత్వం వహించాడు. సత్యాగ్రహం జరుగుతుంబే వందలాదిమంది వచ్చి తిలకించారు. ఆ సమయంలో సైకిల్ పై వస్తున్నటువంటి లెక్కర్ పుల్లగుమ్మి శ్రీనివాసాచార్యులు ఈ మహిళలను సత్యాగ్రహానికి ప్రోత్సహించాడనిచెప్పి అరెస్టు చేసి, జేలుకు పంపారు. ఆ తర్వాత బెయిల్ పై బయటకు వచ్చాడు. ఆ తర్వాత కొత్తగూడెంలో జరిగిన సత్యాగ్రహానికి పిల్లి రాజేశ్వరరావు నాయకత్వం వహించాడు. గుమలాపురం సత్యనారాయణ మొదలగు వారంతా ఆ సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. ఇల్లందులో జరిగిన సత్యాగ్రహానికి వేముల లింగమూర్తి నాయకత్వం వహించాడు.

ఎమర్జెన్సీ విధించగానే ప్రముఖమైనటువంటి సంఘు కార్యకర్తలను, జనసంఘు కార్యకర్తలను అరెస్టుచేసి మీసా క్రింద వరంగల్ జైలుకు పంపారు. వారిలో ముఖ్యంగా భమ్మంజిల్లానుండి మాదిరాజు నరసింహరావు, దారపునేని కోబేశ్వరరావు, యల్లేరునే.రాజు, గండ్ర సుబ్బారెడ్డి, భద్రాచలం నుంచి కొబ్బరికాయల సుబ్బారావులను, వరంగల్ నుండి భండారు సదాశివరావు, దాక్షర్ శరగోపాచార్య (జిల్లా సంఘుచాలకులు), కరీనగర్నుండి సముద్రాల నాగభూషణం (జిల్లా సంఘుచాలకులు), పర్మాలనుండి కాచం రాజీవరయ్య, నల్గొండజిల్లానుండి గవ్వా మధుసూదన్ రెడ్డి, పాశం చంద్రశేఖర్ రెడ్డి, కట్టా రాంపెడ్డి (జిల్లా కార్యవాహ), కోదాడనుండి శ్రీమాచిరాజు సీతారాం, గుండపరపు సత్యనారాయణలను అరెస్టు చేసి తెచ్చారు. ఆ తర్వాత ఈ క్రిందివారు సత్యాగ్రహం చేసి మీసా క్రింద అరెస్టులు వరంగల్ జైలుకు వచ్చారు. వారిలో చెన్నమనేని విద్యాసాగర్ రావు (ఆ తర్వాత కేంద్రియ గృహ రాజ్యమంత్రి, మహారాష్ట్ర గవర్నర్), యదవల్ అజయ్ కుమార్ రెడ్డి. ఎడ్డ నారాయణ రెడ్డి (అడ్వకేట్, బోనగిరి తాలూకా కార్యవాహ) సత్యాగ్రహం చేసి అరెస్టుతలు జైలుకు వచ్చారు. పోలీసుల లాటీదెబ్బల కారగా వీరందరూ రక్తము బట్టలతోనే జైలుకు వచ్చారు. ఆ తర్వాత వరంగల్నుండి చందుపట్ల జంగారెడ్డి, పోకల వీరన్న, కైరంకొండ నారాయణ స్వామి, గురం లక్ష్మీనారాయణ మొదలగు వారంతా వచ్చారు.

ప్రచారక్లలో శ్రీధర్జీ (విభాగ్ ప్రచారక్), భానుసింగ్జీ (కరీనగర్జిల్లా), దానం సుధాకర్ (నల్గొండ జిల్లా), గంటా సుభావ్ రెడ్డి (నల్గొండ) ఉన్నారు.

ఎమర్జెన్సీ రోజుల్లో వందేమాతరం పత్రికను ప్రజలకు రహస్యంగా పంపిణీ చేసేవారు. భమ్మం పట్టణంలో దసరా ఉత్సవం సందర్భంగా జమ్మువద్ద జరిగిన ఉత్సవంలో వేలాది

మంది ప్రజలు పాల్గొన్నారు. ఆ సమయంలో 4వ తరగతి చదివే ఓ విద్యార్థి వందేమాతరం ప్రతులను ప్రజలకు పంపిణి చేయడం ప్రారంభించాడు. ఇది గమనించిన పోలీసులు అతన్ని పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ లోగానే పోలీసుల కళ్ళగప్పి ఆ విద్యార్థి చాకచక్కంగా పరారయ్యాడు. ఆ విద్యార్థి నేడు న్యాయ వ్యవస్థలో ఉన్నాడు.

జైల్లో అందరూ సంఘు శిబిరం లాగానే అనేక సిద్ధాంత పరమైన కార్యక్రమాలతో గడిపారు. చాలా సంవత్సరాలు జైలులోనే ఉండాల్సి వస్తుందని అనుకున్నారు. కానీ పాలకుల దమనసీతికి అంతం పలికింది. ఎన్నికల్లో కాంగ్రెస్ పాట్ చిత్తుగా ఓడినందున ఇందిరాగాంధీ రాజీనామా చేయక తప్పలేదు. 20మాసాల తర్వాత అందరికి జైలునుండి విముక్తి లభించింది.

ఇంత సులభంగా ఇందిరాగాంధీ ఎన్నికలు పెట్టడానికి క్రింది ఒక కారణంకూడా ఉన్నది. కరీంనగర్జిల్లా గోదావరిఖనిలో విద్యార్థిగా ఉన్న కొమళ్ళ అంజనేయులు, ఎల్లంకి హనుమంతరావు గార్డను అరెస్టు చేసి, బాగాబాది, వీపులనిండా సిగిరెట్లతో, కొవ్వుత్తులతో కాలారు. బొబ్బులొచ్చినందువల్ల అసుష్టతిలో చేర్చారు. మన కార్యక్రమలు చాకచక్కంగా కోమల అంజనేయుల బొబ్బులతో ఉన్న ఆ వీపును ఫోటోలు తీసి ప్రపంచమంతరీకి పంపించారు. ఇవి చూసి దిగ్రాంతి చెందిన ప్రపంచ నాయకులు ఇందిర ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తెచ్చారు. దాంతో ఆమె ఎన్నికలు పెట్టి ప్రజలకోపానికి గురి ఆయ ఓడిపోయింది. నియంత్రుత్వం నశించిపోయింది.

- కొరిగింజ రామచంద్రయ్య,
అఖిల భారత విద్యా ప్రముఖీ,
వనవాసీ కళ్ళాణ ఆశ్రమం
9440348893

ఎమర్జెన్సీ పూర్వాపరాలు

ఆది క్రీ.శ. 1947 సంగా ఆగస్టు 15వ తేదీ. 1200 సంవత్సరాల తరువాత భారత స్వాతంత్య భానోదయుడు అవతరించిన రోజు.

ఆది క్రీ. శ. 1950 సంగా జనవరి 26వ తేదీ. భారత సర్వ సత్తాక గణప్ర దేశంగా ఆవిర్భవించిన సుధినం. భారత రాజ్యంగం అమలులోకి వచ్చినరోజు. ప్రజాస్వామ్య వీజాలు ఈ పవిత్రసేలపై మొలకెత్తినరోజు.

ఆది 1975, జూన్ 25వ తేదీ. భారత పౌరుహక్కులు అన్నీ నియంత ఉక్కుపొదంకింద అణచివేతకు గురైనరోజు. ఈరోజు భారత స్వాతంత్య సమరపిరుల కలలన్నీ కల్పలైపోయాయి. అనేకమంది త్యాగాలఫలితంగా సాధించుకున్న స్వేచ్ఛ. స్వాతంత్యంపై నీలినీడలు కమ్ముకున్నాయి. దేశప్రజలు స్వాతంత్ర భారత దేశంలో మరోసారి పోరాటం జరపవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. అసలు! అరోజు ఏం జరిగింది? దేశ పౌరులను అంతగా కలచివేచిన ఆ పెనుముప్పు ఏమిటి? దాని ప్రభావం దేశప్రజలపై ఎలా ఉంది? స్వాతంత్ర భారతంలో పౌరుల హక్కులకు విఫూతమా? స్వాతంత్యం వచ్చిన కొద్దికాలానికే, గణతంత్ర దేశంగా ఆవిర్భవించి పాతిక సంవత్సరాలు శూర్తికాకముందే ఇంతటి విపత్తు ఎలా సంభవించింది? ఈ విపత్తునుంచి ప్రజలు ఎలా బయటపడ్డారు. దేశప్రజలను నియంత ఉక్కుపొదాల నుంచి రక్షంచిన పౌరులు ఎవరు?

సమగ్ర ప్రజాచైతన్యం-ఏజాపి అయినా సత్కరమంగా నడవటానికి అవసరం. ప్రజాస్వామ్యంలాంటి ఉదాత్త భావనలను, అలాంటి ఉన్నత జీవనమూల్యాలను కలకాలం నిలుపవలసిన బాధ్యత పాలకులది కాదు -ప్రజలదే. ప్రజలలో దానికి కావలసిన సంసిద్ధత లేకుంటే కొద్దిమంది వ్యక్తుల స్వార్థ తప్పిదాలకు దేశం బలైపోతుంది.

అర్ధప్రవశాస్తు భారతీయులు నియంతృత్వ శక్తిని తలెత్తనీయకుండా నిరోధించలేక పోయినా ఎదురించి, పోరాడి పడగొట్టగల స్థాయికి ఎదిగారు. నియంతృత్వానికి వ్యతిరేకంగా

ప్రజాపోరాటం జరిపి విజయం సాధించారు.

క్రీ.శ. 1975 జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి దేశంలో అత్యవసర పరిస్థితి... ఎమర్జెన్సీ విధించారు. నాటి ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ తన ఎన్నిక చెల్లడని అలహబాద్ పైకోర్టు ఇచ్చినట్టిర్పును కాలరాచి అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకోడానికి పాచికలు కిపారు. ఆమెకు దుష్టచతుష్టయం తోడైంది. దృతరాప్తుని మాదిరిగా అంధుడైన నాటి రాష్ట్రపతి ఘక్కాదీన్ అలీ అహ్మద్ దేశవ్యాప్తంగా అత్యవసర పరిస్థితి విధిస్తూ ఉత్తర్వులు జారీచేసారు.

ఫలితంగా దేశవ్యాప్తంగా శారంభక్కులు హరించబడ్డాయి. వందలాదిమంది రాజకీయ పార్టీలు, నేతలు, సామాజిక కార్యకర్తలు, ఇందిరాగాంధీ విధానాలను వ్యతిరేకించే మేధావులు అరెస్టు చేయబడ్డారు. పత్రికలపై అంక్షలు విధింపబడ్డాయి. 1975 జూన్ 25 అర్థరాత్రి ప్రారంభమైన అరెస్టులు కొద్దిరోజులపాటు నిరాఫూటంగా కొసాగాయి.

అంధ్ర ప్రాంతంలో కర్ణాలు జిల్లాన్యాయస్థానంలో కళ్లీదారుల కేసుల కోసం ప్రముఖ న్యాయవాది, ఆర్.ఎన్.ఎన్. జిల్లా కార్యవాహ ఎం.డి.వై. రామమూర్తి ఆకోర్టువోలు.. ఈకోర్టువోలు వద్దకు తిరుగుతున్నారు. ఇంతలోనే పోలీసు అధికారివచ్చి అయినను కలిపాడు. జిల్లా ఎస్టీగారు రమ్మన్యారంటూ కబురుతెచ్చాడు. ఎం.డి.వై. రామమూర్తికి పరిస్థితి అర్థమైంది. తనచేతిలో ఉన్నికేసుల పైక్కను జానియర్ న్యాయవాదులకు అప్పగించి పోలీసు అధికారివెంట వెళ్ళడానికి సిద్ధమయ్యారు.

ఇంతలో జిల్లా భారతీయ జనసంఘ అద్భుతుడైన పి మల్లికార్జునశాస్త్రి పోలీసులను నిలదీశాడు. “ఆర్.ఎన్.ఎన్. కార్యవాహతో ఏంపని? నేను జనసంఘు అధ్యక్షుడైస్తి. నన్ను అరెస్టు చేయండి” అంటూ మందుకు వచ్చాడు. అతని మాటను భాతరుచేయకుండా ఎం.డి.వై. రామమూర్తిని జిల్లాపోలీసు కార్యాలయానికి తరలించి అరెస్టుచేస్తున్నట్లు ప్రకటించారు. తమను సవాలుచేసిన పి. మల్లికార్జున శాస్త్రిని కూడా అదుపులోకి తీసుకున్నారు. ఈ ఇద్దరు న్యాయవాదులను 1975 జూన్ 26 రాత్రి పైదారాబాద్ లోని చంచలగూడా జైలుకు తరలించారు. ఉమ్మడి అంధ్రప్రదేశ్‌లో ఎమర్జెన్సీలో జరిగిన మొట్టమొదటి అరెస్టులు ఇవి.

అంధ్రప్రదేశ్ అంతటా అరెస్టుల పర్వం ప్రారంభమైంది. శ్రీకాకుళం జిల్లాలో స్వాతంత్రసమరయోధుడు గౌతులచ్చన్న, విశాఖాలో తెన్నేటి విశ్వనాథంలను మిసా (మెయిన్సెప్సె) ఆఫ్ ఇంటర్వన్సల్ సెక్యూరిటీ రూఫ్స్) కింద అరెస్టుచేసారు. రాష్ట్రవ్యాప్తంగా భారతీయ జనసంఘు, ఆర్.ఎన్.ఎన్., విద్యార్థిపరిషత్ నాయకులు, కార్యకర్తలను కూడా మిసాకింది

ఆరెస్టుచేశారు. అరెస్టు అయిన వారిలో అనేకమంది ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారకులు, జ్యేష్ఠ కార్యకర్తలు కూడా ఉన్నారు. దాక్టర్ చిలుకూరు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, డా. డి. శివప్రసాద్, డా. డి. విశ్వేశ్వరం, పిళ్ళు రామారావు, ప్రయాగ సుబ్రహ్మణ్యం, డి.డి వీరాజు వంటి ఆర్.ఎస్.ఎస్. జ్యేష్ఠకార్యకర్తలను అరెస్టుచేశారు. ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారకుల వి. భాగయ్య, భీమరావ్ దేశపాండి, అన్నెం చంద్రశేఖర్ మీసా క్రింద అరెస్టు అయ్యారు. జనసంఘ్ నేతలు కె. హరిబాబు, ఎన్.ఎన్. ఎన్. రెడ్డి, డా. పి.వి. ఎన్. రాజు, వారణాసి సూర్యనారాయణమూర్తి, కొమరగిరి కృష్ణమెహాన్, తి. రామాచార్యులు, జూపుడి యజ్ఞనారాయణ, డి.ఎస్సి. రెడ్డి, సి. జంగారెడ్డి, సి.పోత్. విద్యాసాగర్సరావు, వి.ఎల్. దేశముళ్ల, బంగారు లక్ష్మీణ్ణ, బండారు దత్తాత్రేయ, ఎన్. ఇంద్రసేనారెడ్డి వంటివారు మీసాకింద అరెస్టు అయ్యారు. (మీసా డిటెన్యాల పూర్తిసూచి ప్రత్యేక అనుబంధం క్రింద ఇప్పబడింది) సుంకర సత్యనారాయణ, ఎ. చుక్కథర్, కేశవరావు జాదవ వంటి సోషలిస్టు నేతలు కూడా మీసా కింద అరెస్టు అయ్యారు.

జాతీయ స్థాయిలో :

అంధ్రప్రదేశ్లో అరెస్టు, ఎమర్జెన్సీ ప్రారంభమైన తరువాత కొద్దిరోజులపాటు కొనసాగాయి. అయితే జాతీయస్థాయిలో జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి నుంచే అనేకమంది నేతలను పోలీసులు అదుపులోకి తీసుకున్నారు. లోక్నాయక్ జయప్రకాష్ నారాయణ్, జనసంఘ్ నేతలు ఎ.బి.వాజ్పాయి, ఎల్.కె.అద్వాన్ తదితరుల అరెస్టులు ప్రారంభమయ్యాయి. నానాజీ దేశముళ్లతో సహా అనేకమంది నాయకులు అజ్ఞతంలోకి వెళ్ళపోయారు. ఆయా రాష్ట్రాలలో ప్రముఖులైన నాయకులు అరెస్టుకాగా, ప్రభుత్వ నియంత్రుత్వ వైఫారిపై పోరాటం చేయడానికి అనేకవందలమంది నాయకులు, కార్యకర్తలు అజ్ఞతంలోకి వెళ్ళపోయారు. ఆర్డనేజర్ వారపుత్రిక సంపాదకుడు కె. ఆర్. మల్కాన్తోసహా ప్రభుత్వ విధానాలను కలంతో ఎండగట్టే అనేకమంది జర్నలిస్టులు కూడా అరెస్టు అయ్యారు. 1975 జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రినుంచి దేశంలో భయానక వాతావరణం ఏర్పడింది. ఎప్పుడు, ఎవరిని ఎలా అరెస్టు చేస్తారో తెలియక ప్రజలు భీతావహులయ్యారు.

ఇదీ నేపథ్యం :

లీమతి ఇందిరాగాంధీ 1966 జనవరిలో దేశప్రధానిగా బాధ్యతలు చేపట్టారు. ఇందిరాగాంధీ అయితే తమ చెప్పుచేతలతో ఉంటుందని భావించిన కామరాజ్ నాడార్వంటి కాంగ్రెస్ నాయకులు ఆమెకు సంపూర్ణ మద్దతు అందజేసారు. 1967లో జరిగిన సార్వత్రిక

ఎన్నికలలో ప్రతిపక్షాల బలం పెరిగింది. అయినప్పటికీ కాంగ్రెస్ పార్టీపై తన పట్టను బిగించిన ఇందిరాగాంధీ సీనియర్ కాంగ్రెస్ నేతలను పక్కనబెట్టి తనకు అనుకూలురైన వారిని ప్రోత్సహిస్తూ తనచుట్టూ ఒక భజన బృందాన్ని ఏర్పాటుచేసుకుంది. 1971 ఎన్నికలలో “గరీబీ హరావో” నినాదంతో ఇందిరాగాంధీ పార్లమెంటులో పూర్తి మొజారిటీ సాధించింది. అప్పటినుంచి ఆమెకు కాంగ్రెస్ లో విరోధులు లేని విజేయత లభించింది. భారతపైన్స్యం సాధించిన ‘బంగా విజయం’ ఆమె కీర్తిని ఇనుమడింపజేసింది. అయితే ఈ ప్రజా విజయం ఆమెలో వినయం బదులు అపంకారం పెరగడానికి దోహదపడింది. తనకు ఎదురులేదన్న ధీమాతో ఇందిరాగాంధీ వ్యవహరించసాగింది. కాంగ్రెస్ పార్టీలో ‘వ్యుత్తిపూజ’కు అంకురార్పణ ఏర్పడింది. ‘ఇందిరయే ఇండియా... ఇండియాయే ఇందిర’ అంటూ భజన బృందం ఆమెను కీర్తించసాగింది. ఆకాశవాణి, దూరదర్శన్, ప్రభుత్వ సమావార ప్రసార విభాగాలు ఇందిర విధానాలకు ‘బాకా’ డ్యూటీ డాయిల్ పేరులు ఉన్నాయి. అలా సమస్త శక్తులను, బలగాలను తనగుప్పట పెట్టుకొని తనచుట్టూ ఒక దుర్దమ వలయాన్ని ఇందిరాగాంధీ ఎర్పరచుకుంది. రీసెర్చీ అండ్ అనాలిసస్ వింగ్ - ‘రా’ గూఢచారి సంస్థద్వారా తన రాజకీయ ప్రత్యర్థులపై నిఘ్నా ఏర్పాటుచేసింది.

ఆరర్థవంతులైన వారు కాంగ్రెస్ పార్టీనుంచి తప్పుకోవడంతో పార్టీలో సాఫ్ట్ చింతన కలవారే పెత్తనం చెలాయించసాగారు. ‘గాంధీ-నెప్రశా జిందాబాద్’ అనే నినాదంతో తమస్వార్దాలకు పాకులాడిన ఒక వర్గం క్రిందిస్థాయినించి ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని ఆక్రమించుకుంటూ వచ్చింది. అవినీతిపరులైన అధికారులు సహకారం అందించసాగారు. ఫలితంగా వ్యవస్థ అంతా అవినీతి, ఆక్రమాలతో కలుషితమైపోయింది.

ఈ నేపథ్యంలో 1971లో జరిగిన సార్వత్రిక ఎన్నికలలో శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ ఉత్తరప్రదేశ్ లోని రాయబరేలీ నియోజకవర్గం నుంచి పార్టీమెంటుకు ఎన్నికైంది. అయితే ఆ ఎన్నికలలో ఇందిరాగాంధీ అక్రమాలకు పాల్పడినందున ఆమె ఎన్నిక చెల్లదంటూ అలహాబాదు కోర్టు తీర్పునిచ్చింది. ఇందిరాగాంధీ నియంత్రణానికి కలిగిన తౌలి ఆఘూతమేది.

అలహాబాద్ హైకోర్టు తీర్పు:

జూన్ 12, 1975 సంగా భారతన్యాయ వ్యవస్థలో ఒక సంచలనమైనరోజు. 1971 పార్లమెంటు ఎన్నికలలో ఇందిరాగాంధీ ఉత్తరప్రదేశ్ లోని రాయబరేలీనుంచి పోటీచేసి ప్రత్యర్థి, సోపలిస్ట్ నేత రాజనారాయణపై లక్ష్మకుపైగా ఓట్ల ఆధిక్యతతో గెలుపోందింది. ఇందిరాగాంధీ

ಅನೇಕ ಅಕ್ರಮಾಲಕು ಪಾಲ್ಪಡಿ ಗೆಲುಪಾಂದಿಂದಿ ಅಂಟೂ ರಾಜನಾರಾಯಣ ಅಲಹೋಬಾದ್ ಹೈಕೋರ್ಟ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ ವಿಶೀಷಣ ದಾಖಲುವೇಸಾದು. ನಿಬಂಧನಲ್ಕು ಮಿಂಚಿ ಧನಾನ್ಯಾ ವೆಡಜಲ್ಲಾರನಿ, ಪ್ರಭುತ್ವ ಯಂತ್ರಾಗಾನ್ಯಾ ವಿನಿಯೋಗಿಂಚುಕೊನಿ ಪ್ರಚಾರಂ ನಿರ್ವಹಿಂಚಾರನಿ ರಾಜನಾರಯಣ ತನ ವಿಶೀಷಣಲ್ಲೋ ಆರೋಪಿಂಚಾರು. ಆ ವಿಶೀಷಣವೈ ನಾಲುಗುಸಂವತ್ಸರಾಲಪಾಟು ವಿಚಾರಣ ಜರಿಗಿಂದಿ.

ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿ ಎನ್ನಿಕನು ಸವಾಲುವೇಸ್ತೂ ದಾಖಲಯಿನ ವಿಶೀಷಣನು ಅಲಹೋಬಾದ್ ಹೈಕೋರ್ಟ್ ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ ಜಣಿನ್ ಜಗನ್‌ಮೋಹನ್‌ಲಾರ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾ ವಿಚಾರಿಂಚಾದು. ಗುಜರಾತ್ ಶಾಸನಸಭೆಯ ಎನ್ನಿಕಲ್ ಜರುಗುತ್ತಿರುವ ರೋಜಾಲವಿ. ತೀರ್ಪು ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿಕಿ ವ್ಯಾತಿರೇಕಂಗಾವನ್ನೇ ಆ ಪ್ರಭಾವಂ ಗುಜರಾತ್ ಎನ್ನಿಕಲ್‌ಪೈ ಉಂಟುಂದನಿ, ಅಂದುವಲ್ಲ ತೀರ್ಪು ವೆಲುವರಿಂಚೆ ತೆದೀನಿ ವಾಯಾದಾವೇಯಾಲನಿ ಕೋರಗಾ ಅಂದುಕು ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾ ಅಂಗೀಕರಿಂಚಾರು. ತೀರ್ಪು ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿಕಿ ಅನುಕೂಲಂಗಾ ವಚ್ಚೆಟಣ್ಣು ಅನ್ನಿರ್ಕಾಲ ಪ್ರಯತ್ನಾಲು ಜರಿಗಾಯಿ. ಒಕ ಪಾರ್ಡ್‌ಮೆಂಟು ಸಭ್ಯರು ಜಣಿನ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾಕು 50 ವೇಲ ರೂಪಾಯಲು ಆಶ ಚೂಪಾಡುತ್ತ. ಸಹ ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿದ್ವಾರಾ ತೀರ್ಪು ತರುವಾತ ಸುಪ್ರಿಂಕೋರ್ಟ್ ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿಗಾ ವರ್ದೋನ್ವತಿ ಲಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾಕು ಸಂಕೇತಾಲು ಇವ್ವಿಂಚಾರು. ಈ ಪ್ರಳೋಭಾಲು ಏವೀ ಜಣಿನ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾಪೈ ಪ್ರಭಾವಂ ಚಾವಲೇರು. 1975 ಜೂನ್ 12 ವ ತೆದೀನ ಜಣಿನ್ ಜಗನ್‌ಮೋಹನ್‌ಲಾರ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾ ಸಂಚಲನತೀರ್ಪು ಪ್ರಕಟಿಂಚಾರು.

ಇಂದಿರ ಎನ್ನಿಕ ಚೆಲ್ಲದು :

ಪ್ರಜಾಪ್ರಾತಿನಿಧಿ ಚಟ್ಟಲ್ಯಾಂಡ್ ಸೆಕ್ಷನ್ 123 (7) ಪ್ರಕಾರಂ ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿ ರೆಂಡುರಕಾಲುಗಾ ಅಕ್ರಮಾಲಕು ಪಾಲ್ಪಡಿಂದನಿ ಜಣಿನ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾ ತನ 258 ಪೇಟೆ ಜಣಿನ್‌ಮೆಂಟುಲ್ ಪೇರ್‌ನ್ಯಾರು. ಇಂದುಲ್ ಒಕಟಿ ಯಶ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ಅನೇ ಗೆಜಿಟೆಡ್ ಉದ್ಯೋಗಿ ಉದಂತಂ. ಯಶ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿ ಭಜನಬ್ಯಂದಂಲ್ ಕೀಲಕಮೈನ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಸಾಧಾರಣ ಉದ್ಯೋಗಿ ಸ್ಥಾಯಿಸುಂವಿ ಒಕ್ಕಸ್ಪಾರಿಗಾ ಪೈಮೆಟ್‌ಕು ಎದಿಗಿನ ಉದ್ಯೋಗಿ. ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿ ಡಿಶೆಂಬರು 29, 1970ನ ತಾನು ಎನ್ನಿಕಲ್ಲೋ ಪೋರ್ಟೀಚೆಸ್ತುಸ್ತುತ್ತಿಲ್ಲ ಪ್ರಕಟಿಂಚಿಂದಿ. 7 ಜನವರಿ, 1971ನ ಯಶ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ಇಂದಿರ ವಜ್ಜಾನ ಎನ್ನಿಕಲ ಪ್ರಚಾರಂ ಪ್ರಾರಂಭಿಂಚಾದು. ಜನವರಿ 19ನ ಅತಡು ಪ್ರಭುತ್ವ ಉದ್ಯೋಗಾನಿಕಿ ರಾಜೀನಾಮ್ಯಾ ಚೇಸಾದು. ಅಯಿದುರೋಜುಲ ತರುವಾತ ಜನವರಿ 24ನ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ಎನ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ರಾಜೀನಾಮ್ಯಾನು ಆಮೋದಿಂಚಿಂದಿ. 24 ಜನವರಿ 1971ದಾಕಾ ಯಸ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ಪ್ರಭುತ್ವ ಉದ್ಯೋಗಿಗಾನೆ ಕೊನಸಾಗಾಡು. ಯಶ್‌ಪಾಲ್ ಕಪೂರ್ ಪ್ರಭುತ್ವ ಉದ್ಯೋಗಿಗಾ ಉಂಟುನೇ ಇಂದಿರಾಗಾಂಥಿ ಎನ್ನಿಕಲ ಪ್ರಚಾರಂ ನಿರ್ವಹಿಂಚಿನಟ್ಟು ರುಜುವಯಿಂದನಿ ಜಣಿನ್ ಸಿನ್‌ಫ್ಯಾ ತನ ತೀರ್ಪುಲ್ ಪೇರ್‌ನ್ಯಾರು. ಪ್ರಧಾನಿ ಸಚಿವಾಲಯಂಲ್ ಗೆಜಿಟೆಡ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಾ ವೇತನಂ ಪೊಂದುತ್ತಿರುವು ಒಕ ವ್ಯಕ್ತಿಚೇತ ಎನ್ನಿಕಲ್ಲೋ ಪೋರ್ಟೀಚೆಸ್ತುಸ್ತು ಒಕ ಅಭ್ಯರ್ಥಿ ತನ ತರಪುನ ಪ್ರಚಾರಂ ಚೇಯಿಂಚುಕೋವಟಂ ಎನ್ನಿಕಲ ಚಟ್ಟಂ

ప్రకారం నేరం కనుక ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లదని న్యాయమూర్తి తీర్పుజాగ్రత.

రెండవది ఉత్తరప్రదేశ్ ప్రభుత్వం చూపిన పక్షపాతం. ప్రభుత్వ సిబ్బందిచేత రాయబరేలి నియోజికవర్గంలో వేదికలు నిర్మించగా, ఆ వేదికలపైనుంచి ఇందిరాగాంధీ ఎన్నికల సభల్లో ప్రసంగించింది. వేదికల నిర్మాణంకోసం ప్రభుత్వ ధనాన్ని వినియోగించారు. ఎన్నికల సభలలో దూరప్రపణ యంత్రాలను ప్రభుత్వ వ్యయంతో ఏర్పాటుచేశారు. విద్యుత్ సరఫరా కూడా ప్రభుత్వ ఖర్చుతో ఏర్పాటయింది. ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని ఈ విధంగా తనవన్నికల ప్రచారంకోసం వినియోగించుకోవటం చట్టరీత్యానేరమని జస్తిస్ సిన్హా పేరొన్నారు. పై రెండు కారణాలచే ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లదని జస్తిస్ సిన్హా తీర్పునిచ్చారు. అంతేకాకుండా ఇందిరాగాంధీ న్యాయస్థానంలో ఇచ్చిన స్వామీ 27 అబద్ధాలు చెప్పిందని న్యాయమూర్తి స్పష్టంచేశాడు. ఎన్నికల చట్టంలో ఈరెండు నేరాల జాబితాలోకి వచ్చేవి. మినహాయింపులు లేనివి. ప్రస్తుత చట్టాల ప్రకారం ఇందుకు భిన్నంగా తీర్పుత్వాలేమని జస్తిస్ సిన్హా పేరొన్నారు. నేటి కలుపిత వాతావరణంలో ఈరెండు నేరాలు చిన్నవిగా కనిపించవచ్చు. అయితే చట్టాలు అనుశాసనాన్ని, ఆదేశ సూత్రాలను, పరిధులను దాటటానికి వీలులేదు - అని జస్తిస్ సిన్హా తీర్పులో స్పష్టం చేశారు.

అలహోద్ హైకోర్టు ఇందిరాగాంధీని అభిశంసించినా ఆమె సుప్రీంకోర్టులో అపీలు చేసుకున్నది. తాను ప్రధాని కనుక ప్రత్యామ్నాయం ఏర్పాట్లు చేయడానికి కొంతగడువు కావాలని తన అపీలులో సుప్రీంకోర్టుకు విజ్ఞప్తిచేసింది. సుప్రసిద్ధ న్యాయవాది నానీ పాల్టీవాల ఇందిరాగాంధీ తరఫున వాదనలు వినిపించారు. ఇందిరాగాంధీ ప్రమాణ వాగ్యాల్యాన్ని సుప్రీంకోర్టులో దాఖలుచేశాడు. ఇందిరాగాంధీ విజ్ఞప్తిని పరిశీలించిన సుప్రీంకోర్టు ఆమెకు 20 రోజులు గడువు ఇచ్చింది. అప్పటి వరకు అలహోద్ హైకోర్టుతీర్పు అమలుచేయరాదని స్టే విధించింది.

అలహోద్ హైకోర్టు ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లదంటూ ఇచ్చిన తీర్పు..... వార్త దేశమంతటా దావానలంలా వ్యాపించింది. అప్పుడే గుజరాత్ ఎన్నికల ఘలితాలు వెలువడ్డాయి. ఆ ఎన్నికల్లో ప్రజలు కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకంగా తీర్పునిచ్చారు. అలహోద్ హైకోర్టు ఇందిరాగాంధీ ఆరుసంవత్సరాలపాటు ఏ ఎన్నికల్లోను పోలీచేయటానికి అనర్పురాలని స్పష్టం చేయగా, గుజరాత్ ప్రజలు కాంగ్రెస్ పార్టీకి వ్యతిరేకంగా తీర్పునిచ్చారు. ఈ రెండు తీర్పులు దేశరాజీకీయాలపై తీవ్రమైన ప్రభావం చూపాయి. ఆర్.ఎస్.ఎస్., జనసంఘ్ దేశంలో అస్తిరత్వాన్ని సృష్టిస్తున్నాయని ఆరెండు ఫాసిస్ట్స్ సంస్లాని గుజరాత్

ఎన్నికల ప్రచారంలో ఇందిరాగాంధీ చేసిన ప్రచారాన్ని ఆ రాష్ట్ర ప్రజలు విశ్వసించలేదు.
కాంగ్రెస్ పార్టీని ఓడించి జనతా ప్రంటకు పట్టంకట్టారు.

దేశంకన్నా ఇందిరగౌప్య

1975, జూన్ 12వ తేదీనుంచి పార్లమెంట్ సభ్యత్వం కోల్పోయిన ఇందిరాగాంధీకి
నైతికంగా ప్రధానిగా కొనసాగే అర్థతలేదు. అలహబద్ హైకోర్టు తీర్పు వెలువదినవెంటనే
ఇందిరాగాంధీ రాజీనామాచేసి ప్రధానిగా మరొకరికి అవకాశం కల్పించి ఉండాల్సింది.
ఈ చర్య ఇందిరాగాంధీ వక్తీత్వానికి మండాతనం కల్పించిఉందేది. దేశగారవం కూడా
నిలబడేది. అయితే ఇందిరాగాంధీ అధికార వ్యామోహంతో రాజీనామా చేయటానికి
అంగీకరించలేదు. ఒకసారి పదవినుంచి వైద్యాలగితే మళ్ళీ పదవి లభిస్తుందనే ఆశ
ఆమెకులేదు. రాజీనామా చేయనని ఇందిరాగాంధీ భీషించుకుంది. ఇందిర భజనపరులు
కూడా జూన్ 12వతేదీ సాయంత్రంనుంచి ఆమెకు జేజేలు ప్రారంభించారు. 1975
జూన్ 14వ తేదీన తన నివాసంముందు గుమికూడిన ప్రజలను ఉద్దేశించి ఇందిరాగాంధీ
మాట్లాడుతూ “ఈ సవాళ్ళకు నేను చలించను. దేశానికి నా అవసరం ఎంతోంది.
రాజీనామా చేసే ప్రస్తుతేదు.” అని ప్రకటించింది. పత్రికలన్నీ ఇచ్చిన సలహాను, పెద్దల
మందలింపులను, ప్రజల ఆగ్రహాన్ని, కోర్టుతీర్పును నిర్మక్కచేసి పదవిలో కొనసాగటానికి
నిర్ణయించుకుంది.

తన ఆకాంక్షలకు అనుగుణంగా జూన్ 18వ తేదీన జరిగిన కాంగ్రెస్ పార్లమెంటరీ
సమావేశంలో తిరిగి నేతగా ఎన్నికయ్యే విధంగా పాపులు కదిపింది. కాంగ్రెస్ పార్లమెంటరీ
పార్టీ ఇందిరాగాంధీని తమ నేతగా ఎన్నుకొని ప్రజాస్వామ్యాన్ని అపహస్యం చేశారు.
దేశానికి స్నాతంత్రయ్యాన్ని తీసుకువచ్చిన కాంగ్రెస్ పార్టీ పతనం అప్పుడే ప్రారంభం అయ్యింది.
తనను తుదముట్టించడానికి ప్రతిపక్షాలు, ఆర్.ఎస్.ఎస్. వంటి ఫాసిస్టు సంస్థలు కుటు
చేస్తున్నాయంటూ ఇందిరాగాంధీ ప్రచారంచేయటం ప్రారంభించింది. అధికారాన్ని శాశ్వతం
చేసుకునే దిశగా ఇందిరాగాంధీ అడుగులువేయటం ప్రారంభించిది.

దేశవ్యాప్త అందోళనకు ప్రతిపక్షాల పిలుపు

అలహబాదు హైకోర్టు తీర్పు నేపథ్యంలో ఇందిరాగాంధీ తన పదవికి రాజీనామా
చేయాలని పతిపక్షాలు డిమాండుచేసాయి. జూన్ 15నుంచి 22వ తేదీ వరకు
“ఇందిరాగాంధీ రాజీనామా నప్తాహం” పేరుతో ఆందోళన కొనసాగించాలని
నిర్ణయించాయి. అదే సమయంలో ఇందిరాగాంధీ ఒక కోచిరూపాయలు ఖర్చుచేసి జూన్

20వ తేదీన ధిల్లీలో ఒక పెద్ద బహిరంగసభ నిర్వహించింది. “నేను తప్ప మరోదిక్కలేదు” అనే ధోరణిలో ఆసభలో ఇందిర ప్రసంగం కొనసాగింది. అయితే ఇందిరకు వ్యతిరేకంగా కాంగ్రెస్ పార్టీలో నంతకాల ఉద్యమం ప్రారంభమయ్యంది. ఇందిర స్థానంలో జగజ్జీవన్ రామ్ ను పార్లమెంట్ పార్టీ నేతగా ఎన్నుకోవాలన్న ప్రతిపాదనపైకూడా కాంగ్రెస్ వర్గాలలో ప్రచారం జరిగింది. ఇందిర వ్యతిరేక ఉద్యమానికి కాంగ్రెస్ లో ఎంగీటర్లుగా పేరొందిన మోహన్ ధారియా, రాంధన్, చంద్రశేఖర్, కృష్ణకాంత్ నేతృత్వం వహించారు.

జూన్ 24వ తేదీన సుట్రింకోర్టులో జస్టిస్ కృష్ణార్యుర్ తీర్పునిచ్చారు. అలహబాద్ హైకోర్టు తీర్పుపై ఇందిరాగాంధీ చేసుకున్న పిటీషన్ విచారణముగిసి తుదితీర్పు వెలువదేదాకా ఆమె పదవిలో కొనసాగవచ్చు. కానీ పార్లమెంట్ సభ్యురాలిగా వ్యవహారించటానికి, జీతభత్యాగ్యాలు తీసుకొనటానికి, ఓటువేయడానికి అవకాసం లేదని జస్టిస్ కృష్ణార్యుర్ తన తీర్పులో సృష్టంచేశారు. అలహబాద్ హైకోర్టు, సుట్రింకోర్టు.... రెండు ఆమె ఎన్నుకును నైతికంగా ప్రశ్నించినట్టే అయింది. అయినప్పటికి ప్రజాండ్రుమాన్ అణచివేసి పదవిలో కొనసాగటానికి ఇందిర నిశ్చయించుకున్నది.

ప్రతిపక్షాల ఆందోళన కొనసాగింది. అప్పటికే బీపోరులో ప్రభుత్వ అవినీతికి వ్యతిరేకంగా లోక్ నాయక్ జయప్రకార్ నారాయణ విద్యార్థులతో ఉద్యమం ప్రారంభించాడు. క్షాత్ర సంఘర్షణ సమితి ఆధ్వర్యంలో జరుగుతున్న ఈ ఉద్యమంలో అభిల భారత విద్యార్థి పరిషత్ కార్యకర్తలు క్రియాల్యాలగా వ్యవహారించారు. కె.ఎన్. గోవిందాచార్య లోక్ నాయక్ జయప్రకార్ నారాయణవెంట ఉండి ఉద్యమానికి అవసరమయిన వ్యాపారచనచేసి అమలుచేయసాగాడు. గుజరాత్ లోని చమన్థాయ్ పటీల సర్కార్ అవినీతికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన పోరాటం విజయవంతం అయింది. అసెంబ్లీ ఎన్నుకులలో ప్రజలు కాంగ్రెస్ ను మట్టి కరిపించి జనతా ఫ్రోంట్ ను ఎన్నుకున్నారు. జనతా ఫ్రోంట్ నేత బాబూభాయ్ పటీల గుజరాత్ ముఖ్యమంత్రిగా పదవి బాధ్యతలు చేపట్టాడు.

జయప్రకార్ నారాయణ దేశవ్యాప్తంగా ముఖ్యసగరాలలో పర్యాటించి కాంగ్రెస్ అవినీతి విధానాలను ఎండగట్టసాగాడు. 1975 ఫిబ్రవరిలో హైదరాబాదులో జరిగిన పెద్ద బహిరంగసభలో లోక్ నాయక్ జయప్రకార్ నారాయణ ఉద్యమంలో పెద్దసంఖ్యలో పాల్గొనాలని విద్యార్థులకు, యువకులకు పిలుపునిచ్చాడు. లోక్ నాయక్ ఇచ్చిన పిలుపుకు పెద్దఎత్తున స్పందన లభించింది. వివిధ రాష్ట్రాలలో విద్యార్థులులందరూ సంఘటితమై పోరాటానికి సన్మధమయ్యారు. దేశవ్యాప్తంగా అవినీతికి వ్యతిరేకంగా పోరాటంచేసే

వాతావరణం ఏర్పడింది.

ఈ నేపథ్యంలో జూన్ 25వ తేదీ సాయంత్రం ధిలీలోని రామీలా మైదానంలో పెద్దబహిరంగసభ జరిగింది. మొరార్జీదేశాయ్ అధ్యక్షతన జరిగిన ఈ సభలో జయప్రకార్ నారాయణ ప్రధానవక్త. గడచిన 13రోజులలో జరిగిన పరిణామాలను వెల్లడించిన జయప్రకార్ నారాయణ ఇందిర ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా పోరాటం చేయటానికి కదలిరావాలని పిలుపునిచ్చారు. “లోకసంఘర్ష సమితి” నేతృత్వంలో ఆందోళన కొనసాగుతుందని జయప్రకార్ నారాయణ ప్రకటించారు. లోకసంఘర్షణ సమితి - ఎల్.ఎస్.ఎస్. కు మొరార్జీదేశాయ్ అధ్యక్షుడు. జనసంఘు నేత నానాజీ దేశ్ ముఖ్ కార్యాదర్శి. పాతకాంగ్రెస్ నాయకుడు అశోక్ మెహతా కోశాధికారి. జయప్రకార్ నారాయణ ఎటువంటి పదవి ఆశించకుండా మార్గదర్శిగా ఉద్ఘాపానికి నేతృత్వం వహించాడు.

జూన్ 25వ తేదీ ఉదయం ఎల్.ఎస్.ఎస్. కార్యాదర్శి నానాజీ దేశ్ ముఖ్ జనతామోర్చు నిర్ణయించిన - “సత్యాగ్రహం” కార్యాచరణ పథకాన్ని ప్రకటించాడు. స్వాతంత్ర పరిరక్షణకు ప్రజలు పెద్ద సంఖ్యలో పాల్గొనాలని నానాజీ దేశ్ ముఖ్ విజ్ఞప్తి చేశారు. మొదటి విడతాగా ధిలీలో ఒకవారం రోజులపాటు శాంతియుతంగా ఉద్యమం కొనసాగుతుందని, అవసరమయితే ఉద్యమం దేశవ్యాప్తంగా విస్తరిస్తుందని నానాజీ దేశ్ ముఖ్ ప్రకటించాడు. జూన్ 25వ తేదీ సాయంత్రం రామీలా మైదానంలో జయప్రకార్ నారాయణ చేసిన ప్రసంగం భారతీయ హృదయాలను కదలించివేసింది. ప్రభుత్వం ఇచ్చే అనైతికమైన ఆదేశాలను పోలీసులు, సైనికులు, పాటించాల్సిన అవసరం లేదని జయప్రకార్ నారాయణ పేరొప్పాడు. ధర్మపోరాటంలో కలిసి రావాలని పోలీసులకు, సైన్యానికి పిలుపునిచ్చాడు. దేశాన్ని, ప్రజలను రక్షించాల్సిన రాజ్యాంగపరమైన బాధ్యత భద్రతా బలగాలకు ఉండని జయప్రకార్ నారాయణ స్పృష్టం చేశాడు.

ఎమర్జెన్సీ విధింపు :

ఈ వార్తలన్నీ ఎప్పటికప్పుడు ఇందిరాగాంధీకి చేరుతున్నాయి. గుజరాత్ అట్టుడికిపోతున్నది. ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్లలో ఆందోళన ఉద్ఘతంగా వుంది. ఈ చిచ్చు మిగతా ప్రాంతాలకు కూడా విస్తరించే అవకాశం ఉండని నిఫూ వర్గాలు ఇందిరకు సమాచారం అందిచాయి.

తాను ప్రధానిగా కొనసాగడానికి ఏదోఒకటి చేయకతప్పుడని ఇందిరాగాంధీ నిర్ణయించుకుంది. తనకు అత్యంత సన్మిహితమైన బృందం (కోటరీ) తో సమాలోచనలు

జరిపింది. పశ్చిమబెంగాల్ ముఖ్యమంత్రి సిద్ధార్థ శంకర రే, కేంద్ర సమాచారశాఖ మంత్రి విద్యావరణ శుక్లా, కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు దేవకాంత్ బారువా, ఇందిర వ్యక్తిగత కార్యదర్శి అర్.క. ధావన్ ఈ కోటరీలో సభ్యులు. సమాలోచన ఫలితం ‘ఎమర్జెన్సీ’ - అంతరంగిక అత్యయిక పరిస్థితి.... విధించాలన్న నిర్ణయం. దేశంలో అంతరీయుద్ధం తలెత్తితే అదుపుచేయడానికి ‘ఇంటర్నల ఎమర్జెన్సీ’ క్లాజును రాజ్యాంగలో ఏర్పాటుచేశారు. దినినే అస్త్రంగా ప్రయోగించాలని ఇందిరాగాంధీ నిర్ణయించింది. హోంమంత్రి కాను బ్రహ్మనందరెడ్డి, హోంశాఖ సహాయమంత్రి ఓం మెహతాలను పిలిపించి ఎమర్జెన్సీ ప్రకటిస్తున్నట్లు తెలియజేసింది. ఇందిర వ్యక్తిగత సహాయక బృందానికి తప్ప ఈ విషయం ఇతర కాబినెట్ మంత్రులకు ఎవరికి తెలియదు.

జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి 11గం॥లకు ఇందిరాగాంధీ, సిద్ధార్థ శంకర రేతేకలసి, రాష్ట్రపతి ఘక్కెద్దిన్ ఆలీ అహమ్యుద్యతో సమావేశమై తమ నిర్ణయాన్ని తెలియజేసింది. రాష్ట్రపతి ఘక్కెద్దిన్ ఆలీ అహమ్యుద్య ధృతరాప్తుని మాదిరిగా ఒక్క ప్రతశ్శ కూడా వేయకుండా ‘ఎమర్జెన్సీ’ని విధిస్తూ జారీచేసే ఆదేశంపై సంతకం చేశాడు. అంతే... అర్థరాత్రినుంచి అరెస్టులు ప్రారంభమయ్యాయి. హౌరహక్కులు హరింపబడ్డాయి. ఆ రాత్రి అంతా కేంద్రమంత్రులు, ఇతర కాంగ్రెస్ నేతల ఇళ్ళు సి.బి.డి. నిఘూలోనే ఉన్నాయి. మర్మాదు ఉదయం 6గం॥లకు జరిగిన మంత్రి వర్గ సమావేశంలో కేంద్ర హోంశాఖ కార్యదర్శి ఖురానా దేశంలో ‘ఎమర్జెన్సీ’ విధించినట్లు ప్రకటించాడు. హౌరహక్కులను తాత్కాలికంగా రద్దుచేసినట్లు తెలిపాడు. మంత్రులు ఎవరూ ఎదురుచెప్పలేదు. ఎదిరించితే విమిజరుగుతుందో అందరికి తెలిసిన విషయమే. ఇందిరకు ఎదురుగా నిలిచే దైర్యం ఎవరికిలేదు. అంతా అమెచేతిలో కీలుబొమ్మలే.

అరెస్టుల పర్యం:

‘వినాశకాలే - విపరీత బుట్టిస్’: 1975 జూన్ 25 అర్థరాత్రి జయప్రకార్ నారాయణ్ ను అరెస్టుచేశారు. 26 ఉదయమే జయప్రకార్ నారాయణ్, నానాజీ దేశ్ ముఖ్ విమానంలో పొట్టు వెళ్లాల్సి ఉంది. నానాజీ దేశ్ ముఖ్ తెల్లవారు రూమున ధీటీ విమానాశ్రమానికి చేరుకున్నారు. విమానాశ్రయం ప్రవేశద్వారం వద్ద ఓ వ్యక్తి వారి కారును ఆపి... దేశంలో ఎమర్జెన్సీ విధించినట్లు, అనేకమందిని అరెస్టుచేసినట్లు తెలిపి ‘మీరు ఇక్కడినుంచి వెళ్లిపోండి. మీ సేవలు దేశానికి ఎంతో ఆవసరం.’ అంటూ వెనక్కి పంపించివేశారు. ఇంతలో జె.పి. కార్యదర్శి ఓ చిన్నచీటిని నానాజీ దేశ్ ముఖ్కు అందజేశారు. అందులో ‘మీరు అజ్ఞాతంలోకి

వెళ్లిపోండి, రహస్యంగా ఉద్యమాన్ని నడవండి - జె.పి.' అని ఉంది. నానాజీ దేశ్ముఖ్‌కి పరిస్థితి అర్థమైంది. వెంటనే అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లిపోయారు.

ఎమ్మెన్నీ విధిస్తున్నట్లు వార్త అందగానే జయప్రకాశ్‌జీ 'వినాశకాలే' - విపరీత బుద్ధి' అని వ్యాఖ్యానించారు. మొరార్జీదేశాయ్ 'అంతా భగవతేషు' అంటూ జైలుకు వెళ్లారు. ఆ రాత్రి చౌదరి చరణసింగ్, అటల్ బిహారీ వాజ్పాయ్, ఎల్.కె. అద్వానీ, పీలు మోడీ, చంద్రశేఖర్ తదితరులు అరెస్టు అయ్యారు. పార్లమెంటరీ కమిటీ సమావేశంకోసం బెంగుళూరు వెళ్లిన అటల్ బిహారీ వాజ్పాయ్, ఎల్.కె. అద్వానీ, పీలు మోడీలను ఆక్షాదే అదుపులోకి తీసుకున్నారు. జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి 400మంది ప్రతిపక్షునేతలను అరెస్టు చేశారు. రాజకీయ పార్టీలకు చెందిన ప్రముఖ నాయకులను ఆర్.ఎన్.ఎన్. తదితర సంస్థల క్రియాలీల సభ్యులను తెల్లవారేలోగా అరెస్టుచేయాలని దేశం అంతటా ఆదేశాలు జారీ అయ్యాయి.

జూన్ 26వ తేదీన అంప్రపదేశ్‌లో అరెస్టులో ప్రారంభమయ్యాయి. గొట్టిపాటి మురళీమోహన్, (విజయవాడ), గొతు లచ్చన్న, జాపూడి యజ్ఞాన్నారాయణ, పి.వి.ఎన్. రాజు (జనసంఘ్ రాష్ట్ర అధ్యక్షులు), కేశవరావ్ జాదవ్, ఎమ్.వి. రాంమూర్తి (విజయవాడ), తుమ్మల చౌదరి, తూమాటి బాలకోబేశ్వరరావు, కొమరగిరి కృష్ణమోహనరావు (నందిగామ), మాకినేని బసవ పున్నయ్య (సి.పి.ఎమ్), ఓంకార్ (మారిస్టు ఎమ్.ఎల్.వి.), ఎం.డి.వై. రామమూర్తి, మల్లిఖార్జున శాస్త్రి (కర్నూలు) తదితరులను 'మీసా' చట్టంకింద నిర్భందంలోకి తీసుకున్నారు. వీరందరిని ప్రాదరాబాద్‌లోని చంచల్గూడా, ముపీరాబాద్, పరంగల్, రాజమండ్రిలోని సెంట్రల్ జైత్ర్యకు తరలించారు.

దేశంలో ఒకరకమైన భయానక వాతావరణం ఏర్పడింది. నోరువిప్పితే ఏం చేస్తారోనన్న భయం అంతటా వ్యాపించింది. ఇందిరాగాంధికి పూర్తి సహకారం అందించినవారు సి.పి.ఎ. పార్టీకి చెందిన కమ్యూనిస్టులు. కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకులనుగూడా ఇందిరాగాంధి నమ్మలేదు. దేశవ్యాప్తంగా వివిధపార్టీ నాయకులు ఆర్.ఎన్.ఎన్., విశ్వపీందూ పరిషత్, తదితర సంస్థల ప్రతినిధులు అరెస్టు అయ్యారు.

సెన్సార్ కోరల్లో :

ప్రజాస్వామ్యానికి పుత్రికా స్వాతంత్రం ఒక మూలసంభం. ఎమ్మెన్నీ ప్రకటించిన వెంటనే ఇందిరాగాంధి ఆవార్త బయట ప్రపంచానికి తెలియకుండా ఉండటానికి పుత్రికలపై సెన్సార్ విధించింది. అప్పటికే ధిలీసుంచి వెలువడే పుత్రికలు ఇందిరాగాంధి పదవిలో

ఉండటానికి నైతిక అర్థత కోల్పోయిందంటూ వార్తలు, వ్యాసాలు ప్రచురించాయి. ఇందిర నియంత్రుత్వ విధానాలను ధీమీనుంచి వెలువదే మదర్లాండ్ అనే ఆంగ్ దినపత్రిక 1975 జనవరి 26వ తేదీనే విమర్శిస్తూ వ్యాసం ప్రచురించింది. ప్రజలను అణగదొక్కటానికి ఇందిర కమ్యూనిస్టుల సహాయంతో ఎమర్జెన్సీ విధిస్తుందని మదర్లాండ్ ఆనాడే జ్యోస్యం చెప్పింది. స్టేట్మెన్ట్, హిందుస్టాన్ టైమ్స్ వంటి పత్రికలు ‘ఇందిర ఇక గద్దె దిగవలసిన సమయం ఆసన్నమయినదంటూ’ వార్తలు ప్రచురించాయి.

జూన్ 25న రామ్ లీలా మైదానంలో జరిగిన బహిరంగసభ విశేషాలను ప్రజలకు అందించే వనిలో పత్రికలు నిమగ్నమయ్యాయి. అంఱతే ఆరాత్రి పత్రికా కార్యాలయాలన్నింటికి విద్యుత్ సరఫరా నిలిపివేశారు. అయినా ధీమీలో మదర్లాండ్, హైదరాబాద్లో డక్కన్ క్రానికల్ ప్రత్యేక సంచికలు వెలువరించాయి.

దేశాద్యక్షుడు ఎమర్జెన్సీ ప్రకటించాడు. ప్రతిపక్షాలపై అర్థరాత్రి హరాత్తుగా దాడి. జె.పి., మొర్టీ, వాజ్పాయ్, అద్వానీ, చరణ్ సింగ్, చంద్రశేఖర్, రామ్ ధన్, కృష్ణకాంత్ అరెస్టు - అని భాటోలతో సహా మదర్లాండ్ ప్రచురించింది. ప్రభుత్వ ఆజ్ఞలు ధిక్కరించి 60వేల ప్రతులు ముద్రించి ప్రజలలోకి పంపింది. ఆ రాత్రే మదర్లాండ్ ఎడిటర్ కె.ఆర్. మల్కాన్ని అరెస్టుచేశారు.

అంధ్రప్రదేశ్లో డక్కన్ క్రానికల్ ముద్రించిన ఒక కాగితాన్ని ప్రజలలోకి పంపింది. ఇంకా అనేక పత్రికలు అరెస్టుఅయిన నాయకుల భాటోలు, ఇతర వివరాలు ముద్రించి వేలాదికాపీలను ప్రజలలోకి పంపాయి. 26వ తేదీ మధ్యాహ్నానికి పత్రికలపై సెన్సార్ విధించినట్లు పి.టి.ఐ. వార్తాసంస్థ పేర్కొన్నది. మందుగా ప్రభుత్వ అధికారి అనుమతి లేకుండా ఏ వార్తా ప్రచురించాడని స్పష్టంచేశారు. ప్రభుత్వ ఆదేశాలకు నిరసనగా దినపత్రికలు అన్నీ సంపాదకీయాలు రాయకుండా.... ఆ కాలంను భాళీగా వదిలిపెట్టాయి. ధీమీ, బొంబాయి, మద్రాసు, త్రివేండ్రం, పూనా, లక్నో, సూరత్, జెరంగాబాదులనుంచి వెలువదే 93 పత్రికలకు ప్రభుత్వ ప్రకటనలు నిలుపుచేశారు. 29 మంది విదేశీ పత్రికా విలేఖరులను దేశంలోకి రాకుండా ఆపివేశారు. ఏడుగురు విదేశీ విలేకరులను దేశ బహిపురుణ చేశారు. ప్రభుత్వ విధానాలను, ఇందిరాగాంధీని ‘బ్రిడ్జీ, కరంటు, సూర్యు’ వంటి పత్రికలకుజారీచేసే ప్రకటనల రేట్లు పెంచారు.

అంధ్రప్రదేశ్ నుంచి వెలువదే ‘జాగృతి’ వారపత్రిక 16/6/75 సంచికలో ‘ఇందిరాగాంధీకి బహిరంగలేభి’ పేరుతో చక్కని విమర్శ నాత్కు వ్యాసం ప్రచురించింది.

అయితే ఆ తరువాత ‘జాగృతి’ ప్రచరణ తాత్కాలికంగా నిలిపివేయాల్సి వచ్చింది. జాగృతి ప్రతిక సంపాదకులు తూములూరి లక్ష్మీనారాయణ, సహస సంపాదకులు కందర్పు రామచంద్రరావు విధితేని పరిస్థితులలో ఇతర ప్రతిక సంపాదక వర్గంలో చేరాల్సివచ్చింది. విచక్షణ రహితంగా విధించిన సెన్సార్టిపిప్పుకు నిరసనగా కొన్ని ప్రతికులు స్వాతంత్యాన్ని ప్రభోదిస్తూ మహాత్మగాంధీ, రవీంద్రనాథ్ టాగుర్ ప్రాసిన వ్యాసాలను ప్రచరించాయి.

సెన్సార్ట నియమాల ప్రకారం నిర్భంధానికి గురైన నాయకులపేర్లు, ఫాటోలు ప్రచరించరాదు. ఆ కారణంగా ఖాళీలు వదిలిపెట్టడం సందర్శంలేకుండా పెద్దల సూక్తులు వల్లించడం చేయరాదు. దేశవ్యాప్తంగా మీసా, డి.ఐ.ఆర్. చట్టాలక్రింద 253మంది పాత్రికేయులను నిర్భంధించారు. జూన్ 28వ తేదీన ధిల్లీ ప్రెసెక్టబోలో నమావేశమయిన జర్నలిస్టులు సెన్సార్ట పిప్పును, పాత్రికేయుల నిర్భంధాన్ని నిరసిస్తూ తీర్చానం చేశారు.

సెన్సార్టిప్ప విధించడానికి కారణం ఏమిటి?

- ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా నిరసన తెలియజేనే అవకాశం లేకుండా చేయడం.
- ప్రభుత్వం చేపట్టిన అణచివేత విధానలపై ముసుగువేయడం.
- దేశంలో ఎక్కడ , ఏం జరుగుతోందో ప్రజలకు తెలియకుండా చేయడం.
- ప్రజలలో భయం సృష్టించడం.

నియంత ఇందిరకు ఈ చర్యలు కూడా తృప్తి ఇయ్యలేదు. జూన్ 27, 1975వ తేదీన తన రేడియో ప్రసంగంలో ఇందిర ఇలా విషం కక్కారు - “కొన్ని రోజులుగా కొన్ని ప్రతికులు కావాలని వాతావరణాన్ని కలుపితం చేస్తున్నాయి. వార్తలను వికృతం చేస్తున్నాయి. ప్రజలను రెచ్చగొట్టే అంశాలను ప్రచురిస్తున్నాయి. సెన్సార్టిప్ప విశ్వాసంతో కూడిన వాతావరణం సృష్టించడానికే...” అంటూ సన్నాయి నొక్కలు నొక్కింది. ఆరోజుల్లో సెన్సార్టిప్పకు గురైన వార్తలలో మచ్చకు కొన్ని ఇలా ఉన్నాయి.

- ధిలీలో పేదలగుడిసెలను సంజయ్గాంధీ ఆధ్యార్యంలో నేలమట్టం చేయడం.
- కార్బూకుల బోసన్ విషయంలో, అందుకోసం జరిగే సమ్మే వార్త ప్రచరించరాదు.
- ఆంధ్ర, మహారాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రుల మధ్య కుదిరిన గోదావరి జలాల పంపిణీ అంశంపై వార్తలు వేయరాదు.
- కాంగ్రెస్ వర్మింగ్ కమిటీ చిత్త తీర్చానం ప్రచరించ రాదు.
- తమిళనాడులో విధించిన రాష్ట్రపతి పాలనను సవాలుచేస్తూ కరుణానిధి దాఖలుచేసిన పిటీషన్ వార్త వేయరాదు.

- కుటుంబ నియంత్రణపై విమర్శలు ప్రచురించ రాదు.
- జైశ్వలు, నిర్భందాలకు సంబంధించిన వార్తలు ప్రచురించరాదు.
- ఆచార్య వినోభాబావే గోహత్య నిరోధానికి నిరసన ప్రతం చేపడతారన్న వార్త.
- సుబ్రహ్మణ్యం స్వామి రాజ్యసభకు హాజరైన ఉదంతం.
- జైశ్వల్లో డిపెన్స్యాల నిరసన ప్రతాలు.

ఇలా అనేక వార్తలు సెన్సౌర్ షిఫ్ట్ కు గుర్తుయ్యాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ‘జాగృతి’ ఇందిరకు వ్యతిరేకంగా పోరాటం చేసింది. అయితే హాంశాభి సహాయమంత్రి ఓం మోహతా ఆదేశాలమేరకు సంపాదకుడు తూములూరి లక్ష్మీనారాయణ, మేనేజర్ నిచ్చెనమెట్ల విశ్వసాధయ్యలను పోలీసులు పిలిపించి ఒక్కరోజుంతా నిర్భంధించి, పొచ్చరించి పంపించివేశారు. ఇలాంటి నిర్భంధ వాతావరణంలో ‘జాగృతి’ని తాత్కాలికంగా మూసివేయడమే మేలని యాజమాన్యం నిర్ణహించింది.

నెల్లూరు నుంచి వెలువడే ‘విజయభేరి’, కడవ ‘మాసిము’, విజయవాడనుంచి ప్రచురితమయ్యే ‘వికాసం’, ‘ప్రజాశక్తి’ కొంతకాలం పోరాదాయి. ఆంధ్రజ్యోతిలో భజనగీతాలు ప్రారంభం కావడంతో ఎడిటర్ నాల్గ వేంకబోశ్వరరావు రాజీనామా చేసాడు. ఘలితంగా దేశంలో ఏం జరుగుతోందో ప్రజలకు తెలియడం లేదు. ప్రతికలు, రేడియోలలో అంతా ఇందిర భజన మాత్రమే కనిపిస్తోంది.

ఏవో కొన్నితప్ప మిగతా పత్రికలన్నీ మార్కెట్ ధరలు, సినిమా ప్రకటనలు ప్రచురిస్తూ, ఇందిర ఉపన్యాసాలకు బాకాలు ఉండుతూ మనుగడ సాగించాయి. ‘కొద్దిగా వంగి నడవమంటే పొట్టమీద దేకిన’ చందాన ఇందిరమ్మ ఇంత చెబితే అంత ప్రచారం చేస్తూ ప్రసార మాధ్యమాలు కొసాగాయి. ఇప్పటి మాదిరిగా ప్రైవేటు స్వాన్ ఛానళ్ళ లేకపోవడంతో అధికారిక దూరదర్శన్, ఆకాశవాణి ఏది వినిపిస్తే ఆదే వేదంలా నమ్మే పరిస్థితి ఏర్పడింది.

దేశం ఒక ప్రమాదకర పరిస్థితిలో చిక్కుకుపోయి నడుస్తోందని ప్రజలకు తెలుసు. కానీ మనం ఎక్కడ ఉన్నాం? మన పరిస్థితి ఏమిలీ? దేశం ఎటుపోతున్నది? అనే విషయం ప్రజలకు తెలియదు, తెలిసే అవకాశం లేదు. పైగా గుసగుసలుగా చెప్పుకున్న అరెస్టుచేసి జైలులో పెడతారన్న భయం ప్రజలను వెన్నాడుతూ ఉండేది. ఇదీ ఎమర్జెన్సీ విధించిన తొలి రోజుల్లోని పరిస్థితి.

పోరాట వ్యవహాం

1975, జూన్ 25వ తేదీ అధ్యాత్రి ఎమర్జెన్సీ ప్రకటించారు. సరిగ్గా ఆ రోజుకు ఐదురోజులు ముందు హిందూసామ్రాజ్య దినోత్సవం రోజున ఈ పుస్తక రచయిత అర్.ఎన్.ఎన్. ప్రాద్యుటూరు నగర ప్రచారక్గా బాధ్యతలు చేపట్టాడు. ఇంకా పూర్తిగా పరిచయాలు కాలేదు. ప్రాద్యుటూరు పట్టణ పరిసరాలు కూడా క్రాత్తే. జూన్ 26వ తేదీ ఉదయం 9గం॥లకు ప్రాంతంలో విద్యార్థి పరిషత్ అభిల భారత సంఘటనా కార్యదర్శి పిరాటు వేంకటేశ్వరులు ప్రాద్యుటూరు సంఘ కార్యాలయానికి విచ్చేసారు. ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వార్తావిని కడవలో రైలుదిగిపోయి ప్రాద్యుటూరు వచ్చారు. వేడుం మారింది. అంతకముందు శ్యాంటు, బుష్టిపర్ట్ ధరించే ఆయన ధోవతి, సిల్వర్ లీఫ్ వేసుకున్నాడు. ఇద్దరు, ముగ్గురు ముఖ్య కార్యకర్తలను పిలిపించుకొని ఎమర్జెన్సీలో పరిస్థితి ఏవిధంగా ఉండబోతోందో విపరించారు. త్వరలో ఆర్.ఎన్.ఎన్. పై నిషేధం విధించే ఆవకాశం ఉండన్నారు. కార్యకర్తలు దైర్యం నింపాల్చి ఉండన్నారు. ‘జాగ్రత్తగా ఉండమని’ అందరినీ హెచ్చరించి వెళ్లిపోయారు. “ఇదే.... ఎమర్జెన్సీలో మాకు లభించిన తొలి మార్గదర్శనం”. ఆప్పటినుంచి ప్రాద్యుటూరు నగర కార్యకర్తలు కోనేటి వెంకట సుబ్బారెడ్డి, చలామారెడ్డి అనే మరో యువకార్యకర్త, ఈ రచయిత... ప్రతీరోజు రహస్యంగా సమావేశమవుతూ, కార్యకర్తలను, స్వయంసేవకులను కలుస్తా దైర్యంగా ఉండాలని ఏవని అయినా చేయడానికి సిద్ధంగా ఉండాలని చెబుతూ ఉండేవారు. జిల్లా ప్రచారక్ చింతా మునుస్వామి జిల్లాలోని ఇతర ప్రాంతాలకు వెళ్లివారు. ఎక్కడ.. ఏం జరుగుతుందో తెలియని పరిస్థితి. పత్రికలలో వార్తలు రావడంలేదు. రోజుగా ఆకాశవాణి రేడియో వినేవారు. అందులో విన్నవార్తలను తమకు తోచిన రీతిలో విశ్లేషించేవారు. జ్లై 4వ తేదీ సాయంత్రం పెన్నానది ఒడ్డున ఈ రచయిత, మరో నలుగురు సమావేశమై చర్చించుకుంటున్నారు. ఇంతలో ఆర్.ఎన్.ఎన్. పై నిషేధం విధించనట్లు రేడియోలోవార్త విన్నారు. వెంటనే సంఘ ప్రార్థనచేసి విడిపోయారు.

ఇంచుమించు ఇలాంటి వాతావరణమే అంద్రప్రదేశ్‌లోని అన్ని జిల్లాలలో ఏర్పడింది. ఎక్కడికక్కడ సంఘకార్యకర్తలు రహస్యంగా సమావేశమవుతూ అన్ని అంశాలను చర్చించుకునేవారు. స్వయంసేవకులను, కార్యకర్తలను జాగ్రత్తగా కలుస్తా ఉండేవారు. సంఘప్రచారకులందరూ ఆజ్ఞతంలోకి వెళ్లిపోయారు. ఎవరికి తోచిన రీతిలో వారు తగిన జాగ్రత్తలు తీసుకుంటూ కార్యకర్తలకు తగిన సూచనలు చేసేవారు.

జాన్ 9వ తేదీ జనసంఘ్ నాయకులు, ఎం.ఎల్.సి. డి. సూర్యప్రకాశ్‌రెడ్డిగారు రహస్యంగా ప్రాద్యటూరు విచ్చేశారు. కార్యకర్తలందరికి మార్గదర్శనం చేశారు. అదేరోజు రాత్రి 8గంాల ప్రాంతంలో ఈ పుస్తక రచయితను పోలీసులు పోలీస్‌ప్పెన్కు తీసుకువెళ్లి గంటకుపైగా ప్రశ్నించారు. అతను చాకచక్కంగా సమాధానాలుచెప్పి అక్కడినుంచి తప్పించుకొని పరారితయ్యాడు.

ఆర్.ఎస్.ఎస్. సరసంఘుచాలక్ బాలూసాపోబ్ దేవరస్నన జాన్ 29వ తేదీన అరెస్టుచేసి పూఛిలోని ఎరవాడ జైలుకు తరలించారు. ఈవార్త దేశమంతా వ్యాపించింది. అంతకుమందే దేశంలోని సంఘపెద్దలు సమావేశమై అన్ని అంశాలను కూలంకపంగా చర్చించారు. దేశంలోని ప్రజాస్ామ్య వ్యవస్థను పునరుద్ధరించాల్సిన బాధ్యత అతిపెద్ద స్వచ్ఛండ సంస్కరణ అయిన ఆర్.ఎస్.ఎస్. దేనని అభిప్రాయపడ్డారు. దేశవ్యాప్తంగా పటిష్ట వ్యవస్థను ఏర్పాటుచేసి లోక్ సంఘర్ష సమితి నేతృత్వంలో పోరాటం చేయాలని తీర్చానించారు. సర్ సంఘుచాలక్జీ అరెస్టు కావాలని నిర్దయించారు. సర్కార్యావాహికాలక్జీ మూలే నేతృత్వంలో పనిచేయాలన్న నిర్దయం జరిగింది. ముందుగా సమాజంలో నెలకొన్న భయానక వాతావరణాన్ని తొలగించడానికి స్వయంసేవకులు కృషిచేయాలని నిర్దయించారు. ఈ నిర్దయంమేరకు అభిలభారత స్థాయినుంచి క్రిందివరకు ప్రచారకులు, ఇతర కార్యకర్తలు, పర్యాటనలు ప్రారంభించారు. ఈ పర్యాటనలు అన్నీ రహస్యంగానే. సమావేశంతేది, స్థలం, ఇతర విపరాలు కొద్ది సమయం ముందు మాత్రమే తెలియజేసేవారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాల కోసం ప్రత్యేకంగా వ్యవస్థ ఏర్పాటైంది. సంఘుప్రచారకులు స్వయంసేవకులు, వారి బంధువుల ఇళ్ళలోనే ఉండటం ప్రారంభించారు. ప్రచారకుల నివాసస్థలం కార్యకర్తలకు కూడా తెలిసేదికాదు. కిశోర్, బాల స్వయంసేవకులు వార్తా హరులుగా పనిచేసేవారు. అంతగా ప్రజలకు తెలియని వారి చిరునామాలకు ఉత్సర్గాలు, ఇతర సమాచారం అందేది. అక్కడనుంచి అవసరమైన వారికి వాటిని చేర్చేవారు. ఆర్.ఎస్.ఎస్. పై నిషేధం విధించిన నెలరోజులలోపే దేశవ్యాప్తంగా పటిష్టమైన వ్యవస్థ

ఏర్పాటింది. జిల్లా, విభాగ్ ప్రాంత, క్షేత్ర స్థాయి సంఘ ప్రచారకులు రహస్యంగా పర్మటిస్తూ కార్బూక్టర్లకు మార్గరర్సనం చేసేవారు. నియంత్రిత్వ ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా పోరాటంచేసి ప్రజాస్వాయ్య వ్యవస్థను పునరుద్ధరించేబ్యహత్తర బాధ్యతను ఆర్.ఎన్.ఎన్. తీసుకుంది. తదను గుణంగా పోరాటానికి పూర్వహరచన చేసింది.

సర్ సంఘచాలక్ బాలాసాహాబ్ దేవరన్ జాన్ 27వ తేదీన స్వయంసేవకులను ఉద్దేశించి ఒకలేఖ రాశారు. “అలహోబాద్ హైకోర్టు తీర్పుతో ప్రధాని ఇందిరాగాంధీ సంయువనం కోల్పోయింది. ఆత్మవసర పరిస్థితి ప్రకటించింది. ఈ ఆసాధారణ పరిస్థితులలో మా॥ మాధవరావుజీ మూలే సూచనలమేరకు సంఘకార్యాన్ని నడుపుతూ మునుపటివలే జననంపర్చు జన జాగృతి, జన శిక్షణ కార్బూక్టరులను నిర్వహించాలి. జాతిని పోరాటానికి సన్మద్దం చేయడం స్వయంసేవకుల కర్తవ్యం” అని ఆలేఖలో దిశానీర్దేశం చేశారు.

జాన్ 4వ తేదీన ఆర్.ఎన్.ఎన్. నిషేధించినట్లు వార్ వెలువడింది. ఆ రాత్రే మాధవరావుజీ మూలే అజ్ఞత నివాసంలో సంఘ కేంద్ర అధికారుల సమావేశం జరిగింది. ఈ సమావేశంలో మాధవరావుజీ మూలే, మోరోపంత పింగళే, బాపూరావ్ దేవరన్, ప్రాఫెసర్ రాజేంద్ర సింహ, బాపూరావ్ మోఖే, సుదర్శన్ గోపాలరెడ్డి, దత్తేపంత రేంగే, నానాజీ దేవ్మయ్య పాల్గొన్నారు. సుదీర్ఘంగా చర్చలు జరిగాయి. అన్ని అంశాలను సమీక్షించారు. ఆర్.ఎన్.ఎన్. ముందున్న కర్తవ్యం నిషేధం తొలగించుకోవటానికి పోరాటంకాదు. ప్రజాస్వాయ్య పునరుద్ధరణకు ప్రయత్నం జరగాలని నిర్ణయించారు. అప్పటికే దేవమ్యాపంగా అన్ని ఆర్.ఎన్.ఎన్. కార్బూలయాల్లో పోలీసుల సోదా జరిగింది. సంఘం నిర్వహించే పారశాలలు, కళశాలలు, హరిజన, గిరిజన సంక్షేమ కేంద్రాలను ప్రభుత్వం జశ్వచేసి స్వాధీనం చేసుకుంది. ఆర్.ఎన్.ఎన్.ను అణచివేయటమే లక్ష్మింగా పోలీసు యంత్రాగం పనిచేసింది.

వివిధ రాజకీయ పార్టీల నేతలను కలుస్తూ వారిని పోరాటానికి సమాయత్తం చేసే బాధ్యత దత్తేపంత రేంగేజీకి అప్పగించారు. ఉత్తరభారతంలోని నాయకులను సంపర్కం చేసే బాధ్యత సుందర్సింగ్ బండారీ చేపట్టారు. ధిల్లీ, రాజస్థాన్, హర్యానా, పంజాబ్, హిమాచల్, జమ్ము - కాశ్మీర్లలో ప్రతిఫుటనోర్ధుమాన్ని నడిపే బాధ్యత బాపూరావు మోఖేది. ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్ పర్యవేక్షకులుగా ప్రాఫెసర్ రాజేంద్ర సిన్హా తుర్పుప్రాంత ఇన్చార్జిగా బాపూరావ్ దేవరన్, దక్కిణ భారత సంచాలకులుగా యాదవరావు జోషి, పశ్చిమ భారతానికి

లక్ష్మణరావు ఇనామ్చదార్, నాగపూర్ కేంద్రంగా ఆభాతత్తే పర్యవేక్షకులుగా పనిచేయటం ప్రారంభించారు. ఆ జ్యేష్ఠ ప్రచారకులు అయి ప్రాంతాలలో పర్యాటించి తగిన మార్గదర్శనం చేయసాగారు. అందరూ గుహనామాలతో పర్యాటించసాగారు. స్వయంసేవకుల ఇళ్ళలోనే నేతల నివాసం. ఆ కుటుంబాలలో ఒకరిగా కలిసిపోయే వ్యవస్థ ఏర్పాటయింది.

అజ్ఞాత ఉద్యమంలో కీలకమైన అంశాలు:

- రహస్య సంఘటనోద్యమం నిర్మాణం, నిర్వహణ. సంబంధిత వ్యక్తులు అరెస్టు అయితే ఆస్థానాలను మరొకరితో బ్రీచేయటం.
- దేశమంతటా సంపర్కం నెలకొలపటం. మెరుపువేగంతో వార్తలు, సూచనలు పంపటానికి మారుపేర్లు, మారు చిరునామాలు, ఫోనునెంబర్లు, గుర్తింపు, వార్తాపురుల ఏర్పాటు.
- ప్రచార విభాగంలో భాగంగా కరపత్రాలు, సాహిత్యం సృష్టించడం, అజ్ఞాత పత్రికల ప్రచరణ - సైక్లోసైల్ , లైపు, ప్రింటింగ్ డ్యూరా సాహిత్య నిర్మాణం.
- అజ్ఞాత సమావేశాల ఏర్పాటు, నిధుల సమీకరణ వద్దిరా.

ఉద్యమం నడిచిన తీరు :

ఆర్.ఎన్.ఎన్. దక్కిణక్కేత్త ప్రచారక్ శ్రీ యాదవరావ్ జోషీ నిషేధం విధించినపుడు కేరళలోని, ఎర్నాకులంలో ఉన్నారు. పి. పరమేశ్వరన్ నిషేధం విధించిన వార్తను అందజేశారు. జూన్ 26,27 తేదీలలో జరిగిన కేరళ ఆర్.ఎన్.ఎన్. ప్రాంత సమావేశాలలో యాదవరావ్జీ మార్గదర్శనం చేశారు. ప్రచారకులందరు వెంటనే అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోవాలని అదేశించారు. కార్యదర్శులు, సంఘచాలకులు తమతమ స్థానాలలో దైర్యంగా నిలబడాలని, అరెస్టుచేస్తే నిర్భయంగా జైళ్ళకు వెళ్ళాలని సూచించారు. యాదవరావ్జీ బెంగుళూరు చేరుకుని ఆక్కడి కార్యకర్తలకు కూడా చక్కని మార్గదర్శనం చేశారు. ఆంధ్ర, తమిళనాడు ప్రాంతాలకు వార్తాపురులను పంపి తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలను తెలియజేశారు.

అంధ్రప్రాంత ప్రచారక్గా సోమేపల్లి సోమయ్య వ్యవహారిస్తున్నారు. ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వెలువడగానే అంతా పైదరాబాదులోని బర్కూత్పురాలో గల కేశవనిలయం కార్యాలయంనుంచి అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోయారు. ఒకరిద్దరు విద్యార్థులు మాత్రం మిగిలారు. రెండు రోజుల తర్వాత పోలీసులు వచ్చి సోదాచేశారు. అభ్యాసంకోసం ఉంచిన నకిలీ ఖడ్డాలు, చెక్క చురికలను స్వాధీనం చేసుకుని కార్యాలయానికి సీలు వేశారు.

సోమేపల్లి సోమయ్యగారు ఎమర్జెన్సీ ప్రకటించినపుడు విజయవాడలో ఉన్నారు.

జూన్ 26వ తేదీన సానిక అడ్స్‌కేట్ గొట్టిపాటి మురళీమోహన్ అరెస్టుచేశారు. సోమయ్యగారు జూన్ 28న పైదరాబాద్ చేరుకున్నారు. విభాగ్ ప్రచారకుల సమావేశం నిర్వహించారు. భాగ్యనగర్ మాఫోనగర ప్రచారక్కగా పి.వి. సోమయాజులు, పైదరాబాద్ విభాగ్కు రాంభావ్ హాల్డ్‌కర్, వరంగల్కు శ్రీధర్జీ, విశాఖకు వేదాంతం సంగమేశ్వర శాస్త్రి, విజయవాడకు దివ్యేల కృష్ణమూర్తి, నెల్లూరు విభాగ్కు అంగర త్రివిక్రమరావు, అనంతపూర్ విభాగ్కు వడ్డమూడి రామమోహన్రావు విభాగ్ ప్రచారకులుగా పనిచేస్తున్నారు. వారంతా పరిస్థితిని సమీక్షించారు. ప్రాంత రాజకీయ నేతలను కలిసి సమన్వయం చేసేపనిని పి. వేఱగోపాల్ రెడ్డికి అప్పగించారు. సాహిత్యం తయారీ, ముద్రణ, వితరణ బాధ్యతను దీవి ద్వారకాచారికి అప్పగించారు. అజ్ఞాత ఉద్యమాన్ని నిర్వహించటంలో తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలపై చర్చ జరిగింది. సమావేశం తరువాత విభాగ్ ప్రచారకులంతా తమతమ కార్యక్రొత్తాలలో అజ్ఞాతంగా పర్యటన చేయటం ప్రారంభించారు. అందరి వేషధారణ, ఆహారం మారిపోయింది. పేర్కూడా మార్పుకున్నారు.

జూన్ 26వ తేదీన ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వెలువడగానే వరంగల్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాల విద్యార్థులు తరగతులు బహిప్యురించి నిరసన కార్యక్రమం చేపట్టారు. రామమోహన్, కృష్ణమూర్తి, బాలసులుహృణ్యం విద్యార్థులకు నాయకత్వం వహించారు. కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ ఈ ముగ్గురి పేర్లను పోలీసుకు తెలియజేయగా వారిని అరెస్టుచేసి వరంగల్ జైలుకు పంపారు. ఆంధ్రప్రాంత ఉద్యమంలో బహుశ ఇదే విద్యార్థుల తొలి అడుగు. ముగ్గురు విద్యార్థులపై ‘మీసా’ ప్రయోగించారు.

- జూన్ 27న తిరువతిలో వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయంలో తరగతులు బహిప్యురించారు.
- జూన్ 28న విజయవాడలో భారతీయ జనసంఘు, మార్గిష్టి పార్టీల సంయుక్త ఆధ్వర్యంలో హర్షాత్ జరిగింది.
- అనేక ప్రాంతాలలో ఎమర్జెన్సీని నిరశిస్తూ కరపత్రాలు పంచారు.
- నల్గొండ, వరంగల్, పైదరాబాద్, అనంతపూర్, భమ్మం మొదలగు పట్టణాలలో న్యాయవాదులు కోర్టులు బహిప్యురించారు.
- ఇలా ఆయా ప్రాంతాలలో సానిక కార్యకర్తలు తమకు తోచిన రీతిలో ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా ప్రదర్శనలు, సమ్మేళన నిర్వహించి నిరసన తెలియజేశారు. అన్ని ‘బార్ అసోసియేషన్’లు ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా తీర్మానాలు చేశాయి. లోక

సంఘర్షణ సమితి రాష్ట్ర కన్సెనర్ తెన్నేటి విశ్వనాథం ఎమర్జెన్సీని ఖండిస్తూ పత్రికలకు ప్రకటన విడుదల చేశారు.

అజ్ఞాత ఉద్యమ తయారీకోసం ప్రత్యేక విభాగాలు ఏర్పాటయ్యాయి. జిల్లా ప్రముఖ్ నియుక్తి, సత్యాగ్రహాలకు కార్యకర్తలను సిద్ధంచేయడం, ప్రచార విభాగం, సాహిత్య నిర్మాణం, ప్రింటింగ్, పంపిణీ, కోర్టు వ్యవహారాలు, నిధుల సమీకరణ, జైశ్వరీని వారితో సంపర్చం... ఇలా వివిధ విభాగాలు, ఆయా పనులు నిర్వహించడానికి కార్యకర్తలు నియుక్తి.... కేవలం నెలరోజులలోనే పూర్తిస్థాయిలో సంఘటనాత్మక వ్యవస ఏర్పాత్తింది.

సమావేశాలు అతిరహస్యంగా జరిగేవి. ఆర్.ఎస్.ఎస్. కేంద్ర నాయకుల సమావేశం ఒకటి జూన్ నెల, 1976లో ప్రైదరాబాద్లో జరిగింది. అయితే ఆ సమావేశం వివరాలు చాలా కాలానికిగాని పోలీసులకు తెలియలేదు. అంతా అంతగోఫ్యంగా జరిగేది. సమావేశాలకు ఎవరెవరు ఏమే తేదీలలో వచ్చేది రెండుమాడు రోజుల ముందే తెలిసేది. అదికూడా ఇద్దరు ముగ్గురికి మాత్రమే. ప్రతి విషయాన్ని జ్ఞాపకం ఉంచుకోవాలి. ఏది కాగితంపై పెట్టుకూడదు. సమావేశాలు ఒక ఇంటిలో జరిగితే - అందులో పాల్గొనే వారి వసతి వేర్చేరు ప్రాంతాలలో ఏర్పాటు చేసేవారు. సమావేశం సమయానికి ఐదు నిమిషాల ముందే సంబంధిత వ్యక్తులను కార్లలో సమావేశానికి చేర్చేవారు. సమావేశంలో ఎవరెవరు పాల్గొన్నారన్న అంశం ఎవరికి తెలిసేది కాదు.

ఈ సందర్భంగా ఓ సంఘటన ప్రస్తావించాలి. సత్యాగ్రహాల వ్యాహం రచించడానికి అన్ని పార్టీల సంయుక్త సమావేశం ప్రైదరాబాద్లో జరిగింది. బహుశా 1975 అక్టోబర్ నెలలో అయి ఉండవచ్చు. ఎల. ఎస్. ఎస్. ప్రాంత క్లీసర్ జనార్థనరెడ్డి నీర్దేశిత ప్రాంతానికి చేరుకోవాలి. జనార్థనరెడ్డి పట్టుబడకుండా ఉండటానికి పోలీసుజీపులోనే సంకేత స్థలానికి చేరుకున్నాడు. అతనికి మాణిక్యరెడ్డి అనే యువకుడు సమావేశ మందిరానికి దారి చూపించాలి.

జనార్థన్రెడ్డి పోలీసుజీపులో రావడంతో మాణిక్యరెడ్డికి అనుమానం వచ్చింది. జనార్థన్రెడ్డి అడిగిన ఏ ప్రశ్నకు తగిన సమాధానం ఇవ్వలేదు. పరిస్థితి గమనించిన జనార్థన్రెడ్డి వెనక్కు వెళ్లిపోయి మళ్ళీ కాలినడకన వచ్చి ఆ యువకుణ్ణి నమ్మించగలిగాడు. వార్షాహరులు ఆ విధంగా అప్రమత్తంగా వ్యవహరించేవారు. ఈ సమావేశంలో జిల్లాలనుంచి సత్యాగ్రహాల నిర్వహణపై చర్చ జరిగింది. సత్యాగ్రహాలు తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు. ఇతర సూచనలు అందజేశారు. ఈ సమావేశంలో కర్రూలుజిల్లా ప్రతినిధిగా ఈ

రచయితకూడా పాల్గొన్నాడు.

ఇటువంటిదే మరో సమావేశం జరిగిన తీరు ఇలాఉంది. “ప్రాదరాబాద్ నగరంలో సిటీబస్సులో ఓ వ్యక్తి ప్రయాణిస్తున్నాడు. వచ్చే స్టోవ్లోనే అతను దిగాలి. ఇంతలో బస్సుముందు సీట్లో తనకు పరిచయంఉన్న వ్యక్తి ఉన్నాడు. అతను తనను గుర్తుపడితే ఎలా? ఇలా ఆలోచిస్తూ ఉండగా తాను దిగవలసిన స్టోవ్ వచ్చింది. బస్సుదిగినవెంటనే తనకు తెలసిన ఓ కుర్రాడు నవ్వుతూ పలకరించి నా వెనుకనే రండి అన్నాడు. కొన్ని సందులు, ఎన్నోవీధులు తిరిగిన తరువాత ఆ కుర్రాడు ఓ ఇంటితలవు తట్టాడు. దర్శాజా తెరుచుకుంది. ఇంటి యజమాని తనకు తెలిసినవాడే. పలకరించి ముందుగా అల్పహేరం తీసుకోండి అంటూ ఫ్లైటు ముందుంచాడు. ఆ తరువాత రండి అంటూ బయలుదేరాడు. వెనుకద్వారం గుండా వీధిలోకివచ్చి వదినిమిషాలు ప్రయాణించి మరో ఇంటికి చేరారు. అక్కడ మేడమీడకు వెళ్లండి అంటూ వెళ్లిపోయాడు. ఆ గదిలోకివెళ్కే ఆశ్చర్యం! అక్కడ ఉన్నది అంతా తన సహచర ప్రచారకులే. సిటీబస్సులో వచ్చిన శ్రీధర్జీ మాదిరిగానే మిగిలిన విభాగ్ ప్రచారకులు కూడా ఆ సమావేశ మందిరానికి చేరుకున్నారు.

అందరిలోనూ ఉత్సంధి! సమావేశం ఎవరు తేసుకుంటారో తెలియదు. ఇంతలో ‘అంతా బాగున్నారా? ఏమిటీ విశేషాలు! అంటూ ఓ పెద్దాయన ప్రవేశించాడు. ఆయన దక్కిణ క్షీత్రప్రచారక్ యాదవరావుజీ జోష్మి. విభాగ్ ప్రచారకుల నివేదికలు విని తగినవిధంగా మార్గదర్శనం చేసారాయన. సమాజంలో ముందుగా భయానిష్టాగౌట్టి వారిని సంఘటించం చేయాలని సూచించారాయన. త్వరలో చేపట్టబోయే సత్యాగ్రహోలకు కార్యకర్తలను సిద్ధం చేయాలని సూచించారు. కార్యకర్తలు సత్యాగ్రహోలుచేసి స్వచ్ఛందంగా అరెస్టు కావాలని. వారిని చూస్తే ప్రజలలో భయం పోతుందని తెలిపారు. ఈ సమావేశంలో సత్యాగ్రహోలకు ఆవసరమైన వ్యాహారచన జరిగింది. తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు, పాటించాల్సిన సూచనలు చర్చించారు. పెద్ద ఎత్తున శాంతియత సత్యాగ్రహోలు నిర్వహించగలమన్నా విశ్వాసంతో విభాగ్ ప్రచారకులు తమతమ కార్యక్రీత్రాలకు బయలుదేరి వెళ్ళారు.

తోలిదశ నిరసన:

ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే అనేకవోట్లు నిరసన ప్రదర్శనలు, హర్షాల్ లుతరగతులు, కోర్టుల బహిపూరణ వంటికి జరిగాయి. ఈ కార్యక్రమాలు అన్నీ స్థానికులు స్వయంగా చేపట్టారు. ఆ తరువాత వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహోలు చేపట్టడం జరిగింది. పోలీసులు వెంటనే అరెస్టుచేసి జైళ్లకు తరలించారు. జులై 26వ తేదీన ఎమర్జెన్సీ విధించి నెలరోజులు

పూర్తిగా అయిన సందర్భంగా దేశవ్యాప్తంగా ‘గంటానాదం’ కార్యక్రమం జరిగింది. దేవాలయాలలోని గంటలన్నీ ఆ సాయంత్రం అంతా ప్రోగ్రామానే ఉన్నాయి. ఓ పట్టుంలోని అగ్నిమాపక కేంద్రానికి ఫలానా వీధిలో గుడిసెలు తగలబడిపోతున్నాయని ఫోన్ వచ్చింది. వెంటనే పైరు ఇంజన్లు గంటలుప్రోగ్రామస్తు పట్టణశివార్లలో ఉన్న ఆ బస్టికి చేరుకున్నారు. అక్కడకు వెళ్ళాక తమను ఎవరో తప్పదోవ పట్టించారని సిబ్బందికి అర్థమైంది. అయితే పట్టణమంతా గంటలు వినిపించడానికి చురుకైన ఓ కార్యకర్త అమలుచేసి వ్యుతామిది.

1975, ఆగష్టు 15న స్వాతంత్ర్యం దినోత్సవం రోజున కరపత్రాలు పంపిణీ చేయాలని నిర్ణయించారు. ‘స్వాతంత్ర్యానికి సంకేళ్లు’ శీర్షికతో రెండుపేజీల కరపత్రం అచ్చుగా రాయలసీమలోని అన్ని పట్టణాలకు చేరింది. స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం రోజున జెండావందన పూర్తి అయ్యాక ఆ కరపత్రాలను పంపిణీచేసి కార్యర్లలు చాకచక్కంగా తప్పించుకొని పారిపోయారు. కొన్ని కళాశాలల్లో విద్యార్థులు కొద్దిసేపు ఉపస్థించి కరపత్రాలను విసిరేసేవారు. దినపుత్రికలలో పెట్టి పంపిణీ చేసేవారు. కార్యాలయాలకు సిబ్బంది వచ్చేసమయానికి వారి బల్లలపై ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేకిస్తూ కరపత్రాలు ఉండేవి. కొద్దిమంది భయపడి కరపత్రాలను చింపివేసినా అనేకమంది వాటిని చదివి నెమ్ముదిగా చర్చించుకునేవారు. తమ మిత్రులకు అందజేసేవారు.

విశాఖపట్నం సింధియాకాలనీలోగల జూనియర్ కళాశాలలో బులుసు జగదీష్ అనే ఇంటరు విద్యార్థి ప్రతీ తరగతికి వెళ్ళి కరపత్రాలు పంపిణీచేశాడు. ప్రిన్సిపాల్ అతన్ని పోలీసులకు అప్పగించాడు. జగదీష్ పై డి.ఐ.ఆర్.కింద కేసునమోదుచేసి జైలుకు పంపారు. ఇలా ఎమర్జెన్సీ విధించిన తరువాత మొదటి రెండుమాడు నెలల్లోనే ప్రజలకు వాస్తవ పరిస్థితులను తెలియజేసే ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి. అందరికీ దేశంలో కంటికి కనబడని ఉద్యమం ఎందో జరుగుతోందని అర్థమైంది. దైర్యం ఉన్నావారు అజ్ఞత కార్యకర్తలకు సహకరించేవారు. గోదపత్రాలు (వార్షికోస్టర్లు) కూడా అంటించడం ప్రారంభమైంది.

తెరవెనుక...:

నగరంలో రాత్ర సమయం. దుకాణాలన్నీ కట్టివేసారు. ఒక నాలుగైదు రోజులుగా నగరంలో అలజడి ఎక్కువగానే ఉంది. ఎక్కడచూసినా పోలీసుల సంచారం ఎక్కువగా కనిపిస్తోంది. దుకాణాలు మూసివేసిన తరువాత వీధిలో కనిపిస్తే చాలు పోలీసులు నిలదీసి ప్రశ్నిస్తున్నారు. అనుమానంగా తిరగే వ్యక్తులను పోలీసు స్టేషన్లకు తీసుకువెళ్లున్నారు.

తెల్లవారే వరకు ఉంచి పంపిస్తున్నారు. ఎమర్జెన్సీలో పోలీసులు ఏమిచేసినా అడిగేవాడేలేదు.

ఆరోజు రాత్రి 10గం॥ అయింది. జనసంచారం తగ్గిపోయింది. మొదటి ఆట సినిమా విడిచిపెట్టారు. రెండోఆట మొదలుపెట్టే సమయం కావడంతో సినిమా హోళ్ళవద్ద హడావుడిగా ఉంది. జనంలో కలిసిపోతూ ఎక్కడెక్కడ పోలీసులు ఉన్నారో గమనిస్తున్నారు కొందరు యువకులు. పోలీసులు కూడా ఆ యువకులను చూసారు. కానీ ఎప్పుడూ ఏ తగాదాలోనో, అల్లర్డలోనో వీరు కనిపించకపోవడంతో వారి ఉనికికి అంతగా పట్టించుకోలేదు.

రాత్రి 10 గం॥ లు కావస్తోంది. నగరం డాటినాలుగు దిక్కులకు నాలుగురెళ్ళ ఎనిమిది సైకిళ్ళ దూసుకుపోయాయి. 16మంది యువకులు ఆచీకటిరాత్రిలో చుట్టు ప్రక్కల గ్రామాలలో వాల్పోస్టర్లు అతికించడానికి బయలుదేరారు. ఆయలోపేరప్పు, రంగులు, కుంచెలు వారి ఆయుధాలు. గోడలపై ముందుగా తెల్లబింబిసున్నం వేయడం, ఆ తరువాత రంగులతో ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా నినాదాలు రాయడం వారివని. ఒక గ్రామంలో రాస్తుంటే ఎవరోవచ్చి, ఏం చేస్తున్నారని ప్రశ్నించారు? “కొత్తవ్యాపారం -ఫ్యాన్లు, ఎలక్ట్రిక్ బిల్బుల” గూర్చి రాస్తున్నామన్నది సమాధానం. “ మా గోడలమీద రాయకండి” -పాకుంజారీచేశాడాయన”. ‘అలాగేనండి’ అంటూ మిగతా ఇళ్ళగోడలపై నినాదాలురాసి చల్లగా జారుకున్నారు. మరొక గ్రామంలో ఏం చేస్తున్నారని ప్రశ్నిసే ‘20 సూత్రాల ప్రచారానికి గోడలమీద రాస్తున్నామను’ చెప్పితెలివిగా తప్పించుకున్నారు. మర్ఱాడు ఉదయం గ్రామాల్లో అంతటా ఇదే చర్చ. సల్గాండజిల్లా భువనగిరిలో జరిగిన సంఘటనఇది. ఇదే విధంగా ఆంధ్రరాష్ట్రం అంతటా గోడలమీద నినాదాలు వెలిశాయి. వేలకొలది కరపత్రాల వితరణ జరిగింది. ఇదంతా సత్యాగ్రహాలు చెప్పటడానికి ముందరే. 1975 సెప్టెంబర్, ఆక్షోబర్ నెలల్లో ప్రజలకు ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేక సమాచారం తెలిపే ప్రయత్నం జరిగింది. కొన్నిబేట్లు గోడలమీద నినాదాలు రాసేవారిని అరెస్టుచేసారు. అయితే ఎక్కువశతం పోలీసులకు చిక్కుకుండా తప్పించుకున్నారు. ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా ఒక్కమాట మాటల్లాడినా పెద్దవెద్ద శిక్కలుపడే ఎమర్జెన్సీ రోజుల్లో గోడలమీద నినాదాలు రాయడం, కరపత్రాల పంపిణీ వంటి పనులు సాహసకృత్యాలే. అయితే యువకులు నిరీథిగా ప్రజాచైతన్యంలో భాగస్సుమ్మయించారు.

దేవుడి ఊరేగింపు జరుగుతోంది. జనం కిక్కిరిసి ఉన్నారు. అకస్మాత్తుగా అనేక రాకెట్లు, తారాజువులు రివ్వున ఆకాశంలోకి దూసుకువెళ్లాయి. అందరి దృష్టి పైకి మళ్ళీంది.

అంతలో జువ్వలు పేలాయి. రంగురంగుల కాగితాలు వెదజల్లబడ్డాయి. అంతావాటిని తీసుకుని ఆసక్తిగా పరిశీలించారు. “ప్రజాస్వమ్యం వర్ధిల్లాలి. సత్యాగ్రహం సమరానికి సహకరించండి” అంటూ ఆ కరపత్రాలలో విజ్ఞాపి ప్రజలు ఆసక్తిగా గమనించారు. వినూత్వరీతిలో ప్రచారం జరిగింది. ఊరేగింపు ఏర్పాటుచేసిన వారిని పోలీసులు ప్రశ్నించారు. తారాజువ్వలు విసిరిందవరు? ఎమో? దేవుని పెళ్ళికి అందరూ పెద్దలే!

కళాశాలల్లో, లైబ్రరీలలో, సంతలలో, ప్రజలు సందడిగా తిరిగే అన్ని ప్రాంతాలలో కరపత్రాలు వితరణ జరిగేది. ప్రతీ గ్రామంలో సత్యాగ్రహం వార్తలే. అయితే ఉధ్యమం ఎవరునడుపుతున్నారు. కరపత్రాలు ఎవరు పంపిణీచేస్తున్నారు? మొదలైన వివరాలు మాత్రం పోలీసులకు తెలయడంలేదు. పోలీసుల ఉచ్చన తప్పించుకుంటూ సత్యాగ్రమాలు జరుగుతాయన్న సమాచారాన్ని కార్యకర్తలు చాకచ్చంగా ప్రజలకు తెలియజేశారు.

ప్రతిజ్ఞ :

అది ఒకగది. అన్ని తలుపులు, కిటికీలు మూసి ఉన్నాయి. దీపాలు వెలుగుతున్నాయి. ఎదురుగా దుర్గాదేవి చిత్రపటం. ఆ ప్రక్కనే రాణాప్రతాప్, చంద్రశేఖర్ ఆజాద్ తదితర వీరుల ఫోటోలు ఉన్నాయి. మధ్యగా మహాత్మాగాంధీ బొమ్మ, నెమ్మదినెమ్మదిగా ఒక్కాక్కరే గదిలో ప్రవేశించారు. అందరూ వరుసలో నిలబడ్డారు. అందరిచేత ప్రతిజ్ఞ చేయించారు.

“మన ఈ పవిత్ర దేవభూమిలో అనత్యాన్ని, అన్యాయాన్ని, దమన కాండను అంతంచేయడానికి నడుస్తున్న పవిత్రయుధుంలో నేను స్వప్రేరణతో ఆనందంతో పాల్గొంటున్నాను. ఈ పోరాటంలో ఎదురుయ్యే కష్టాలు, ఆపదలను ధైర్యంగా ఎదుర్కొంటాను. అంతిమ విజయం సాధించేపరక నిరంతరం పోరాటం కొనసాగిస్తాను. సర్వతక్కిమంతుడైన పరమేశ్వరుని, మన మాతృభూమిని స్వరించి ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను.

భారత్ మాతాకీ జయ్!”

యువకులంతా ప్రతిజ్ఞ చేశారు. దేశవ్యాప్తంగా సంఘుకార్యకర్తలచే ఇదేవిధమైన ప్రతిజ్ఞ చేయించేవారు.

సత్యగ్రహ ఉద్యమం

లోక సంఘర్ష సమితి ఉద్యమాన్ని ఉధృతం చేసింది ఒక ప్రక్క ‘మీసా’ కింద అరెస్టులు జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఔళ్ళు నిండుతూనే ఉన్నాయి. కరపత్రాలు, గోడ పత్రికలు ద్వారా సమాచారం ప్రజలకు అందుతోంది. కరపత్రాలు, వార్లపోస్టర్లు అంచీస్తూ కొద్ది పోలీసులకు దొరికిపోయేవారు. అటువంటి వారిపై కేసులు నమోదుచేసి కోర్టులకు హజరుపరిచేవారు. ‘అత్యవసర పరిస్థితి అత్యాచార పర్వం’, ‘ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేయాలి’ ‘మహాత్మాగాంధీ జిందాబాద్’, ‘నియంత్రణం నశించాలి’ వంటి వార్లపోస్టర్లను రాత్రి సమయాలలో గోడలకు అంచీస్తేవారు. సంఘప్రచారక్ కె. బాలయ్య ప్రాదృషులూ నగరంలో వార్లపోస్టర్లను అంచీస్తూ పోలీసులకు దొరికపోయాడు. కోర్టులో హజరుపర్చగా నెలరోజుల శిక్షివిధించారు. అయితే కోర్టులో వాడనల సందర్భంగా న్యాయమూర్తులు కూడా ‘నియంత్రణం నశించాలి’ అనే నినాదంలో తప్పేంటి? అని ప్రభుత్వ లాయర్లను నిలదీసిన సంఘటనలు ఉన్నాయి.

నవంబర్ 14నుంచి 1976, జనవరి 26 వరకు దేశవ్యాప్తంగా శాంతియుత సత్యాగ్రహాలు చేపట్టాలని ఎల్.ఎన్.ఎన్. పిలుపునిచ్చింది. జల్లాలలోని అన్నిముఖ్య కేంద్రాలలో ప్రముఖుల నాయకత్వంలో సత్యాగ్రహాలు జరపాలని నిర్ణయించారు. ఈ దిశగా కార్యాచరణ ప్రారంభమైంది. అంతకుముందు అక్షోబర్ 2వ తేదీన గాంధీజయింతి సందర్భంగా రాజీఫూట్ వద్ద నివాశలు అర్పించడానికి వెళ్ళిన కృపలానీ, గాంధీమనుమడు రాజీమాహన్ గాంధీ, పౌచ్.వి. కామత్, సుశీలానాయర్, మరో పదకొండుమంది సర్పోదయ కార్యకర్తలను పోలీసులు అరెస్టుచేశారు. పోలీసులు లారీలు పనిచెప్పి రాజీఫూట్ను అపవిత్రం చేశారు. ఇదేమిటని నిలదీసిన ఓ జర్వలిస్టును ‘మీసా’ కింద నిర్ణయించారు.

నవంబర్ 14న సత్యాగ్రహాలు ప్రారంభమవుతాయని పోలీసులకు తెలుసు -ప్రజలకు కూడా తెలుసు. సత్యాగ్రహాలు ఎవరో ఒకరికి ఒకరు తెలియదు. స్థలం-సమయం నిశ్చయమవుతాయి. నిర్ధారిత సమయానికి ‘భారతమాతక్కె’ నినాదాలతో సత్యాగ్రహాల

డళనాయకుడు ముందుకు ఉరుకుతాడు. ఆ వెంటనే సత్యాగ్రహం చేసేవారు బ్యానర్లు, ప్లకార్డులతో ప్రత్యుక్కమై ఊదేగింపుగా బయలుదేరుతారు. విశాఖపట్టంలో తెన్నేటి విశ్వనాథం, పైదరాబాద్‌లో ఎం.ఎల్.సి. వై.సి. రంగారెడ్డి సత్యాగ్రహ సమరశంఖం పూరించారు. ప్రతిదళంలో పదిసుంచి 12మంది ఉంటారు. ప్రజలు ఈ సత్యాగ్రహంలను ఘనంగా స్వాగతించేవారు. కొన్నిచోట్ల పదినిమిషాలకే ఆరెస్టు అయితే మరికొన్ని చోట్ల గంటసేపు ఊరేగింపుగా వెళ్ళేవారు. సత్యాగ్రహంలను అందరిపై ‘డి.బి.ఆర్.’ కేసులు నమోదుచేసేవారు. ఎమర్జెన్సీ విధించి నెలరోజులు పూర్తిఅయిన సందర్భంగా రాష్ట్రంలోని అన్ని పట్టణాలలో వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు జరిగాయి.

నవంబర్ 14, 1975వ తేదీ ఉదయం 10గం॥లు. విశాఖపట్టంలోని జగదాంబ సెంటర్లో జనం రద్ది పెరుగుతోంది. జగదాంబ సెంటర్ ఆరు మార్గాలకు కూడాలి. పట్టంలోని ఏ ప్రాంతానికి వెళ్ళాలన్నా ఈ సెంటర్ మీదుగానే వెళ్ళాలి. బస్సుస్టోప్లు కిటకిటలాడుతున్నాయి. ఇంతలో ఒకపోలీసువ్యాసువచ్చి ఆ సెంటర్లో ఆగింది. తుపాకులు ధరించిన పోలీసులు గబగబా ‘పొజిషన్’ తీసుకున్నారు. ఇదంతా చూస్తున్న ప్రజలలో ఆస్తి, ఉత్సుకం కలిగాయి. జనం మధ్యలోనుంచి స్వాతంత్య సమరయోధుడు తెన్నేటి విశ్వనాథం ముందుకు వచ్చారు. ఆ వెంటనే పదిమంది యువకులు ఆయన ముందునిలిచారు. ఒకరిద్దరు బ్యానర్లు పట్టుకున్నారు. అత్యవసర వరిస్థితిని నిరశిస్తా ప్లకార్డులు పట్టుకొని ‘భారతీమాతాకు జయ్’ అంటూ పెద్దగా నినాదాలు చేశారు. ప్రజలందరి దృష్టి వారివైపు తిరిగింది.

తెన్నేటి విశ్వనాథం ఉపన్యాసం ప్రారంభించారు. ఇందిరి విధానాలను ఎండగడుతూ, ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేయాలని డిమాండ్ చేశారు. నాల్గుగైదు నిమిషాలు ప్రసంగించిన వెంటనే పోలీసు అధికారులు వచ్చి తెన్నేటి విశ్వనాథంకు తెలిపి పోలీసువ్యాసు ఎక్కువున్నారు. సత్యాగ్రహంల నినాదాలు మిన్నంటాయి. తమనుకూడా ఆరెస్టు చేయమని సత్యాగ్రహంలు డిమాండ్ చేశారు. అయితే పోలీసులు తెన్నేటి విశ్వనాథం ఒక్కరినే ఆరెస్టుచేసి జైలుకు తరలించారు.

ప్రజలు సత్యాగ్రహంల వెంటబడ్డారు. “ఎందుకీ సత్యాగ్రహం?” “స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యాల కోసం” “ఎవరు ప్రారంభించారు? “జయప్రకాశ్ నారాయణ్ నేతృత్వంలో లోక్ సంఘర్ష సమితి”. “అయితే కార్బు తగలబెట్టడం, బస్సుల విధ్వంసం తప్పవన్నమాట.” “అటువంటిది ఏది ఉండదు. శాంతియుతంగా సత్యాగ్రహాలు జరుగుతాయి” అంటూ 1975, జూన్

26న ఎమర్జెన్సీ విధించిన నాటినుంచి నేటివరకు జరిగిన సంఘటనలను ఆ సత్యాగ్రహం ప్రజలకు వివరించ సాగాడు.

కర్నూలు పట్టణంలోని గడియారం అనుపత్రినుంచి సోషలిస్టు నాయకుడు బి.వి.ఆర్. రెడ్డి నాయకత్వంలో తొలిరోజు సత్యాగ్రహం ప్రారంభమైంది. పదిమంది సత్యాగ్రహులలో రైతులు, చిరువ్యాపారులు, నిరుద్యోగులు, చిరు ఉద్యోగులు ఉన్నారు. గడియారం అనుపత్రినుంచి కొండారెడ్డి బురుజుదాటి కంట్రోలరూం వరకు సత్యాగ్రహుల ఊరేగింపు కొనసాగింది. పోలీసులు ఎవరూ రాలేదు. ఊరేగింపు ఇతరరోడ్లలో కొనసాగింది. చివరకు 45నిమిషాల తరువాత పోలీసులు వచ్చి సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేసారు.

రాష్ట్రంలోని మొత్తం 23జిల్లాలలో సత్యాగ్రహులు జరిగియి. ప్రతీవారం ఒక సత్యాగ్రహం చూపున నవంబర్ 14నుంచి జనవరి 26వరకు మొత్తం పది బ్యాచ్లుగా సత్యాగ్రమాలు చేపట్టారు. ప్రతి బృందంలో కనీసం ఐదుగురు సభ్యులుండేవారు. సాధారణంగా ప్రతి సత్యాగ్రహం జట్టులో 10నుంచి 12మంది ఉండేవారు. దేశవ్యాప్తంగా లక్షుమంది కార్యకర్తలు సత్యాగ్రహులుచేసి జైలుకు వెళ్లారు. వీరిలో 90శాతంమంది ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తలో. కొన్ని పట్టణాలలో సత్యాగ్రహుల సంఖ్య చాలా అధికంగా ఉండేది. సత్యాగ్రహులందరికీ డి.ఐ.ఆర్. చట్టంకింద అరెస్టు చేసేవారు. కోర్టులలో హజరువరచగా కేసులు నడిచేవి. మేజిప్రైస్టును బట్టి శిక్షలుపడేవి. సత్యాగ్రహుల తరఫున వాదించడానికి న్యాయవాదులు ముందుకు వచ్చేవారు. జైళ్లలో ఉన్న కార్యకర్తల కుటుంబాలకు ధైర్యానిచెప్పి ఆర్థిక సహకారం అందించడానికి ప్రత్యేక యంత్రాంగం ఉండేవి.

విశాఖజిల్లా అనకాపల్లి ఓచిన్సు పట్టణం. ఇక్కడినుంచి ఏకంగా 70మంది యువకులు సత్యాగ్రహులు చేశారు. జనసంఘ నాయకుడు పి.వి. చలపతిరావు ఎమర్జెన్సీ పూర్తికాలమంతా అజ్ఞాతంలో వుంటూ ప్రజలను కలుస్తూ వారిని పోరాటానికి సన్నద్ధులుగా చేశారు. అనకాపల్లిలో మరో క్రియాశీల కార్యకర్త సత్యాగ్రహ మాస్టరు, రౌతు ఆదినారాయణ తదితరులు సత్యాగ్రహులు చేశారు. రాష్ట్రంలో ఒకే పట్టణం నుంచి అత్యధికంగా సత్యాగ్రహులు చేసిన ఘనత అనకాపల్లి పట్టణానికి దక్కింది.

కర్నూలు జిల్లా నంద్యాలలో నాలుగవ బ్యాచ్ సత్యాగ్రహులందరూ విద్యార్థులే. కర్నూలు కపిలేశ్వరయ్య, కె. హెమనాథ్, బి.వి.ఎప్. ప్రసాద్, మేడా మురళీధర్ తదితరులు ఈ సత్యాగ్రహుల బృందంలో ఉన్నారు. సీనియర్ కార్యకర్త కటకం నారాయణగారు వీరికి స్థాపి ప్రదాత.

- కడవ పట్టణంలో నవంబర్ 14, 1975న ప్రముఖ సోషలిస్టు నాయకుడు బి.వి. సుబ్బారెడ్డి నాయకత్వంలో సత్యాగ్రహం జరిగింది.

- హైదరాబాద్‌లోని పాత సచివాలయంవద్ద జనసంఘు ఎం.ఎల్.సి. వై.సి. రాంగారెడ్డి తన బృందంలో కలిసి సత్యాగ్రహం చేసి అరెస్టు అయ్యారు.

- హైదరాబాద్‌లో అబిద్జీ సెంటర్లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎల్.ఎస్.ఎస్. కస్టినర్, ఎం.ఎల్.వి. జానార్దనరెడ్డి సత్యాగ్రహంచేసి అరెస్టు అయ్యారు.

- విశాఖపట్నంలో ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రాంగణం. యువజన కాంగ్రెస్ నేత సంజయ్‌గాంధీ పర్యటన సందర్భంగా పెద్ద బహిరంగ సభ జరుగుతోంది. విద్యార్థులు, యువకులను పెద్దసంబూహిలో సమీకరించారు. సంజయ్‌గాంధీ ఉపన్యాసం ప్రారంభమైంది. అకస్మాత్తుగా “భారతమాతాకీ ఔ!” అంటూ నినాదాలు మిన్నంటాయి. వైద్యవిద్యార్థి డాక్టర్ వేదుల సత్యాగ్రహంలో యువకులు సత్యాగ్రహం చేశారు. ఎమర్జెన్సీకి, ఇందిరాగాంధీకి వ్యుతిరేకంగా సత్యాగ్రహాలు నినాదాలు చేశారు. వేదికపై ఉన్న కాంగ్రెస్ నేతల గుండెల్లో రైళ్ళు పరుగెత్తాయి. పోలీసులు రంగప్రవేశం చేసి సత్యాగ్రహంమార్తిని తీవ్రంగా కొడుతూ అక్కడినుంచి తరలించారు. ఆ తరువాత డి.ఐ.ఆర్. కింద అరెస్టుచేసి జైలులో నిర్భంధించారు.

- మహాబూబ్‌నగర్లో రాష్ట్రమంత్రి మునుస్వామి సమక్షంలో సత్యాగ్రహం చేశారు.
- మహాబూబ్‌నగర్ జిల్లా ఆచ్ఛంపేటలో మంత్రి మహేంద్రనాథ్ ఎదుట సత్యాగ్రహం జరిగింది.

- ఆదిలాబాద్ జిల్లా మంచిర్యాలలో మంత్రి కె.వి. కేవపులు సభలో సత్యాగ్రహం చేపట్టారు.

- 1976 జనవరి 25వ తేదీ వరంగల్ జిల్లా పరకాలలో మండుటిండలో ఏకంగా 400మంది సత్యాగ్రహం చేశారు. రెండు వరుసలలో సత్యాగ్రహాలు నినాదాలు చేస్తూ ముందుకు కదిలారు. ఈ సత్యాగ్రహానికి పరకాల తాలూకా జనసంఘు కార్యదర్శి చిలకయ్య నాయకత్వం వహించాడు. తమజట్టులో ఆందరినీ అరెస్టు చేయాలన్న సత్యాగ్రహాల దిమాండ్తో పోలీసులు ఖంగుతిన్నారు. చివరకు బతిమాలి కేవలం 57మందిని మాత్రమే అదుపులోకి తీసుకున్నారు.

- విశాఖపట్నం ఆంధ్రాయూనివర్షాటీ ఆవరణలోని ఓరోజు ఉదయం 7గం॥లకు రెండు ఆటోలు దూసుకు వచ్చాయి. అందులోని విద్యార్థులు అన్ని హస్టల్సుకు తిరిగి 8గం॥లకు పుట్టబాల్ మైదానంలో సత్యాగ్రహం జరుగుతుందని తెలిపే కరపత్రాలు

పంపిణీచేశారు. అంతా ఆటమైదానానికి చేరుకున్నారు. సరిగ్గా 8గం॥లకు దశపతిరావు అక్కడకు చేరుకొని ఉపన్యాసం ప్రారంభించారు. సత్యాగ్రహులు చేస్తున్న నినాదాలకు విద్యార్థులు కూడా గొంతుకలిపారు. విద్యార్థులలో ఉత్సాహం ఉప్పంగింది.

- వికారాబాద్ కళాశాలకు ఓ పోలీసు అధికారి వచ్చాడు. మర్మాదు ముఖ్యమంత్రి జలగం వెంగళరావు పట్టణానికి వస్తున్నారని, ఆ సందర్భంగా ఎటువంటి గొడవలు జరగకూడదంటూ ట్రిన్సీపాల్సు పోచురించాడు. స్వయంగా చౌరవతీసుకొని విద్యార్థులు, లెక్కరర్థను సమావేశపరిచి “ముఖ్యమంత్రి మన అతిథి. ఆయనను గౌరవించడం మన బాధ్యత” అంటూ ఉపన్యసించాడు. అంతే మరుసటిరోజు ముఖ్యమంత్రికి విద్యార్థులు ఘనంగా నినాదాలతో స్ఫోగతం పలికారు. విద్యార్థినాయకుడు కృష్ణయ్య నాయకత్వంలో విద్యార్థులు విజ్ఞంభించారు. ముఖ్యమంత్రి ముఖం ఎప్రభదింది. అధికారులకు ముచ్చేమటలు పట్టాయి. అయినా ఇందిర వ్యతిరేక నినాదాలు ఆగిపోలేదు.

- ప్రైదరాబాద్ అమీర్ పేటలోని నూరైన్ కళాశాలలో సత్యాగ్రహం ప్రారంభమైంది. నినాదాలత ప్రాంగణం పోశారెత్తింది. 20 నిమిషాలపాటు ప్రదర్శన నిర్వహించి సమీపంలోని రాష్ట్రమంత్రి కె.వి. కేశవులు ఇంచిని చుట్టుముట్టి దిగ్భంధం చేశారు.

- 1975, నవంబరు 26వ తేదిన ఆంధ్రరాష్ట్రంలోని 24 సగరాలలోని 52 కళాశాలలో 40వేలమంది విద్యార్థులు తరగతులను బహిపూరించి సత్యాగ్రహం ఉద్యమానికి మధ్దతు ప్రకటించారు.

- రాష్ట్ర రాజధాని ప్రైదరాబాద్లో 14 కళాశాలలకు చెందిన పదివేలమంది విద్యార్థులు తరగతులను బహిపూరించారు.

- నెల్లూరు, గుంటూరు, నల్గొండ, వరంగల్, నిజమాబాద్ తదితర జిల్లాల్లో సత్యాగ్రహులు ముందుగా గ్రామాల్లో పర్యాటించి కరవత్రాలు పంపిణీచేసేవారు.

- సత్యాగ్రహోలలో అన్నిపర్మాలవారు పాల్గొన్నారు. ప్రతిపక్షేతలు, దాక్షర్లు, లాయర్లు, వ్యాపారులు, విద్యార్థులు, చిరు ఉద్యోగులు సత్యాగ్రహోలలో పాల్గొన్నారు.

- ప్రతి జిల్లాలో మహిళా బ్యాచీలతో సత్యాగ్రహోలు జరిగాయి.

- విశాఖపట్టంలో పి.వి. చలపతిరావుగారి సతీమణి పోకల అనూరాధ నేత్రత్వంలో మహిళ సత్యాగ్రహం జరిగింది. శ్రీమతి అనూరాధ రెండు సవత్సరాల పసిబిడ్డను చంకన ఎత్తుకొని సత్యాగ్రహం చేశారు. పసిబిడ్డలతో వచ్చిన మహిళలను ఏం చేయాలో పోలీసులకు అర్థం కాలేదు. చివరకు రాత్రి 11గం॥ల వరకు స్టేషన్లో ఉంచి పంపివేశారు.

- ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మొత్తం 21 జిల్లాలనుంచి 122 తాలూకాలకు కార్యకర్తలు 354

గ్రామాలనుంచి సత్యాగ్రహోలకు ప్రాతినిధ్యం వహించారు.

- ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సత్యాగ్రహోలకు మద్దతుగా 53 కళాశాలలకు చెందిన 40వేలమంది విద్యార్థులు తరగతులు బహిష్మరించారు.

- సత్యాగ్రహ సమరానికి చెందిన వార్తలను ఐదువేల గ్రామాలకు 20లక్షల కరపత్రాల ద్వారా అందజేయబడ్డాయి.

- ఆంధ్రప్రద్వంలో 400మంది ‘మీసా’ క్రింద, 500మంది డి అండ్ ఆర్ క్రింద నిర్భంధింపబడ్డారు. 1700మంది సత్యాగ్రహులు ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. 50మంది మహిళలు కూడా సత్యాగ్రహం చేసారు.

- దేశంలోని అన్ని జిల్లాలలో సత్యాగ్రహోలు జరిగాయి. మొత్తం 1,25,000మంది సత్యాగ్రహం చేశారు. అప్పటికే 50వేల మంది ‘మీసా’ కింద అరెస్టు అయ్యారు.

- పంజాబ్‌లోని అకాలీదళ్ కార్యకర్తలు విడిగా సత్యాగ్రహం ఉద్యమంలో భాగస్వామ్యాలయ్యారు. 35వేలమంది అకాలీ కార్యకర్తలు పంజాబ్‌లోని వివిధ ప్రాంతాలలో సత్యాగ్రహోలు చేపట్టారు.

- ఉత్తరభారతంలో బీహార్‌లో అత్యధికంగా 15వేలమంది సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు.
- పశ్చిమ ఉత్తర ప్రదేశ్‌లో 8వేలమంది, తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్‌లో 10వేలమంది సత్యాగ్రహోలు చేశారు.

- దక్షిణాది రాష్ట్రాలలో కర్ణాటకలో 26,240మంది సత్యాగ్రహంచేశారు.
- గుజరాత్‌లో 10వేలమంది సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు.
- సత్యాగ్రహోలుచేసి జైలుకుచెచ్చిన కార్యకర్తల కుటుంబాల యోగ్యీమాలు చూడటానికి ప్రత్యేకంగా వ్యవస్థ ఏర్పాత్రింది. స్థానిక కార్యకర్తలు ఎప్పటికప్పుడు ఆయా కుటుంబాల వారిని కలిసి దైర్ఘ్యం చేపేవారు. అవసరమైన వారికి ఆర్థిక సహాయంకూడా అందించేవారు. ఈ క్రమం కుటుంబాలు ఆర్థికసహకారాన్ని తీసుకోలేదు. తమకు అందజేసే ధనాన్ని ఉద్యమానికి, సాకాత్యానికి ఖర్చుచేయమని సున్నితంగా తిరస్కరించేవారు. సత్యాగ్రహుల తరఫున న్యాయవాదులు ఉచితంగా వాదనలు వినిపించేవారు.

- సత్యాగ్రహం ఉద్యమం ముగిసేటిముకు ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేక ప్రచార ఉద్యమం స్థాయిరూపం చేరుకుంది.

(రాష్ట్రంలో సత్యాగ్రహం జరిగిన స్థలాలు, నేత్రుల్లో వహించినవారి జాబితా ప్రత్యేక అనుబంధాలలో ఇచ్చాం)

లేచింది మహిళాలోకం :

అంతర్జాతీయ మహిళా సంవత్సరంలో ప్రపంచమంతటి దృష్టిని భారతీయ మహిళ ఆకర్షించింది. మనదేశ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో అనేక మంది మహిళలు ముదుండి పాల్గొన్నారు. అతిపెద్ద ప్రజాస్వామ్య దేశమైన భారతీలో ఓ మహిళ ప్రధానమంత్రిగా బాధ్యతలు నిర్వహిస్తోందని అంతా గర్వంగా చెప్పుకుంటున్న తరుణంలో ఆ మహిళ నియంతగా మారి ప్రజాస్వామ్య హక్కులకు కాలరాచి వేలాదిమందిని అకారణంగా నిర్భందించింది. అధికార వ్యాఘోషంతో స్త్రీ సహజ వైఫారికి భిన్నంగా వ్యవహరించింది.

ఈ తరుణంలో భారతీయ మహిళ గౌరవాన్ని తిరిగి పునరుద్ధరించే పనికి మన మాతలు నడుంబిగించారు. స్వయంగా అనేకమంది మహిళలు సత్యాగ్రహాలు చేసి చరిత్ర సృష్టించారు. లోకసంఘర్ష సమతి నిర్వహించిన ప్రచార ఉద్యమంద్యారా ఎమర్జెన్సీలో వాస్తవాలు మహిళలకు తెలిసివచ్చాయి. భర్తలు జైళ్ళుల్లో ఉండగా అనేకమంది తమ కుటుంబాలను పోషించుకున్నారు. కొంతమంది అజ్ఞాతంలో ఉన్న సంఘుప్రచారకులకు ఆతిధ్యమిచ్చారు. అర్థరాత్రిపూట ఇంటికివచ్చిన సంఘుకార్యకర్తలకు అప్పటికప్పుడు వండి-వార్చి వేడి వేడి భోజనం పెట్టారు. తమ ఇంటిలో ఆశ్రయింపొంది ఉద్యమాన్ని రహస్యంగా కొనసాగిస్తున్న సంఘుప్రచారకులను ‘అన్నయ్యా!’ అంటూ ఆత్మియంగా పలకరించి నైతికబలాన్ని సమకూర్చారు. ఇరుగుపొరుగు వారికి ‘అజ్ఞాత కార్యకర్తలను’ అన్నయ్యాగానే పరిచయం చేయడంతో వారికి ఎటువంటి అనుమానం కలగకుండా జాగ్రత్తపడేవారు. అనేకనగరాలలో అనేక పర్యాయాలు అనేకమంది అజ్ఞాత వ్యక్తులు మాతృమార్గుల సమయస్వార్తితో, సహకారంతో పోలీసులకు చిక్కకుండా తప్పించుకోగలిగారు. ఇటువంటి కొన్ని సజీవ ఉదాహరణలను పరిశీలిద్దాం....

- అది కర్మాలుజిల్లా సంఘు కార్యవాహ ఎం.డి.వై. రామమూర్తిగారిల్లు. ఆయన అరెస్టు అయి జైలులో ఉన్నారు. ఎం.డి.వై. రామమూర్తిని అరెస్టుచేసి ‘మీసా’ చట్టంకింద శ్రీకృష్ణజన్మస్థానానికి పంపింది ప్రభుత్వం. అయినప్పటికీ వారిఇల్లాలు శ్రీమతి రామలక్ష్మీ ఐదుగురు పిల్లలను సాకుతూ కుటుంబాన్ని పోషించింది. ఆ కుటుంబం యోగక్షేమాలు విచారించడానికి జిల్లా ప్రచారక్ వై రాఘవులు అప్పుడప్పుడు ఆ ఇంటికి వెళ్ళేవాడు. ఓసారి సి.బి.డి. వాళీంటికి వచ్చాడు. సంఖాపణ ఇలా కొనసాగింది.

“జిల్లా ప్రచారక్ రాఘవులు మీ ఇంటికి వస్తూ వుంటాడా?” “ఇంటి యజమానిని జైలులో నిర్భంధించి ఆడవాళ్ళను అద్దసు అడగడానికి వస్తారా? ఏమిటీ మీ ఉద్దేశ్యం?”

ಅಂಟೂ ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ ಪೋಲೀಸುಲನು ನಿಲದಿಸಿಂದಿ. ಇಂತಲ್ಲೇ ರಾಘವಲು ಅಡ್ಡಪಂಚೆ, ಚೊಕ್ಕಾ ಭುಜಾನ ಟಪಲತ್ತೇ ವಾರಿಇಂಟಿಕಿ ವಚ್ಚಾಡು. ವೆಂಟನೇ ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ - “ಏರಾ! ಅಯ್ಯಗಾರುಲೇರನಿ ತೆಲುಸುಗಾ. ಇಂತ ಆಲಸ್ಯಂಗಾ ವಸ್ತಾವಾ! ಇಂದ ಈ ಸಂಚಿ ತೀಸುಕುನಿ ನೇನು ಚೆಪ್ಪಿಸು ಸರುಕುಲು ತೀಸುಕುರಾ!” ಅಂಟೂ ಸಂಚಿ ಅತನಿಕಿ ಅಂದಿಂಬಿಂದಿ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿನಿ ರಾಘವಲು ಅರ್ಥಂಚೇಸುಕುನ್ನಾಡು. ವೆಂಟನೇ ಆಸಂಚಿ ತೀಸುಕೂನಿ ಚಲ್ಲಿಗಾ ಅಕ್ಕಡನುಂಚಿ ಜಾರುಕುನ್ನಾಡು. ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ ಸಮಯಸ್ವಾರ್ಥಿ ಓ ಜಿಲ್ಲಾಪ್ರಧಾರಕ್ ಅರೆಸ್ಟ್ ಕಾಕುಂದಾ ಕಾಪಾಡಿಂದಿ. ಓ ದೇಶಭಕ್ತುರಾಲು ತೆಲಿವಿಗಾ ವ್ಯವಹಾರಿಂಚಿ ಓ ದೇಶಭಕ್ತುದ್ದಿ ಕಾಪಾಡಿಂದಿ.

-ಶ್ರೀಕಾಕುಳಂಲ್ಲೋ ಸಂಘರ್ಷ ಸಮಿತಿ ಆದೇಶಾಲಪೈ ಗೋಡಲಪೈ ನಿನಾದಾಲು ರಾಯದಾನಿಕಿ ಬಯಲುದೇರಾಡು ವೈ.ವಿ.ಯನ್ಸೆ. ಮೂರ್ತಿ. ಇಡ್ಡರುಕಲಿಸಿ ಆಪನಿ ಪೂರ್ತಿಚೇಯಾಲಿ. ಅನುಕುನ್ನತೆಮುಕು ರೆಂಡ್ಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಲೇರು. ಆಲಸ್ಯಂ ಅಯಿತೇ ಪನಿ ಜರಗಡು. ಏಂಚೇಯಾಲ್ಲೋ ತೋಚಕ ಒಕ್ಕದೇ ಕುಂಚೆಲು, ರಂಗುಲು ಪಟ್ಟುಕೊನಿ ಬಯಲುದೇರಾಡು. ವೆಂಟನೇ ಸಹಧರ್ಯಚಾರಿಣಿಗಾ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭ ಭೂತ್ವೆಕಲಿಸಿ ಗೋಡಲಪೈ ನಿನಾದಾಲು ರಾಯದಾನಿಕಿ ಬಯಲುದೇರಿಂದಿ. ಅಮೆ ರಂಗುಲು ಪಟ್ಟುಕೊನಿಕೆ ಒಂಟೆ ಭರ್ತ ಮೂರ್ತಿ ಕುಂಚೆತ್ತೋ ನಿನಾದಾಲು ರಾಯಡಂ ಚೇಶಾಡು. ತೆಲ್ಲವಾರಿ ಚೂಸ್ತೇ ಶ್ರೀಕಾಕುಳಂಲ್ಲೋನಿ ಮುಖ್ಯಮೈನ ವೀಧಲು ಅನ್ನೀ ಎಮರ್ಟೆಸ್ಸೀ ವೃತ್ತಿರೆಕ ನಿನಾದಾಲತ್ತೇ ನಿಂಡಿಪೋಯಾಯಿ. ಅಂದರಿ ಇಷ್ಟ ವಾಕಿಷ್ಟವದ್ದ ಕರವತ್ರಾಲು ದರ್ಶನಮಿಚ್ಚಾಯಿ. ಶಭಾವ್ ! ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾ !

- ತೂರ್ಪುಗೋದಾವರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಜನಸಂಖು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ವಾರಣಾಸಿ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣಮೂರ್ತಿ ಅಮಲಾಪುರಂಲ್ಲೋ ಅಡ್ಡಕೆಟ್. ಅಯನ ಭಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಜಾನಕಿದೇವಿ ಸ್ಥಾನಿಕ ಪಾರಶಾಲಲ್ಲೋ ಟೀಚರು. ಅಲಾಗೆ ಪಂಚಾಗ್ನಿಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕರ್ಮಾಲು ಜಿಲ್ಲಾ ಜನಸಂಖು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ. ಅಡ್ಡಕೆಟುಗಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಸು ಚೇಸುನ್ನಾಡು. ಅಯನ ಭಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಭಾನುಮತಿ ಕೂಡಾ ಸ್ಥಾನಿಕ ಸ್ನಾಯುಲ್ಲೋ ಟೀಚರು. ಏಮತ್ತೀ ವೀರಿದ್ದರಿ ಕಥ್ಯ! ಎಟುವಂಬಿದಿ ವೀರಿ ಸಂಬಂಧಂ ! ಎಮರ್ಟೆಸ್ಸೀ ವಿಧಿಂಚಗಾನೇ ವಾರಣಾಸಿ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಮೂರ್ತಿನಿ, ಪಂಚಾಗ್ನಿಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಶಾಸ್ತ್ರಿನಿ ‘ಮಿಸ್’ ಕಿಂದ ನಿರ್ಘಂಧಿಂಚಾರು. ರೆಂಡು ಕುಟುಂಬಾಲಕು ಅರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಾನಮತ ಅಂತಗಾಲೇರು. ಪಿಲ್ಲಲು ಪಸಿವಾರು. ಪಿಲ್ಲಲಕು ಅನಾರೋಗ್ಯಂ - ಅರ್ಥಿಕ ಇಜ್ಞಾಂದುಲು. ಬಂಧುವಲು, ಪೋಲೀಸುಲ ಒತ್ತಿದಿ. “ಮೀ ಭರ್ತಲಕು ಚೆಪ್ಪಂಡಿ. ಪ್ರಭಾತ್ವ ವೃತ್ತಿರೆಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತಾಪಾಲಲ್ಲೋ ಪಾಲ್ಗೊನಿಸೋಪನಿ ರಾಸಿಸ್ತೇ ವಿಡುದಲ ಅವುತ್ತಾರು”. “ಮಾಕಂಟೆ ಮುಂದೆ ವಾರು ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕಿ ಪ್ರಸ್ತೇಕಟ್ಟಾರು. ಮೇಂ ರೆಂಡ್ಸ್ ಭಾರ್ಯಲಂ ಮಾತ್ರಮೇ. ಮಾಮಾಟ ವಿಂಟಾರನ್ನ ನಮ್ಮುಕಂಲೇರು” ಇದ್ದಿ ಇಡ್ಡರಿ ಸಮಾಧಾನಂ.

ಗೋಪಾಲರಾವು ರಾಕೂರ್ ದಕ್ಕಿಣ ಭಾರತಾವನಿ ಅಂತಲ್ಲಿಕೀ ಜನಸಂಖು ಸಂಘಟನಾ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ. ಎಮರ್ಟೆಸ್ಸೀಲ್ ಪರ್ಯಾಟನಲ ಕಾರಣಂಗಾ ವಾರಿಕಿ ರಕ್ತಪು ಪೋಟು ಎಕ್ಕುವೆಂದಿ. ಎವರಿಕೀ ತೆಲಿಯಕುಂದಾ

డాక్టర్ వేణుగోపాలరావు వద్ద వైద్యం చేయించుకుంటున్నారు. ఒకరోజు అకస్మాత్తుగా వారికి పక్షపాతం వచ్చి క్లినిక్‌లోనే కూలబడిపోయారు. వెంటనే డాక్టర్ వేణుగోపాలరావు, ఆ రాకూర్ గారిని తన నివాసానికి తరలించి అక్కడే వైద్యం ప్రారంభించారు. అజ్ఞాతంలో తిరుగుతున్న వ్యక్తిని, ‘మీసా’ వారంటు జారీ అయిన నేతను ఇంట్లో ఉంచుకొని సపర్యలు చేయడం మామూలు విషయం కాదు. శ్రీమతి కమలాదేవి ఇచ్చిన ప్రోత్సాహం, సహకారంవలనే గోపాలరావు రాకూర్ ఆరోగ్యం కుదుటపడింది. ఆమె ఒక సోదరిలా రాగూర్ గారికి సపర్యలు చేసారు.

- అది 1976 జనవరి 5వ తేదీ. హైదరాబాద్ నగరంలో సచివాలయం ముందు మహిళలు సత్యాగ్రహం చేస్తున్నారు. ఆడవాళ్ళు ‘నియంత్రుత్వం నశించాలి’ అని గొంతెత్తి నినాదాలు చేస్తూవుంటే ప్రజలు అస్త్రిగా గమనిస్తున్నారు. శ్రీమతి రమాదేవి, శ్రీమతి కమలాదేవి నేతృత్వంలో మహిళలు సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. వందలాది కరపత్రాలు పంపిణిచేశారు. ఇందిరి బంటు వారిని ఆరెస్టుచేసి పోలీసు స్టేషన్‌కు తరలించారు. కోర్టులో ప్రవేశపెట్టినప్పుడు వారు ప్రదర్శించిన ధైర్యం, చెప్పిన సమాధానాలు మేజిస్ట్రెట్‌లో సహా అందరినీ ఆశ్చర్యంలో ముంచేత్తాయి.

- హైదరాబాద్‌లోని గాలిగూడాలో శ్రీమతి తాయాజీ నాయకత్వంలో ఒకదళం, సికింద్రా భాద్రీలోని మోండా మార్కెట్‌లో భారతీయేవి నేతృత్వంలో మరొక దళం సత్యాగ్రహం చేపట్టారు.

- గుంటూరు శంకర్ విలాస్ చౌరాస్తాలో లోక్ దళకు చెందిన ఆనుసాయమృగారి నాయకత్వంలో మహిళలు సత్యాగ్రహం చేశారు. ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా అనుసాయమృగారు చేసిన ప్రసంగం ప్రేక్షకులను ఆలోచనలో పడవేసింది.

- విశాఖనగరంలో పి.వి. చలవతిరావు ధర్మపత్ని శ్రీమతి పోకల అనూరాధ పూర్ణామార్కెట్ వద్ద చంటిబిడ్డతోసహా సత్యాగ్రహంలో పాల్గొంది. ఆ జట్టులో పదిమంది పాల్గొనాల్సిపుంది. విధిధ కారణాలచేత అనేకమంది మహిళలు రాలేకపోయారు. ముగ్గురే సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. పక్కనే ఉన్న సంఘు కార్యకర్తలు బ్యానర్ పట్టుకోగా ఆ మహిళలు కరపత్రాలు పంచిపెట్టారు. సంఘు కార్యకర్త దుహ్వారు సత్యనారాయణమూర్తి ఉపన్యాసం కొనసాగించారు. ఈ మహిళలను ఏం చేయాలో ఆర్థంకాక అర్థరాత్రివరకు పోలీసు స్టేషన్లో ఉంచి ఆ తరువాత విడిచిపెట్టారు.

ఇలా ప్రతీ జిల్లాలో మహిళలు సత్యాగ్రహ ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా జరిగిన పోరాటంలో ధైర్యంగా కార్యకర్తలకు సహకరించారు. నారీశక్తిని నిరూపించారు.

వినూత్తు సత్యగ్రహ పోరాటం :

పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో తఱకు పట్టణం. అంతర్జాతీయ మహిళా దినోత్సవం సందర్భంగా జరిగే కార్యక్రమంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ తాత్కాలిక గవర్నర్ జస్టిస్ ఎన్. ఓబులోర్డై ముఖ్య అతిథిగా పాల్గొంటున్నారు. అందుకే జిల్లాలోని పోలీసు యంత్రాంగం అంతా తఱకు పట్టణంలోనే మొహరించింది. ఒకరా, ఇద్దరా... వందలమంది పోలీసులు. తగినంతమంది ఇన్సెక్షనర్లు, డి.ఎస్.పి.లు పర్యవేక్షిస్తున్నారు.

కార్యక్రమం జరిగే హాలంతా కిటకిటలాడుతోంది. లోపలికి ప్రవేశం దొరకడంలేదు. అధికారుల మొప్పుకోనం ఇందిరాగాంధీ ఘనత - 20 సూత్రాల ప్రయోజనాలపై ఒకనాటకం గవర్నర్ సమక్షంలో ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఎమర్జెన్సీ ప్రయోజనాలపై ప్రసంగించిన ఓ పాత్ర తెరవెనుకకు తప్పుకుంది. మరుక్కణంలో మరోపాత్ర ప్రవేశించింది. 16 ఏళ్ళ యువకుడు ప్యాంటు, పర్పు ధరించి బెల్లు, హ్యోల్ పెట్టుకున్నాడు. నల్లకళ్ళజోడుతో నాజుకుగా కనిపిస్తున్నాడు. రంగస్థలం మీదకు రావడంతోనే ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన అన్యాయం అంటూ ప్రసంగం ప్రారంభించాడు. ఇందిర అనునరిస్తున్న నియంతృత్వ చర్యలను విమర్శించసాగాడు. ప్రేక్షకులు అంతా ఇది నాటకంలోని ఓ పాత్ర అనే భావిస్తున్నారు. అధికారులు, పోలీసులు కూడా ఆస్తిగా చూస్తున్నారు. ముందుగా ఎమర్జెన్సీని వ్యక్తిరేకించి ఆ తరువాత ఆ పాత్రచే ప్రయోజనాలు చెప్పిస్తారని అంతా భావించారు. అంతలో ఆ యువకుడు తన చొక్కలోపల దాచిన కరపత్రాలను పేస్తేకులపైకి విసిరాడు. అంతే సభ అంతారసాభాస అయింది. పోలీసులు తక్కణమే స్పందించి గవర్నర్కు రక్షణ కల్పిస్తూ అక్కడనుంచి బయటకు తీసుకువెళ్ళిపోయారు. ఈ గందరగోళం మధ్య ఆ యువకుడు చల్లగా అక్కడనుంచి జారుకున్నాడు. ఆ యువకుడు వామరాజు సత్యమూర్తి. ఆ తరువాత మళ్ళీ సత్యగ్రహం చేసి అరెస్టు అయ్యాడు.

- నెల్లురు జిల్లా కావలి పట్టణం మీధుల్లో ప్రజలు ఎవరి పనుల్లో వారు హడావుచుగా తిరుగుతున్నారు. ఒక్కసారిగా ఏడుపులు, పెడబోబ్బులు వినిపించేసరికి వీధిలోని వారంతా అటువైపు తిరిగారు. ఎమర్జెన్సీలో ఎక్కడ చూసినా దురాగతాలే కాబట్టి “మళ్ళీ ఎవరి కొంపమాడిందో పాపం ! వాళ్ళంతా ఏడుస్తున్నారు” అని అటువైపుగా రాసాగారు. అది ఒక శవయాత్ర. శవం వెనుక గుండెలు బాదుకుంటూ కొందరు యువకులు గుండెలు బాదుకుంటూ “అయ్యా ! ప్రజాస్త్వమ్యమా! అప్పుడే ప్రాణాలు పోయాయా? ఎంత పనిచేశావే ఇందిరా !” అంటూ ఏడుస్తున్నారు. శవయాత్ర దగ్గరకు రాగానే దృశ్యాలు స్ఫుర్షంగా కనిపిస్తున్నాయి. శవ వాహకులు పదిమంది ఒకపాడెను మోసుకుపోతున్నారు. పాడమోస్తున్న

యువకులు టోపీలు పెట్టుకున్నారు. ఒకరి టోపీపై సిద్ధార్థ శంకర్ రే, రెండవ టోపీపై దేవకాంత బారువా, మూడవ దానిపై ఎస్.ఎ. గాంగే, నాలుగవ దానిపై సంజయ్యగాంధీ అని ప్రాసించంది. పాడపై కప్పిన గుడ్డపై పెద్దపెద్ద అక్కరాలతో ‘ప్రజాస్వామ్యం’ అని ఉంది. పాడముందు నిప్పుకుండతో నడుస్తున్న వానిటోపీపై ఇందిరాగాంధీ అనివుంది. అప్పటికే ప్రజలకు అంతా అర్థమైంది. శవయాత్రలో నడుస్తున్న యువకులు కరవత్రాలు పంపిణీచేస్తున్నారు. ఈ శవయాత్ర సమాచారం పోలీసులకు అంది వారు వచ్చేలోగా కావలి పట్టణ ప్రజలకు అందాల్సిన సందేశం అందింది. పోలీసులు ఆ పదిమంది యువకులను నిర్ఘందించి నానా హింసలు పెట్టారు. ఆయనా ఆ యువకులు మాత్రం చలించలేదు. ధైర్యంగా ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేక నినాదాలు చేశారు. నారాయణపేట మరికొన్ని పట్టణాలలో ఇటువంటి సత్యాగ్రమాలే జరిగాయి.

- అది కర్మాలు పట్టుంలోని అలంకార్ టాకీసు సెంటరు. ఆయుర్వేద వైద్యుడు ఉమామహాశ్వర్ శర్య నేత్రత్వంలో, ‘ప్రజాస్వామ్య రక్షణకై ప్రజాపోరాటం’ వీధినాటక ప్రదర్శన జరిగింది. నటులంతా లోక్ సంఘర్ష సమితి కార్యకర్తలే. ఈ ప్రదర్శన వేలాదిమంది ప్రజలలో నూతనోత్సాహస్ని కలిగించింది. ఈ నాటకబృందాన్ని పోలీసు స్టేషన్కు తరలించి ఆ తరువాత మేజిస్ట్రేట్ ముందు హాజరుపరిచారు. “మమ్మల్ని ప్రౌదరాబాద్ పంపిస్తున్నారు గదా!” అని మేజిస్ట్రేటును అడిగాడు డాక్టర్ శర్య. ‘లేదు. సబ్జెటులోనే ఉంటారు’ - మేజిస్ట్రేట్ సమాధానం. “మమల్ని ప్రౌదరాబాద్ పంపండి. ఆవసరమైతే పెద్దశిక్ష వేయండి. అక్కడి జైలులో మా కార్యకర్తలు శిబిరం నిర్మపిస్తున్నారు. మా నాటకాన్ని జైలులో ప్రదర్శించాలి. త్వరలో రాబోయే ఎన్నికల ప్రచారానికి ఉపయోగపడుతుంది” అంటూ డాక్టర్ శర్య చేసిన విజ్ఞాపికి మేజిస్ట్రేట్తో సహా న్యావాయులు అందరూ నివ్వేరపోయారు. మేజిస్ట్రేట్ ఆ బృందానికి మూడునెలల శిక్ష విధించి ప్రౌదరాబాద్ జైలుకుపంపాడు.

- కార్త్రిక పుస్తిమి. మచిలిపట్టం మంగినపూడిరేవులో సముద్రస్నాం అంటే ప్రజలకు ఎంతో ఉత్సాహం. పైగా విరభాసిన వెన్నెల. మనుమి స్నానాలలో ప్రజలు నిమగ్గమయ్యారు. అంతలోనే నినాదాలుచేస్తూ ఎమ్. ఎస్. ఎస్. కార్యకర్తలు సత్యాగ్రహం చేపట్టారు. ప్రజలకు కరవత్రాలు పంచుతూ ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా ప్రసంగించారు. పోలీసులు రావడంతో అంతా తప్పుకొని ప్రజలలో కలిసిపోయారు. హిందూ కళాశాల విద్యార్థి రమణ పోలీసులకు దొరికపోగా అతణ్ణి చావచితకబాదారు. ఆయనప్పటికీ ఇతర సత్యాగ్రహుల పేర్లు వెల్లడించలేదు.

అది నవంబర్ 19వ తేదీ. నియంత ఇందరి జన్మదినం. చిత్తూరుజిల్లా నాగలాపరంలో

ఇందిరిజన్సుదిన వేడుకలు జరుగుతున్నాయి. స్థానిక ఎమ్మెల్లే, మాజీ మంత్రి కలారి గోపాలనాయుడు ముఖ్యాధికిథి. ఇంతలో పుత్రారునుంచి అర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారక్ శేషయ్య ఆధ్వర్యంలో వచ్చిన సత్యాగ్రహుల బృందం కరపత్రాలను పంపిణీచేయడం ప్రారంభించింది. ఇంతలో శేషయ్య వేదికెక్కి ఎమ్రెస్‌నీకి వ్యతిరేకంగా ప్రశంగించడం ప్రారంభించాడు. వేదికపైనున్న నేతలు కంగారు పదుతున్నారు. శేషయ్య వారికి కూడా కరపత్రాలు అందజేసాడు. పోలీసులు సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేసి పోలీసుస్టేషన్ తరలించారు. ఆ రాత్రి సత్యాగ్రహులను లాక్‌హెచ్ ఉంచడానికి అవసరమైన ఏర్పాటు గురించి సబ్జిస్టెస్‌కర్ ఇబ్బంది పదుతుంటే గమనించిన సర్కిల్ ఇన్‌స్పెక్టర్ ఇలా అన్నాడు—” వారు అర్.ఎస్.ఎస్. వాళ్ళయ్యా! తలకు వెయ్యిరూపాయల చొప్పున ఇచ్చి ఇళ్ళకు వెళ్ళమన్నా వెళ్ళరు. పీరికి లాక్‌హె అవసరంలేదు” అని వ్యాఖ్యానించాడు.

— గిర్దలూరు పోలీసుస్టేషన్లో హెడ్కానిస్టేబుల్ ఏదోరాసుకుంటున్నాడు. ఇంతలో ట్రీంగ్....ట్రీంగ్ అంటూ ఫోన్‌మోగింది. రిస్‌వర్ అందుకున్న ఆయన కంగారుగా అర్.ఎస్.ఎస్. వాళ్ళ సత్యాగ్రహం చేస్తున్నారట. ఎస్.ఐ. గారు రమ్మన్నారని ఇతర కానిస్టేబుళ్లను పంపివేసాడు. ఇంతలో స్టేషన్ బయట నినాదాలు వినిపించాయి. హెడ్కానిస్టేబుల్ బయటకు వచ్చిచూస్తే సత్యాగ్రహం జరుగుతోంది. అందరినీ తీసుకువచ్చి పోలీసుస్టేషన్లో వరుసగా నిలబెట్టారు. వారిలో ఒకరిని హెడ్కానిస్టేబుల్ గుర్తించి “రామిరెడ్డిగారు మీ ఇంటిలో నిన్నరూతి జరిగిన దొంగతనం కేను విచారిస్తున్నాం. వివరాలు తెలిసాక కబురు చేస్తాను. మీరు వెళ్ళవచ్చు” అని చెప్పాడు. దానికి రామిరెడ్డి సామధానం ఇస్తూ “ఈసారి నేను సత్యాగ్రహం చేసి వచ్చాను” అన్నాడు. “రాత్రి ఇంటిలో దొంగతనం జరిగితే ఉదయమే సత్యాగ్రహంచేసి జైలుకు వెళ్లావా” అంటూ హెడ్కానిస్టేబుల్ నివ్వేరపోయాడు.

— జనవరి 26, 1976 రిపబ్లిక్ దినోత్సవంనాడు కరీంనగర్ జిల్లా కలెక్టర్ వేదికపైనుంచి ఉపస్థితిస్తున్నాడు. అంతలో వెంకటయ్య నేత్తుత్వంలో సత్యాగ్రహులు ప్రవేశించి నినాదాలు చేస్తూ కరపత్రాలు పంచసాగారు. సభలో కలకలం రేగింది. పోలీసులు వచ్చి సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేసి తీసుకుపోయారు. ఈలోగా జనసంఘు కార్యకర్త స్థానిక న్యాయవాది విద్యాసాగరరావు నేత్తుత్వంలో మరోజట్టు సత్యాగ్రహం ప్రారంభించింది. సత్యాగ్రహులుపై లారీదెబ్బలు పదుతున్నా వారు నినాదాలు మానలేదు. నిజమాబాద్ జిల్లా భీంగల్ సమితిలోని సర్పంచులందరూ 1976, జనవరి 5న సమావేశమై సమస్యల గురించి చర్చించుకుంటున్నారు. నారాయణ నాయకత్వంలో సత్యాగ్రహేల బృందం సమితి

పరిధిలోని గ్రామాలలో పర్యాటించి కరవత్రాలు పంచుతూ సత్యాగ్రహం సందేశం అందజేసింది. చివరకు భీంగల్ చేరుకొని సర్పంచుల సమావేశానికి వచ్చారు. సర్పంచులు సత్యాగ్రహులకు ఘనంగా స్వాగతం పలికి తేసీరు ఇచ్చి అన్ని విషయాలు అడిగి తెలుసుకున్నారు. ప్రజాపోరాటం విజయవంతం కావాలని ఆకాంక్షించారు. ఈ బృందం నిజమాబాద్ చేరుకొని బ్రహ్మండమైన సత్యాగ్రహం చేసారు. పోలీసులు అందరినీ అరెస్టు చేసారు.

- నియంత ఇందిర జన్మదినం సందర్భంగా గుంటూరుజిల్లా నరసరావుపేటలో విద్యార్థులచే ఊరేగింపు నిర్వహించారు. నియంతను పొగడమని, ఎమర్జెన్సీ అనుకూల నినాదాలు ఇవ్వాలని అధ్యాపకులు విద్యార్థులకు సూచించి ఊరేగింపు పట్టణ నడివీధుల్లోకి చేరగానే విద్యార్థులు ఇందిరకు, ఎమర్జెన్సీకీ వ్యతిరేకంగా నినాదాలుచేసి చెల్లచెదరై వెళ్లిపోయారు. విద్యాశాఖ అధికారులనుంచి అధ్యాపకులకు చివాట్లు తప్పలేదు.

- కరీంనగర్ జిల్లా కోరుట్లలో కొద్దిరోజుల క్రితమే సత్యాగ్రహం జరిగింది. అనేకమందిని అరెస్టుచేసారు. మిగిలిన కొద్దిమందిని ఎస్.ఐ. పోచ్చరించి ఏదైనా జరిగితే జాగ్రత్త అంటూ పోచ్చరించాడు. అంతే! జనవరి 28, 1976 ఉదయం తెల్లవారేసరికి కోరుట్లలోని అన్ని గోడలపైనా ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేకనినాదాలే! ఐ.జి. గారు స్టేపన్కు బయలుదేరి ఇంటిబయటకు వచ్చేసరికి ఆ ఇంటిపైనా ఎమర్జెన్సీని నిరసిస్తూ నినాదాలే. దాని గురించే ఆలోచిస్తూ స్టేపన్కు వస్తూపుంటే దారిపొడుగునా గోడలపై నినాదాలే! జైలుకు వెళ్లిన సత్యాగ్రహుల తల్లులు రాత్రిపూట దైర్యంగా ముందుకు వచ్చి వీధులలోని అన్ని ఇక్కటి వార్లపోస్తర్లు అతికించారు. అదీ సంగతి.

ఇదే రీతిలో అన్ని జిల్లాలోనూ వినుాత్మపైన రీతిలో సత్యాగ్రహులు జరిగాయి. తమకు లభించిన ఏ అవకాశాన్ని సత్యాగ్రహులు వదులుకోలేదు. ఎన్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తల దైర్యపొచ్చాలకు ప్రజలు ప్రశంసించారు.

పోలీసుల దనమకాండ

“కర్తవ్య నిర్వహణలో కలినంగా ఉండవచ్చు. కారి దుర్భాగ్యంగా ఉండాల్సిన వనిలేదు”

- ఆర్.ఎస్.ఎస్. అధినేత బాలాసాహేబ్ దేవరస్.

ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా వ్యక్తిగత, బృందం సత్యాగ్రహాలు చేసినవారిని పోలీసులు అరెస్టుచేసి స్టేషన్సుకు తరలించేవారు. అజ్ఞాతంలో పనిచేస్తున్న కార్బూక్టర్లల వివరాలు చెప్పమని వేధించేవారు. కొన్ని సందర్భాలలో విపరీతంగా కొట్టేవారు. పైకి కనిపించనా రీతిలో చితకబాదేవారు. చాలా కౌద్ది సందర్భాలలో మాత్రమే పోలీసులు మర్యాదగా ప్రవర్తించేవారు. ఆంధ్రప్రదేశ్లో పోలీసుల దమనకాండకు అనేకమంది కార్బూక్టర్లలు గురయ్యారు.

ఆ వివరాలు పరిశీలిద్దాం :

- ఎమర్జెన్సీని నిరసిస్తూ దేశవ్యాప్తంగా కీలక ప్రాంతాలలో వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు చేయాలన్నా నిర్ణయం జరిగింది. 1975, జులై 17వ తేదీ స్వేదరాబాదీలోని రాష్ట్ర సచివాలయం ఎదుట అంబాదాస్ అనే యువకుడు సత్యాగ్రహం చేశాడు. పోలీసులు అరెస్టుచేసిన జయప్రకార్ నారాయణ్, మొరాజ్ దేశాయ్ ప్రభుతులను విడుదల చేయాలని నినాదాలుచేస్తూ కరపత్రాలు పంచాడు. చేసింది సత్యాగ్రహం. చేపట్టింది శాంతియతంగా అయినా పోలీసులు అంబాదాస్ను చుట్టుముట్టి ఈడ్చుకుంటూ వెళ్ళి వ్యాసు ఎక్కించి సైఫాబాద్ పోలీసు స్టేషన్కు తరలించారు. అక్కడ ఒక గదిలో తోలుబెల్లుతీసి “నీకు సత్యాగ్రహం ఎందుకురా? అంటూ” స్పృహ త్వేవరకు కొట్టారు. అతనికి తెలివివచ్చిన తరువాత సిబ్బంది అంతా పుట్టబాల్ మాదిరిగా అతట్టి తన్నకుంటూ గదిఅంతా తిప్పారు. ముక్కునుండి, నోటిసుంచి, శరీరంలోని అనేకభాగాల వద్ద దెబ్బలుతగిలి రక్తం కారుతోంది. ఒక్కపూనంచేసి చీకటిగదిలో బింధించారు. నెల్లూరులో ప్రభాకర్తనే విద్యార్థిని కూడా ఇదేవిధంగా చితకబాదారు.

- సత్యాగ్రహం ఉద్యమం ప్రారంభమైన తరువాత పోలీసుల దురాగతాలు

మితిమీరిపోయాయి. తొలిరోజుల్లో చేతులు, కాళ్ళతోపాటు కుర్రీలు మాత్రమే ఉపయోగించే పోలీసులు క్రమక్రమంగా లారీ, ఇనుపకడ్డిలలో సత్యాగ్రహులను చిత్రకబాదేవారు.

- నల్గొండకు చెందిన సురేష్ చంద్రారెడ్డి, మరో ఐదుగురు 14-11-75న సత్యాగ్రహం చేశారు. సురేష్, గోపి అనేయువకులను కొట్టి వారికి మూనసల్ ట్రీట్మెంట్ ఇచ్చారు. అయినపుటికీ ఆ ఇద్దరు యువకులు ఏవివరం చెప్పలేదు. సృహతప్పు వరకు కొట్టారు. మోనసల్ ట్రీట్మెంట్ అంటే వ్యక్తి కాలిబోటనవేళ్ళు కట్టివేస్తారు. చీలమండవద్ద రెండు కాళ్ళు కదలకుండా కట్టివేసి, చేతులు వెనక్కు విరిచికట్టి ఉంచుతారు. ఒక రోకిలికి తొడలకు పిక్కలకు మధ్యలో పెట్టి గొంతు కూర్చోమంటారు. వెనెక కట్టిన చేతులమీద పోలీసు ఎక్కి ఎనక్కు వంచడానికి ప్రయత్నించారు. దాంతో శరీరంలోని అన్ని ఎముకలు, కండరాలు దెబ్బతింటాయి. ఇది కరదు కట్టిన నేరస్థలను శక్షించే వద్దతి. అయితే శాంతియుతంగా సత్యాగ్రహం చేసిన యువకులకు అదే శిక్షను అమలుచేసేవారు.

- పశ్చిమగోదావరి జిల్లా రాయకుదులో గన్నమెడి బాలకృష్ణరావును 15-12-1975 అరెస్టుచేసి భీమవరం వస్తవన్ పోలీసు స్టేషన్కు తరలించారు. ఎస్.ఐ. వచ్చి బాలకృష్ణరావు అరచేతులను కిందుంచి దానిపై కుర్రీపెట్టి... దానిపై కూర్చుని బలంగా ఒత్తసాగాడు. “ఒరే! ఆర్.ఎస్.ఎస్. రాజీనామా చేయరా!” అంటూ చిత్రకబాదాడు. అయినపుటికీ బాలకృష్ణరావు ఉద్యమ వివరాలను ఒక్కటి బయట పెట్టలేదు.

- వికారాబాద్ సరస్వతీ శిశుమందిర్ పొడ్చాస్టర్ రామిరెడ్డిని 13-12-75న అరెస్టు చేశారు. పోలీసు స్టేషన్లో అతని చొక్కు ధోవతి ఊడదీసి వాటితోనే కాళ్ళు చేతులు కట్టివేసి హింసించారు. ధోవతితో పైకప్పు కొర్కెనికి వేలాడదీసి లారీలు, సైకిల్ టైర్లతో కొట్టారు.

- అనంతపురం జిల్లా రాయదుర్గంకు చెందిన టైలరు హనుమంతు 14-11-75న సత్యాగ్రహం చేసాడు. అతణ్ణి హిందూఘార్ పోలీసు స్టేషన్లో పెకప్పు దూలానికి పేలాడదీసి, పైకి కిందకీ లాగుతూ హింసించారు. హనుమంతు చేతులు స్వాధీనం తప్పాయి.

- రంగారెడ్డి జిల్లా వికారాబాద్ తాలూకా కొటమారపల్లిలో శాంతియుతంగా సత్యాగ్రహం చేసిన హనుమంతరెడ్డి బృందాన్ని 30-11-75 సాయంత్రం అరెస్టుచేసి ఒక గదిలో బంధించారు. సత్యాగ్రహుల చేతికి లారీలు ఇచ్చి “మీలో మీరు కొట్టుకోండి” అని హుకుంజారీచేశారు. అలాగే ఇనుపచువ్వులు ఎర్రగాకాల్చి సత్యాగ్రహుల చేతులకు వాతలు పెట్టారు. దేహాన్ని పోలీసులకు అప్పజెప్పి, హృదయాన్ని దేశకార్యానికి అర్పించి

బాధను అనుభవించాడు హనుమంతరెడ్డి.

- వి.కె. అంజనేయులు, హనుమంతరావులు కరీంనగర్ జిల్లా పెద్దపల్లి తాలూకాలోని గోదావరి ఖనిలో ఆర్.ఎన్.ఎన్. కార్యకర్తలు సంఘంపై నిషేధం తొలగించాలని కోరుతూ 15-12-75 నాడు గోవ్రాలు అంటీస్ట్రా పోలీసులకు దొరికి పోయారు. ముందుగా అంజనేయులును చావచితకగొట్టారు. అయినా కసితీరలేదు. ఇద్దరినీ బోర్లు పడుకోచెట్టారు. ఒంటిమీద ఉన్న చొక్కాతొలగించి కొవ్వొత్తులు వెలిగించి వీపుమీద కాల్పుడం మొదలుపెట్టారు. కొవ్వొత్తులు పూర్తిగా కిరిగిపోయేవరకు వాతలు పెడుతూనే ఉన్నారు. అంజనేయులు శరీరంపై 200సార్లు కాల్పురు. చలికాలం... వీపంతా బొబ్బెలిక్కి మందుతోంది. వీపంతా అట్టకట్టుకు పోయింది. అయినా ఆ ఇద్దరు యువకులనుంచి పోలీసులు ఒకచిన్న సమాచారం కూడా రాబట్టలేకపోయారు. ఈ నరకయాతన భరించలేక అంజనేయులు స్పృహతప్పి పడిపోయాడు. “చాళ్లాడా, బ్రతికే ఉన్నాడా.... కొదుకు” అని గమనించారు. అంజనేయులు ఊపిరి ఆడుతూనే ఉంది. “బ్రతికే ఉన్నాడు... తీసుకువెళ్లి కొట్టోపారేయంది” ఎన్.ఐ. హుకుం. అంజనేయులు ఒంటిమీద బొబ్బెలు చూసి డాక్టరు సర్దిఫికేట్ లేకుండా షైలులలో ఎలా ఉంచుకోవడం అని షైలురు ఆలోచించాడు. ఈ విషయం తెలిసి కరీంనగర్ న్యాయవాదులు మేజిస్ట్రేట్‌కు ఫిర్యాదు చేయడంతో ఆస్పత్రికి తరలించారు. 15రోజులపాటు పెద్దుం తీసుకుంటే కాని ఒంటిమీద గాయాలు, పుండు మానలేదు. ఆస్పత్రిలో అంజనేయులు ఉన్నప్పడు కార్యకర్తలు అతని వీపుగాయాలను ఫోటోగ్రాఫర్తో రహస్యంగా బాత్రూంలో ఫోటో తీయించారు. ఈ ఫోటోను ‘అమ్మెన్సీ’ అంతర్జాతీయ మానవహక్కుల సంస్థ తమ సంవికలో ప్రచురించి భారతీయే కొనసాగుతున్న దురాగతాలను ప్రపంచానికి తెలిసింది.

- విశాఖపట్నంలో క్రొ భవాని శంకరుడు మైనారిటీరని ఇంటర్ మొదటి సంవత్సరం విద్యార్థి. అజ్ఞాత కార్యకర్తలకు సమాచారం చేరవేసే కొరియర్గా పనిచేసేవాడు. 1975, నవంబరు 20వ తేదీ రాత్రి 7గం॥లకు మరుసటిరోజు జరిగే సత్యగ్రహ వివరాలు తెలియజేనే కరప్రత్యాలను భవాని శంకర్ పంపిణి చేయడం ప్రారంభించాడు. అనాలోచితంగా పైకిల్పి వెళ్లున్న ఇంటిలిజన్స్ కానిస్టేబుల్కు ఆ కరపత్రం అందించడం జరిగింది. అతను వెంబడించి భవాని శంకర్ను అదుపులోకి తీసుకొని సూర్యాబాగ్ కంట్రోలరూంకి తరలించాడు. ఆ మరుసటిరోజు నవంబర్ 21న మేజిస్ట్రేట్‌ముందు హోజరు వరిచారు. ఆ సాయంత్రం డి అండ్ ఆర్ కింద అరెస్టుచేస్తున్నట్లు ప్రకటించి విశాఖ సెంట్రల్ షైలుకు

తరలించారు. అజ్ఞాత ఉద్యమం గురించి ఎంత ప్రశ్నించినా భవానీ శంకర్ నోరువిప్పలేదు. ఆ తరువాత డి అండ్ ఆర్ క్రింద అరెస్టు అయిన భవానీ శంకర్ కు 24-12-75న బెయిల్ మంజూరు కావడంతో విడుదల అయ్యాడు. ఐతే ఉద్యమంలో పాల్గొంటూనే ఉన్నాడు. 1976, జనవరి 11వ తేదీన విశాఖ పూర్ణామార్చిల్ వద్ద శ్రీమతి పోకల అనూరాధ నాయకత్వంలో మహిళా సత్యాగ్రహం జరిగింది. శ్రీమతి అనూరాధ తాను రాసిన ఎమర్జెన్సీలో ‘పి.వి. చలపతి రావు అజ్ఞాతవాసం’ - అనే చిన్నపుస్తకంలో ఈ అంశాలను విపులంగా చర్చించారు. ఆ సమయంలో బ్యానర్ పట్టుకున్న భవానీశంకర్ ను మళ్ళీ అదుపులోకి తీసుకొని అప్పటికే కేను నమోదు కావడంతో అరెస్టు చేయలేదు. ఒక్కసారి అరెస్టు అయినవాడికి ఇక భయం ఏముంది? కురా భవానీ శంకర్ 1976, జనవరి 29వ తేదీన తన మిత్రుడు వేదుల భాస్కర్ (ఈ రచయిత సోదరుడు)తో కలిసి విశాఖ సెంట్రల్ జైలుకు వెళ్లి డిపెన్స్యాలను కలిసే ప్రయత్నం చేసాడు. అప్పుడు అజ్ఞాత సాహిత్యాన్ని అరెస్టు అయిన వారికి అందజేసే ప్రయత్నంలో మళ్ళీ దొరికిపోయాడు. ఇద్దరు విద్యార్థులను రెండవ టోను పోలీసుకు తరలించి లాక్వెల్ ఉంచారు. అయితే రెండు రోజుల తరువాత వేదుల భాస్కర్ ను విడిచిపెట్టేసారు. అప్పటికే డి అండ్ ఆర్ కింద అరెస్టు అయిన కురా భవానీ శంకర్ పై ‘మీసా’ వారంటుజారీచేసి 1976, ఫిబ్రవరి 5న ప్రైదరాబాద్ లోని చంచలగూడా జైలుకు పంపించారు. ఒకమైనర్ ను అరెస్టు చేయడంద్వారా భారత్తో పోలీసులుల మానవ హక్కులను ఓల్డంఫ్యంచారంటూ అమ్ముస్టి ఇంటర్నేషనల్ సంస్థ ఈ వార్తను తమబులెటీన్లో ప్రచురించడం గమనార్థం.

- అనంతపురం పోలీసులు ప్రాణాలు తోడెయ్యటుంలో సిద్ధహస్తులు. 1976 డిసెంబర్ 8న అనంతపురంలో ఆర్.ఎన్.ఎన్. ప్రచారక్ భుజంగేశ్వరరావు, మాదుగుల సుబ్రహ్మణ్యం పోలీసుల చేతికి చిక్కారు. ఇద్దరినీ అరెస్టుచేసి రెండవటోను పోలీసు సేవన్కు తీసుకువెళ్లారు. మరసటిరోజు తెల్లవారుజామున భుజంగరావును చిత్రపాంసలు పెట్టారు. చేతులు వెనక్కువంచి ఒక పట్టాతో కట్టివేసి దూలపుకొక్కానికి తగిలించి గాలిలో వేలాడదీశారు. చేతులు విరిగినంతపైనై స్వాధీనం తప్పాయి. కాళ్ళను కూడా పనికిరాకుండా చేయాలని రోలర్ ట్రీట్మెంట్” ఇచ్చారు. ఈ విధంగా పోలీసులు బాధిస్తుండగా మరికొందరు అతని చెంపలు పగులగొట్టారు. నోటిసునుంచి రక్తంకారింది. కాళ్ళు, తొడలు బాగావాచిపోయాయి. కాళ్ళు-చేతులు కదల్చుడానికి వీలులేకపోయింది. లారీలతో, బెల్లులతో కుళ్ళబోడిచారు. పోలీసులను పిశాచాలు అవహించాయా? అన్న రీతిలో కొట్టి

పైశాచికానందం పొందారు.

ఇక శారీరకంగా హింసించి లాభంలేదనుకొని మానసికంగా హింసించడానికి భుజంగేశ్వరరావు, సుబ్రమణ్యంలను ఎన్.ఐ. ఇంటికి తరలించారు. కదలలేనిస్తితిలో వీళ్ళేం తప్పించుకుంటారులే అనే భావనతో వారిని కట్టివేయకుండానే అందరూ నిద్రపోయారు. భుజంగేశ్వరరావుకు తెలతెలవారుతుండగా మెలకువ వచ్చింది. అందరూ గాఢ నిద్రలో లో వుండటం గమనించి తన స్వాధీనంలోని కాళ్ళను ఈడ్డుకుంటూ బయటపడి ఎలాగో అనంతపురం శివార్లలోని కాలనీలోగల అజ్ఞాత కార్యాలయం చేరుకున్నాడు. ఆదే సమయంలో ఆ కార్యాలయానికి వచ్చిన ఈ పుస్తక రచయిత భుజంగేశ్వరరావును మరొక కార్యక్రత సహాయంతో పట్టణ శివార్లకు... ఆ తరువాత రాష్ట్రపోలిమేరలు దాటించేసాడు. (భుజంగేశ్వరరావును సైకిల్పై కొంతదూరం తీసుకువెళ్లి బళ్ళారి వెళ్ళ లారీ ఎక్కించేసారు)

మరునాడు పోలీసులు ఊరంతా గాలించారు. అతనికి కొట్టిన దెబ్బల కారణంగా కదలలేడని, పట్టణంలోనే ఏదైనా ఒక డాక్టర్ వద్ద చికిత్స పొదుతూ వుంటాడని పోలీసులు భావించారు. దేహంమై దెబ్బలతో ఎవరైన వైద్యంకోసం వస్తే పోలీసులకు తెలియజేయాలని పట్టణంలోని అందరు డాక్టర్లను హెచ్చరించారు. భుజంగేశ్వరరావు పరారి అనంతరం మాడుగుల సుబ్రమణ్యంను ‘మీసా’ కింద అరెస్టుచేసి పైదరాబాద్ తరలించారు. అజ్ఞాత కార్యాలయంపై దాడిచేసి అప్పటికే కార్యక్రతలు తరలించిపోగా మిగిలిన కొన్ని పత్రాలను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. ఈ పోలీసుల దాడిలో ఈ పుస్తకరచయిత తన కొన్ని సర్టిఫికెట్లను పోగొట్టుకున్నాడు.

- నల్లగొండ జిల్లాలో పోలీసులు సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేసి పోలీసు స్టేషన్లో గుండ్లు గీయించారు. ఆ తరువాత బేడీలువేసి పట్టణవీధుల్లో నడిపించుకుంటూ ఊరేగించారు. కొన్నిచోట్ల కార్యక్రతల బట్టలువిప్పి దిగంబరులుగా రాత్రంతా చలిలో ఆరుబయట ఉంచేవారు.

వరంగల్లులో సి.పోవ్. యూదగిరి, సత్యనారాయణలను అరెస్టుచేసి పగలంతా చితకబాధారు. రాత్రిశూట తడిసినబట్టలువేసి చలిలో ఆరుబయట పడేశారు. అయినప్పటికీ ఆదేశభక్తులు నోటిపెంట అజ్ఞాత ఉద్యమ వివరాలు ఏమీ బయటకు పొక్కలేదు. ఉదుకురక్కం ఉద్యమకారుల ఉత్సాహంపెంచింది. హృదయంలోని వేడికి తాళలేక పారిపోయింది ‘చలి’.

- ఎమర్జెన్సీలో అజ్ఞాతంగా తిరుగుతున్న భవనగిరి ఆర్.ఎన్.ఎన్. ప్రచారక్

క్రిష్ణయ్యను 4-12-76న ఒక ఇంటిలో నిద్రపోతుండగా పోలీసులు అరెస్టుచేశారు. అతని బట్టలు విప్పించి ఎముకలు విరిగిపోయేటట్టు లాలీలతో కొట్టారు. బూట్కాళ్ళతో అమానుషంగా తన్నారు. డిసెంబర్ 5న అతడ్ని కోర్టులో హజరుపరిచి మళ్ళీ చితకబాదారు. పోలీసుల దెబ్బలకు కృష్ణయ్య కాలితొడబాగం బాగా వాచిపోయింది. నల్గొం ఆసుపత్రిలో చేరించి ఎక్స్‌కేరీ తీయగా తొడబాగంలో కండరాలు చిల్డ్రిపోయి చీముచేరినట్లు తెలిసింది. దాంతో ఆపరేషన్ చేయించాలని అంతా సిద్ధంచేసారు. కృష్ణయ్య సంతకంకూడా తీసుకున్నారు. అయితే ఆపరేషన్ చేస్తే చట్టభద్రమైన ఇబ్బందులు ఎదురవుతాయన్న భయంతో చివరి నిమిషంలో విరమించుకున్నారు. ఏదో ఇంజక్షన్‌చేసి 15రోజులుపాటు చికిత్స అందించి విదుదల చేశారు. కృష్ణయ్యకాలు స్వీధినంతోకి రావడానికి అనేక నెలలుపట్టింది.

- సంజీవరాజ్ ప్రైదరాబాద్లో పనిచేసే ఉద్దోగి. జె.పి. పిలుపుతో సత్యాగ్రహం చేశాడు. పోలీసులు అరెస్టుచేసి రోలర్ ట్రీట్మెంటుకు, ఇతర చిత్రహాంసలకు గురిచేశారు. ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారకుల వివరాలు తెలియజేయాలని ఒత్తిడిచేశారు. ‘ప్రతినెలా 300 రూపాయలు ఇస్తామని.... అజ్ఞాతనేతల వివరాలు చెప్పాలని’ లంచం ఇప్పడానికి ప్రయత్నించారు. అతను లొంగకపోవడంతో ఉద్దోగంలోనుంచీ తీసివేయించారు.

- ప్రైదరాబాద్లోని పురానాఫూల్కు చెందిన దేవేందర్కు, సైదాబాద్కు చెందిన 14వండ్ బాలుడు సునిల్చంద్కు లంచం ఇచ్చి సమాచారం సేకరించడానికి ప్రయత్నించి విఫలమయ్యారు.

- మచిలిపట్టుంతో ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారక్ మోహనకృష్ణరావును కరవత్రాలు పంచుతుండగా పోలీసులు అరెస్టుచేశారు. ఎస్.ఐ. స్వయంగా బెల్లుతో మోహనకృష్ణ బట్టలు ఊడడిని చితకబాదాడు. దాహం...దాహం... అంటూ అడిగితే నోల్లో మూత్రంపోసి “తాగరాముండాకొడకా” అంటూ ఎస్.ఐ. దాఫీకం ప్రదర్శించాడు. ఎనిమిదీరోజులుపాటు అన్నం, నీళ్ళలేకుండా హింసించాడు. మోహనకృష్ణ కనబడటం లేదని సెర్పివారంటు రావడంతో కోర్టులో హజరుపరిచారు.

- ప్రైదరాబాద్లోని గుల్మర్షాన్ వద్ద 28-11-75న రామకృష్ణ గుప్త 12మందితో సత్యాగ్రహం చేశారు. పోలీసులు నలువైపులనుంచి దూసుకువచ్చి సత్యాగ్రహాలను కొడుతూ పోలీసు సేపన్కు తీసుకొని పోయారు. వారిని విపరీతంగా కొట్టారు. కొందరు మూర్ఖపోగా నీళ్ళజల్లి తెలివిలోకి తెచ్చి మళ్ళీ కొట్టసాగారు. సత్యాగ్రహాలందరికి రోలర్ ట్రీట్మెంట్,

రామకృష్ణ గుప్తాకు ‘మానల్ ట్రీట్మెంట్’ ఇచ్చారు. అంటే క్రరకు గుడ్డలుచుట్టి నిప్పంటించి దానితో కొట్టడం. రామకృష్ణ గుప్త గుడ్డలన్నీ విప్పేసి నగ్గంగా వంగోబోట్టారు. మండతున్న కాగడాను అతని ముడ్డిలో దూర్ఘానికి ప్రయిత్తించారు. రామకృష్ణ బాధతో విలవిల్లాలదుతుంటే పోలీసులు ‘వహ్ని’ అంటూ ఆనందించారు. నాలుగైదురోజులు హింసించి ఆ తరువాత ‘ఈ కేండిలను ఇప్పుడే అరెస్టుచేసాం’ అంటూ మేజిస్ట్రేట్ ముందు హోజరుపరిచారు. ‘అబద్ధం - మేం కేండిలంగాదు... సత్యాగ్రహాలం’ అంటూ రామకృష్ణగుప్త గోలచేస్తున్న మేజిస్ట్రేట్ వినిపించుకోలేదు. రామకృష్ణగుప్త 1977 మార్చి చివరివారంవరకు ‘మిసా’ నిర్భంధంలో ఉన్నాడు. మలవిసర్జనకు ఇఖ్యందిపడ్డా సహనంతో ఓర్చుకుని ఎందరో కార్యకర్తలకు ఆదర్శంగా నిలిచాడు.

- ప్రకాశంజిల్లా కందుకూరు తాలూకా పలుకూరులో లాబరేటరీ అసిస్టెంట్గా పనిచేస్తున్న జయరామయ్య ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తగా అందరికి చిరపరిచితుడే. 28-7-75 పోలీసులు అతన్ని అరెస్టుచేసి ఆర్.ఎస్.ఎస్. నాయకుల వివరాలను తెలియజేయాలని ఒత్తిడిచేశారు. ‘తనకేం తెలియదని’ జయరామయ్యజవాబు ఇచ్చాడు. పోలీసుస్టేషన్లో వ్యధిచారులను నిర్భంధించిన గదిలోనే జయరామయ్యను ఉంచారు. అకస్యాత్తుగా ధృధకాయుడైన యువకుడు కనిపించేసరికి వేశ్యలంతా అతనిపై వడ్డారు. వేశయల అసభ్య ప్రవర్తనకు జయరామయ్య గిలిగిలా కొట్టుకున్నాడు.

- నల్గొండజిల్లాలో కన్నాజీరావు, రామారావులతోపాటు మరో ఇద్దరు అజ్ఞాత కార్యకర్తలను పోలీసులు అరెస్టుచేశారు. పెద్దమొత్తంలో లంచం ఇస్తేవదిలేస్తాన్ బేరసారాలు చేశారు. అయితే వారు లొంగకపోవడంతో వాళ్ళను తీసుకువెళ్లి క్షయరోగులున్న గదిలో కుక్కారు. టి.బి. రోగులు వాడేసిక్కే వీరుతాగాల్సివచ్చింది. శిక్షపూర్తి అయ్యెటపుటికీ కన్నాజీరావు, రామారావులకు క్షయరోగం అంటుకుంటుంది. ఇలా... చెప్పాకుంటుపోతే పోలీసుల దమనకాండకు అంతేలేదు. రాష్ట్రమంతట అనేక పోలీసు స్టేషన్లలో ఇదే పరిస్థితి దేశవ్యాప్తంగా అనేక రాష్ట్రాలలో కూడా పోలీసులు ఎల్.ఎస్.ఎస్ కార్యకర్తలు, సత్యాగ్రహులను హింసించారు. సమాజంలో బాగాపేరున్నవారిని తప్పిస్తే మిగతా కార్యకర్తలకు పోలీసుల వేధింపులు తప్పలేదు.

రాజ్యంగ పోరాటము

“ఎమ్రైనీ రాజ్యంగం నుండి జనించవచ్చు
రాజ్యంగం ఎమ్రైనీ నుంచి ఉద్ధవించరాదు”

ఇందిరాగాంధీ ఎమ్రైనీ విధించినపుటీకే, ప్రజాసామ్య భావాలను అంతతేలికగా కోర్టులు క్షమిస్తాయని అనుకోలేదు. అందుకే న్యాయస్థానాల మీద ఒక క్రమపద్ధతిలో దుష్టచారం ప్రారంభించింది. ప్రభుత్వం తలపెట్టిన అభివృద్ధి పథకాలను కొర్టులు వమ్ముచేస్తున్నాయని ఆరోపించింది. ఒత్తిడి తెచ్చి న్యాయమూర్తులను అదుపులో పెట్టాలని చూచింది. న్యాయమూర్తుల నియామకాలలో తనకు నచ్చినవారిని ఎంపికచేసే ప్రయత్నం చేసింది. తనకు వంతపాదేవారిని కీలకపోస్తులలో నియమించింది. కోర్టులు, న్యాయమూర్తులను ప్రభుత్వానికి “జీ ! హుజూరు” తాబేదార్లుగా చేయాలని ప్రయత్నించింది. ఎమర్జెన్సీ ఇందిరకు ఒక అవకాశం కల్పించింది.

అప్పటివరకు కారణం చూపింది ఏ వ్యక్తినీ నిర్వంధించడానికి అవకాశం లేదు. ఈ నిబంధనను మార్చు వ్యక్తుల స్వేచ్ఛను హరించింది. ముందుగా అలహోబాద్ ప్రైకోర్టు తీర్చు అమలు కాకుండా నిలువరించే ప్రయత్నం జరిగింది. అలహోబద్ ప్రైకోర్టు తీర్చు అమలు సుఫ్రీంకోర్టు స్టేపుండు మంజారుచేసి, తుదితీర్చు వెలువదేవరకు ఇందిర ప్రధానిగా కొనసాగపచ్చనని, అయితే ఆమెకు ఓటుపుక్కు ఉండడని స్పష్టం చేసింది. ఈ నేపథ్యంలో ఎమర్జెన్సీలో ప్రతిపక్షనాయకులందరూ జైళ్ళలో వుండగా ప్లామోంటులో రాజ్యంగ సవరణ తెచ్చింది. దీనిని వెనుక తేదినుంచి అమలులోకి తెచ్చింది. తాజనసవరణ ప్రకారంరాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, ప్రధాని, లోకసభ స్పీకర్ పె అవినీతి ఆరోపణలను విచారించే అధికారం న్యాయస్థానాలకు లేదు. దాంతో సుటీంకోర్టు ‘ఇందిర’ పై దాఖలైన పిటీషన్సు కొట్టివేసింది.

‘మిసా’ కింద ప్రభుత్వం చూపిన కారణాలను పరిశేఖించే అధికారం కోర్టులకు లేకుండా చేసింది. “ఎన్నిసారైనా, ఎన్ని సంవత్సరాలైనా” ఒకవృక్షిని ‘మిసా’ కింద

నిర్వంధించవచ్చు. పత్రికా స్వాతంత్ర్యాన్ని హరించి దానిని న్యాస్థానాలు ప్రశ్నించకుండా 9వ షెడ్యూల్లలో చేర్చింది. ‘మిసా’ డిటెన్యాలను చంపివేసినా, తిండిపెట్టకుండా మాడ్పినా, కనీస మానవ హక్కులు కల్పించకపోయినా అడిగేహక్కు విచారించే అధికారం కోర్టులకు లేదు.

ప్రభుత్వం తరఫున అటార్టీజనరల్ సుప్రీంకోర్టులో వాదిస్తూ ‘ఎమర్జెన్సీ కాలంలో ప్రభుత్వం కాల్చించివేసినా ప్రశ్నించే అధికారం న్యాయస్థానాలతో సహా ఎవరికీలేదు’ అని సప్పంచేసాడు. ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేసిన తరువాత అప్పటి అటార్టీ జనరల్ను “అలా ఎందుకు వాదించావయ్యా!” అని ప్రశ్నించగా “చస్తానా ! లేకపోతే మిసాకింద అరెస్టుచేసేవారు” అని వాపోయాడు. అయితే ప్రజలు అన్యాయాన్ని సహించి ఊరుకోలేదు. బెంగుళూరు హైకోర్టులో అద్వానీ తదితరులు రిటోర్టీషన్లు దాఖలు చేశారు. అంప్రోదేర్సీలో అన్ని జైళ్ళనుంచి హైకోర్టులో రిటోర్టీషన్లు దాఖలయ్యాయి. జైళ్ళల డిటెన్యాలకు ఇది ఒక చర్చనీయాంశం. అయితే ఇది జైలు అధికారులకు తలనొప్పిగా ఉండేది. సెన్సార్సీషన్ ను సవాలుచేస్తూ జర్నలిస్టులు, నిర్భంధాలను సవాలుచేస్తూ డిటెన్యాలు విటీషన్లు దాఖలు చేశారు. కోర్టులకు వివిధ జైళ్ళనుంచి డిటెన్యాలు వస్తూవుండేవారు. వారంతా దారిపోడవునా ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా నినాదాలు చేసేవారు.

కోర్టులవద్ద ఎల్.ఎస్. ఎస్. కార్యకర్తలు వారిని కలిసి రపస్యంగా అజ్ఞాతపత్రికలు, కరపత్రాలు అందచేసేవారు. జైళ్ళలో వాటిని చదివి వినిపించేవారు. ఈ విధంగా జైలులో ఉన్న డిటెన్యాలకు కూడా బయట జరగుతున్నా పోరాటం, ఇతర సమాచారం తెలిసేది.

రాజ్యాంగం మౌలిక స్వరూపాన్ని ఇందిరాగాంధీ మార్చివేసింది. రాజ్యాంగ పీలికను మార్చి, రష్యాకు సమాచార దేశంగా మార్పుదానికి ఇందిరాగాంధీ ప్రయత్నించింది. లోకసభ కాలపరిమితిని ఆరేండ్కు పెంచింది. కేంద్రశాసనాలను ప్రశ్నించే అధికారం హైకోర్టులకు లేకుండా చేసింది. ప్రాథమిక హక్కుల సంరక్షణ విషయంలో హైకోర్టుల అధికారాలకు కత్తెరవేసింది. ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు కోర్టులకు వెళ్ళి అధికారం లేదు. ప్రభుత్వం లేదా అధికార పార్టీకి నశ్చని ఏ సంస్థనైనా జాతి వ్యతిరేకమైనదిగా చిత్రించి నిశ్చించవచ్చు. అయితే పార్లమెంటులో కొదరు ప్రతిపక్ష ఎంపీలు ప్రభుత్వ వైభరిని నిశింతంగా విమర్శించారు. 21-7-75 న పార్లమెంటులో ఎ.కె.గోపాలన్ ప్రసంగింస్తూ “కేంద్రమంత్రులు అందరూ ఇందిర చేతిలో కీలబొమ్మలుగా వ్యవహరిస్తున్నారని విమర్శించారు. 22-7-75న సోషలిస్టు నేత ఎన్.జి గోర్ రాజ్యసభలో మాట్లాడుతూ

ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణకై పొరాటం కొనసాగిస్తామని ప్రకటించాడు. 1976 జనవరి నెలలో జరిగిన పార్లమెంటు సమావేశాలలోకూడా ప్రతిపక్ష సభ్యులు ఇందిర విధానాలను తీవ్రంగా విమర్శిస్తూ ప్రసంగాలు చేశారు. కృష్ణకాంత్, ఎరా సెజియన్, మోహన్ ధారియా, జగన్నాథరావు జోషీ తదితరులు పార్లమెంటులో ఎమర్జెన్సీని ఎత్తివేయాలని డిమాండ్ చేశారు.

1976, మార్చిలో బొంబాయిలో ఒక సదస్య జరిగింది. ఎం.సి. చాగ్లా, కె. సంతానం, బాబుభాయ్ పటేల్, శాంతి భూషణ్, ఎం.వి. కామత్, వి.ఎన్. తార్కుండ్, ఆలో బస్తర్, ఎరా సెజియన్ కృష్ణకాంత్ కన్సైనర్లుగా ఒక సంఘం ఏర్పడింది. ఈ సంఘం ఏప్రిల్లో సమావేశమై ప్రభుత్వం రాజ్యంగానికి చేపట్టిన సలహాలను నిరశిస్తూ ఒకనివేదిక రూపొందించింది. సుప్రీంకోర్టు రిటైర్డ్ న్యాయమూర్తి కె.ఎన్. హెగ్రే, నానా ఫాల్క్వాలా, ఎకె. సేన్ తదితరులు రాజ్యంగ సవరణలను వ్యతిరేకించారు. అక్టోబర్ 19, 1976 న డిలీలో జరిగిన జాతీయ సదస్యులో “ఈ ప్రభుత్వానికి, ఈ పార్లమెంటుకు రాజ్యంగాన్ని సవరించే హక్కులేదు. స్వేచ్ఛ వాయువులో, భయంలేని వాతావరణంలో ఎన్నికలు జరగాలి. ప్రజల ఆమోదం పొందిన తరువాత రాజ్యంగానికి సవరణలు చేపట్టాలని” తీర్మానించారు. కరపత్రాలు, “బన్బేర్ టు ఇందిరా”, డెత్నెల్ టు ఎ డెమెక్రెటిక్ కాన్సైట్యాషన్” అనే పుస్తకాలు అజ్ఞాతంగా పంపిణీచేసి ప్రజలను చైతన్యవంతులుచేసే పని జరిగింది.

దేశవ్యాప్తంగా జరిగిన ఈ పోరాటంలో అంద్రప్రాంతం తనవంతు పాత్ర నిర్వహించింది. న్యాయవాద సంఘాలు సవరణలను వ్యతిరేకిస్తూ తీర్మానాలు చేశాయి. సభలు, సదస్యులు, సెమినార్లు నిర్వహించారు. 1976 అక్టోబరు నెలలో విజయవాద, గుంటూరు పట్టణాలలో జరిగిన సభలో సి.పి.యం. నేత రాజ్యంగ సవరణలను వ్యతిరేకిస్తూ చేసిన ప్రసంగాలకు మంచి స్పుందన లభించింది. నెల్లూరు, విశాఖ, వరంగల్, రాజమండ్రి, కర్నూలు, నిజమాబాద్, మంచిర్యాల, హిందూపూర్ నగరాలలో అర్థవంతమైన సభలు జరిగాయి. యువకులు బృందాలుగా ఏర్పడి గ్రామాలలో తిరుగుతూ ప్రజలకు అన్ని విషయాలు వివరించసాగారు.

రాష్ట్ర రాజధాని హైదరాబాద్లో రాజ్యంగ సవరణలమీద ఎన్నో కార్బూక్మాలు జరిగాయి. నీలం సంజీవరెడ్డి, తెన్నేటి విశ్వనాథం, తదితరులు ప్రజాస్వామ్యానికి ఏర్పడుతున్న ముహ్యమందిరంగా ఉండాలని సూచించారు. జైకృల్లోను రాజ్యంగ సవరణలపై కూలంకషంగా చర్చలు జరిగాయి. క్లాజ్ వార్గా విస్తృతంగా

చర్చించారు. మారిగ్గిప్పలు, జనసంఘు సభ్యులు, ఇతరులు తమ అభిప్రాయాలను బయటకు పంపారు. ఉస్కానియూ విశ్వవిద్యాలయ వైస్ ఛాన్సులర్ సుట్రీంకోర్స్ మాజీ న్యాయమూర్తి జస్టిష్ ఇగన్స్ మొహన్ రెడ్డి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో 1976, డిసెంబర్న అల్లూడి కుపుస్వామి స్వారకోపన్యాసం చేస్తూ రాజ్యాంగంలోని ఆదేశిక సూచాలను మార్చే అవకాశం లేదని స్పష్టంచేసారు.

కేంద్రప్రభుత్వం కూడా రాజ్యాంగ సవరణలకు అనుకూలంగా మద్దతు సమీకరించే ప్రయత్నం చేసింది. రజనీపటేల్, వి.బి. రాజు, డి.కె. బారువా వంటివారు తంటాలుపడినా ‘ఆశించిన ప్రయోజనం కలగలేదు. పైపరాబాద్ బార్కోన్స్ ల్ జరిగిన కార్యక్రమంలో వి.బి.రాజు రాజ్యాంగ ప్రస్తావనే లేదు. దాంతో న్యాయవాదులు ఎదురు తిరిగారు. వి.బి.రాజు తోకముచి సభనుంచి పలాయనం చిత్తగించాడు.

‘సివిల్ లిబ్రీస్’ సంస్థప్రజ్ఞాన కొంతక్కణి జరిగింది. 1976 డిసెంబర్లో జరిగిన సభకు వెయ్యిమంది హాజరయ్యారు. కాళోళీ నారాయణరావు అధ్యక్షత వహించిన ఈ సమావేశంలో ఎం.వి. రామమూర్తి, టి. లక్ష్మీ కాంతమ్మ, వి.ఎన్.తార్కాండే, మాకినేని బసవపుర్ణయ్య, ఆర్.ఎస్.ఎస్ అధ్యక్షులు లింగర్య్య చౌదరి, అమృత్మరాజు తదితరులు ప్రసంగించారు. ఈ వార్తలు ఏపీ దినపత్రికలలో రాలేదు. అయితే అజ్ఞాత పత్రికలు మాత్రం అన్ని వార్తలను ఎప్పటి కప్పడు ప్రజలకు అందించేవి.

నియంత విధానాలపై పోరాటం బహుముఖంగా జరిగింది. ఇందిరాగాంధీ విధానాలకు ప్రజల ఆమదం లేదన్నది ‘అనేక సందర్భాలలో స్పష్టమైంది. న్యాయవాదులు, ఇతర మేధావులు కైర్యాంగా ఇందిరాగాంధీ ప్రతిపాదించిన రాజ్యాంగ సవరణలను వ్యతిరేకించారు. నియంత్రుత్వాన్ని పాదుకొల్పడానికి అంగీకరించబోమని గళమెత్తారు. ఈ రాజ్యాంగ బద్ధమైన పోరాటం వెనుక ఆర్.ఎస్.ఎస్. అజ్ఞాత కార్యకర్తల కృషి ఉంది. న్యాయమూర్తులు, న్యాయకోవిదులు, న్యాయవాదులు, మేధావులను కలిసి వారికి అన్ని విషయాలు తెలియజేసి కర్తవ్యాన్నిఖులను చేయడంలో ఆర్.ఎస్.ఎస్. చేసిన ప్రయత్నం ప్రశంసనీయమైనది.

అజ్ఞాత నేతలే మార్గదర్శకులు

మనయింటికి నిప్పంటుకుంటే వెంటనే ఆర్పేయాలి.

నిప్పంటించింది ఎవరు అంటూ జాప్యం చేయడం తగదు.....

ప్రజాస్వామ్యం ద్వారా తనపదవి కాపాడుకో గలిగినంతపరకు ఇందిరాగాంధి ప్రజాస్వామ్య సూక్తులు వల్లించిది. తనపదవికి ముప్పు ఏర్పడినప్పుడు అన్ని విలువలకు తిలోదకాలిచ్చి నియంతగా మారిపోయింది. లోకనాయక్ జయప్రకాశ్ నారాయణ అవినీతిపై పెద్దయుద్ధమే ప్రకటించాడు. బీహారీలో ప్రారంభమైన విద్యార్థుల అందోళన ఇతర రాష్ట్రాలకు విస్తరించింది. క్షాత్ర సంఘర్ష సమితి ఆద్వార్యంలో అన్ని విశ్వవిద్యాలయాలలో అవినీతి వ్యతిరేక ప్రదర్శనలు జరిగాయి. ఈ ఉద్యమంలో జాతీయ భావజాలంలో నిండిపోయిన అభిఫల భారత విద్యార్థి పరిపత్త ముందున్నది. శ్రీమతి ఇందిరాగాంధి రాయబరేలీ నియజకవర్గంలో అక్రమ మార్గాలద్వారా విజయం సాధించిందని, ఆమె ఎన్నిక చెల్లడంటూ అలహాద్వార హైకోర్టుతోర్పు అగ్నికి ఆజ్యంతోడైనట్లయింది. ప్రతిపక్ష పార్టీలన్నీ ఏకోన్స్యూషంగా పోరాటం చేయాలని సంకల్పించాయి. మురారీదేశాయ్ అధ్యక్షులుగా, నానాజీ దేశ్ ముఖ్ కార్యదర్శిగా, అశోక్ మెహతా కోశాధికారిగా లోక సంఘర్ష సమితి ఏర్పడింది. ఇందిరాగాంధి రాజీనామా డిమాండ్లో అందోళనకు రూపకల్పన చేశారు.

ఈ నేపథ్యంలో ఎమర్జెన్సీ విధించడం, వివిధపాటీల నేతలు, ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తలను నిర్ధారించడం ప్రారంభమైనది. జయప్రకాశ్జీని అరెస్టు చేసినట్లు సమాచారం అందగా జనసంఘు నాయకులు, ఎల్.ఎస్.ఎస్. కార్యదర్శి నానాజీ దేశ్ ముఖ్ వెంటనే అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోయారు. ఆ వెంటనే అరెస్టు కాకుండా ఉన్న జనసంఘు, ఇతరపాటీల నేతలతో రహస్యంగా మంతనాలు జరిపారు. ప్రజాస్వామ్య విలువలు పరిరక్షణకు ధర్మాలు, సత్యాగ్రహాలు చేపట్టాలని దేశప్రజలకు పిలుపునిచ్చారు. ఇంతలో ఎమర్జెన్సీని విధించడం జరిగింది. ప్రజా ఉద్యమం విజయం కావాలంటే అందుకు ప్రజలను

సమాయతుం చేసే వ్యవస్థ ఉండాలి. దేశవ్యాప్తంగా ప్రజలు అత్యధిక సంఖ్యలో నిరసన చేపట్టేదికగా స్వార్థినిచ్చే నాయకత్వం కావాలి. రాష్ట్రయు స్వయంసేవక్ సంఘు స్వచ్ఛంధంగా ఆ బాధ్యతలను స్వీకరించింది. పైగా 1975, జులై 4వ తేదీన ఆర్.ఎస్.ఎస్.ను నిషేధించారు కూడా. లోకసంఘరసవమితి నేతృత్వంలో ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణ పోరాటం ప్రారంభమైంది.

ఇందిరాగాంధీ రాజీనామా డిమాండ్సో ఆందోళన చేపట్టాలని వివిధ రాజకీయ పార్టీలతో ఏర్పడిన ‘జనమోర్చ’ వేదిక నిర్ణయించింది. 1975, జూన్ 25 ఉదయం జనమోర్చ కన్సీనర్ పొందాలో నానాజీ దేశ్మహార్థ సత్యాగ్రహాలు చేయాలన్న జనమోర్చ నిర్ణయాన్ని ప్రకటించి ప్రజలు పెద్దసంఖ్యలో పాల్గొలని పిలుపునిచ్చాడు. “మొదట ధిలీలో వారంరోజులాటు సత్యాగ్రహం జరుగుతుంది. ఆ తరువాత దేశవ్యాప్తంగా ఆందోళన ప్రారంభమవుతుంది” ఇది ఆందోళన స్వరూపం. ఆరోజు సాయంత్రం ధిలీలోని రాంలీలా మైదానంలో బ్రవోండమైన బహిరంగసభ జరిగింది. ఇందిర వీరం కదలడం ప్రారంభమైంది. ఆదేరోజు అంటే జూన్ 25వ తేదీ అర్థరాత్రి ఇందిర ‘ఆదేశం’తో రాష్ట్రపతి ‘ఇంటర్వెల్ ఎమర్జెన్సీ’ - అత్యయిక పరిస్థితిని విధిస్తూ నోటిఫికేషన్ జారీచేసాడు. ప్రజాస్వామ్య భాసునికి గ్రహణం పట్టింది.

ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే రాజకీయపార్టీలన్నీ చెల్లా చెదరయ్యాయి. ముఖ్యసేతులందరూ నిర్ఘందింబబ్డారు. ఇక తన అధికారానికి ఎదురేలేదని నియంత ఇందిర కలలు కనడం ప్రారంభించిది. జూన్ 26వ తేదీ ధిలీలో రహస్య సమావేశం జరిగింది. అజ్ఞాతంలో ఉండి ధిలీలో అందుబాటులో ఉన్న 40మంది ముఖ్యసేతులు ఆ సమావేశంలో పాల్గొన్నారు. నానాజీ దేశ్మహార్థ, జి.పి. మాధుర్మ, సుందర్ సింగ్ థండారీ, రపీంద్రవర్మ, ఎన్.డి. గోరే వంటి ప్రముఖులు ఈ సమావేశానికి హజరయ్యారు. ఈ సమావేశంలో 21 అంశాల పోరాటాన్ని నిర్ణయించారు. ప్రజలలోకి తీసుకువెళ్లి వారిని చైతన్యం చేసే బాధ్యతను చేపడతామని, సత్యాగ్రహాలు చేయడానికి ప్రజలను సన్మద్దం చేస్తామని ఆ రహస్య సమావేశంలో పాల్గొన్న ఆర్.ఎస్.ఎస్. నేతులు హమీ ఇచ్చారు.

నానాజీ దేశ్మహార్థ, జార్జి ఫెర్రాండేజ్, కర్మార్ రాకూర్, సురేంద్రమోహన్, మోహన్ ధారియా, జగ్గింద్ర ప్రసాద్ మాధురాల్, సుబ్రహ్మయిస్వామి, కేదార్నాథ్ సహస్రీ, దత్తోపంత్ రేంగ్ అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లిపోయారు. రహస్యంగా పర్యాటనలు ప్రారంభించారు. వీరిలో నానాజీ దేశ్మహార్థ, జార్జి ఫెర్రాండేజ్ ఆతరువాత అరెస్టు అయ్యారు. మిగిలిన వారంతా

ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేసేవరకు అజ్ఞాతంగా పర్యాటిస్తూ ఉద్యమానికి అవసరమైన నైతిక మద్దతును సమీకరించారు.

ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే ఆర్.ఎస్.ఎస్. కేంద్ర నాయకత్వం సమావేశమైంది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. సర్సంఘచాల్క్ బాలాసాహార్ దేవరస్ జూన్ 30వ తేదీన ఆరెస్టు అయ్యారు. బాలాసాహార్బ్జీని ఘృణీలోని ఎర్వాడ జైలులో నిర్భందించారు. ఎమర్జెన్సీ కాలంలో ఆర్.ఎస్.ఎస్. సర్ కార్యవాహ మాధవరావ్జీ మూలేజీ నేతృత్వంలో సంఘ స్వయంసేవకులు ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేకపోరాటం కొనసాగించాలని నిర్ణయించడం జరిగింది.

ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారకులు అందరూ అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లిపోయారు. 1975, జులై 4వ తేదీన ఆర్.ఎస్.ఎస్.పై నిషేధం విధించబడింది. ఆ వెంటనే పోలీసులు అనేక ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యాలయాలలో సోదా నిర్వహించారు. అనేక కార్యాలయాలకు సీక్యూ పడ్డాయి. కార్యాలయాలముందు పోలీసులు బందోబస్తు ఏర్పాతైంది. వైదురాబాద్లని బర్క్షెపురా ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యాలయంలో జులై 4వ తేదీ రాత్రి పోలీసులు సోదా చేశారు. అప్పుడు కార్యాలయంలో ఇద్దరు, ముగ్గురు విద్యార్థులు మాత్రమే ఉన్నారు. పోలీసులు కార్యాలయంలో ఉన్న డమీన్ కత్తులు, చురికలు, కొన్ని పుస్తకాలు స్వీధించం చేసుకున్నారు. కార్యాలయానికి తాళం వేసి సీలుచేశారు. పోలీసుల బందోబస్తు ఏర్పాతైంది.

ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే ధీలీ ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యాలయం ప్రముఖ్ దేవరాజ్ దేశంలోని విధించిన సంఘకార్యాలయాలకు ఫోన్సుచేసి సమాచారం అందించాడు. జాగ్రత్తలు పాటించాలని సూచించాడు. అనేక ప్రాంతాలకు ఫోన్సు వెళ్లునే ఉన్నాయి. ఆ తెల్లవారుజామున మూడుగంటలకు పోలీసులు ధీలీలోని రుఖుందేవాలా ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యాలయం చేరుకున్నారు. కార్యాలయం ప్రముఖ్ దేవరాజ్ను ఆరెస్టుచేసి తీసుకువెళ్లారు. కార్యాలయ పనిచూ మరో కార్యకర్త కృష్ణసంద సాగర్ మేడమైన నిద్రిస్తున్నాడు. అతడు చాకచక్కంగా తప్పుకున్నాడు. కృష్ణసందసాగర్, జలంధర్, జయపూర్, జమ్ము, చంఢీగఢ్, అహ్మదాబాద్, బొంబాయి, ఆగ్రా, లక్నో, కాన్సార్, పాట్నా తదితర స్థలాలకు వర్తమానం పంపాడు.

ఆ సమయంలో రోహతక్ పట్టణంలో హర్యానా, పంజాబ్ ప్రాంతాల ఆర్.ఎస్.ఎస్. శిక్కావర్ జరగుతోంది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రధాన కార్యదర్శి మాధవరావు మూలే, పంజాబ్ ప్రాంత ప్రచారక్ లాకూర్ రాంసింగ్, ధీలీ నగర ప్రచారక్ విశ్వనాథ్ రోహతక్ అక్కడే ఉన్నారు. జూన్ 26వ తేదీ మాధవరావుమూలే ధీలీవిచ్చి ఒక స్వయంసేవక్

జంబీలో బనచేశారు. అనేకమంది ప్రముఖులను రహస్యంగా పిలిపించుకొని సమాచారం సేకరించారు. మాధవరావుజీ మూలేని వివిధ పార్టీల నాయకులు, ఆర్.ఎస్.ఎస్. నేతులు, కొంతమంది పాత్రికేయులు కలిసారు. పోలీసులకు చిక్కుకుండా అంతా అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లిపోవాలని, కార్యకర్తలను రహస్యంగా కలుస్తూ ఉద్యమానికి సమాయత్తం చేయాలని నిర్ణయం జరిగింది.

మాధవరావుజీ మూలే జూన్ 28వ తేదీ ఫిరోజాబాద్లోని సంఘశిక్షావర్గలో ఉన్న సర్ సంఘచాలక్ బాలాసాహెబ్ దేవరన్జీతో సమావేశం అవ్యాడానికి వెళ్లారు. బాలాసాహెబ్జీ తన కార్యక్రమాన్ని రద్దుచేయవద్దని సూచించారు. తనను నిర్భంధిస్తే ఘరవాలేదని, సర్కార్యవాహ అన్ని నిర్ణయాలు తీసుకోవాలని సూచించారు. బాలాసాహెబ్జీ జూన్ 30వ తేదీన నాగపూర్ చేరుకోవాలి. అయితే అదేరోజు రాత్రి బాలాసాహెబ్జీని అరెస్టుచేశారు. అంతకు ముందే జూన్ 27న సర్సంఘచాలక్ బాలాసాహెబ్జీ స్వయంసేవకులను ఉద్దేశించి ఒకలేఖ రాశారు. ఆలేఖ పూర్తి పారం ఇలా ఉంది.

“స్వయంసేవక సోదరులారా! అలహాబాద్ హైకోర్టు తీర్పుతో దురదృష్టవశాత్తు ప్రధానమంత్రి మతి ఫ్లిమితం కోల్పోయింది. వర్యవసానంగా అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటించబడింది. వెద్దనంఖ్యలో ప్రజానాయకులు నిర్భంధించబడ్డారు. పత్రికల మీద ఆంక్షలు విధింపబడ్డాయి. ఈ వర్యలవల్ ప్రజాస్వామ్యానికి విఫూతం కలిగింది. ప్రజల ప్రాథమిక హక్కులు హరించివేయబడ్డాయి. సహజంగా నలువైపులా అసంతృప్తి, అశాంతితో వాతావరణం స్ఫుర్తిగాఉంది.

ఈ అసాధారణ పరిస్థితులలో కార్యకర్తలు స్థిరత్వాన్ని కోల్పోకుండా మన ప్రధాన కార్యదర్శి మాధవరావుజీ మూలే లేదా వారు సూచించిన అధికారుల అదేశాల మేరకు సంఘకార్యాన్ని నడుపుతూ - మునిపలీపలె జనసంపర్క - జనజాగ్రత్తి - జనశిక్షణ కార్యక్రమాలను నిర్మించాలి. సామాన్యప్రజలు తమ జాతీయ కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్పుకునే శక్తి పొందేలా నిర్మాణం చేయడం స్వయంసేవకుల కర్తవ్యం”.

థవదీయ

నాగపూర్

మధుకర్ దత్తాత్రేయ దేవరన్

27 జూన్ 1975

ఈ సందేశం మేరకు భవిష్య కార్యాచరణ రూపొందించడానికి ధీలీలో మాధవరావు మూలే, మోరోపంత పంగళే, భావూరావ్ దేవరన్, ప్రాఫెసర్ రాజేంద్రసింహ్ (రజ్జుభయ్య) ధీలీలో నమావేశమయ్యారు. కార్యాచరణ నమితికి కేంద్ర సంచాలకుడుగా మాధవరావుమూలే ఆయన సలహాలతో మోరోపంత పింగళే పనిచేయాలని నిర్ణయించి తదుపరి కార్యక్రమానికి రూపకల్పనచేశారు.

సర్ సంఘుచాలక్ బాలాసాహాబ్ దేవరన్ లేఖ, సంఘుకార్యాచరణ నమితి తీసుకున్న నిర్ణయాలు రఘుస్యంగా ఆయా ప్రాంత ప్రచారకులకు, వారిద్వారా ముఖ్యకార్యకర్తలకు చేరాయి. ఆప్యుడే అజ్ఞాత ఉద్యమానికి శ్రీకారం జరిగింది. ఈ అజ్ఞాత పోరాటం ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేసే వరకు కొనసాగింది.

1975, జూన్ 30, జులై ఒకటవతేదీలలో ధీలీలో యూతీకాంగ్రెన్ జిల్లా, అధ్యక్ష కార్యాదర్శుల సమావేశం జరిగింది. 30వ తేదీ సమావేశానికి ఒకసంఘు కార్యకర్త వెళ్లాడు. ఈ సమావేశంలో కాంగ్రెన్ అధ్యక్షుడు దేవకాంత బారువా మాట్లాడుతూ - “సంఘుంతో తలపడటానికి సిద్ధంకండి. సంఘుకార్యకర్తలు, స్వయంసేవకులను సందుల్లో, గొందుల్లో, ఇంట్లో, బయటా చంపాలి” అని ఉద్ఘోఢించాడట. ఈ సమాచారం మాధవరావు మూలేకి చేరింది. సంఘు అధికారులతో సంప్రదింపులు, చర్చలు జరుగుతున్నాయి. ఈలోగా జులై4వ తేదీన ఆర్.ఎన్.ఎన్.ను నిపేధించినట్లు వార్త వెలువడింది. అదేరోజు ఆరాత్రి మాధవరావుమూలే నివాసంలో మరోసారి రఘుస్య సమావేశం జరిగింది. ఇందులో మాధవరావు మూలే, మోరోపంత పంగళే, భావూరావ్ దేవరన్, ప్రాఫెసర్ రాజేంద్రసింహ్, సుందరీంగ్ భండారీ, నానాజీ దేవేముఖ్, దత్తోపంత రేంగ్ పాల్గొన్నారు. “ఆర్.ఎన్.ఎన్. ముందున్న తక్షణ కర్తవ్యం నిపేధం తొలగించుకోవడం కాదు. ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణకు ప్రయత్నం జరగాలి. ప్రజాస్వామ్యంపై విశ్వాసం ఉన్న నేతలు, వ్యక్తులను, సంస్థలను సమీకరించి ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా శంఖాన్ని పూరించాలి. ఆ ప్రతిఫుటనా పూర్తిగా అహింసా ధోరణిలో కొనసాగాలి. జూన్ 25వ తేదీన ఏర్పడ్డ లోకసంఘర్ష సమితి ఎల్.ఎన్.ఎన్. ఆధ్వర్యంలో అన్ని కార్యక్రమాలు జరగాలి. ఈ ప్రతిఫుటన ఉద్యమానికి ఆర్.ఎన్.ఎన్. పూర్తిగా సహకరించాలి” అని నిర్ణయించారు. వాస్తవానికి ఈ అహింసాయుత ప్రతిఫుటన ఉద్యమంలో పాల్గొన్న వారిలో 90శాతం మంది ఆర్.ఎన్.ఎన్. స్వయంసేవకులే.

సమాజానికి ఏదైనా విషట్టు సంభవించినప్పుడు అగ్రభాగంలో ఉంటామని స్వయంసేవకులు మరోసారి నిరూపించారు. సంఘు ముఖ్య అధికారుల సమావేశంలో

ప్రత్యేకంగా పంజాబ్, కేరళ, బెంగాల్, బీహార్ ప్రాంతాలలోని పరిస్థితిని సమీక్షించారు. ఈ నాలుగు ప్రాంతాలకు నాలుగు సమస్యలున్నాయి. పంజాబ్లో ప్రతిఘటన జరగాలంటే అకాలీల మద్దతు ఉండాలి. కేరళ, బెంగాల్ ప్రాంతాలలో మార్పిస్తు కమ్యూనిస్టులు కలిసి రావాలి. బీహార్లో జె.పి. ఉద్యమప్రభావం ఉంది కనుక ఈ నాలుగు ప్రాంతాలలో విశ్వతంగా పర్యాటించి ఉద్యమానికి ఊపుతేవాలని నిర్ణయించారు. గుజరాత్, తమిళనాడులలో కాంగ్రెసేతర ప్రభుత్వాలు వున్నాయి కనుక వాటి వైభారిని తెలుసుకోడానికి వ్యక్తులు బయలుదేరారు. ఆర్.ఎస్.ఎస్. ఆఫీలబ్లారత నాయకులందరూ తమతమ పేర్లను మార్చుకొని పర్యాటనలు ప్రారంభించారు.

ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్లలో పర్యాటన బాధ్యత ప్రాఫెసర్ రాజేంద్రసింహ్, ఒరిస్సా, బెంగాల్, అస్సాం, ఇతర ఈశాస్య రాష్ట్రాల బాధ్యత బావూరావ్ దేవరన్ స్వీకరించారు. యాదవరావ్జీ బెంగళూరు కేంద్రంగా కర్ణాటక, ఆంధ్ర, తమిళనాడు, కేరళ, పురుచేరి ప్రాంతాలను పర్యవేక్షింస్తారు. విదర్భ మినసో మహర్షాప్త, గుజరాత్, గోవాల జన్మచార్జిగా లక్ష్మిశరావు ఇనాండార్, విదర్భ, మధ్యభారతీలను ఆబాతథేకు అప్పగించారు. ఈ ప్రముఖ ఆర్.ఎస్.ఎస్. నేతలు అందరూ జులై 4వ తేదీ రాత్రి రిజర్వేషన్లు చేయించుకోకుండా సెకండు క్లాసు కంపార్ట్మెంటులలో వేషధారణ మార్పి తమకు అప్పగించిన ప్రాంతాలలో పర్యాటించడానికి బయలుదేరాడు.

ఆంధ్రప్రాంతంలో :

ఆంధ్రలో ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రాంత సంఘచాలక్కగా ప్రముఖ న్యాయవాది విన్నమనేని లింగయుచోదరి వ్యవహారిస్తున్నారు. ఆయనను ప్రభుత్వం అరెస్టుచేయలేదు. ప్రాంతకార్యవాహ్, ఆంధ్రా యూనివరిటీ తెలుగు విభాగంలో ప్రాఫెసర్గా పనిచేస్తున్న డాక్టర్ చిలుకూరు సుబిహ్మణ్య శాస్త్రిని ప్రభుత్వం ‘మిసా’ చట్టకింద అరెస్టుచేసి విశాఖ సెంట్రల్ జైలులో నిర్మంధించింది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. ఆంధ్రప్రాంత ప్రచారక్ సోమేవల్లి సోమయ్య నేతృత్వంలో అజ్ఞాత ఉద్యమం కొనసాగింది. ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వెలువడిన వెంటనే ఆయా జిల్లాలకు సూచనలు వెళ్లాయి. వెంటనే ఆన్ని స్థాయిలలోని ప్రచారకుల అజ్ఞాతంలోకి వెళ్లిపోయారు. రహస్య స్థావరాలు, వార్తాహరూలు, చిరునామాలు... ఇలా అజ్ఞాత ఉద్యమానికి అవసరమైన వ్యవస్థ అంతా తొలి పదిరోజులలోనే ఏర్పడింది. జిల్లా, విభాగ్ ప్రచారకులు తమతమ కార్యాక్ర్షాలలో పర్యాటిస్తూ స్వయం సేవకులలో దైర్యాన్ని, మనోనిఖ్యాతిన్ని కలిగిస్తున్నారు. ఉద్యమ కార్యాచరణ ఈ విధంగా కొనసాగింది.

- కరపత్రాలు రాయడం, రాయించడం.
- సాహిత్యాన్ని సృష్టించడం.
- ప్రచ్ఛన్న పత్రికలు ప్రచరించడం.
- సైక్లోసైలు, టైపింగ్, ముద్రణ, ఏది సాధ్యమైతే ఆ ప్రక్రియ ద్వారా కరపత్రాలు సిద్ధం చేయడం.
- తయారైన కరపత్రాలు జిల్లాల్ని వివిధ కేంద్రాలకు చేర్చ వ్యవస్థ ఏర్పాటు.
- కరపత్రాల వితరణకు యంత్రాంగం ఏర్పాటు,
- ఉద్యమ అణచివేత వార్తలు - ప్రాంత కేంద్రానికి చేర్చ వ్యవస్థ
- వివిధ పార్టీలు, నేతలతో సంబంధాలు కొనసాగించడం
- అజ్ఞాత సమావేశాలు నిర్వహించడం... ఇలా అన్ని జిల్లాలలో వ్యవస్థ ఏర్పాటుకోనం ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి.

క్షేత్ర, ప్రాంత విభాగ్, జిల్లా ప్రచారకుల వర్యటనలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఎల్.ఎస్.ఎస్. కమిటీల ఏర్పాటుపై దృష్టి సారించారు. ఈ జిల్లా స్థాయి కమిటీలలో వివిధపార్టీల నేతలు, ఇతర ప్రముఖులు, విద్యార్థినేతలు, సాహితీవేత్తలు, న్యాయవాదులు - వివిధ రంగాలలో కృషిచేస్తున్నవారిని నభ్యలుగా చేర్చారు. ఉద్యమానికి అవసరమైన నిధుల సమీకరణకు ప్రత్యేకంగా వ్యవస్థ ఏర్పాటు అయింది. సమాజంలో ప్రతిష్టకలిగిన వ్యక్తులు, సంస్థలు ప్రతినిధులను కలిసి నిధినేకరణ చేపట్టారు. జిల్లాస్థాయిలో వివిధ విభాగాలు వారీని వర్యాఫ్సీంచే ప్రముఖుల నియూమకం జరిగింది. జిల్లా ప్రముఖ నియుక్తి, సాయ్యద్గాంచలకు కార్బూకర్తలనుసిద్ధం చేయడం, ప్రచార విభాగం, సాహిత్య నిర్మాణం, ముద్రణ, పంపిణీ, కోర్సు వ్యవహారాలు, నిధుల సమీకరణ, సంఘటన వ్యవస్థ, జైశ్వలో ఉన్నవారి కుటుంబాలతో సంపర్కం... ఇలా కార్యాచరణ అమలైంది. అన్ని స్థాయిలలోనూ సంబంధిత వ్యక్తులు రహస్యంగా సమావేశం అవుతూ తమకు అప్పగించిన పనుల పురోగతిని సమీక్షించేవారు. ఈ రహస్య సమావేశాలు ఎప్పుడు, ఎక్కడ జరిగేది సంబంధిత వ్యక్తులకు మాత్రమే కొద్దిగంటలముందు తెలిసేది. నిర్దారిత సంకేత స్తలానికి చేరుకోగానే వార్తాపూరులు వారిని సమావేశం జరిగే స్థలానికి తీసుకువెళ్ళేవారు. ఆ సమావేశంలో జరిగిన నిర్దయాలను అమలుచేసేవారు. ఎక్కడా ఏ అంశం కాగితంపై ఉంచకుండా మనస్సులలో మాత్రమే జ్ఞాపకం ఉంచుకోవాలి. తమకు అవసరమైన సమాచారం తప్ప ఇతర విషయాలపై దృష్టిసారించరాదని కన్చితమైన సూచనలు ఇచ్చేవారు. క్షేత్రస్థాయిలోని కార్బూకర్తలు

వ్యక్తులను కలుస్తూ తమకు తెలిసిన సమాచారాన్ని చేపేవారు. రహస్యంగా ముద్దించిన కరపత్రాలను పంపిణి చేసేవారు. ప్రజలలో భయం తోలిగిపోవడానికి కృషిచేసేవారు. సాధారణ ప్రసార మాధ్యమాలలో ప్రభుత్వ భజనతప్ప మరేదీ వుండక పోవడంలో ప్రజలుకూడా అజ్ఞత ఉద్యమ వివరాలను తెలుసుకోడానికి ఆసక్తి చూపేవారు. తమకు తెలిసిన సమాచారాన్ని ఇతరులతో పంచుకునేవారు. అయితే కొద్దిమంది మాత్రం భయంతో అజ్ఞత కార్యకర్తలకు దూరంగానే ఉండేవారు.

ఆంధ్రప్రాంతంలో వివిధ విభాగాలకు ఇన్ఫోర్మేషన్ నియామకం జరిగింది. అర్.ఎస్.ఎస్. ప్రాంత ప్రచారక్ సోమేపల్లి సోమయ్యసు ‘శేఫర్’ పేరుతో వ్యవహరించేవారు. రాష్ట్రాన్ని ఏడు విభాగాలుగా విభజించారు. రాష్ట్ర రాజధాని జంటనగరాలకు పొన్నపల్లి వేంకట సోమయ్యాజలు, హైదరాబాద్ పరిసర జిల్లాలకు (మెదక్, నల్గొండ, మహబూబ్‌నగర్, రంగారెడ్డి) రాంభావ్ హాల్కెకర్, వరంగల్ విభాగికు శ్రీధర్ ఆయన ‘మిసా’ కింద అరెస్టు తరువాత ఆయన స్థానంలో పటోళ్ళ రాంఱెడ్డి, విజయవాడ విభాగికు దివ్యేల కృష్ణమూర్తి, నెల్గొరు విభాగికు అంగర త్రివిక్రమరావు, అనంతపూర్ విభాగికు వద్దమూడి రాంమోహనరావు, విశాఖ విభాగికు వేదాంతం సంగమేశ్వరశాస్త్రి నేత్తుత్వం వహించారు. రాజకీయ కార్యకలాపాల సమన్వయం, ఆయాప్టీల నేతలతో సంపర్కం పెరుమాళ్ళ వేఱగోపాల్ రెడ్డి, సాహిత్య విభాగానికి దీవి ద్వారాకావార్యలు నియమితులయ్యారు. సీనియర్ ప్రచారకులు గోపాలరావు రాకూర్ రాజకీయ నేతలు, కార్యకర్తలను కలుస్తూ వుండేవారు. మరో సీనియర్ ప్రచారక్ వినాయక్ లక్ష్మి దేవీముఖ్ నిధిసేకరించారు. దేవీముఖ్జీ కొద్దికాలం తరువాత అరెస్టు అయ్యారు. ఆయనను చంచల్గూడ జైలులో ‘మిసా’ కింద నిర్భుంధించారు.

అర్.ఎస్.ఎస్. ఆంధ్రప్రాంత ప్రచారక్ సోమేపల్లి సోమయ్య జిల్లాలలో పర్యాటించారు. ఎమర్జెన్సీ విధించిన తరువాత సుమారు నెలరోజుల తరువాత సోమయ్యగారు కర్మాలు మీదుగా వెంకటాద్రి ఎక్స్‌ప్రెస్‌లో వెళ్లున్నట్లు, తనను కలవాల్సిందిగా ఈ రచయితకు సూచన అందింది. ప్లాట్ఫారంపై రైలు ఆగింది. సోమయ్యగారి కేసం వెతుకుతుండగా అయినే ప్లాట్ఫారంపై దిగి నిరీక్షిస్తున్నారు. పుల్టప్యాంటు, పొడుగుచేతుల చోక్కు ధరించారు. క్రాప్ మారింది. వెంటనే గుర్తు పట్టడం కష్టమైంది. రైలు ఆగిన ఐదునిమిషాలలో యోగక్కమాలు, తగిన సూచనలు అందాయి. సోమయ్యగారు మరో ఆగేడు నెలలతరువాత కర్మాలు విచ్చేశారు. రోజంతా కార్యకర్తలతో సమావేశమై అనేక విషయాలు తెలియజేశారు.

భవిష్య కార్యచరణకై మార్గదర్శనం లభించింది. ఆ తరువాత లోకల్ ర్లేలు, ఆర్టీసీ బస్సుద్వారా గుత్తి చేరుకొని అక్కడనుంచి మద్రాసు వెళ్లారు. రిజర్వేషన్లేదు, సెకెండ్ క్లాస్ పెట్టెలో వెళ్లాలని నిర్ణయించుకున్నారు. సోమయ్యగారితో పాటు గుత్తివరకు వెళ్లిన ఈ రచయితకు వారితో నాలుగు గంటలపాటు కలిసివుండి మాట్లాడే అవకాశం లభించింది. ఇదే అనుభవం అన్ని జిల్లాలలోని కార్యకర్తలకు ఎదురైంది. ఎమర్జెన్సీ రోజులలో కూడా సోమయ్యగారి అదే గాంభీర్యం. అదే ఆట్టీయత, గతంలో మాదిరిగానే మార్గదర్శనం. సోమయ్యగారి మార్గదర్శనంలో కార్యకర్తలు రెట్లీంచిన ఉత్సాహంతో పనిచేశారు.

ఆర్.ఎస్.ఎస్. డక్షిణాది రాష్ట్రాల క్లైప్ ప్రచారక్ యాదవరావు జోషీ ఎమర్జెన్సీ విధించిన తరువాత రెండుసార్లు అంధ్రప్రాంతంలో పర్యాటించారు. తొలిసారి పర్యటనలో ప్రైదరాచారులో రహస్యసమావేశం జరిగింది. ఈ సమావేశంలో విభాగ్ ప్రచారకులు, కొద్దిమంది ఇతర రంగాలలో పనిచేసే ప్రముఖులు పాల్గొన్నారు. ఈ సమావేశాలల్లో సత్యాగ్రహాల నిర్వహణాపై చర్చ, మార్గదర్శనం లభించింది. ఈ సమావేశం అనంతరం బెంగుళూరు వెళ్లన్న యాదవరావు జోషీని ఈ రచయిత గుంతకల్ రైల్వేస్టేషన్లో కలిసాడు. 20నిమిషాల సమయంలో అనేక విషయాలు తెలిసాయి. యాదవరావుజీ రెండోసారి విభాగ్ల వారీగా పర్యాటించారు. అనంతపూర్ విభాగ్ సమావేశం ఆదోని పట్టణంలో రెండు రోజులపాటు జరిగింది. ఆదోని మున్సిపాలిటీ మాజీ మున్సిపల్ చైర్మన్, కాంగ్రెస్ నేత నివాసంలోనే రెండురోజులపాటు సమావేశాలు జరగడం విశేషం. ఆ రెండు రోజులపాటు సంఘకార్యకర్తలకు ఆపిథ్యం ఇప్పడం తన భాగ్యంగా భావిస్తున్నానని ఆయన చెప్పారు. ఆ మాజీ మున్సిపల్ చైర్మన్కు సంఘంతో పరిచయించేదు. వ్యాపారి అయిన ఆయన పెద్దకుమారుడు సంఘ ఉత్సవాలకు మాత్రం హోజరయ్యావారు. అయినప్పటికీ ఒక పెద్దలక్ష్యంతో పనిచేస్తున్న కార్యకర్తలకు ఆ కుటుంబం ఆపిథ్యం ఇచ్చింది. ఇదే పరిస్థితి అన్ని జిల్లాలలోనూ ఉండేది. అజ్ఞాత ఉద్యమానికి సమాజంలోని పెద్దలు రహస్యంగా మద్దతు ఇచ్చేవారు. నిధులు అందజేసేవారు. యాదవరావుజోషీ 1976, ఫిబ్రవరి 3వ తేదీ బొంబాయిలో అరెస్టు అయ్యారు. ఆ తరువాత డక్షిణాది రాష్ట్రాల బాధ్యతలు చేపట్టిన పేచ్. వి. శేషాద్రిజీ కూడా అంధ్రప్రాంతంలో పర్యాటించి మార్గదర్శనం చేశారు.

ఆర్.ఎస్.ఎస్. నాయకులు పర్యటనలు అత్యంత రహస్యంగా జరిగేవి. సమావేశాల వివరాలు గోప్యంగా ఉండేవి. 1976 జూన్లో ప్రైదరాబాద్లో ఆర్.ఎస్.ఎస్. కేంద్ర నాయకుల సమావేశం ఒకటి జరిగింది. అది జరిగిన తరువాత చాలాకాలానికిగాని ఆ

సమావేశం జరిగినట్టు పోలీసులకు తెలియలేదు. సమావేశాలకు ఎవరు, ఏ తేదీలలో వచ్చేది రెండు, మూడు రోజుల ముందు మాత్రమే తెలిసేది. ఆ తెలియడం కూడా ఇద్దరు, ముగ్గురు వ్యక్తులకు మాత్రమే. ప్రతీ అంశం జ్ఞాపకం పుంచుకోవాలిగాని ఎక్కుడా కాగితంపై రాయుకూడదు. ఈ సమావేశాలు ఒకరోజు టోలిచొకిలోని లింగయ్య చౌదరిగారి వసతిలో, రెండోరోజు బంజారాహిల్స్‌లో జరిగాయి. మెహిదివట్టం, నల్లకుంట, సికింద్రాబాద్ తదితర ప్రాంతాలలో వసతులు ఏర్పాటయ్యాయి. ఒకాక్కరికి ఒకాక్క ఇంట్లో వసతి . వేర్సేరుగా కార్లో బయలుదేరి ణదేసి నిమిషాల వ్యవధిలో సమావేశ స్థలానికి చేరుకొని... అలాగే తిరగి వెళ్ళివారు. ఎవరు వచ్చారో.... ఎప్పుడు తిరిగివెళ్తారో కారుడైవర్కు కూడా తెలియదు. పగలంతా సమావేశాలు. రాత్రి ఎవరి వసతికి వారువెళ్ళిపోయేవారు. అంతా.... అత్యంత రహస్యమే.

ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రచారకులందరూ వివిధ వేషాలలో పర్యాటించేవారు. తరచు వారు ఉండే నివాసాలు, వేషధారణ మార్చేవారు. సాధారణ రోజులలో ధోవతి, లాల్చి లేదా పైజామా లాల్చి ధరించే ప్రచారకులు ప్యాంటు, ఘర్షులలో తిరుగుతూ ఉంటే వారిని తరచుచూసే కార్యకర్తలు కూడా పెంటనే గుర్తుట్లేక పోయేవారు. అందరూ ఏదో ఒకవ్యతి చేస్తున్నట్లు చెప్పేవారు. అనంతపూర్ విభాగ్ ప్రచారక్ వద్దమూడి రాంమోహనరావు మోటారు మెకానిక వేషం ఎత్తారు. ఆయన బ్యాగులో మెకానికలు ధరించే ప్యాంట్లు, ఘర్షు ఉండేవి. వాహనాల రిపేరుకు అవసరమైన పనిముట్లు కూడా ఉండేవి. విశాఖజిల్లా ప్రచారక్ వి. భాగయ్య ప్యాంటు, ఘర్షు ధరించి యువకుడైన ఉద్యోగిలా కనిపించేవారు. నుదుటిపై పెద్దమచ్చగల వేదాంతం సంగమేశ్వరశాస్త్రి అది కనబలడకుండా క్రాఫ్ మార్చారు. జంటనగరాల ప్రచారక్ పి.వి. సోమయాజులు, ప్రౌదరాబాద్ విభాగ్ ప్రచారక్ రాంభావ్ హాల్టేకర్ ప్యాంటు, ఘర్షు ధరించి తిరిగేవారు. కర్నూలుజిల్లా ప్రచారక్ వై. రాఘవులు పలకలను బుక్చేసే ఏజెంటు అవతారం ఎత్తాడు. అనంతపూర్ జిల్లా ప్రచారక్ జనమంచి గౌరీశంకర్ బ్యాగులో ఎవో వస్తువులను బుక్చేయడానికి అవసరమైన రసీదు పుస్తకాలుండేవి. ఇలా ఎవరికి వారు 'ఎలిబి' సృష్టించుకొని మారుపేర్తతో తిరిగేవారు. తాము ఎక్కడ బస చేసేది ఎవరికి తెలియనిచ్చేవారుకాదు. వార్తాపారుల ద్వారా కార్యకర్తలను పిలిపించుకొని తగిన సూచనలు ఇచ్చేవారు. ఇన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకుంటున్నపుటీకీ కొంతమంది ప్రచారకులు అరెస్టు అయ్యారు. ఆర్.ఎస్.ఎస్. జిల్లా ప్రచారకులను అరెస్టుచేసి 'మిసా' కింద నిర్భుందించారు. వి. భాగయ్య, భీంసేన్రావ్ దేశ్శపాండే, అన్నె చంద్రశేఖర్,

చింతా మునుస్వామి తదితర జిల్లా ప్రచారకులు ‘మిసా’ కింద నిర్భంధించబడ్డారు. మరికొంతమంది సత్యాగ్రహోలు చేసారు. సత్యాగ్రహాలను డి.ఐ.ఆర్ . చట్టంకింద అరెస్టు చేసేవారు.

ఎమరజనీ రోజులలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రిగా జలగం వెంగళరావు ఉండేవారు. అయిన తన పదవికి ముఖ్య రాకుండా ఆర్.ఎన్.ఎన్., జనసంఘ్ నాయకులను అరెస్టు చేయించారు. తమిళనాడులో డి.ఎం.కె.పార్టీ అధికారంలో ఉంది. ఎమరజనీ ప్రకటించిన వెంటనే కొద్దిమందిని అరెస్టు చేసారు. అయితే దక్కిణాది రాష్ట్రాలకు చెందిన సాహిత్యం అంతా మద్రాసులోనే ముద్రించబడేది. అక్కడి ప్రైస్‌లపై పెద్దగా ఆంక్షలు ఉండేవికావు. అయితే మద్రాసు నుంచి వేలసంఖ్యలో ముద్రించబడిన సాహిత్యం, కరపత్రాలను అదీ సర్పీసులద్వారా ఆయు ప్రాంతాలకు పంపడం పెద్దవనే. ఒకటి రెండుసందర్భాలలో ఈ సాహిత్యం పోలీసులకు పట్టుబడింది కూడా. ఎమరజనీ పెట్టిన వెంటనే అరెస్టు అయిన ఆర్.ఎన్.ఎన్., సంఘుపరివార సంస్లల నేతలలో కొందరిని మూడు, నాలుగు నెలల తరువాత విడుదల చేసారు. ఇలా అరెస్టు అయి విడుదల అయినవారి సంఖ్య చాలా స్పఱ్పమే. అయినప్పటికి వారంతా విడుదల అయిన అనంతరం ఉద్యమానికి అవసరమైన నిధులను సమీకరించేవారు. సమాజంలోని ప్రతిష్ఠ వ్యక్తులను కలిసి వారికి ఎమరజనీ పరిస్థితులు, జైశ్వల్ కార్యకర్తలు నిర్భంధం, అజ్ఞాత ఉద్యమం, సాహిత్య వితరణ తదితర అంశాలను వివరించి నిధులు సేకరించారు. కర్మాలు పట్టణంలో లక్ష్మినివాస్ హోటల్ యజమాని ఐ. రాందాన్స్‌భట్, ద్రోణాచలంలో ఒక మైనింగ్ కంపెనీ మేనేజర్ జి.వి. శేషణిశర్మ ఎమరజనీ విధించిన కొద్దిరోజులలో అరెస్టు అయ్యారు. ఆ తరువాత మూడున్నర నెలల అనంతరం విడుదలై ఉద్యమానికి అవసరమైన నిధులను సమీకరించే పనిలో నిమగ్నమయ్యారు. కర్మాలు లోని వైద్యకళాశాలకు ఎదురుగా ఉన్న లక్ష్మినివాస్ లాడ్జింగ్లో అజ్ఞాత కార్యకర్తలు దిగేవారు. అవసరమైన కార్యకర్తలను పిలిపించుకొని మాటల్దాదేవారు. ఎంత రహస్యంగా కర్మాలు వచ్చారో అంతే రహస్యంగా చలగా జారుకునేవారు. ఇదేవిధమైన వాతావరణం రాష్ట్రంలోని అన్నిజిల్లాలలో ఉండేది. ఎక్కడికక్కడ రహస్య సమావేశాలు నిర్వహించేవారు. కార్యకర్తలు కూడా పూర్తి క్రమశిక్షణతో వ్యవహరిస్తూ, అత్యంత జాగరుకతతో తమకు అప్పగించిన పనులు చేసేవారు. ఇలా దేశం నలుమూలలా అజ్ఞాతంలో పనిచేసే కార్యకర్తల బృందాలు ఏర్పాటయ్యాయి. ఉద్యమ వార్తలు ఎప్పటికప్పడు వారికిచేరేవి. కొత్తకొత్త యువకులు కూడా ఉద్యమంలో పాల్గొనేవారు.

ఆనంతపురంలో కాఫీపాడి వ్యాపారం ప్రారంభించిన మాడుగుల సుబ్రహ్మణ్యంకు అర్.ఎస్.ఎస్.తో పరిచయంలేదు. పట్టణ శివార్లలోని ఓచిన్న కాలనీలో శాఖ ప్రారంభం అయిన కొద్దిరోజులలోనే ఆర్.ఎస్.ఎస్.పై నిషేధం విధించబడింది. అయినప్పటికి సుబ్రహ్మణ్యం అజ్ఞాత ఉద్యమంలో చురుకుగా పాల్గొన్నాడు. ‘మిసా’ కింద ఆరెస్టు అయ్యాడు. ఎమరెజన్సీ ఎత్తివేసిన ఆనంతరం సుమారు 30సంవత్సరాల పాటు సంఘుప్రచారక్కగా ఆంధ్రప్రాంతంలో వివిధ బాధ్యాలు నిర్వహించాడు.

- సాయిబాబా పశ్చిమగోదావరి జిల్లా నిడదవోలు కళాశాలలో డిగ్రీ చదువుతున్నాడు. జయప్రకార్ నారాయణ్ ప్రారంభించిన అవినీతి వ్యతిరేక ఉద్యమంపట్ల ఆకర్షితుడయ్యాడు. 1975 మేనెలలో జె.పి. విశాఖలో పర్యాటించాడు. తిరుగు ప్రయాణంలో ఆయన తిరుపతి వెళ్తుండగా సాయిబాబా... కొందరు మిత్రులతోకలిసి రైలులో జె.పి.ని కలిసాడు. ఆయనకు దండవేసి ఆశీస్సులు తీసుకున్నాడు. ఆ తరువాత ఉద్యమకార్యకర్తలను కలిసి అనేక కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నాడు. సత్యాగ్రహంచేసి ఆరెస్టు అయ్యాడు. ఎమర్జెన్సీ తరువాత ప్రచారక్కగా వచ్చాడు. తూర్పుగోదావరి జిల్లా ప్రచారక్కగా పనిచేశాడు. ఇలాంటి ఉదాహరణలు కోకొల్లలు.

ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా జరిగిన ప్రజాపోరాటంలో కీలకభూమిక పోషించినది అర్.ఎస్.ఎస్. స్వయంసేవకులే. సత్యాగ్రహ ఉద్యమంలో పాల్గొన్న లక్ష్మకుపైగా అర్.ఎస్.ఎస్. స్వయంసేవకులలో 90శాతంమంది ఆర్థికంగా పేదకుటుంబాలు, మధ్యతరగతి వర్గానికి చెందినవారే. గుమాస్తాలు, సన్నకారు రైతులు, విద్యార్థులు, యువకులు, చిరువ్యాపారులు, స్వయం ఓపాధికల కుటుంబాలవారు సత్యాగ్రహాలు చేశారు. వీరందరికి ప్రేరణ కలిగించి మాతృదేశ శ్వంంభలాలను ఛేదించే విధంగా తీర్చిదిద్దింది అర్.ఎస్.ఎస్. శాఖలోని కార్యక్రమాలే. ప్రతినిత్యం సంఘశాఖలో మాతృభూమిని స్వరించుకొనే ఈ కార్యకర్తలు.. తమ దేశానికి ముప్పువాటిల్లితే మౌనంగా ఎలా ఉండగలరు? సత్యాగ్రహాలు చేస్తే అరెస్టు చేస్తారని తెలిసే ఉత్సాహంగా పాల్గొన్నారు. అజ్ఞాత కరపత్రాలు పంచుతూ పోలీసులకు దొరికిపోతే తమ పై హింసాకాండ తప్పదని తెలిసే అందుకు ఉపక్రమించారు. తాము ఉత్సాహంగా పాల్గొనడమే కాకుండా సామాన్య ప్రజలకు కూడా చైతన్యం చేశారు.

ఆదేవిధంగా ఎమర్జెన్సీ సమయంలో అజ్ఞాతంగా పర్యాటిస్తూ కార్యక్రమాలను సమస్యలు చేసి వారిలో అర్.ఎస్.ఎస్. పూర్తి సమయం పనిచేసే ప్రచారకులు మాత్రమే

కాకుండా గృహస్థు కార్యకర్తలు కూడా ఉన్నారు. ప్రతిజిల్లాలోను ఇలాంటి కార్యకర్తలు వందల సంఖ్యలో ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. అరెస్టులయ్యారు. అనేక కష్టాలు పడ్డారు. ఆర్థికంగా నష్టపోయారు. అయితే, అందరి మదిలోనూ ఒకేభావన. తాము దేశంకోసం ఏదోచేస్తున్నామన్న తృప్తి. ఇలా ఉత్సాహంగా ఉద్యమంలో పాల్గొన్న కొందరి ఉదాహరణ ప్రస్తావించడం సమయితం.

- మిసా క్రింద అరెస్టు అయిన వారి కుటుంబాలు ఆర్థికంగా ఎన్నో సమస్యలు ఎదుర్కొన్నాయి.

- పి.వి. చలపతిరావు జనసంఘు ఎం.ఎల్.సి. ఎమర్జెన్సీ కాలమంతా అజ్ఞాతంలో ఉంటూ శ్రీకాకుళంనుంచి గోదావరి జిల్లాలదాకా పర్యాటించేవారు. ఆయన శ్రీమతి పి. అనూరాధ చంటిపిల్లవాడిని ఎత్తుకొని సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. ఇటువోలీనులు, అటు కుటుంబ సభ్యులనుంచి ఎంత ఒత్తిడి వచ్చినపుటికీ దైర్యంగా నిలబడ్డారు.

- నంద్యాలలోని కటకం నారాయణగారిడి స్టీలు సామాగ్రి అమ్మే చిన్న వ్యాపారం. ఆరుగురు సంతాసం... అయినా సత్యాగ్రహంచేసి అరెస్టు అయ్యారు.

- దుహ్వారి సత్యాగ్రాయణమూర్తి విశాఖలో ప్రైవేటు ట్యూటోరియల్ కాలేజీలో ఉద్యోగి. ఉత్సాహంగా సత్యాగ్రహం చేసాడు. ఆ సమయంలో నాలుగు రోడ్డుకూడలిలో ఎమర్జెన్సీకి వ్యాపిరేకంగా ఉపన్యాసాలు చేసేవారు.

- ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు కూడా ఉద్యమంలో భాగస్థ్యములయ్యారు. కొంతమంది ఉద్యోగుల సహచరులు వారికి మద్దతు తెలిపారు. మరికొంతమంది ప్రభుత్వ ప్రాపకం కోసం వారిని పట్టించారు.

- విశాఖపట్టంలో వఢ్డమూడి బ్రహ్మస్థునందరావు రైల్వే ఉద్యోగి. బి.ఎమ్.ఎస్. కార్యకర్త ప్రతీరోజు సాయంత్రం గ్రామాలకు వెళ్లి ప్రజలను చైతన్యం చేసి తిరిగి ఉదయం 10గంలాకు కార్యాలయానికి వచ్చేవారు. ‘మిసా’ వారంటు జారీఅయింది. ఒకవారం సెలవుపై వెళ్లాలని నిర్ణయించి పై అధికారిని కలిసాడు. ఆయన ‘నేను చూసుకుంటాను’, తేదీవేయకుండా సెలవుచేటి ఇప్పు’ అని పూకుం జారీచేశాడు. బ్రహ్మస్థునందరావు దీర్ఘకాలిక సెలవుపై వెళ్లగా పోలీసులు వచ్చినపుడు ఆ పై అధికారి వెనుకటి తేదీవేసినప్పుడు సెలవుచేటి చూపించాడు. “ఆయన ఆర్.ఎస్.ఎస్. పనిచేస్తాడో లేదో నాకు తెలియదు. అయితే మా కార్యాలయంలో చిత్తశుద్ధితో పనిచేసేవ్యక్తి” అంటూ కింతాచిచ్చాడు.

- దుగ్గిరాల విశేషాల అంధ్రాయానివర్ధితీ ఫార్మాసీ కళాశాలలో రీడరు.

వారంరోజుల తరువాత కళాశాలకు వచ్చినప్పుడు ప్రిన్సిపాల్ పోలీసులకు సమాచారం అందించి అరెస్టు చేయించాడు.

- వడ్డి విజయ సారథి విశాఖ వైద్యకళాశాల విద్యార్థి. అజ్ఞాత ఉద్యమంలో చురుకుగా పాల్గొంటున్నాడు. ఒకసారి సైకిల్పై వెళ్తూ ఉంటే పోలీసుజీపు ఆటకాయించింది. అందులోవున్న పోలీసు అధికారి విజయసారథికి సమీపబంధువే. అయినప్పటికీ ఆ వైద్యవిద్యార్థిని అరెస్టుచేసి “చిరునామాచెప్పు - ఈసైకిల్ అక్కడికి పంపుతాను” అని అన్నాడు. దానికి విజయసారథి సమాధానం “మీ పోలీసు స్టేషన్లోనే ఉంచండి. నేను విడుదలైన తరువాత తీసుకుంటాను” - అని. అంటే తాము అరెస్టు అయినా ఉద్యమానికి ముప్పురాకుండా కార్యకర్తలు వ్యవహారిచేవారు.

- హిందూపూర్లో డిగ్రీచదువుతున్న కట్ట రాంప్రసాద్ కళాశాలలో కరపత్రాలు పంచి, ఆపై సత్యాగ్రహంచేసి అరెస్టు అయ్యాడు. నాలుగునెలలజ్జైలు శిక్ష అనుభవించాడు.

- సత్యాగ్రహంచేసి జైలుకువెళ్ళిన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం విద్యార్థి దశపతిరావు జైలునుంచే పరీక్షలురాశాడు.

- విశాఖపట్టంలోని బి.వి.కె. కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ పిళ్యారామావు, లెక్కరర్లు బాబూరావు ప్రసాదు, ప్రభాకర శర్మ, సోమలింగం, సత్యారావు తదితరులను అరెస్టుచేశారు. వారి కుటుంబాలు ఎన్ని ఇబ్బందులు ఎదురైనప్పటికీ దైర్యం వీడకుండా సంసారాలను నెట్టుకొచ్చారు.

- విశాఖ హిందుస్తాన్ షిప్పు యార్డులో పనిచేసే వెంపరాల రామకృష్ణ జిల్లా జనసంఘ సంఘాలధ్యక్షుడు. ఎమర్జెన్సీ కాలంలో విస్తృతంగా పర్యాలీస్టూ కార్యకర్తలను ఉద్యమానికి సన్మద్దం చేశారు.

ఎమర్జెన్సీ కాలంలో అజ్ఞాత పోరాటం జరిపింది అంతా ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తలే. వివిధ రాజకీయ పార్టీలకు చెందిన కార్యకర్తల భాగస్వామ్యం ఇంచుమించు లేనట్లే. పాత కాంగ్రెస్ కు నాయకులు తప్ప కార్యకర్తలు లేరు. సోషలిస్టు పార్టీ పరిస్థితి కూడా అదే! తమ శక్తిమేరకు అజ్ఞాత పోరాటంలో పాల్గొన్నామని ఆంధ్రకు చెందిన సోషలిస్టు నేతులు వోదరి పేర్కొన్నారు. భారతీయ జనసంఘు కార్యకర్తలు మాత్రం ఉద్యమంలో భాగస్వాములయ్యారు. వీరిలో అత్యధికులు స్వయంసేవకులే కావడంతో క్రమశిక్షణా యుతంగా అజ్ఞాత ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. పాతకాంగ్రెస్ పరిస్థితి మరీ దారుణం.

ఎల్.ఎస్.ఎస్. నాయకుడు రవీంద్రవర్మ రాసిన లేఖను అనంతపురంలో విక్రాంతి

తీసుకుంటున్న నీలం సంజీవరెడ్డికి అందజేయడానికి ఆ సమయంలో మద్రాసులో ప్రచారక్కగా పనిచేస్తున్న భీష్మచారి స్వయంగా అనంతపురం విచ్చేసాడు. ఈ సందర్భంగా మరోఅంశం ప్రస్తావించడం సముచితం. నీలం సంజీవరెడ్డిగారు తమపాటీ నాయకులతో మాట్లాడటానికి గుంటూరు వెళ్లాల్సి ఉంది. ఆయనకోసం రైలులో రిజర్వేషన్స్‌చేసి ఆ టీక్కట్టును అందజేశారు. నీలం సంజీవరెడ్డిగారికి గుంటూరులో పోలీసులు స్వాగతం పలికి ఒక అతిధిగృహంలో బస ఏర్పాటుచేశారు. పైకి ఏమీచెప్పకుండా పాతకాంగ్రెస్ నేతెలను బెదిరించారు. దాంతో వారెవరూ సంజీవరెడ్డిగారిని కలియడానికి రాలేదు. అజ్ఞాతంలో ఉన్న జనసంఘ్ ఎం.ఎల్.సి. పి.వి. చలపతిరావు వచ్చి సంజీవరెడ్డిగారిని కలిసి అప్పటి వరకు జరిగిన పోరాటాన్ని వివరించారు. సత్యాగ్రహాలు చేయాలని తమపాటీ కార్యకర్తలకు సూచించాలని విజ్ఞాపిచేశారు. అయితే నీలం సంజీవరెడ్డిగారు సమాధానం ఇస్తూ “అంతదైర్యం తమ కార్యకర్తలకు లేదని” అంగీకరించారు. సంజీవరెడ్డిగారు అనంతపురం తిరిగి వచ్చాడ ఆయన పర్యాటన విశేషాలు తెలుసుకోడానికి జిల్లాప్రచారక్ జనమంచి గారీశంకర్ మరో ఇద్దరు వారి నివాసానికి వెళ్లారు. సంజీవరెడ్డిగారు సైరాశ్యంతో “ఇందిరను ఎదిరించేశక్కి ఎవరికీలేదు. ఒక్క ఆర్.ఎస్.ఎస్. మాత్రమే ఆ పనిచేస్తోంది” అని అనడం గమనార్థం.

కేరళకు చెందిన ప్రముఖ మార్పిస్టు నాయకుడు ఎ.కె. గోపాలన్ కూడా ఇదేరీతిలో స్పుందించారు. సి.పి.యం. పాటీ తమ కార్యకర్తలకు హక్కులపై పోరాటం చేయడం నేర్చిందని దేశంకోసం త్యాగాలు చేయడం నేర్చులేదని అంగీకరించారు. సి.పి.ఐ. అగ్రనేత చండ్ర రాజేశ్వరరావు కూడా ఇదేవిధంగా స్పుందించాడు. అన్ని రాజకీయపాటీలు కార్యకర్తలను నిర్మాణం చేయడంలో విఫలమయ్యాయి. ఒక్క భారతీయ జనసంఘ్ మాత్రం ఇందుకు మినహాయింపు. అయితే నిరంతరం దేశాన్ని పరమవైభవస్థితికి తీసుకువెళ్లాలని ఆకాంక్షించే ఆర్.ఎస్.ఎస్.స్వయంసేవకులు మాత్రం ప్రజాస్వామ్య పునరుద్ధరణ పోరాటంలో ఎన్నో కష్టాలుపడ్డారు. అనేకత్యాగాలు చేశారు. ఫలితంగా ఎమ్బెస్సీ రద్దు అయింది.

ఇతర రాష్ట్రాలలో పోరాటం

ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా జరిగిన పోరాటం అన్ని రాష్ట్రాలు క్రియాశీలకంగా భాగస్వాములయ్యాయి. ప్రతిపక్ష పార్టీలలో ఒక్క సిపిఐ మినహా మిగిలిన పార్టీలన్నీ ఎమర్జెన్సీలో గళం విప్పాయి. సిపిఐ మాత్రం ఇందిరాగాంధీకి దన్పుగా నిలిచింది. సిపిఐ కార్బూక్టర్లు గల ప్రాంతాలలో వారే పోలీసుల ఇన్ఫారూటుగా వ్యవహరించారు. ఆ సమయంలో గుజరాతీలో ‘జనమోర్చ’ ప్రభుత్వం, తమిళనాడులో డిఎంకె ప్రభుత్వం అధికారంలో ఉన్నాయి. ఈ రెండు రాష్ట్రాలలో తొలిరోజుల్లో కొద్ది సంఖ్యలో అరెస్టులు కొనసాగినప్పటికి ఆ తరువాత నిలిచిపోయాయి. సత్యాగ్రహులను మాత్రం అరెస్టు చేసాయి. అన్ని రాష్ట్రాలలో కార్బూక్టర్లు సత్యాగ్రహాలు చేశారు. పశ్చిమ, తూర్పు ఉత్తరపదేశ్ ప్రాంతాలలో మొత్తం 18వేల మంది సత్యాగ్రహం చేశారు. నాలుగువేల పైచిలుక మందిని అరెస్టు చేశారు. బీహారీలో 15 వేల మంది సత్యాగ్రహం చేశారు. ఈశాస్య ప్రాంతంలో సత్యాగ్రహుల సంఖ్య స్వల్పంగా ఉంది.

దక్కిణాది రాష్ట్రాలలో సత్యాగ్రహ ఉద్యమంలో కర్ణాటకది ఆగ్రస్తానం. కర్ణాటకలో 26,240 మంది సత్యాగ్రహం చేయగా వారిలో 8740 మంది నిర్ఘంధించబడ్డారు. ప్రజా పోరాటాల్లో తామే ముందుంటామని వామపక్షాలు ప్రకటించుకునే కేరళలో సత్యాగ్రహుల సంఖ్య తక్కువగానే ఉంది. కేరళలో 8 వేల మంది సత్యాగ్రహులు చేయగా 95 శాతం మంది ఆర్థవ్సెన్ కార్బూక్టర్లే. ఎమర్జెన్సీలో అరెస్టు అయి కష్టాలను ఎదుర్కొనుడానికి తమ కార్బూక్టర్లు ముందుకు రాలేదని, ఇది తమ వైఫల్యమని సిపిఎం అగ్రనేత ఎ.కె.గోపాలన్ అంగీకరించారు. పశ్చిమ బెంగాల్లో అయితే పరిస్థితి మరీ దారుణంగా ఉంది. ఈ రాష్ట్రంలో 2000ల మంది అరెస్టు కాగా అంతా ఆర్థవ్సెన్ స్వయంసేవకులే. పశ్చిమ బెంగాల్లో కాంగ్రెస్, కమ్యూనిస్టుల ప్రభావం అధికం. సంఘశాఖలు పరిమితంగా ఉన్నప్పటికి స్వయంసేవకుల నిర్భయంగా సత్యాగ్రహాలు చేయడం గమనార్థం.

పంజాబ్లో అకాలీదళ్ విడిగా సత్యాగ్రహం చేసింది. లక్షుమంది సత్యాగ్రహం చేయగా వారిలో 35వేల మంది అరెస్టు అయ్యారు. వీరు కాకుండా మరో ఏడు వేలమంది కూడా సత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు. అకాలీదళ్ నేత ప్రకాష్ణింగ్ బాదల్ ‘మీసా’ కింద అరెస్టు అయి ఎమరైస్సీ కాలమంతా జైలులోనే ఉన్నారు. జమ్ముకాశీర్లో కూడా ఎమరైస్సీ వ్యతిరేక ఉద్యమంలో ప్రజలు చురుకుగా పాల్గొన్నారు. జమ్ము ప్రాంతంలో 800 మంది సత్యాగ్రహం చేయగా వారిలో 422 మది నిర్భంధింపబడ్డారు.

లోక సంఘర్ష సమితి ఆధ్వర్యంలో వివిధ రాష్ట్రాలలో అనేక ఆందోళన కార్యక్రమాలు జరిగాయి. 1976 ఏప్రిల్ 26వ తేదీన సామూహిక నిరాహార దీక్షలు చేపట్టారు. 1976 జూన్ 26వ తేదీన ‘బ్లాక్ డే’గా, ‘ప్రతిజ్ఞ దినం’గా పాటించారు. 1976, ఆగస్టు 15వ తేదీన ‘వందేమాతరం’ డే నిర్వహించారు. ఎమరైస్సీ విధించి ఏడాది పూర్తి అయిన సందర్భంగా జూన్ 26వ తేదీన నిరసన ర్యాలీలు, ఊరేగింపులు నిర్వహించారు. బీహర్లోని బేగూఘరాయ్లో 1976 మార్చి 12న విద్యార్థులు పెద్ద ప్రదర్శన నిర్వహించగా పోలీసులు లాటిచార్జీ చేశారు. మార్చి 18న బీహార్ రాష్ట్రం అంతా ఆమరుల దినోత్సవం పాటించి గత ఏడాది ఇదే రోజున పోలీసుల తూటాలకు బల్లెన వారికి నివాళులు అర్పించారు. పాట్నాలో ఏప్రిల్ 30వ తేదీన ఇందిరాగాంధీ సభను అడ్డుకోవాలని ఎల్వెన్సెన్ కార్యక్రమాలు నిర్ణయించారు. ఆరోజు పాట్నా వీధులన్నీ యుద్ధభూమిని తలపించాయి. ప్రతి విద్యుత్ స్థంభానికి నల్ల జెండాలు కట్టి ఇందిరకు స్వాగతం పలికారు. 1976 మే 1న బొకారో ఉక్కు కర్మగారానికి ఇదిరగాంధీ విచ్చేయగా విద్యార్థులు సత్యాగ్రహం చేశారు.

గుజరాత్లో 1976 మార్చి 11న జనమోర్చ ప్రభుత్వం రాజీనామా చేసింది. ఆరోజు తరువాత రాష్ట్రంలో నిర్భంధం పెరిగింది. ఆర్వెన్సెన్ ప్రాంత సంఘచాలక్ డాక్టర్ వి.వి.దోషిని కాలరు పట్టుకొని రోడ్సుపై ఈడ్యుక్చువెక్కు అరెస్టు చేశారు. నవనిర్మాణ సమితి ఆందోళనలో భాగంగా ఆమరణ నిరసన దీక్ష చేపట్టిన విద్యార్థిపరిషత్ కార్యక్ర కుమారి దర్శన పాండ్యను ‘మీసా’ కింద నిర్భంధించారు. ఒక నెలరోజులలోనే 275 మందిని మీసా లేదా డిఱార్ కింద అరెస్టు చేశారు.

ప్రభుత్వ నియంత్రుత్వ విధానాలను విమర్శిస్తూ అనేకమంది ప్రముఖులు ప్రధానికి ఇందిరాగాంధీకి లేఖలు రాశారు. దేశ ప్రజలతో సంఘర్షణ మంచిది కాదని పితివు పలికారు. ఈ విధంగా ప్రధాని ఇందిరకు లేఖలు రాసినవారిలో ఆచార్య కృపలానీ,

ఎంసిచాగ్గ, భీమ్ నేన్ సచార్, కె.సంతానం, కె.ఎస్. హెగ్ర్, పెజావర్ స్టోమిజీ, రవిశంకర్ మహోరాజ్, కె.కామరూజ్, బిజి వర్ణీస్, కులదీప్ నాయర్, జనరల్ కరియప్ తదితరులు ఉన్నారు. వీరిలో అనేకమంది ఆ తరువాత నిర్ఘంధింపబడ్డారు. శ్రీమతిగాంధితో కలిసి చిరకాలం పనిచేసిన జానక్రాజ్ జయ్ 1975 జూలై 2 ప్రజాస్వామ్య హక్కులు రక్షించాలని కోరుతూ ఆమెకు లేఖరాసారు. ప్రతిఫలంగా అతణ్ణి అరెస్టు చేసి తిఫార్ జైలుకు తరలించారు.

మహోరాష్ట్రలో కరాడ్లో 1975 డిసెంబర్ 6-7 తేదీలలో సాహిత్య సమ్మేళనం జరిగింది. ముఖ్యమంత్రి యశ్వంత్ రావు చవాన్ ముఖ్యఅంతిథి. ప్రభుత్వ విధానాలను విమర్శించే సాహిత్యకారులను ముందుగానే నిర్ఘంధించారు. ముఖ్యమంత్రి చవాన్ ప్రసంగం ప్రారంభించగానే “ప్రజాస్వామ్యని భూని చేసిన వారికి మాట్లాడే అర్థత లేదు” అంటూ రచయిత్రి ఇందుమంత్రి కేల్గుర్ నిలదీసారు. ఆమె చవాన్ రాకను నిరసిస్తూ నల్లజెండా ప్రదర్శించారు. మహిళా కానిస్టేబుక్షు ఆమెను కొట్టుకుంటూ తీసుకుపోయారు. సాహిత్యకారులు తమ రచనల ద్వారా ప్రజలను చైతన్యం చేసి ప్రజాస్వామ్య విలువలను కాపాడాలని సాహిత్య సమ్మేళన్ నూతన అధ్యక్షుడు దుర్గాభగవత్ పిలుపున్నారు.

కర్ణాటకలో యువకులను ఉద్యోగిస్తూ పెజావర్ స్టోమిజీ చేసే ప్రసంగాలు ఆకట్టుకునేవి. అధర్మానికి వ్యతిరేకంగా యువకులు గజమెత్తాలని స్వామీజీ యువకులను ప్రేరేపించేవారు. బెంగాల్లో ప్రముఖ సాహిత్య కారుడు ఆనంద్ శంకర్ రాయ్ ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేసే వరకు తాను ఒక్క అక్షరం కూడా రాయనని ప్రతిజ్ఞ చేసారు.

1975 అక్టోబరులో ధీమ్లో జరిగిన కామన్సెల్ సదస్యుకు హజ్రెన విదేశీ ప్రతినిధులకు ప్రతిపక్షనేతలు ఉమ్మడిగా రాసిన లేఖలు ఎల్వెన్సెన్ కార్యకర్తలు అందజేసారు. ఈ సదస్యులో పాల్గొన్న ప్రతిపక్ష ఎంపీలు ఎమర్జెన్సీలో హారహక్కుల అణచివేతను ప్రస్తావించారు. భారత్ ఎంపీల ప్రతినిధి బృందానికి నేతృత్వం వహిస్తున్న త్రిదిచ్ చౌదరికి మాట్లాడడానికి అవకాశం ఇష్టాలేదు. అయితే కర్ణాటక ఎంఎల్సె మల్లూరు ఆనందరావు నేరుగా వేదికపైకి వెళ్లి ఎమర్జెన్సీ ఖండిస్తున్నట్లు ప్రకటించాడు. ఆనందరావు నేతృత్వంలో ప్రతిపక్ష ప్రజాప్రతినిధులు ఆ సదస్యును బహిష్కరించారు.

1976 సెప్టెంబర్ 1న పార్లమెంటులో న్యాయశాఖమంత్రి గోథలే ప్రవేశపెట్టిన

రాజ్యంగ సవరణ బిల్లును వ్యతిరేకిస్తూ దేశ వ్యాప్తంగా సదస్సులో, చర్చగోపులు నిర్వహించారు. మద్రాసులో 1976 జనవరి 10 న జరిగిన ‘సిటిజన్స్ ఫర్ డెమాక్రసీ’ సదస్సులో రాజ్యంగసభ సభ్యుడు కె. సంతానం మాట్లాడుతూ ఇందిరాగాంధీ విధానాలను తీవ్రంగా విమర్శించాడు.

1975 అక్టోబర్ 26న పైదరాబాద్లో రాజ్యంగ సవరణ బిల్లుపై జరిగిన సదస్సుకు నీలం సంజీవరెడ్డి అధ్యక్షత వహించగా, తెన్నెల్లి విశ్వనాథం బిల్లులోని ప్రతిపాదనలను వ్యతిరేకిస్తూ ఉపస్థించాడు. దేశవ్యాప్తంగా అనేక బార్ అసోసియేషన్లు ఎమర్జెన్సీని నిరశిస్తూ తీర్మానాలు ఆమోదించాయి. ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా న్యాయవాదులు గళమెత్తారు.

1976 డిసెంబర్లో కాన్సూర్ బార్ అసోసియేషన్ ఎన్నికలు జరిగాయి. న్యాయవాదులు 11 నెలలు ‘మీసా’ కింద జైలులో ఉన్న ఆర్ఎస్‌ఎస్ ప్రాంత సంఘచాలక్ బారిప్పర్ నరేంద్రసింగ్‌ను అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకున్నారు. కాంగ్రెస్ అభ్యర్థికి కేవలం 30 ఓట్లు మాత్రమే వచ్చాయి.

కోల్కతాలో జనవరి 23, 1976న నేతాజీ జయంతి సందర్భంగా ఆ స్వాతంత్య సమర వీరునికి నివాశులర్పించిన సోషలిస్ట్ నేత ప్రొఫెసర్ సందీప్ దావ్‌ను అరెస్టు చేశారు.

‘మీసా’ కింద నిర్ఘంధంలో ఉన్న లభన్యపాల్ పంజాబ్ - హర్యానా పైకోర్టు బార్ అసోసియేషన్ అధ్యక్షునిగా ఎన్నికయ్యారు.

రాజస్తాన్లో కోట చాంబర్ ఆఫ్ కామర్స్‌కు ఎన్నిక జరిగింది. ఇందిర తాబీదారు హర్దేవ్ జోష్షి సభ్యులందరికి ఒక హెచ్చరిక జారీ చేసాడు. ఆర్ఎస్‌ఎస్, జనసంఘు సభ్యులను ఎన్నుకుంటే తీవ్రపరిణామాలు తప్పవని స్వప్తం చేసాడు. అంతే ఆ మరునటి రోజు చాంబర్ ఆఫ్ కామర్స్‌కు జరిగిన ఎన్నికలో కాంగ్రెస్ అభ్యర్థి ఫోరంగా ఓడిపోయాడు.

రాయలసీమ పశ్చిమ పట్టభుదుల నియోజకవర్గానికి 1976 జూలైలో ఎన్నిక జరిగింది. జనసంఘు అభ్యర్థిగా అప్పటికే ‘మీసా’ కింద అరెస్టు అయిన ది. సూర్యప్రకాశ్‌రెడ్డి నామినేషన్ దాఖలు చేసారు. ఎమర్జెన్సీ విధానాలను తిప్పికాట్టే రీతిలో తనను గలిపించాలని సూర్యప్రకాశ్ రెడ్డి జైలునుంచే విజ్ఞప్తి చేసారు. కటకటాల మెనుక ది. సూర్యప్రకాశ్ రెడ్డి ఉన్న ఫోటోటో ముద్రించిన కరపత్రం రాయలసీమ ప్రజలను ఆలోచనలో పదేసింది.

సూర్యపకాశ రెడ్డి రెండోసారి ఎంఎల్సిగా ఘన విజయం సాధించారు.

ఇలా దేశవ్యాప్తంగా అన్ని రాష్ట్రాలలోనూ ఎమర్జెనీ వ్యతిరేక పోరాటం కొనసాగింది. ప్రత్యేక్కంగానూ, పరోక్షంగానూ ప్రజలు నియంత్ర్యాసికి వ్యతిరేకంగా స్వందించారు. అన్ని రాష్ట్రాలలోనూ వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు, సామూహిక సత్యాగ్రహాలు, నిరసన ర్యాలీలు, సదస్సులు, సెమినార్లు నిర్వహించారు. అజ్ఞాత సాహిత్యాన్ని వితరణ చేసి ప్రజలను చైతన్యవంతులను చేసారు. ఉత్తరపదేశ్, బిహార్, ఢిల్లీ, పంజాబ్, రాజస్థాన్, మధ్యపదేశ్, ఒరిస్సా, కర్ణాటక రాష్ట్రాలలో ఆందోళన ఉద్యతంగా కొనసాగింది. మేధావులు, రచయితలు, న్యాయ కోవిదులు, న్యాయవాదులు, హోర హక్కుల నేతలు.. పెద్ద ఎత్తున నిరసన గళం ఎత్తారు. ఇందిర నియంత్ర్య విధానాలను ఖండించారు.

అజ్ఞాత సాహిత్యం.. రహస్య పత్రికలు

ఎమ్రెసీ ప్రకటన వెలువడిన నాటీరాత్రి నుంచే పత్రికలపై ‘సెన్సార్టిషిప్’ విధించారు. ప్రభుత్వ అధికారుల అనుమతి లేకుండా ఏ చిన్న వార్తను ప్రచురించే అవకాశం లేదు. పత్రికలలో అంతా ఇందిరాగాంధీ భజన కొనసాగింది. లేకపోతే రాజకీయాలకు సంబంధం లేని వార్తలు వచ్చేవి. ప్రజలకు వాస్తవాలు తెలిసేవికావు. వాస్తవ పరిస్థితులు ప్రజలకు తెలియజేసే బాధ్యతను అజ్ఞాత కార్యకర్తలు చేపట్టారు. గోడ పత్రాలు (పాలపోస్టరు), కరపత్రాలు ముద్రించి రహస్యంగా పంపిణీ చేసేవారు. తొలిపది రోజులలోనే కరపత్రాలు ముద్రించే వ్యవస్థ అంతటా ఏర్పాత్తింది. తొలి రోజులలో సైకిల్ సైల్ చేసి లేదా టైపు చేసి సమాచారం అందజేసేవారు. ఆ రోజులలో సైకిల్సైల్ చేయడం కూడా అభ్యంతరకరమే. ఎక్కడో ఎవరికీ తెలియని రహస్య స్థావరంలో (సాధారణంగా విద్యార్థుల గదుల్లో) సైకిల్ సైల్ మిషన్ ద్వారా కరపత్రాలు తీసేవారు. కొన్నిచోట్ల స్వయంసేవకులు పనిచేసే కార్యాలయాల్లోనూ ఈ పని జరిగేది. అయితే అంతా రహస్యమే. “ఎవరు కరపత్రంలోని మ్యాటర్ అందించారు.. ఎవరు దానిని కాపీలుగా తీసారు... ఎవరు సంబంధిత వ్యక్తులకు చేరవేసారు.. ఎవరు ఆయా కేంద్రాలకు తరలించారు.. ఎవరు పంపిణీ చేసారు” - అంతా చిదంబర రహస్యమే. పోలీసులు ఎవరిని ప్రశ్నించినా తమకు తెలియదని సమాధానమే వచ్చేది.

నెమ్మెనెమ్ముదిగా ప్రింటింగ్ ప్రైన్‌లను సంపర్చం చేసి కరపత్రాలు ముద్రించడం జరిగింది. రాయులసీమ జిల్లాలో 1975 ఆగస్టు 15వ తేదీన స్యాతంత్ర్య దినోత్సవం సందర్భంగా జరిగిన కార్యక్రమాలలో “స్యాతంత్ర్యానికి సంకేక్ష” అనే కరపత్రం పంపిణీ జరిగింది. ఈ కరపత్రం పులివెందులలో అచ్చుకాగా ఆ పత్రులను ఈ రచయిత స్వయంగా అనంతపురం, కర్కూలు జిల్లాలకు చేరవేసాడు. బహుశా ఆంధ్రప్రాంతంలో ఇదే ఎమ్రెసీకి వ్యతిరేకంగా అచ్చు అయిన కరపత్రం కావచ్చు. నెమ్ముదినెమ్ముదిగా కరపత్రాలు ఇతర

సాహిత్యం ముద్రణ ప్రారంభం అయింది. ఆ సమయంలో తమిళనాడులో ఎం. కరుణానిధి ముఖ్యమంత్రిగా డిఎంకె ప్రభుత్వం ఉండేది. అందువల్ల మద్రాసులో (ఇప్పటి చెన్నయ్)లో దక్కిణాది భాషలైన తమిళం, తెలుగు, మలయాళం, కన్నడలలో పుస్తకాలు కరపత్రాల ముద్రణ జరిగేది. కొన్ని ఆంగ్ల, హిందీ పుస్తకాల ముద్రణ కూడా మద్రాసులోనే జరిగేది. అక్కడి నుంచి లారీ పార్టీల సర్వీసుల ద్వారా వివిధ కేంద్రాలకు పంపేవారు.

- ఈ అజ్ఞాత సాహిత్యాన్ని వివిధ కేంద్రాలకు చేరవేయడంలో, వితరణ చేయడంలో కార్యకర్తల ప్రాత గణనీయమైంది. ఆనంద్ శ్రీకాకుళం జిల్లా పలాసలో అజ్ఞాత సాహిత్యంతో దిగాడు. ఊళ్లో పోలీసుల గస్త్ని గమనించి లాడ్జీలో గది తీసుకున్నాడు. అది సిబడిలు కనిపెట్టారు.

- ఆనంద్ తన లగేజిని బస్సు రాగానే అందులో వేయమని లాడ్జీబాయ్కు చెప్పి కిందకు దిగాడు. పోలీసులు ఆనంద్ను నిలదీసి ప్రశ్నిస్తున్నారు. ఇంతలో బస్సు బయలుదేరగానే పరుగెత్తి దానిని అందుకుని చల్లగా జారుకున్నాడు.

- ప్రైదరాబాదీలో సుధాకర్ అజ్ఞాత పుస్తకాల పెట్టేలను ఆటోలో వేసుకొని వెళ్లున్నాడు. నింబోలుడ్డ పోలీసుస్టేషన్ వద్ద పోలీసులు అటుకాయించి డ్రైవర్ లెసన్ అధుగుతున్నారు. పోలీసుకు ఆటోలో అన్ని పెట్టేలు ఉండటం అనుమానం కలిగింది. ‘ఏమిటీ’ అంటూ ఒక పుస్తకాన్ని అట్టపెట్టేలో నుంచి తీసాడు. “హిట్లర్ అడుగు జాడల్లో ఇందిరి” అనే పుస్తకం అది. ఆ పాతబస్తీ కానిస్టేబిల్సుకు తెలుగు చదవడం రాదు. “ప్రథాని వస్తోంది కదా! ప్రచార సాహిత్యం” అంటూ ఆ కార్యకర్తల పోలీసుకు 10 రూపాయల ముడుపు చెలించి ముందుకు సాగాడు. ఈ విషయం ఎవరికీ చెప్పకుండా ఉండేందుకు ఆటో డ్రైవర్ చేతిలో మరో ఐదు రూపాయలు పెట్టాడు. గండం గడిచింది.

- భీమునిపట్టులో గవర్నరుగారు ఒక కార్యక్రమానికి హోజురై తిరిగి వెళ్లున్నారు. కారులో అజ్ఞాత సాహిత్యం కనిపించింది. తాహసీల్దార్సై గవర్నరుగారు విరుదుకుపడ్డారు. ఆ కార్యక్రమం పోటోలు తీయడానికి వచ్చిన పోటోగ్రాఫరే ఆ సాహిత్యం కారులో వేసినట్లు ఎవరికీ తెలియదు.

- 1976 జనవరిలో విశాఖ ఆంధ్రా యూనివర్సిటీలో సైన్స్ కాంగ్రెస్ ప్రతినిధుల సభ జరిగింది. దేశం నలుమూలల నుంచి ప్రతినిధులు వచ్చారు. ఒకరోజు వాళ్ల గదుల్లో గ్రీటింగ్స్ కవర్లు పడి ఉన్నాయి. ప్రతినిధులు ఉత్సాహంగా వాటిని విప్పి చూడగా అంతా

ఆజ్ఞాత సాహిత్యమే. ఆ రోజు సైన్స్ కాంగ్రెస్ ప్రతినిధులు గుసగుసలుగా చర్చించకున్నది ‘అత్యాచార పర్వమే!’

- ప్రాధ్యటూరులో రాత్రిపూట గోడమీద రాతలు రాస్తా, గోడ ప్రతాలు అంటిస్తా, కె. బాలయ్య, మరో యువకుడు పట్టబడ్డారు. వారిద్దరినీ పోలీసులు కోర్టుకు హజరు పరచగా నెలరోజులు జైలుశిక్ష విధించాడు మేజిస్ట్రేట్. అప్పటికీ సబ్జైలులో నెలరోజులు ఉన్నందున వారిద్దరూ వెంటనే విడుదలయ్యారు. ఈ సందర్భంగా మేజిస్ట్రేట్ ఎదుట జరిగిన వాదనలు ఆసక్తిగా ఉన్నాయి.

మేజిస్ట్రేట్ : “ఈ యువకులు ఏం చేసారు!”

పభీక్ ప్రాసిక్కాటర్ : “ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా సాహిత్యం పంచుతున్నారు”.

“అందులో ఏముంది” మేజిస్ట్రేట్ ప్రత్యు.

“ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేయాలి” “మహాత్మగాంధీ జిందాబాద్” వంటి నినాదాలు ఉన్న వాలపోస్టర్లు, కరప్రతాలు ఉన్నాయి అనే సమాధానం వచ్చింది.

“ప్రభుత్వం కూడా త్వరలో ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేస్తామని చెబుతోంది కదా!” అని మేజిస్ట్రేట్ వ్యాఖ్యానించాడు. యువకులు చిన్న పిల్లలయ్యా! పాపం! అంటూ అప్పటివరకు సబ్జైలులో ఉన్న రోజులనే శిక్కగా వేసి విడుదల చేసాడు.

వార్తలు అన్ని కేంద్రం నుండి ప్రాంతాలకు చేరేవి. అక్కడి నుంచి వచ్చిన వాటికి స్థానిక వార్తలు జోడించి దేశవ్యాప్తంగా 200 పైగా ఆజ్ఞాత పత్రికలు ప్రచరింపబడేవి. పది రోజుల వ్యవధిలో ఏ వార్త అయినా దేశం అంతటా వ్యాపించేది.

అంధ్రలో లక్షల సంఖ్యలో కరప్రతాలు ముద్దింపబడ్డాయని ఆర్.ఎస్.ఎస్. ప్రాంత ప్రచారకులు సోమేపల్లి సోమయ్య తెలిపారు. తెలుగులో 8 కేంద్రాల నుంచి పక్షపత్రికలు వెలువదేవి. విశాఖ నుంచి ‘స్వరాజ్య’, విజయవాడ నుండి ‘పందేమాతరం’, నెల్లూరు నుంచి ‘గర్జన’, అనంతపురం నుంచి ‘ఎక్స్‌రే’, వరంగల్ నుంచి ‘సాధన’ షైదురాబాద్ నుంచి ‘అంతర్వ్యాటి’, ‘ప్రజావాటి’, నిజామాబాద్ నుంచి ‘జనవాటి’ పత్రికలు ప్రతి 15 రోజులకు ఒకసారి వెలువదేవి. 8 పేజీలు - 1/8 డమ్మీ సైజులో ఈ పత్రికలు సమస్త సమాచారాన్ని ప్రజలకు చేరవేసేవి.

హొలిరోజుల్లో అనేక పేర్లతో వెలువడినా ఆ తరువాత అన్ని ‘పందేమాతరం’ పేరుతోనే పత్రిక కొనసాగింది. అనంతపురం విభాగ్లో మాత్రం ‘ఎక్స్‌రే’ పత్రిక కొనసాగింది.

మొదట్లో సైక్లోసైవ్లో వచ్చినా ఆ తరువాత విజయవాడ, హైదరాబాద్, భమ్మంలలో అజ్ఞాత పత్రిక ముద్రణ కొనసాగింది. ఈ పత్రికలకు చందాలు విరివిగా వచ్చాయి. స్వయంచోషకాలుగా రూపుదిద్దుకొన్నాయి. అనేకమంది పత్రికను తీసుకొని 10, 25, 50 రూపాయలను విరాళంగా ఇచ్చేవారు. కరపత్రాలు ఐదు వేల గ్రామాలకు, పత్రికలు 1200 గ్రామాలకు వెళ్లేవి.

పసుఖుచారి హైదరాబాద్ అజ్ఞాత సాహిత్య విభాగంలో ఆర్టిస్టు. ఆపుగా ఇందిరను, దూడగా సంజయ్మగాంధీని చిత్రికరించాడు. తాను వేసిన బొమ్మను భ్లాక్ మేకింగ్ ఇచ్చాడు. ఇది తెలిసి పోలీసులు భ్లాక్ మేకర్ వద్ద కాపుకాసారు. ఘణుఖుచారి అటువైపుగా వెళ్లే ఒట్టు. మరో బొమ్మగీసి, మరో చోట భ్లాక్మేకింగ్ పని పూర్తి చేసాడు. అన్ని వార్తా పత్రికలు రాష్ట్ర మంత్రులకు, పోలీసు ఉన్నతాధికారుల నుంచి క్రిందిస్థాయి వరకు చేరేవి. ఒకచోట కరపత్రాలు ఉన్న నేరానికి ఒక వ్యక్తిని పోలీసులు అరెస్టు చేసి కోర్టులో హజరు పరిచారు. ఆరోజు మేజిస్ట్రేట్ టెబుల్పై కూడా ఆ కరపత్రం ఉండడంతో అంతా కంగుతిన్నారు. ఇలాంటి సంఘటనలు కోకొల్లలు.

‘ఎక్స్‌రే’ - అందిందా?

‘ఎక్స్‌రే’ దినపత్రిక అనంతపూర్ నుంచి వెలువదే అజ్ఞాత పత్రిక. ఈపత్రిక సంపాదకులు కర్రూలు సిల్వర్ జాబ్స్ కళాశాలలో పనిచేసే అంగ్రీ ఉపస్థితులు తుమ్మలపల్లి హరిహరశర్మ. ‘సత్యవాది’ పేరుతో సంపాదకీయాలు, వ్యాసాలు రాసేవారు. ఈ పస్తక రచయిత (వేదుల నరసింహం - అజ్ఞాత నామం కృష్ణమూర్తి) పత్రిక ఇన్చార్ట్. ధిలీ నుంచి వచ్చే వార్తలను తెలుగులోకి అనువదించి, వాటికి ఒక రూపం ఇచ్చి, ప్రింటింగ్ చేయించి జిల్లా కేంద్రాలకు అందజేయడం అతనిపని. కార్యకర్తలు ‘ఎక్స్‌రే’ విషయంపై ఇలా ఆరాతీసేవారు “ఏం? ఎక్స్‌రే వచ్చిందా?” అందులో ఏదైనా విషయం బయట పడిందా!” అని ప్రశ్నించేవారు. విన్న వారికి ‘ఎక్స్‌రే’ తీయించుకున్నాడు.. ఆ విషయం అడుగుతున్నాడు అని అర్థం అయ్యేది.

ఈ ‘ఎక్స్‌రే’ పత్రపత్రిక 8 పుటలతో 15 రోజులకు ఒకసారి ప్రచురింపబడేది. కర్రూలు, గుంతకల్ పట్టణాలలో ముద్రణ జరిగేది. ఆక్రూడ ఏ ప్రెస్లో ముద్రించేది ఒకరిద్దరు అజ్ఞాత కార్యకర్తలకు మాత్రమే తెలుసు. సాధారణ కార్యకర్తలకు ఈ పనిచూసే వ్యక్తి ఎవరో కూడా తెలియదు. అతను తమమధ్యే ఉన్నాడన్న విషయం అసలే తెలియదు.

అంతా అత్యంత గోప్యంగా జరిగేది. ‘ఎక్కురే’ పత్రికలో సంపాదకీయం, వ్యాసాలు, బ్యానర్ స్టోర్, బాక్సు ఐటమ్లు, చిన్న చిన్న సంజీవ్ వార్తలు.. అన్నీ వచ్చేయి. ఈ కాఫీలు పోలీసు అధికారులు, ఇతర ఉన్నతాధికరులకు కూడా చేరేవి. ‘ఎక్కురే’లో ఎన్నో సంచలన వార్తలు ప్రచురితమయ్యాయి.

‘సంజయ్యగాంధీ విశాఖలో’ జరిగిన యువజన కాంగ్రెస్ సభలో పాల్గొన్నాడు. ఆ సభలో డాక్టర్ వేదుల సత్యనారాయణ మూర్తి సత్యాగ్రహం చేసి అరెస్టు అయ్యాడు. సంజయ్యగాంధీ గుంటూరుకు విచ్చేసినప్పుడు అప్పటి కేంద్రమంత్రి కొత్త రంఘురామయ్య బహిరంగసభలో “మీతాతకు నేవ చేసాను.. మీ అమృగారి నేవలో తరిస్తన్నాను.. మీ నేవ చేసే భాగ్యం కూడా కలగడం నా అద్భుతం” అంటూ భజన చేసాడు. ఆ తరువాత సంజయ్యగాంధీ తిరుమల చేరుకొని అతిథి గృహంలో బసచేశాడు. మరుసటిరోజు ఉదుయ్మ ఎందుకో! రక్షణ కల్పిస్తన్న డిఎస్పి ర్యాంకు పోలీసు అధికారిపై ఆగ్రహంతో చేయి చేసుకున్నాడు’. ఈ వార్తలన్నీ యథాతథంగా ‘ఎక్కురే’ పత్రికలో అచ్చయ్యాయి. సిబడి అధికారులు ఇది గమనించి దిగ్రాంతికి గురయ్యారు. ‘ఎక్కురే’ వార్తలపై డిపటి స్థాయి పోలీసు అధికారి సమీక్ష జరిపాడు. ‘ఎక్కురే’ పత్రిక ఆచాకీ తెలుసుకోవాలని ఆదేశాలు జారీచేశాడు. ఈ సమీక్ష సమావేశం వార్త కూడా తదుపరి ‘ఎక్కురే’ పత్రికలో ప్రచురితం కావడం, అది చూసి కంగుతినడం పోలీసుల వంతయింది.

అజ్ఞత పత్రికలలో ఇటువంటి ఆసక్తిని కలిగించే అనేక వార్తలు ప్రచురించబడేవి. 1976 డిసెంబర్లో పోలీసులు ‘ఎక్కురే’ రహస్య కార్యాలయంపై దాడిచేసి అక్కడి పత్రాలు, ఇతర సమాచారం స్వీధిసం చేసుకున్నారు.

భాద్యత విస్తరించిన దినపత్రికలు

“పంగమంటే పాకడం” అనే సామెత ఉంది. ఎమర్జెన్సీ సమయంలో పత్రికల పరిస్థితి కూడా ఇదేవిధంగా ఉంది. 1975, జూన్ 25వ తేదీ అర్ధరాత్రి ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వెలువడిన వెంటనే పత్రికలపై “ప్రీ సెన్సార్ ఫిఫ్ - ముందస్తు ఆంక్షలు” ప్రారంభమయ్యాయి. ఆ అర్ధరాత్రి పత్రికల ముద్రణాలయాలపై దాడులు జరిపి అప్పటికే అచ్చుయిన పత్రికలను స్వేచ్ఛనం చేసుకున్నారు. అనేక పత్రిక కార్యాలయాలకు విద్యుత్ సరఫరా నిలిపి వేసారు. ప్రభుత్వ చర్యలకు నిరసనగా అత్యధిక శాతం పత్రికలు సంపాదకీయం - కాలమ్సు అలాగే ఖాళీగా వదిలేశాయి. పత్రికలన్నీ ప్రభుత్వం ముందు మోకరిల్లాయి. రాంసాధ్రి గోయంకా నిర్వహించే ‘ఇండియన్ ఎక్స్‌ప్రెస్’ మాత్రం తన ఆస్తిత్వం కోసం బోరాటం కొనసాగించింది.

1974-75 సంవత్సరం నాటికి తెలుగులో ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రజ్యోతి, విశాలాంధ్ర, ఈనాడు, ఆంధ్రభూమి ప్రచురితమవుతున్నాయి. ఈ పత్రికలన్నీ జయప్రకార్ నారాయణ ఉద్యమానికి మద్దతు పలికాయి. జె.పి. ఉద్యమానికి సంబంధించిన అన్ని వార్తలకు తగిన ప్రాధాన్యం కల్పించాయి. ‘సిఎస్ పండిట్’ తన ‘ఎండ్ ఆఫ్ ఏన్ ఎరా’ గ్రంథంలో జెపి సర్వోదయ ఉద్యమం నుంచి వైద్యలిగి తన సమయాన్ని అంతా అవినీతి వ్యతిరేక ఉద్యమానికి కేటాయించాడు’ అని రాశాడు. ఇదే వైభారి అన్ని తెలుగు పత్రికలు అనుసరించి జెపి ఉద్యమానికి సంపూర్ణ మద్దతు తెలిపాయి. ఎప్పటికప్పుడు జెపి ఉద్యమానికి సంబంధించిన వార్తలను ప్రచరించాయి. సిపిఐ అధికార పత్రిక విశాలాంధ్ర మాత్రం జెపి ఉద్యమాన్ని విమర్శిస్తూ సంపాదకీయాలు, వ్యాసాలు ప్రచరించింది.

వాస్తవానికి 1971లో పాకిస్తాన్‌తో యుద్ధం జరిగినప్పుడు ‘ఎమర్జెన్సీ’ని విధించారు. అయితే అది విదేశీ దాడులు జరిగినప్పుడు అసాంఘిక, విద్రోహ శక్తులను అదువు చేయడానికి అవసరమని ప్రజలు భావించారు. అయితే 1975 డిసెంబర్ 25 అర్ధరాత్రి

‘ఎక్కు పెర్చుల్’ ఎమర్జెన్సీ కొనసాగిస్తూనే ‘ఇంటర్వుల్ ఎమర్జెన్సీ’ అమలులో ఉంటుందని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. 1975 జూన్ 12న అలహాబాద్ హైకోర్టు ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లదంటూ ఇచ్చిన తీర్పును అన్ని తెలుగు దినపత్రికలు ప్రముఖంగా ప్రచురించాయి. దేశ రాజకీయాలపై అలహాబాద్ హైకోర్టు చూపించే ప్రభావంపై విశ్లేషణాత్మకమైన వార్తలు, వ్యాసాలు ప్రచురితమయ్యాయి. అదేవిధంగా జూన్ 25వ తేదీన ఇందిరాగాంధీ పితిషణ్ణపై సుట్రీంకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు కూడా అన్ని పత్రికలలో ప్రముఖ స్థానం ఆక్రమించింది. సుట్రీంకోర్టు స్టేషన్ ఇచ్చిన అంశాన్ని ప్రముఖంగా పేర్కొన్నాయి. అయితే ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన వెలువడగానే పత్రికల వైఫారి ఒక్కసారిగా మారిపోయింది.

ఎమర్జెన్సీ ప్రకటనను ఆమెదిస్తూ కేంద్రమంత్రి వర్గం చేసిన తీర్మానాన్ని అన్ని తెలుగు దినపత్రికలు ప్రముఖంగా ప్రచురించాయి. సెన్యార్సిపి అమలులోకి వచ్చిన తరువాత పత్రికలు మూగబోయాయి. ధీమీ నుంచి వెలువదే పత్రికలు ‘ఎమర్జెన్సీ’ ప్రకటించినట్లు వార్తను ప్రచురించినపుటికీ జాతీయ నాయకులను అరెస్టు చేసినట్లు ఎక్కుడా పేర్కొన్నాలేదు. అయితే ఈనాడు మాత్రం ప్రతిపక్ష పార్టీల నేతలను అరెస్టు చేసిన వార్తను ప్రచురించింది. అయితే ఈ వార్త లోపలి పేజీలో చోటు చేసుకుంది.

ఎమర్జెన్సీ విధింపునకు నిరసనగా జూన్ 27 ఆంధ్రప్రభ, 28, 29 తేదీలలో అంధ్రపుత్రిక, అంధ్రజ్యోతి దినపత్రికలు ‘సంపాదకీయం’ కాలమ్ను ఖాళీగా వదిలివేశాయి. ఈనాడు, ఆంధ్రభూమి కేవలం నాలుగు పేజీలు మాత్రమే ప్రచురించాయి. ఈనాడు పత్రిక వారం రోజులపాటు సంపాదకీయం ప్రకటించలేదు. అయితే జూలై 4న ‘పొంద్ విలువ పతనం’ వంటి అంశంపై సంపాదకీయం రాసింది. క్రమక్రమంగా పత్రికలపై అంక్షలు పెరగడం, ప్రభుత్వ అక్రమాల వైఫారి అవలంబించని వాటికి ప్రకటనలు నిలిపివేయడం వంటి చర్యలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆ తరువాత అన్ని పత్రికలు ప్రభుత్వ విధానాలకు వంతపాడటం ప్రారంభమయ్యాయి. ‘ఇందిర భజన’ ప్రధాన సూత్రంగా వార్త కథనాలు, సంపాదకీయాలు, వ్యాసాలు ప్రచురితం కావడం మొదలైంది. ‘సెన్యార్’ అధికారులు సూచించిన అన్ని వార్తలను పత్రికలు ప్రచురించలేదు. అన్ని పత్రికలలోని వార్తలు, వ్యాసాలు మూసలో పోసినట్లు ఒకే విదంగా ఉండసాగాయి. ఆంధ్రపుత్రిక జూలై 2న ఒక పాకెట్ కార్పూన్సు ప్రచురించింది. పేపరుబాయ్ ‘మీకు ఏ పత్రిక కావాలని అడగ్గా.. ఏదో ఒకటి ఇయ్య.. అన్ని ఒకేలా ఉంటున్నాయి’ అన్న వ్యాఖ్యతో ఈ కార్పూన్

ఉంది. ఇది ఆనాటి పత్రికలలో వస్తున్న వార్తల తీరుకు అడ్డం పడుతోంది. ఇందిర ప్రభుత్వం 20 సూత్రాల కార్యక్రమం ప్రకటించాక పత్రికల నిండా అందుకు సంబంధించిన వార్తలే. 20 సూత్రాల కార్యక్రమానికి పొగుదుతూ, విశేషిస్తూ అనేక కథనాలను దినపత్రికలు ప్రచురించసాగాయి.

అయితే ఎమర్జెన్సీలో జరుగుతున్న పోరాటం, సత్యాగ్రహాలు, పోలీసుల నిర్వంధం, జైష్యాలో రాజకీయ నేతలకు అందుతున్న వసతులు.. తదితర వార్తలు ఏవీ దినపత్రికలలో చోటు చేసుకోకపోవడం గమనార్థం. అయితే 1977 మార్చి చివరి వారంలో ఎమర్జెన్సీ ఎత్తివేసిన తరువాత పోలీసుల అత్యాచారాలపై తెలుగు దినపత్రికలు అనేక కథనాలు ప్రచురించాయి. ఈ నేవధ్యంలో అజ్ఞాత పత్రికలలో వస్తున్న వార్తలను ప్రజలు విశ్వసించసాగారు. అజ్ఞాత పత్రికలే ప్రజలలో చైతన్యం తీసుకు వచ్చాయి.

పార్లమెంటులో నిరసనగళం

రాజ్యాంగ స్ఫూర్తికి విరుద్ధంగా శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ తన పదవిని కాపాదుకోవడానికి ఎమర్జెన్సీని విధించింది. నియంత ఇందిరాగాంధీ చర్యలపై పార్లమెంటు సాక్షిగా ప్రతిపక్షాలు గళమెత్తాయి. ఎమర్జెన్సీ విధించిన వెంటనే వివిధ పార్టీల నేతలను ప్రభుత్వం అరెస్టు చేసింది. పార్లమెంటరీ స్టోడింగ్ కమిటీ సమావేశాల కోసం బెంగళారు వెళ్లిన అటల్ బిహరీ వాజ్ పేయి, ఎల్.కె. అద్యానీ తదితరులు అరెస్టు అయ్యారు. ప్రతిపక్షాలకు చెందిన 33 మంది ఎంపీలను అరెస్టు చేసారు. పార్లమెంటు ఉభయ సభల్లోను అతి తక్కువగా ఉన్న ప్రతిపక్ష పార్టీల సభ్యుల సంబ్యు మరింత తగ్గిపోయింది. పార్లమెంటులో అధికార కాంగ్రెస్ పార్టీకి మూడింట రెండువంతుల మెజార్టీ ఉంది. రాజ్యాంగ సవరణకు ఈ బలం సరిపోతుంది. ఈ నేవధ్యంలో తన పదవిని కాపాదుకోటానికి ఇందిరాగాంధీ రాజ్యాంగ సవరణ చేపట్టింది. రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్టపతి, ప్రధాని, లోకసభ స్పీకర్లపై వచ్చే అవినీతి ఆరోపణలపై విచారించే అధికారం న్యాయస్థానాలకు లేకుండా చట్టాలను సవరించారు.

1975 జూన్ 26న ఎమర్జెన్సీ ప్రకటించగా, జూన్ 27,28,29 తేదీలలో కేంద్ర

ప్రభుత్వం వరుసగా అనేక ఆర్డినేన్స్‌లను జారీ చేసింది. 1975 జూలై 21న వ్యవసాయ శాఖమంత్రి జగ్గివన్‌రాం ఎమర్జెన్సీ విధింపును సమర్థిస్తా లోకసభలో ఒక తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ తీర్మానంపై చర్చ జరిగినప్పుడు ప్రతిపక్ష సభ్యులు ప్రభుత్వ విధానాలను తీవ్రంగా విమర్శించారు. షాజాహార్ నుంచి ఎన్నికైన జనసంఘు ఎంపి జగన్నాథరావు జోఖి ప్రభుత్వ విధానాలకు తీవ్రస్థాయిలో ఎండగట్టాడు. 1971లో ఎమర్జెన్సీ విధించినప్పుడు ప్రతిపక్షాలను సంప్రదించిన కేంద్రం తాజాగా ఎందుకు ఏకపక్ష నిర్ణయం తీసుకుండని జగన్నాథరావు జోఖి నిలదీసాడు. కేంద్రానికి మద్దతునీస్తా సిపిఐ సభ్యుడు ఇంద్రజిత్ గుప్తా చేసిన ప్రసంగాన్ని కూడా జగన్నాథరావుజోఖి విమర్శించాడు. ఇంద్రజిత్ గుప్తా 1942లో మహాత్మాగాంధీని బ్రిటిష్ ఏజెంటుగా వర్షించాడని గుర్తు చేసారు. కాంగ్రెస్ వర్ధింగ్ కమిటీ సభ్యులైన చంద్రశేఖర్, రాంధన్‌లను కూడా అరెస్టు చేయడం దేనికి సంకేతమని బిజెపి సభ్యుడు నిలదీసాడు. పాత కాంగ్రెస్ సభ్యుడు మహావీర్ త్యాగి, డిఎంకె ఎంపి ఎల్రా షైజియన్, కాంగ్రెస్ నుంచి బహిష్మతుడైన మోహన్ ధారియా, రాజ్యసభ సభ్యుడు ఎన్జి గోర్ తదితరులు ఎమర్జెన్సీ విధింపునకు నిరసనగా గంభీరంగా ఒకసారి ఎన్నికైన ప్రభుత్వాన్ని గడ్డించలేరను జగ్గివన్ వ్యాఖ్యలను ఉటంకిస్తా 1959లో కేరళలో కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వాన్ని రద్దుచేసిన అంశంల గుర్తులేదా అని ఎన్జిగోర్ నిలదీసాడు.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు చెందిన తేళ్ లక్ష్మీకాంతమ్మ, కాశ్మీర్ నుంచి ఎన్నికైన హామీమ్ అహ్మద్ హామీమ్, మాధ్యకురియన్, హితేంద్ర దేశాయ్ ప్రకాష్ వీర్ శాస్త్రి తదితరులు ఎమర్జెన్సీ విధింపును తీవ్రంగా ఖండించారు. 1975 జూలై 21 నుంచి ప్రారంభమైన పార్లమెంటు సమావేశాలలో శుస్కొలం, సావధాన తీర్మానం, వ్యక్తిగత తీర్మానం వంటివి రద్దు చేశారు. అంటే ప్రతిపక్ష సభ్యులు సభలో ఏ అంశాన్ని ప్రస్తావించకుండా నిలువరించారను మాట, ప్రభుత్వ బిల్లులపై చర్చ జరిగినప్పుడు కూడా ప్రతిపక్ష సభ్యులు అడుగడుగునా అడ్డ తగులుతూ వచ్చారు. ఎమర్జెన్సీ విధింపుపై ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన బిల్లుకు అనుకూలంగా 336, వ్యతిరేకంగా 56 ఓట్లు రాగా, రాజ్యసభలో 33 మంది మాత్రమే వ్యతిరేకించారు. మందబలంతో అధికార పార్టీ, ఎమర్జెన్సీకి పార్లమెంటు ఆమోదం పొందగినింది. ఆ తర్వాత ఎమర్జెన్సీ విధింపు రాజ్యాంగ పరిధిలోకి రాదంటూ ప్రవేశపెట్టిన బిల్లుపై చర్చను ప్రతిపక్షాలు బహిష్మరించాయి.

ఇందిరాగాంధీ నియంత్రుత్వ చర్యలకు వ్యతిరేకంగా విదేశాలలో మద్దతు సమీకరించడానికి అమెరికా, బ్రిటన్‌లలో పర్యాటిస్టుస్ జనసంఖ్య ఎంపి డాక్టర్ సుబహృద్య స్వామి 1976 ఆగస్టు 26 వ తేదిన భారతీకు వచ్చాడు. ఆగస్టు 10వ తేదిన రాజ్యసభకు హాజరై సభ్యుల దృష్టిని ఆకర్షించడానికి పాయింట్ ఆఫ్ ఆర్డర్ లేవనెత్తాడు. రాజ్యసభ చేర్చన బిడి జత్తితో సహా సభ్యులందరూ నిశ్చేష్యలై చూస్తుండగా సుబహృద్య స్వామి చాకచక్కంగా అదృశ్యమయ్యాడు. ఆర్ఎస్‌ఎస్ స్వయంసేవకుల సహకారంతోనే ఈ సంచలన సంఘటన జరిగింది. నిఘూ రక్షణ వలయాన్ని ఛేధించి సుబహృద్య స్వామి రాజ్యసభకు హాజరుకావడం ప్రభుత్వ సవాలుగా తీసుకుంది. సుబహృద్య స్వామి సభ్యత్వాన్ని రద్దు చేయాలని ప్రతిపాదించే తీర్మానాన్ని 1976, నవంబర్ 15వ తేదిన సభానాయకుడు కమలాపతి త్రిపాఠి రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ సమయంలో సభా కార్యకలాపాలకు అడ్డుకోడానికి ఓంప్రకార్ త్యాగి, బనరసీదాన్ ప్రయత్నించారు. స్వామిపై చర్యను నిలిపవేయాలని కోరుతూ కృష్ణకాంత్ ఒక సవరణ ప్రతిపాదించాడు. దేశ వ్యతిరేక కార్యకలాపాలకు పాల్పడినట్లు ఆరోపిస్తూ డాక్టర్ స్వామి సభ్యత్వాన్ని రాజ్యసభ రద్దు చేసింది.

వివిధ రాష్ట్ర శాసన సభలలో కూడా ప్రతిపక్ష సభ్యులు ఇందిర నియంత్రుత్వ విధానాలకు వ్యతిరేకంగా గళమెత్తారు. ఉత్తరప్రదేశ్ అసెంబ్లీలో ప్రతిపక్ష నేత చౌదరి చరణసింగ్ కేంద్ర ప్రభుత్వ విధానాలను తూర్పుర బట్టాడు. అయితే పార్లమెంటు, అసెంబ్లీలలో జరిగిన చర్చలకు సెన్యూరిషిప్ కారణంగా పత్రికలు ప్రకటించలేదు.

విదేశాలల్లోనూ నిరసన

ఇందిరాగాంధీ నియంతపాలనపై విదేశాలలో నివసిస్తున్న ప్రవాస భారతీయులలో ఆందోళన వ్యక్తం అయింది. అధికారం నిలుపుకోడానికి దేశంలో ఎమర్జెన్సీని విధించడం, ప్రతిపక్షనేతలను అరెస్టుచేయడం తోటి భారతీయులను కలచివేసింది. వేలాదిమంది సత్యాగ్రహాలు చేసి అరెస్టు కావడం ప్రవాస భారతీయులకు స్వార్థిని ఇచ్చింది. ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణ తమ కర్తవ్యంగా భావించినవారు నియంతృత్వానికి వ్యతిరేకంగా ప్రవాస భారతీయులను సంఘటితం చేయాలని నిర్ణయించారు.

ఇందిరాగాంధీ ప్రప్రంచ దేశాలలో తన పరువు నిలుపుకునేందుకు రాయబార కార్యాలయాల ద్వారా టన్నులకొద్దీ సాహిత్యాన్ని వివిధ దేశాలకు చేర్చించి దేశంలో ప్రతిపక్షాలు సృష్టిస్తున్న అరాచకాన్ని నిలువరించడానికి ఎమర్జెన్సీ విధిస్తున్నట్లు ప్రచారం ప్రారంభించింది. ఈ ప్రచారాన్ని ఎదుర్కొనడానికి దేశభక్తులైన భారతీయులు.... ఇతర మిత్రుల సహకారంతో నడిపిన ఉద్యమం అద్భుతమైంది.

1975 జూన్ 26న భారతీలో ఎమర్జెన్సీ ప్రకటనవార్త అమెరికాకు చేరింది. వాఖింగ్స్టన్లో గల కొందరు భారతీయులు ‘ఇండియన్ ఫర్ డిమోక్రసీ’ అనే సంస్థను ప్రారంభించారు. ఎమర్జెన్సీకి వ్యతిరేకంగా జూన్ 27వవ తేదీన పికాగోలోని భారత కాన్సెల్సు ఎదుట నిరసన ప్రదర్శన జరిపారు. పెద్ద దేశమైన అమెరికాలో వ్యక్తిగతంగా సమావేశం కావడానికి సమయం పడుతుంది. అందువల్ల మిత్రులందరూ పోన్లలో మాట్లాడుకున్నారు. థిలీ జెఎస్ యు విద్యార్థి ఆనందకుమార్ పికాగోలో ఉంటున్నాడు. మిచిగాన్లో కుమార్ పోద్ధార్, వాఖింగ్స్టన్లో డాక్టర్ జితేంద్రకుమార్ స్వాయంగ్రూప్లో రచిచోపడా... ఇలా 30 మంది మిత్రులు జూన్ 29న వాఖింగ్స్టన్లో సమావేశమయ్యారు. కొందరైతే 1200,1300 మైళ్ళ నుంచి వచ్చారు. అందరిలోనూ ఒక ఆవేదన. భారతీలో

ప్రజాస్వామ్య హక్కుల పునరుద్ధరణకోసం పోరాటంచేయాలని నిర్దియించారు. ఏకాభిప్రాయంతో ‘ఇండియన్ ఫర్ డిమోక్రసీ’ సంస్థ ప్రారంభమైంది. ఆ రోజే వాషింగ్టన్‌లోని రాయబార కార్యాలయం ఎదుట 200మందితో ప్రదర్శన చేపట్టారు. ‘ఎమ్జెసీ భారత ఎత్తివేయాలి’ ‘రాజకీయ బైదీలను విడుదలచేయాలి’ ‘ప్రెస్ సెన్సర్షిప్ తొలగించాలి’ కోర్టు అధికారాలను కత్తెర వేయరాదు’ అనే డిమాండ్లతో బ్యాసర్లు పట్టుకుని నిరసన ప్రదర్శన నిర్వహించారు. వసతి పత్రం సమర్పించడానికి భారత తాత్కాలిక రాయబారి గాన్స్స్ వెన్సు కలిసారు. అయితే అతను పరుషంగా మాట్లాడంతో వినతిపత్రం అక్కడే పడవేసి బయటకు వచ్చేసారు. వాషింగ్టన్ పోస్ట్ దినపత్రిక ఈ వార్తను మూడువంతుల పేజీ నిండా ప్రముఖంగా ప్రచురించింది. జూన్ 30న వాషింగ్టన్ నేపస్టర్ ప్రెస్కబ్లో విలేకరుల సమావేశం ఏర్పాటుచేసి భారతీలో జరుగుతున్న ఆరెస్టులను తెలియజేశారు. ఇంతలో నానాజీ దేశముఖ్ రాసిన లేఖతో దాక్టర్ సుబ్రహ్మయ్యస్వామి సతీమణి రొక్కొన్స్సాస్స్ వాషింగ్టన్ చేరుకుంది. ఆమె రాకతో ఆమెరికాలోని భారతీయులను భారతీలో అజ్ఞాత ఉద్యమ నేతలకు సంబంధాలు ఏర్పడ్డాయి.

ఆమెరికాలో పున్న ఆర్.ఎన్.ఎన్. సభ్యులు కొద్ది సమయంలో జి 2 దేశాలతో సంబంధాలు ఏర్పరుచుకున్నారు. ప్రైదరాబాద్కు చెందిన డాక్టర్ మనోహర్షిందే, నెల్లూరు నుంచి వెళ్లిన చెళ్ళపిళ్ళై చురుకుగా అందోళన కార్యకర్మాలలో పాల్గొన్నారు. కెనడా, అమెరికాలలో 63 పట్టణాలతో సంబంధాలు ఏర్పడ్డాయి. బోంబాయి, మద్రాసు, బెంగళూరు నుంచి వార్డుల సేకరించి వాటిని వివిధ మార్గాల ద్వారా స్థానికులకు తెలియజేశారు. ఆగష్ట 15న వాషింగ్టన్లో బ్రహ్మండమైన ప్రదర్శన, ఊరేగింపు జరిగింది. చేతికి సల్లబ్యాడ్జ్, మూతికి కాలపట్టి కట్టి 200మంది ఈ ప్రదర్శనలో పాల్గొన్నారు. అదే రోజున లాన్స్వింజిల్స్లో కూడా ప్రదర్శన జరిగింది. ఇండియన్ ఫర్ డిమోక్రసీ ఆధ్వర్యంలో ఒక ప్రతినిధి వర్గం ఆగష్ట 18న భారత రాయబారి కౌల్స్ కలిసాడు. మొదటి ఆయన వారిని బెదిరించాడు. భారతీలో ప్రకటించిన ఎమ్జెసీ యుఎస్లోని భారతీయులకు కూడా వర్తిస్తుందని అన్నాడు. భారతీలోని ‘మీ బంధువులు, కుటుంబ సభ్యులు ఇక్కటికు గురవుతారు’ అంటూ పోచ్చరిక జారీ చేసాడు. అయినా ప్రవాస భారతీయులు వనుకంజేయలేదు.

అనందకుమార్ అనే కార్యకర్త 20 నగరాలకు వెళ్లి ఎమ్జెసీకి వ్యతిరేకంగా ప్రసారం

చేశాడు. దాంతో ప్రవాసభారతీయులకు వాస్తవ పరిస్థితి అర్థమైంది. భారతీలో కొనసాగుతున్న అజ్ఞాత ఉద్యమ వార్తలు అక్కడకు చేరడానికి వ్యవస్థ ఏర్పాతైంది. ఆమెరికన్ కాంగ్రెస్ సభ్యులు, సెనెటర్లకు భారతీలో కొనసాగుతున్న ఉద్యమాన్ని వివరిస్తూ టెలిగ్రాంలు వెళ్లాయి. ఆ తరువాత 46 దేశాలనుండి వేలకొలదిగా టెలిగ్రాంలు ఇందిరకు వెళ్లాయి. ‘ఇందంతా ఆర్.ఎన్.ఎన్. చేస్తున్న కుట్ల’ అంటూ ఆమె ఆగ్రహం వ్యక్తం చేసింది. ప్రభుత్వ వైభారిని వివరించడానికి ఆమెరికాలో పర్యాటించిన భారతీయ ప్రతినిధులకు అడుగుగునా చుక్కెచ్చుచ్చేంది.

యునైటెడ్ నేషన్స్ భవనం ముందు 1976, జనవరి 31 ఫిబ్రవరి 1 తేదీలలో, ఇండియన్స్ ఘర్ డెమోక్రసీ రెండవ వార్షిక సమావేశం జరిగింది. ఈ సమావేశంలో ఎమ్మెస్ ఇంటర్వెషనల్, సోషలిస్ట్ ఇంటర్వెషనల్, రిజిస్ట్రేర్ ఆఫ్ లీగ్స్, లీగ్ ఆఫ్ హ్యామన్ రైట్స్ సంస్థలలో సంబంధాలు నెలకొల్పాలని నిర్ణయించారు. అప్పుడే ఆమెరికా చేరుకున్న సుబహృతి స్టోమి 48 చేట్ల ప్రసంగించారు. 32 సార్లు రేడియో, టీవి కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నాడు. 18 ప్రతికలకు ఇంటర్వ్యూలు ఇచ్చాడు. ఇందిరాగాంధి ప్రభుత్వం ప్రమఖుల పానపోర్టలు రద్దుచేయడం ప్రారంభించింది. ఆమెరికాలో 75మంది బ్యానర్లు పట్టుకొని వందమైళ్ళ పాదయాత్ర చేపట్టారు. ఫిలడెల్పియా నుంచి ప్రారంభమైన ఈ యాత్రకు స్థానిక ప్రతికలు విస్తృత ప్రచారం కలిగించాయి.

ఆమెరికాలోపాటు ఇంగ్లాండులోని భారతీయులు కూడా ఉద్యమించారు. ఇండియన్ ట్రీడం ప్రంట్ అనే సంస్థను ప్రారంభించి ఆందోళన కొనసాగించారు. 1975 ఆగష్టు 25న ప్రంణ్ ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీ ఇంటర్వెషనల్ అనే సంస్ ఆవిర్భవించింది. ఈ సంస్ ఇప్పటికీ ప్రవాస భారతీయుల సహకారంతో అనేక కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తోంది. ఇంగ్లాండ్లోని విస్టర్లో డాక్టర్ సుబహృతి స్టోమి ప్రసంగించిన సభకు రెండువేల మంది హాజరయ్యారు. 1976 ఏప్రిల్లో ఇంగ్లాండ్లో అంతర్జాతీయ సమేకనం నిర్వహించారు. ఈ సమావేశంలో 15 దేశాల నుంచి 350మంది ప్రతినిధులు హాజరయ్యారు. బి.బి.సితోపాటు ఇంగ్లాండులోని ప్రతికలన్నీ ఈ సమావేశం విస్తృతంగా ప్రచురించాయి.

విభిన్న దేశాలలో వున్న భారతీయులను ఉద్యమవార్తలు చేరి వారిలో భావ నమైక్యత నిర్మంచే లక్ష్మంతో ‘సత్యవాణి’ ప్రతిక ప్రారంభించారు. 52 దేశాలకు ఐదువేల కాపీలు

పంపబడేవి. లండన్లో 1976, జనవరి 26న జరిగిన ప్రదర్శనలో 4వేలమంది పాల్గొన్నారు. అదే సంవత్సరం జూన్ 26న మరో ప్రదర్శన చేపట్టారు. ఈ ప్రదర్శనలో 2వేలమంది భారతీయులు పాల్గొనడం విశేషం. 1976 ఆగష్టు 15, నవంబర్ 4 తేదీలలో ఇంగ్లాండ్లో అనేక సభలు జరిగాయి. ప్రవాస భారతీయుల ప్రచారాన్ని తిప్పికొట్టడానికి ఇందిరాగాంధి... విద్యాచరణ శుక్ల, డి.కె.బారువా, బ్రహ్మనందరెడ్డిలను లండన్ పంపింది. అయితే వీరు ప్రసంగించే సభల్లో కూడా ప్రవాస భారతీయులు ఆందోళన చేపట్టారు. డిల్లీ జనసంఘు నేత కేంద్రానాథ్ సహస్రి 1976 సెప్టెంబర్లో మలేషియా, థాయిలాండ్, సింగపూర్, మారిషన్ దేశాలలో పర్యాటించాడు. ప్రవాస భారతీయులు కూడా పట్టుదలతో ఎమర్జెన్సీ వృత్తిరేక ఉద్యమంలో భాగస్వాములయ్యారు. అందరి లక్ష్మిం ఒక్కటే.... భారత్లో ప్రజాస్వామ్యాన్ని తిరిగి పట్టలకు ఎక్కించారు.

ఎన్నికలు

దేశంలోని పత్రికలన్నీ ఇందిర భజన చేసినప్పటికీ అజ్ఞాత పత్రికలు నిర్వహించిన పాత ప్రజలలో చైతన్యం కలిగించింది. తన పదవిని కాపాడుకోటూనికి ఇందిరాగాంధి ఎన్ని కుయుక్కులకైనా పాల్పడుతుందని అజ్ఞాత ఉద్యమ నిర్వహకులుకు తెలుసు. అయితే లోకసభ కాలపరిమితి ముగియడంతో ఏదో ఒక రీతిలో ఎన్నికల ప్రక్రియ ముగించి తిరిగి ‘ప్రజల ఆమోదముద్ర’ వేయించుకోడానికి ఇందిర ప్రయత్నిస్తుందని నాయకత్వం ఊహించింది. అలహాబాదు హైకోర్టు నిర్ణయింతో పదవి కోల్పోయినప్పటికీ పార్లమెంటులో వన్న మందబిలంలో ఆమె రాజ్యాంగాన్ని సపరించి తన చర్యలకు చట్టబధం కల్పించింది కదా! అదేవిధంగా ఎన్నికల తంతు ముగించి తిరిగి పార్లమెంటు ద్వారానే అధికారం హస్తగతం చేసుకునే వ్యాపోన్ని ఖరారు చేసింది.

ప్రపంచ నియంతలంతా చేసింది ఇదే కదా! లోకసభ కాలపరిమితి పూర్తి కావడంతో ఎన్నికలు నిర్వహించాలని ఇందిర నిర్ణయించింది. అజ్ఞాత ఉద్యమం ద్వారా ప్రజలు చైతన్యం అవుతున్నారని ఇందిర గ్రహించింది. ఈ చైతన్యం ఇంకా పెరిగితే పరిస్థితి తన చేజారిపోతుందని ఆమె ఆందోళన చెందింది. షైక్షుల్లో వన్నవారు నిబ్బరం కోల్పోకుండా

విదో విధంగా ప్రభుత్వంపై వత్తిసి తెస్తున్నారు. విదేశాలలో 'ఎమెస్టేసీ' వ్యతిరేక ప్రచారం ఊపందుకుంటోంది. ఇందిర గూడచారి వేగులంతా పరిస్థితి అనుకూలంగా వుందని నివేదికలు అందించారు. ప్రభుత్వ వ్యతిరేకత మరింత పెరిగపోకుండా ఎన్నికల తంతు హూర్తి చేయడానికి ఇందిర మొగ్గుచూపింది.

1977 జనవరి 18వ తేదీ రాత్రి 8.30 గంటలకు ఒక వార్త దేశ ప్రజలందరినీ ఆశ్చర్యంలో ముంచెత్తింది. ఆ రోజు రాత్రి ఇందిర- ఆకాశవాణి ద్వారా దేశ ప్రజలను ఉచ్ఛేశించి ప్రసంగిస్తూ లోకసభను రద్దుచేసి ఎన్నికలు నిర్వహిస్తున్నట్లు ప్రకటించింది. జైష్టుల్ని నేతలను అందరినీ విడుదల చేస్తామని, వారంతా ఎన్నికల ప్రచారంలో పాల్గొనవచ్చునని పేర్కొంది. అత్యంత సేస్తుగా ఎన్నికలు జరుగుతాయని హామీ ఇబ్బింది. నియంత హామీలు నమ్మదగినవేనా? అనే సందేహం ప్రజలలో కలగటం సహజం.

నెమ్ముది నెమ్ముదిగా జైష్టులో వున్న రాజకీయ పార్టీల నేతలను విడుదల చేసే ప్రక్రియ ప్రారంభమైంది. వివిధ పార్టీల అభిల భారత నేతలందరూ వెంటనే విడుదల కాలేదు. అదేవిధంగా ఉత్తరప్రదేశ్, మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రస్తాయి నేతలు విడుదల అవ్వలేదు. ముఖ్యంగా ప్రజలలో ఆదరణ వుండి కార్బూకర్ల బలంగల నేతలను విడుదల చేయలేదు.

కొద్దిరోజులలోనే ఎన్నికల షెడ్యూల్ విడుదలైంది. ప్రతిపక్షాలు బీలిపోయి వున్నాయని, సమైక్యంగా పోలీచేసే ప్రస్తుతీ లేదని ఇందిర భావించింది. అక్కడే ఆమె అంచనా తప్పింది. అజ్ఞాత ఉద్యమ సమయంలో ఎలవెన్సెవన్ ఆధ్వర్యంలో సత్యాగ్రహాలు జరగడం- ఆ సమయంలో ప్రతిపక్ష నేతలను అందరినీ కలిసి సంపర్కం పెంచుకోవటం జరిగింది. ప్రతిపక్షాల బ్యక్షతకు ప్రాధమిక స్థాయిలో బీజం అప్పుడేపడింది. ఎన్నికల ప్రకటన వెలువడిన మరుసటిరోజే నాలుగు ప్రధాన జాతీయ పార్టీల నేతలు సమావేశమయ్యారు. పాతకాంగ్రెస్, భారతీయ లోకదళ్, జనసంఘ్, సోఫాలిస్ట్ పార్టీ అగ్రనేతలందరూ తాజా పరిస్థితిని కూలంకషంగా చర్చించారు. దేశ ప్రయోజనాల కోసం అన్ని పార్టీలు విలీనం అయి ఒకే ఒక పార్టీగా ఏర్పడినప్పుడే నియంతకు ఎదుర్కొనగలమని భావించారు. వెంటనే విలీనం అవుతున్నట్లు ప్రకటించారు. దేశ ప్రజలను మేలుకలిగే ఆర్థిక విధానంపై కూడా చర్చ జరిగింది. నాలుగు ప్రధాన రాజకీయ పార్టీలు విలీనమై ఒకే పార్టీగా ఏర్పడ్డాయి. పార్టీ పేరు, జెండా, గుర్తు ఖరారయ్యాయి. జనతా పార్టీ ఆవిర్భావం జరిగింది. లోకదళ్ గుర్తు నాగలి పట్టిన రైతు పై అంతా పోలీ చేయాలన్న నిర్ణయం జరిగింది. ఈ కొత్త పార్టీలో

చేరని సిపియం, అకాలీదళ్, డిఎంకె, రివబ్లికన్పార్ట్, పెసంట్స్ అండ్ వర్డ్రెస్ పార్ట్, జార్థండ్ పార్ట్లు ఎన్నికల పొత్తు పెట్టుకొని పోటీ చేయాలని అంగీకారం కుదిరింది. దేశ ప్రయోజనాల పరిరక్షక్ష లక్ష్మణగా సమైక్య కూటమి ఏర్పడింది. నియంత ఇందిరకు ప్రత్యామ్నాయ శక్తి ఆవిర్భవించింది.

నాయకులందరూ వెంటనే దేశవాప్తంగా వివిధ రాష్ట్రాలలో పర్యాటనలు చేపట్టారు. అజ్ఞాత ఉద్యమం ద్వారా చైతన్యవంతులైన ప్రజలు భారీ సంఖ్యలో నేతల ప్రసంగాలను వినడానికి తరలి రాసాగారు. జయప్రకార్ నారాయణ్, మొరాళ్ దేశాయ్, అటల్ బిహారీవాజీపేట్లు సభలకు చిన్న చిన్న పట్టణాలలో కూడా వేలసంఖ్యలో ప్రజలు హోజరయ్యావారు. అన్ని సభలు ఎంతో క్రమశిక్షణాయుతంగా జరిగేవి. ప్రజలకు స్వచ్ఛందంగా సభలకు హోజరై నేతల ఉపన్యాసాలను శ్రద్ధగా వినేవారు. ఎమ్రెస్సీలో రాజకీయపార్టీల నేతలు, కార్యకర్తలు పడ్డ కష్టాలు విని కస్తీలీ పర్యంతం అయ్యావారు. మరో ప్రకృతి కాంగ్రెస్ సభలకు ఎంత ప్రయత్నించినా ప్రజలు వచ్చేవారు కాదు. ధీల్లి రాంలీలా మైదానంలో ఫిబ్రవరి నెన జెపిసభ జరిగింది. ప్రజల దృష్టిని మరల్చడానికి దూరదర్శన్ అదే సమయంలో ‘బాబీ’ చిత్రాన్ని ప్రసారం చేసింది. అయినా జెపి సభలో జనమే జనం.

ఇంతలో మరో అధ్యుత ఘుటన జరిగింది. ఫిర్మవరి 2న ఇందిర మంత్రివర్గం నుంచి సీనియర్ నేత జగ్గివ్సెన్రాం రాజీనామా చేసాడు. జగ్గివ్సెన్రాం 1946 నుంచి కేంద్రంలో ఏర్పడే ప్రతి మంత్రివర్గంలోనూ కొనసాగుతున్నాడు. ఎమ్రెస్సీ ప్రకటించిన తరువాత పార్లమెంటులో ఇందిర విధానాలను సమర్థించాడు. అయితే ప్రజల ఆకాంక్షలను గమనించి మంత్రి పదవికి, కాంగ్రెస్ పార్టీకి రాజీనామాచేసి కాంగ్రెస్ ఫర్ డెమోక్రసీ (సిఎఫ్‌డి) అనే పార్టీ ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు ప్రకటించాడు. ఉత్తరప్రదేశ్ మాజీ ముఖ్యమంత్రి పెట్టెన్. ఎన్. బహుగుణతో సహా అనేకమంది కాంగ్రెస్ నేతలు ఈ పార్టీలో చేరారు. కాంగ్రెస్ జగ్గివ్సెన్రాం రాజీనామా చేయటం ప్రతివక్క జనతాపార్టీకి మంచి ఉపనిచ్చింది. తాను సమయం చూసి రాజీనామా చేసానని, ఎన్నికల ప్రకటన ముందు బయటకు వచ్చి వుంటే జైలులోనే వుండేవాడినని జగ్గివ్సెన్రాం పేర్కొన్నాడు. జగ్గివ్సెన్రాం తిరుగుబాటులో ఎన్సి సామాజికవర్గం అంతా కాంగ్రెస్ పార్టీకి దూరం అయింది. వారంతా కాంగ్రెస్ పార్టీపై ఆగ్రహంగా ఉన్నారు. ఈ వాతావరణం అంతా ఎన్నికల ప్రచారంలో స్పష్టంగా కనిపించింది.

గ్రామాల్లో కూడా ప్రజలు 'కాంగ్రెస్... ఇందిర' పనైపోయిందని గుసగుసలాడుకోసాగారు.

ఎమర్జెన్సీ సడవించడంతో మళ్ళీ క్రమశిక్షణ కట్టుతప్పిందని, ఇందిర ఆరోపించటం ప్రారంభించింది. ప్రతికలు అసత్యాలు ప్రచరిస్తున్నాయని దుయ్యబట్టింది. జైశ్వల్ వున్న జనసంఘు, ఆర్.ఎస్.ఎస్. కార్యకర్తలను విడుదల చేయని ప్రభుత్వం, కాంగ్రెస్ పార్టీకి ప్రచారం చేయడానికి స్వగ్రహు, గూండాలు, ఇతర నేరస్తులను విడుదలచేసింది. ఎన్నికల ప్రచారంలో వేలాదికోట్ల రూపాయలను ఇందిర ఓటర్లకు వంచడం ప్రారంభించింది. ఎన్ని చేసినపుటికీ ప్రజలపై ఆ ప్రభావం వడలేదు. ఇందిర మళ్ళీ దుప్పుచారం ప్రారంభించింది. జనతాపార్టీ అంటే జనసంఘు అని, జనసంఘు ఆర్.ఎస్.ఎస్. చేతిలో కీలుబొమ్మ విషప్రచారం చేయడం ప్రారంభమైంది. జనతాపార్టీలో చీలికలు తేవడానికి శతవిధాల కృషిచేసింది.

ఈ పాచికలన్నీ పారకపోవడంతో ఆర్.ఎస్.ఎస్.ను తనవైపు తిప్పుకోడానికి ఇందిర ప్రయత్నించింది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. అగ్రనేతులు మాధవరావుజీ మూలే, మరో ఇద్దరు నేతలతో ఇందిరకు సన్నిహితుడైన ఓ ప్రభుత్వ అధికారి మంత్రాలు జరిపాడు. ఎన్నికల ప్రచారం నుంచి ఆర్.ఎస్.ఎస్.తప్పుకుంటే వెంటనే నిషేధం ఎత్తివేస్తామని ఇందిర హమీ ఇచ్చిందని చెప్పుకొచ్చాడు. స్వయంసేవకులు వెంటనే విడుదల అపుతారని అన్నాడు. అయితే విజ్ఞతకల ఆర్.ఎస్.ఎస్.నాయకత్వం ప్రభుత్వ ప్రతిపాదనను నిర్మద్యంగా తోసిపుచ్చింది.

1977, మార్చి 16,17,19 తేదీలలో దేశవ్యాప్తంగా ఆన్ని పార్లమెంటు నియోజకవర్గాలలో పోలింగ్ జరిగింది. ప్రజలు పెద్ద నంఖ్యలో బారులు తీరి రాజ్యాంగబద్ధంగా తమకు లభించిన 'ఓటు' అనే బిహార్ప్రాన్ని ప్రయోగించారు.

విజయభేరి

1977, మార్చి 21వ తేదీ, స్వతంత్ర భారత చరిత్రలో సుదినం. ఎన్నికలు ఫలితాలు వెలువడిన పవిత్రమైన రోజు. ఇందిరాగాంధి చిట్టవివరి ప్రయత్నంగా కుయుక్తులు ప్రయోగించింది. మార్చి 20వ తేదీ అర్దరాత్రి నాటికి ఫలితాల సరళి వెల్లడైంది. ఇందిరి ఓటమి అంచన వుండన్న సమాచారం అందుకున్న హోంశాఖ సహాయమంత్రి ఓంమేహతా రాయబంటీలోని రిటర్యూన్‌గా అధికారి వినోద మల్ఫైటాకు కొంటింగ్‌ను జాప్యం చేయాలని టెలిఫోన్‌లో ఆదేశించాడు. అవసరమైందంటూ మళ్ళీ కొంటింగ్ మొదలుపెట్టాలని సూచించాడు. అయితే 28 ఏళ్ళ యువకుడైన వినోద మల్ఫైటా ఎటువంటి ఒత్తిడులకు లొంగలేదు. ఆ యువ అధికారి ఒత్తిడులకు గురై ఇంటికి వెళ్లి తన భార్యను సంప్రదించాడు. ఆమె చిరునవ్వుతో న్యాయాన్ని పరిరక్షించాలని భర్తకు సూచించింది. గుండె నిఖ్లరంతో వినోద మల్ఫైటా తిరిగి వచ్చి కొంటింగ్ ప్రక్రియ కొనసాగించాడు.

1977 మార్చి 21 సాయంత్రానికి ఎన్నికల ఫలితాల ముఖచిత్రం స్పష్టంగా కనిపించింది. ఇందిరి నేత్తుత్వంలోని కాంగ్రెస్‌పార్టీ ఉత్తరాది రాష్ట్రాల్లో ఫోరంగా పరాజయం పొత్తెంది. ఉత్తరప్రదేశ్, బీపశ్రీ, రాజస్తాన్, హిమాచలప్రదేశ్, హర్యానా, మధ్యప్రదేశ్, రాష్ట్రాల్లో కాంగ్రెస్ తుడిచిపెట్టుకుపోయింది. దక్కిణాది రాష్ట్రాల్లో మాత్రమే కాంగ్రెస్‌కు సీట్లు లభించాయి. విచిత్రంగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని 42లోకసభ స్థానాల్లో కాంగ్రెస్‌కు 41 సీట్లు లభించాయి. కర్ణాలు జిల్లాలోని సంద్యాలలో మాత్రం జనతాపార్టీ అభ్యర్థి నీలం సంజీవరెడ్డి విజయం సాధించాడు. రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ గెలిచినపుటీకి దేశవ్యాప్తంగా జనతా ప్రభంజనం వీచింది. మార్చి 21వ తేదీ రాత్రి దేశ ప్రజలు ఎవరూ కన్ను మూయలేదు. అంతటా! దీపావళి సంబరాలే. బాణసంచా, పాటలు, సృత్యాలు, కేరింతలతో ప్రజలు జనతాపార్టీ అభింద విజయానికి ఘనంగా స్వాగతంపలికారు. ప్రజాస్వామ్యానికి పట్టిన

గ్రహణం తొలగిపోయింది. ఎన్నికల ఫలితాలు వెలువడిన వెంటనే ఇందిరాగాందీ ఎమర్జెన్సీని ఎత్తివేసింది. ఆర్.ఎస్.ఎస్.కై నిపేధం తొలగిస్తున్నట్లు ప్రకటన వెలువడింది.

1977 మార్చి 22వ తేదీ ఉదయం 10.30 గంటల సమయం. అన్ని జైశ్వల్లోనూ అధికారులు డిపెన్యూలను కలిసి “సిద్ధంకండి.... వెల్పిపోదురుగాని....” అంటూ శుభాకాంక్షలు తెలిపారు. కొందరైతే మీసా, డి.ఐ.ఆర్ డిపెన్యూలకు మిరాయిలు పంచారు. డిపెన్యూలు ఆనందంలో సంచిలో బట్టలు సర్దుకున్నారు. నిమిషాలు, గంటలు గడుస్తున్నా ఇంకా వదలారే! అదే విషయాన్ని జైలు అధికారులతో ప్రశ్నించారు. “మధ్యాహ్నం 3 గంటల దాకా మీరు ఆగక తప్పదు. ప్రజలు ఊరేగింపుగా మిమ్మల్ని తీసుకువెళ్తారట!” అని సమాధానం వచ్చింది. మధ్యాహ్నం 2.30 గంటలకు జైశ్వ బయట కోలాహలం, వందల సంఖ్యలో ప్రజలు కారాగారాల ముందు గుమిగూడారు. ‘జనతా జిందాబాద్’ నినాదాలు మిన్నుంటాయి. సరిగ్గా మధ్యాహ్నం 3 గంటలకు విడుదలైన డిపెన్యూలకు... కాదు కాదు... ప్రజస్వామ్య పరిరక్షణ యోధులకు ఘనస్వాగతం లభించింది. అనేకచోట్ల న్యాయపాదులు కోర్టు దుస్తులతోనే స్వాగతం పలకారు.

దేశం అంతటా సంబంధాలే. ‘మీసా’ ‘డిఱిఅర్’, కింద అరెస్టు అయి విడుదలైన కార్యకర్తలను ప్రజలు ఊరేగింపుగా తీసుకువెళ్తారు. అప్పటికప్పుడే కొన్ని చోట్ల సభలు నిర్వహించారు. మరికాన్నిచోట్ల ఆ మరుసటి రోజు సభలు ఊరేగింపులు జరిగాయి. అంతటా ఆహ్లాదకర వాతావరణమే. అంతటా ఊత్సాహమే. తమవారిని చూసిన ఆనందం.. కష్టాలు.... ఎన్ని ఇబ్బందులు...ఎంత మనోవేదన... అంతా కల మాదిరిగా కరిగిపోయింది. ధర్మానికి విజయం లభించింది. అధర్మానికి అపజయం తప్పలేదు. ప్రజలు ఎప్పుడూ ధర్మం ఎటువైపు ఉంటుందో అటువైపే అన్న సత్యం మరోసారి రుజువైంది.

1977 మార్చి 24వ తేదీన జనతాపార్టీ లోకసభ సభ్యుల సమావేశం ధీటీలో జరిగింది. మొరాజీ దేశాయ్యను విక్రిపంగా ప్రధానిగా ఎన్నుకున్నట్లు జయప్రకార్ నారాయణ, ఆచార్య కృపలానీ ఆ సమావేశంలో ప్రకటించారు. సరిగ్గా 30 సంవత్సరాల తరువాత స్వతంత్ర భారతదేశంలో కాంగ్రెసేతర ప్రభుత్వం ఏర్పాటింది. 21 నెలల అంధకారం తొలగిపోయి తేజోవంతమైన వెలుగులు దేశంపై ప్రసరించాయి.

1977 మార్చి 23వ తేదీ ఉదయం 6 గంటలు. కర్మాలు పట్టణంలోని స్వామి వివేకానంద సంస్కృత పాఠశాలకు ఒక్కరూక్కరే వస్తున్నారు. అందరి ముఖంలో చిరునవ్వు

తాండవిస్తోంది. పరస్పరం నమస్కారాలు, అభినందనలతో పలకరింపులు సాగుతున్నాయి. సరిగ్గా 6.30గంటలకు ‘ఈల’ వచ్చింది. ఒక్కసారిగా నిశ్చబ్దం. ఆర్.ఎస్.ఎస్. శాఖ ప్రారంభమైంది. గంటనేవు స్వయంసేవకులు ఆనంద దోలికల్లో మునిగి తేలారు. చివరకు ‘నమస్తే సదావత్సులే’ అంటూ ప్రార్థన చేసి మాతృభూమి సేవకు పునరంకితమయ్యారు. ప్రార్థన అనంతరం 70-80మంది స్వయంసేవకులు ‘మండల’ చేశారు. పరిచయాలు జరిగాయి. ఎందరో యువకులు, ఎందరో కొత్త వ్యక్తులు... కొత్త వారంతా ఎమర్జెన్సీ కాలంలో పరిచయమైనవారే! దేశవ్యాప్తంగా అన్ని ప్రాంతాలలోనూ ఇదే రీతిలో సంఘుశాఖలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆర్.ఎస్.ఎస్. సమాజ సంఘటనా కార్యంలో విలీనమైంది.

ఆర్.ఎస్.ఎస్. వై నిషేధం తొలగిపోయింది. కేంద్రంలో కొత్తగా జనతాప్రభుత్వం ఏర్పడింది. ఎమర్జెన్సీ కాలంలో జరిగిన అజ్ఞాత ఉద్యమానికి మద్దతునిచ్చన దేశ ప్రజలకు కృతజ్ఞతలు తెలియజేయడానికి సర్సంఘుచాలక్ దేశవ్యాప్త పర్యటన ప్రారంభమైంది. ఆర్.ఎస్.ఎస్. వై నిషేధం తొలగిన వెంటనే సరసంఘుచాలక్ బాలాసాహేబ్జీ పూణెలోని ఎర్రవాడ జైలు నుంచి విడుదలై నాగపూర్ చేరుకున్నారు. అక్కడి నుంచి బయలుదేరి దేశంలోని ప్రధాన నగరాలలో పర్యాటించారు. థిల్, నాగపూర్, ముంబాయ్,... అన్ని నగరాలలోనూ బాలాసాహేబ్జీ పర్యటన కొనసాగింది. ప్రజలు ఆర్.ఎస్.ఎస్. అధినేతకు బ్రహ్మరథం పట్టారు. సమాజంలోని ప్రముఖులందరూ ఒక స్యాగత సమితిగా ఏర్పడి బాలాసాహేబ్జీకి ఘనంగాస్వాగతం పలికారు. బాలాసాహేబ్జీ 1977 ఏప్రిల్ 3న నాగపూర్లోని జరిగిన రేషింభార్ మైదానంలో సభలో మాట్లాడుతూ “సంఘంపై నిషేధం తొలగిన వెంటనే సంఘుశాఖలు ప్రారంభం కావడం ఆనందంగాఉంది. ఎవరి ఆదేశాల కోసం ఎదురు చూడకుండా శాఖలు ప్రారంభించడం హర్షణీయం” అని వ్యాఖ్యానించారు. ‘కంటకాకీర్ణ మార్గం’ అధిగమించిన ఆర్.ఎస్.ఎస్. స్వయంసేవకులు సమాజ పరివర్తనకు నడుం బిగించారు. ఎన్ని విపత్తులు సంభవించినా మనకు ఎటువంటి ముప్పు లేదు అన్న భరోసా దేశ ప్రజలకు లభించింది.

భారత్ మాతాకీ జై

లేఖాస్తాలు

జయప్రకార్ నారాయణ్..

(ప్రధాని సహాయనిధి నుంచి తన ఆరోగ్య భర్మల నిమిత్తం అందజేస్తామన్న మొత్తాన్ని
తిరస్కరిస్తూ జయప్రకార్ నారాయణ్.. ఇందిరాగాంధీకి రాసిన లేఖ ఇది.)
ఆరంభియ ఇందిరాజీ !

క్యాంపు : ముంబాయ్

తేది : జూన్ 11, 1976

నాకు వైద్య సేవలు అందించడానికి అవసరమయ్యే దయాలిన్న యంత్రం కొనుగోలుకు 90 వేలరూపాయలను ప్రధాని సహాయనిధి నుంచి అందజేస్తామన్న ప్రతిపాదనకు సంబంధించి ఈ లేఖ రాస్తున్నాను. కొద్దివారాల క్రితం ప్రోఫెసర్ పి.బి. దేవధర్ సూచన మేరకు ఓ మిత్రుడు నన్ను కలిసి ఇందిరాజీ అందజేసే ఆర్థిక సహాయం స్వీకరిస్తారూ అని వాకబు చేసాడు. ఆ సమయంలో ఆ సామ్యు ప్రధాని సహాయ నిధి నుంచి అందజేస్తారున్న విషయం నాకు తెలియదు. మీరు వ్యక్తిగత హోదాలో మీ సామ్యును నాకు అందజేస్తారని భావించాను. ఆ క్షణంలో కొద్దిసేపు అలోచిస్తే ‘మీరు వ్యక్తిగత నిధుల నుంచి అంత మొత్తం ఇప్పడం సాధ్యం కాదని’ గ్రమించేవాడిని. సరే! ప్రస్తుతం నాకు మీ నుంచి ఎటువంటి సహాయం అవసరం లేదు. నా వైద్య భర్మలని మొత్తం ప్రజలు అందజేసిన సామ్యు మూర్ఖుల లక్షల రూపాయలు దాటిపోయింది. ఈ సామ్యు దయాలిన్న యంత్రం, ఇతర పరికరాలు కొనుగోలు చేయడానికి సరిపోతుంది. అయినప్పటికీ ప్రతినెలా భర్మలని మొత్తం ఇంకా సామ్యు మిగిలే ఉంటుంది. ఈ సామ్యు రెండు సంవత్సరాల వరకు నా భర్మలకు సరిపోయే అవకాశం ఉంది.

ఈ విషయంలో ఒకటి, రెండు విషయాలను ప్రస్తావిస్తూ. ప్రజల నుంచి చిన్న మొత్తంలో మాత్రమే విరాళాలు స్వీకరిస్తామని జయప్రకార్ ఆరోగ్య నిధి సమితి ప్రకటించింది. కొంతమంది పెద్దమొత్తం పంపినా స్వీకరించలేదు. రెండో విషయం ఏమంటే మీ నుంచి చెక్కు అందేలోగానే సమితి నిధిసేకరణ నిలిపివేస్తున్నట్లు ప్రకటించింది. ఇకపై ఎవరూ సమితికి నిధులు పంచవద్దని విజ్ఞప్తి చేశారు.

ఇటువంటి పరిస్థితులలో ప్రధాని సహాయ నిధి నుంచి పెద్ద మొత్తం స్వీకరించడం సాధ్యం కాదని తెలియజేస్తున్నాను. అనేక ఇతర అవసరాలకు ఈ మొత్తాన్ని వినియోగించాలన్నది నా ఆకాంక్ష. అందుకే మీరు పంపిన చెక్కును వాపసు చేయాలని రాధాకృష్ణకు సూచించాను. మీరు అపార్థం చేసుకోరని భావిస్తాను. నాకు మీ పట్ల ఎటువంటి అసంతృప్తి లేదని స్పష్టం చేస్తున్నాను. నా ఆరోగ్యం పట్ల మీకున్న ఆవేదనకు కృతజ్ఞుడను. అభినందనలతే..

బాలాసాహోబ్ దేవరస్

(ఆర్ఎన్‌ఎన్‌పై నిషేధం విధించిన తరువాత సంఘం కార్యక్రమాలని వివరిస్తూ
సరీసంఘచాలక్ బాలాసాహోబ్ దేవరస్జీ ఎగ్రవాడ జైలు నుంచి ప్రథాని
ఇందిరాగాంధీకి రాసిన లేఖ)

అదరణీయ ఇందిరాజీ !

తేది : ఆగస్టు 22, 1975

1975 ఆగస్టు 15వ తేదీన స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం సందర్భంగా మీరు ఎగ్రకోటపై
నుంచి జాతిని ఉద్దేశించి చేసిన ప్రసంగాన్ని ఆకాశవాణి ద్వారా విన్నాను. రాష్ట్రాలు
స్వాయంసేవక సంఘాను నిషేధిస్తూ కేంద్ర ప్రభుత్వం జూలై 4, 1975న ఆదేశాలు జారీ
చేసింది. ఆర్ఎన్‌ఎన్ స్వాయంసేవకులు, సీనియర్ కార్యకర్తల కారణంగా దేశంలో శాంతి
భద్రతకు విఫూతం కలుగుతోందని, దేశ భద్రతకు ముప్పు వాటిల్లుతోందని ప్రభుత్వం
భావిస్తున్నట్లు పత్రికలలో వచ్చిన వార్తల ద్వారా తెలుస్తోంది.

సంఘంపై నిషేధం విధించడానికి స్పష్టమైన కారణం ఏది చూపలేదు. దేశంలో
అంతరంగిక భద్రత, శాంతి భద్రతలకు విఫూతం కలిగే ఎటువంటి చర్యలకు ఆర్ఎన్‌ఎన్
చేపట్టలేదు. హిందూ సమాజాన్ని సంఘటితం చేసి ఆత్మసైర్యం కలిగించడమే ఆర్ఎన్‌ఎన్
పని. సమాజంలో ఆక్రమ శిక్షణ తీసుకురావడానికి సంఘం కృషి చేస్తుంది. ఈ లక్ష్యం
చేరుకోడానికి అవసరమైన సైద్ధాంతిక నిబద్ధతను సంఘం కలిగిస్తుంది. ఇందుకోసం
అవసరమైన కార్యాచరణాను సంఘం అమలు చేస్తోంది. అందువల్ల సమాజంలో అశాంతి,
అంతరంగిక భద్రతకు ముప్పు అందువల్ల ఏర్పడే అవకాశమే లేదు.

కొన్ని సందర్భాల్లో అనేకమంది సంఘంపై ఆరోపణలు చేస్తున్నారు. అన్ని ఆరోపణలకు
ఈ లేఖలో సమాధానం చెప్పడం సాధ్యం కాదు. అయితే హిందుకు సంఘం ఎప్పుడూ
పాల్వడలేదని స్పష్టం చేయదలచుకున్నాను. సంఘం హిందును ప్రోత్సహించడు. సంఘానికి
ఇటువంటి విషయాలలో నమ్మకం లేదు. గత 50 సంవత్సరాల సంఘ చరిత్రలో
స్వాయంసేవకులు హిందుకు పాల్వడారన్న సంఘటన ఒక్కటంటే ఒక్కటి గూడా లేదు.
దేశంలో అనేకసార్లు మత కలపాలు, హిందూకాండ జరిగాయి. వీటిపై ప్రభుత్వం ఏర్పాటు
చేసిన విచారణ సంఘాలు లేదా న్యాయస్థానాలు ఆయా సంఘటనల్లో ఆర్ఎన్‌ఎన్
ప్రమేయం ఉన్నట్లు పేర్కొనలేదు.

ఆర్ఎన్‌ఎన్ మత సంస్థ అనే ఆరోపణ చేస్తున్నారు. అయితే ఈ ఆరోపణ కూడా

నిరాధారమైనదే. హిందూసంఘటన చేస్తున్నప్పటికీ, హైండవేతరులకు వృత్తిరేకంగా సంఘం ఒక్క మాటకూడా మాటల్లాడదు. ముస్లింలపై సంఘం ద్వేషభావం కలుగజేస్తుందన్న అరోపణలో కూడా నిజం లేదు. సంఘం ఇస్లాం, ప్రవక్త మహామృదుకు వృత్తిరేకంగా అనుచిత వ్యాఖ్యలు చేయదు. అదేవిధంగా క్రైస్తవం, ఏసుక్రీస్తు, బైబిల్కు వృత్తిరేకంగా మాటల్లాడదు. వాస్తవానికి “సర్వదర్శ సమభావం”పై సంఘూనికి అత్యంత విశ్వాసం ఉంది. “వికం సత్త-విప్రాఃబంధా వదంతి” అనే ధ్యేయవాక్యాన్ని సంఘం విశ్వాసిస్తుంది. భగవంతుని ఆరాధించే విషయంలో ప్రజలకు ఉన్న స్నేహము సంఘం నమ్ముతుంది. అనేకమంది సంఘ స్వయంసేవకులకు ముస్లింలు, క్రైస్తవులు, పార్సిలతో మంచి మంచి సంబంధాలున్నాయి.

హిందువులు, హైండవేతరుల సామాజిక సమస్యలు భిన్నంగా ఉంటాయి. అందువల్ల ఆర్థికవ్యవస్థ హిందూ సమాజంకు సంబంధించిన అంశాలపై దృష్టి సారిస్తోంది. కులం, వర్గం, భాష తదితర అంతరాలు మరచి అంతా సమైక్యంగా ఉండాలని సంఘం ఉద్దేశిస్తుంది. ఈ పని అవసరమని మీరు కూడా భావిస్తారని ఆశిస్తాను.

ప్రతి హిందువును ఆదర్శపొరునిగా, దేశభక్తునిగా మార్గదానికి సంఘం కృషి చేస్తుంది. మన ప్రభుత్వమే సంఘాన్ని నిపేఢించడం విచారకరం.

ఆర్థికవ్యవస్థపై పని దేశమంతటా విస్తరించి ఉంది. సమాజంలోని అన్ని స్థాయిల వ్యక్తులు ఆర్థికవ్యవస్థలో సభ్యులుగా ఉన్నారు. తమ జీవితాలను పూర్తిగా సమర్పణ చేసిన వ్యక్తులు సంఘంలో ఉన్నారు. దేశ అభ్యంతుతికి సంఘు కార్యకర్తల శక్తిని వినియోగించుకోవాల్సిన అవసరం ఉంది.

ఆర్థికవ్యవస్థ ద్వేష భావాన్ని విడునాడాలని మీకు విజ్ఞాపి చేస్తున్నాను. వ్యక్తులు కలిసి సంఘము ఏర్పాటు చేసుకునే హక్కును రాజ్యాంగం కల్పిస్తున్నది. ఈ నేపథ్యంలో ఆర్థికవ్యవస్థ నిపేఢం తొలగించాలని విజ్ఞాపి చేస్తున్నాను.

వాజ్యపీయ

(స్వయంసేవకులను ఉద్దేశించి అటల్ బిహారీవాజ్పేయి రాసిన లేఖ)
‘న దైన్యం... నపలాయనం’

అభిల భారత వైద్య విజ్ఞాన సంస్థ
అన్నారీనగర్, మృధిలీ
సెప్టెంబర్ 25, 1976

మీ లేఖ అందినది. శ్రీ క్రీరసాగర్ ఆక్షిక మృతి నన్ను కలచివేసింది. ఈ శరీరం అశాశ్వతమైనది. జీవితం నీటి బుగడ వంటిది.

గత 16 నెలల కాలంలో జరిగిన పోరాటంలో అసువులు బాసిన వారి స్వితులు మనలను తప్పక వెంటాడుతూనే ఉంటాయి. మనం ఎప్పుడూ మరచిపోలేం. అలాంటప్పుడు పోరాటం చేస్తూ అమరులైన కార్యకర్తలను ఎలా మరచిపోతాం? ప్రతివ్యక్తికి సోదర, సోదరీమణిలు అందరికి నా శుభాకాంక్షలు అందజేయండి. జైలులో ఉన్న వారి త్యాగాలు వ్యధాకావు. ఒక వ్యక్తిని అరెస్టు చేయడం ద్వారా అతని ప్యాదయాన్ని బాధించి అతనిలోగల స్వాతంత్య పింపాన గల అణచివేయగలమని భావించేవారు పశ్చాతాపం పడక తప్పదు. వ్యక్తులపై జరిపే హింసకు పరాజయం తప్పదు. ఆత్మశక్తినే విజయిలక్ష్మి వరిస్తుంది.

ఈ నెల ఆక్టోబర్ 21వ తేదీ నాటికి భారతీయ జనసంఘు ప్రారంభించి 25 సంవత్సరాలు పూర్తి అవుతాయి. ఒక జాతీయవాద సంస్గా జాతీయవాదం, ప్రజాస్వామ్యం, సామాజిక న్యాయం కోరే అందరినీ మనకుటుంబంగా భావిస్తాం. ఎవరిపట్ల వివక్ష లేకుండా అందరిపట్ల బాధ్యతగా వ్యవహరిస్తాం. జనసంఘు వ్యవస్థాపకులు డా॥ శామ్యప్రసాద్ ముఖ్యీ పార్లమెంట్లో జాతీయ ప్రజాస్వామ్య కూటమిని ఏర్పాటు చేయడంలో విజయం సాధించారు. దీనికి తుదిరూపం ఇవ్వడానికి సమయం ఆన్నస్తుమైంది. గత పాతిక్షల్లో మనం అనేక ఆటుపోట్లను ఎదుర్కొన్నాం. తొలిరోజుల్లో ఎదురైన వైఫల్యం మనల్ని త్రంగదీయిందు. విజయం వరించినప్పుడు మనం సంతులనం కోల్పోలేదు. జాతికి విపత్తు సంభవించినప్పుడల్లా మనం ముందుండి సవాళ్ళను ఎదుర్కొన్నాం. మన ఆత్మగౌరవాన్ని కబితించి వేసే అంధకారం అంతటా వ్యాపించినప్పుడు ఆ చీకట్లను తొలగించడానికి పునరంకిత మనుతామని మనం ప్రతిజ్ఞ చేయాలి. దేశం కోసం జీవించడానికి, పోరాటం చేయడానికి, అవసరమైతే లక్ష్మిసాధనలో మరణించడానికి కూడా మనం సిద్ధం కావాలి.

“న దైన్యం... నపలాయనం” - లొంగుబాటు లేదు.. పిరికితనం దరిచేరదు. అర్జునుడు చేసిన ఈ ప్రతిజ్ఞ మన నినాదం కావాలి.

- అభినందనలతో..

హెచ్.వి.నేషాటి

(1976 జూలై 4వ తేదీ నాడికి ఆర్ఎస్‌ఎస్‌పై నిషేధం విధించి సంపత్సరం పూర్తి అయింది. ఈ ఏడాది కాలంలో చేపట్టిన కార్బూక్టమాలను సమీక్షిస్తూ హెచ్.వి.నేషాటి బెంగళూరు జైలులో ఉన్న నాగభూపణంకు రాసిన లేఖ ఇది):

గత ఏడాది కాలంలో జరిగిన సంఘటనలు గుర్తుకు వస్తే హృదయం ఆనందంతో ఉప్పాంగిపోతుంది. ఒక్కక్రూరోజు గదుస్తున్నకొలదీ మన జీవనంపై ఓ కొత్త ముద్రపడుతోంది. మన కార్బూలై, మనం జరిపే చర్చలు, మన కార్బూలాపాలు.. అన్ని విషాట్టంగా కొనసాగుతున్నాయి. ప్రస్తుతం ఇదే మన జీవన విధానం. ఒక సమయంలో వాతావరణంలో నైరాశ్యం నెలకొంది. అంతా సంకుచితంగా ఉండేవారు. ప్రజలు మనకు దూరంగా జిర్గేవారు. ప్రస్తుతం వాతావరణం తేలిక పడింది. కార్బూక్టమాలు కొనసాగుతున్నాయి. పాత కార్బూక్టర్లపై సరికొత్త కిరణాలు ప్రసరిస్తున్నాయి. ఉద్యమంలో భాగస్వాములు కావడానికి కొత్తవారు కూడా వచ్చి చేరుతున్నారు. ప్రస్తుతం ప్రజల్లో ఎక్కడా నైరాశ్యం, నిరుత్సహం లేదు. ఎవరిపైనా పరాజయచాయ కూడా పడటం లేదు. అయితే మేధావులను మాత్రం మృత్యుభయం ఆవరించింది. ఈ వాతావరణాన్ని ఏలా మార్చాలో ఎవరికి తెలియడం లేదు. ప్రతివారికి మనం అంటే గౌరవం పెరిగింది. అయితే ‘మీ పోరాటానికి తగినంత బలంలేదు’ అని అంటున్నారు. వాళ్ళంతా అలా ఎందుకు భావిస్తున్నారో మనకు తెలుసు. దీర్ఘకాలిక పోరాటానికి సంబంధించిన కార్బూ ప్రణాళిక వారికి తెలియడు. వారి మనస్సులు తర్వాత లేదా చర్చల ద్వారా మారవు. మనం అప్రమత్తంగా, ఐక్యంగా వెంటనే స్పందిస్తూ ఉంటే ప్రజాభిప్రాయం మారుతుంది. పోరాట జ్ఞాపకాలే మనకు ఎప్పటికప్పుడు స్థాపి కలుగజేస్తాయి. మనం చిత్తశుద్ధితో కృషి చేస్తే పరిస్థితుల్లో ఎంతోమార్పు వస్తుంది. పోరాటాల నుంచే స్థాపిని పొందుదాం..

ధర్మనికి విజయం తర్వాత

(ఆప్యటి మధ్యభారత ప్రాంత ప్రచారక్ శ్రీ కె. ఎన్. సుదర్శన్ జైలు నుంచి స్వయం నేవకులకు రాసిన లేఖ ఇది. శ్రీ సుదర్శన్‌జీ ఆ తరువాత ఆర్.ఎన్.ఎన్. ఐదవ సర్ సంఘచాలక్‌గా బాధ్యతలు నిర్వహించారు.)

ప్రియమైన సోదరులారా !

సాధేమ నమస్కారిలు.

అకారణంగా ఎమర్జెన్సీ విధించినప్పటికీ 14నెలల తరువాత నెమ్ముదినెమ్ముదిగా స్వేచ్ఛ లభించడం సహజపరిణామమే. అయితే విజ్ఞాలు. ఇలాంటి సందర్భాలలో మౌనంగా ఉంటూ వరిస్తితిని అంతటినీ అంచనా వేస్తూ సరియైన నిర్దాయానికి వస్తారు. అనాలోచితమైన ఆశలు పెట్టుకోకుండా తగిన సమయం కోసం నిరీక్షించడం విజ్ఞాలు చేసేపని. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో మనందరం చేయవలసినది ఇదే!

ఒక స్వార్థచింతనగల మహిళ అధికార దాహంతో చేపట్టిన చర్యల ఫలితమే ప్రస్తుతం నెలకొన్న పరిస్థితిఅని మనందరికీ తెలుసు. ఆమె అన్ని విలువలకు తిలోడకాలిచ్చి వ్యవహరిస్తున్నందున ఏదో మంచి చేయకపోతుందా అని ఆలోచించడం అత్యాక్షర అవుతుంది. అధికారం నిలుపుకోవడం కోసం ఆమె తీసుకుంటున్న చర్యలను వ్యక్తిరేకించే వ్యక్తులు లేదా వ్యక్తుల సమాపోన్ని (వారు తనకు ఎంతసన్నిహితులైనా ఆమె దూరంగా నెట్లివేస్తోంది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో తనలక్ష్య సాధనకు అడ్డుతగులుతున్న మనలను ఆమె శత్రువులుగా పరిగణించడం సహజమే. దేశంలో మనం ఒక శక్తిగా ఎదగడంతో పాటు ఈ దేశాన్ని కాపాడగల ఒక శక్తిపంతమైన, నైతికవిలువలుగల వ్యవస్థ నిర్మాణంలో నిమగ్నమై ఉన్నాం. అందువల్ల ఆమె మనకు సానుకూలంగా వ్యవహరించే ప్రస్తుతేదు.

తరచు ఆమె చేస్తున్న ప్రకటనలను గమనిస్తే ప్రతిపక్షాలు తనకు దాసోహం కావాలని, తన చర్యలు ఎటువంటివైనా ప్రశ్నించరాదని భావిస్తున్నట్లు తెలుస్తోంది. తన సుస్థిరపోలనకు, అధికారానికి ఎవరూ అవరోధంగా ఉండరాదని, అంతా తనకు తాబేదార్లగా వ్యవహరించాలన్నది ఆమెకోరిక. మననేతలు ఇలాఉండాలని కోరుకుంటామా? మన నిద్ధారంతం, మనం పరితపిస్తున్న లక్ష్యం ‘పరమవైభవ’ దేశనిర్మాణానికి ఇది దోహదపడుతుందా? మనలో ఎవరూ స్వార్థపరులకు దాసోహం కావాలని భావించరు.

అందువల్ల మనం తగిన సమయం కోసం నిరీక్షిస్తూ చిట్టచివరకు సత్యం, ధర్మం జయస్తాయన్న ఆశతో పోరాటం కొనసాగిద్దాం.

అయితే ఇది ఎప్పుడు ? ఎలా ? అన్నదే మనముందున్న ప్రశ్న. దీనికి ఎటువంటి సమాధానం లేదు. భగవంతుడు చాలా గొప్పవాడు. సమయం వచ్చినప్పుడు పరిస్థితులన్నీ ఒక్కసారిగామారిపోతాయి. వేక్ ముజబుర్ రహ్మాన్‌కు ఏమైందో ప్రపంచానికి అంతటికీ తెలుసు. యహోఖాన్ అతటి నిర్భంధించాడు. పశ్చిమ పాకిస్థాన్‌లోని జైలులో అతన్ని అంతంచేయడానికి ప్రణాళిక సిద్ధంచేసాడు. అయితే యహోఖాన్ అకస్మాత్తుగా అధికారం కోల్పోయాడు. ముజబుర్ రహ్మాన్ ప్రపంచదేశాల ఆశీస్ములతో తన స్వదేశానికి చేరుకున్నాడు. అదే ముజబుర్ రహ్మాన్ 95 శాతం సీట్లు గెలుచుకొని శక్తివంతుడై నిరంకుశంగా వ్యవహరిస్తున్నప్పుడు అతను కూడా అధికారం కోల్పోవడం తథ్యమని ప్రపంచమంతా విశ్వసించింది. చివరకు జరగిందేమిటి ? ముజబుర్ రహ్మాన్ కుటుంబం అంతా నిర్భంధానికి గురైంది. స్వయంగా ముజబుర్ రహ్మాన్ హత్యచేయబడ్డాడు.

ఒకసారి అక్కర్ బీర్చుల్ను “దేవుడు ఏంచేస్తాడు” అని ప్రశించాడు. “రాజు ! ఒకసాధారణ గొర్రెల కాపరి కూడా ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పాడు” అని బీర్చుల్ ప్రత్యుత్తర మిచ్చాడు.

పెంటనే ఒక గొర్రెల కాపరిని సభలో ప్రవేశపెట్టమని ఆజ్ఞ అయింది. ఆ పట్టెటూరు బాలుట్టి ఇదే ప్రశ్న అడిగారు పాదుపొ. దానికి ఆ గొర్రెలకాపరి నవ్వుతూ ఇలా ప్రశ్నించాడు - “పాదుపొ ! ఈ ప్రశ్నను ఒక గురువులాగా అడుగుతున్నావా లేక ఒక విద్యార్థి మాదిరిగానా ?”

ఒక విద్యార్థిలా ! అని పాదుపొ సమాధానం ఇచ్చాడు.

“చూడండి ! ఈ విద్యార్థి అజ్ఞానం. ఆయన సింహోసనం మీదకూర్చుని ఉండగా గురువు నేలమై నిల్చుని ఉన్నాడు.” గొర్రెల కాపరి వ్యాఖ్య.

ఆక్షరు సిగ్గుపడ్డాడు. ఆయన సింహోసనం మీద నుంచి దిగివచ్చి ఆ గొర్రెలకాపరికి యువరాజు దుస్తులు ధరింపచేసి సింహోసనంపై కూర్చోబెట్టాడు. రాజు గొర్రెలకాపరి దుస్తులు ధరించి యువరాజు ఎదుట వినయంగా చేతులు కట్టుకొని నిల్చున్నాడు. అప్పుడు మళ్ళీ అదే ప్రశ్న వేసాడు - “గురువుగారూ ! భగవంతుడు ఏమిచేస్తాడు ?”

గొర్రెలకాపరి సమాధానం ఇలా వుంది - “భగవంతుడు తలచుకుంటే

ఒకగౌరైలకాపరిని రాజుగా, రాజును గౌరైల కాపరిగా చేయగలడు”.

అందువల్ల మనం భగవంతునిటై విశ్వాసం కలిగి ఉందాం. మనకు అందుతున్న సమాచారం మేరకు అధికార వర్గాలపై ఆగ్రహం పెరుగుతోంది. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పెద్ద విస్మీటం జరగవచ్చు. ఇటువంటి విస్మీటం జరిగితే అథర్వం పరాజయ మవుతుంది. సత్యం, ధర్మం, విజయకేతనం ఎగురవేస్తాయి. అప్పటి వరకు నిరీక్షణమే మన కర్తవ్యం. దేవుడు మనలను పరీక్షస్తున్నాడు. విశ్వాసంతో మనం దైర్యంగా ఆపరీక్షపు ఎదురొందాం. దైవం మనకు తోడుగా ఉంది. మనకు విజయం తథ్యం ! శ్రీ కృష్ణుడు తోడుగావున్న అర్పనుని విజయలక్ష్మీ వరించలేదా ! అదే విశ్వజనీయమైన సత్యం.

1975 జూన్‌నాటికి ఆర్.ఎస్.ఎస్. విభాగ్, జిల్లా ప్రచారక్ బాధ్యతలో ఉన్న కార్యకర్తలు వివరాలు ఇలా ఉన్నాయి.

విభాగ్ ప్రచారకులు

విశాఖ - వేదాంతం సంగమేశ్వర శాస్త్రి
విజయవాడ - పి. వేణుగోపాలరెడ్డి
నెల్లారు - అంగర త్రివిక్రమరావు
ఆనంతపురం - వడ్డమూడి రామమోహనరావు
హైదరాబాద్ - రాంభావ్ హల్లేకర్జి
నిజామూబాద్ - బండారు దత్తాత్రేయ
వరంగల్ - కొయ్యిడ లీధర్జి
హైదరాబాద్ మహానగర్ - పి.వి. సోమయాజులు

జిల్లా ప్రచారకులు

1. శ్రీకాకుళం - థీమ్‌సేన్‌రావ్ దేశ్‌పొండే
2. విశాఖపట్టం - వి. భాగయ్య
3. తూర్పుగోదావరి - సోమయాజుల నాగేశ్వరరావు
4. పశ్చిమగోదావరి - వల్లారు రామకృష్ణ
5. కృష్ణా - అన్నె చంద్రశేఖర్
6. గుంటూరు - కప్పగంతు కోటేశ్వర శర్మ
7. ప్రకాశం - కూనపరెడ్డి సీతారామరావు
8. నెల్లారు - కొండూరు బాలకృష్ణ
9. చిత్తూరు - బాలినేని రామిరెడ్డి
10. కడప - చింతా మునుస్వామి

11. అనంతపురం - జనమంచి గౌరీశంకర్
12. కర్నూలు - వై. రాఘవులు
13. పాలమూరు - విజయ గదే
14. నల్గొండ - కళ్ళెపు విద్యసాగర్రావు
15. రంగారెడ్డి - తీపిరెడ్డి సోమిరెడ్డి
16. మెదక్ - కె.వి. సత్యనారాయణ
17. నిజామాబాద్ - వెన్నా పాపిరెడ్డి
18. నిర్మల్ - కొప్పుల లక్ష్మీంగ్
19. మంచిర్యాల - ప్రకాశ్ కులక్రి
20. వరంగల్ - ఆకుతోట రామారావు
21. ఖమ్మం - కె. రామచంద్రయ్య
22. హైదరాబాద్ మహానగరంలో -
 భాగ్ ఏక్ - పటోళ్ళ రామిరెడ్డి
 భాగ్ టో - తోపు చర్ల కిషన్రావు
 భాగ్ తీన్ - శ్యాంరావ్
 భాగ్ చార్ - మహానగర ప్రచారక్
 పి.వి. సోమయుజులు పర్యవేక్షణలో ఉండేది

అనుబంధం - 2

ఎమర్జెన్సీ నాటి సంఘటనలు

1. జనవరి 1, 1974 :
గుజరాత్‌లో విద్యార్థుల ఆందోళన ప్రారంభం.
2. ఏప్రిల్ 6, 1974 :
అవినీతి ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా జయప్రకార్ నారాయణ్ ఉపన్యాసం.
3. జూలై 29, 1974 :
అలహబాద్‌లో జరిగిన అభిల భారత యువజన సమ్మేళనం ఉద్దేశించి లోకనాయక్ జయప్రకార్ నారాయణ్ ఉపన్యాసం.
4. నవంబర్ 19, 1974 :
పొట్టులోని గాంధీమైదానంలో జరిగిన పెద్ద బహిరంగ సభలో జె.పి. ఉపన్యాసం (జయప్రకార్ నారాయణ్-జెపి)
5. జనవరి 2-3. 1975 :
సమస్తపూర్వాలో జరిగిన బాంబు పేలుడు ఘుటనలో రైల్స్ మంత్రి లలిత్ నారాయణ్ మిశ్రాతో సహా 23 మంది హారులు మృతి. జనవరి 2 అర్ధరాత్రి బాంబు పేలుడులో గాయపడిన మిశ్రా, 3వ తేదీన మరణించారు.
6. జనవరి 18, 1975 :
ధిల్లీలో భారతీయ జనసంఘు 20వ అభిలభారత సమావేశాలు. ఈ సదస్యులో ముఖ్యమితిథిగా జె.పి. ప్రసంగించారు. గత విదాది కాలంగా తాను పరిశేలిస్తున్న ఆర్.ఎస్.ఎస్, జనసంఘులాషై జెపి ప్రశంసల జల్లు, కమ్యూనిస్టులు, ఇందిర మద్దతు దారులు ప్రచారం చేస్తున్న విధంగా ఆ సంస్థలు 'ఫాసిస్టు' సంస్థలు కావని ప్రకటన.
7. మార్చి 8, 1975 :
జె.పి. తదితరుల సంతకాలతో కూడిన ఒక 'చార్టర్ ఆఫ్ డిమాండ్'ను ప్రతిపక్షాలు లోకసభకు సమర్పించాయి.

9. మార్చి 18, 1975 :

పాట్టు అసెంబ్లీ భవనం ఎదుట విద్యార్థుల ప్రదర్శన. మూడు కిలోమీటర్ల పొడవు ఉన్న ఈ ప్రదర్శనలో ‘సంపూర్ణ విషయం’ రావాలంటూ విద్యార్థుల నినాదాలు. ప్రదర్శనపై పోలీసులు కాల్పులు జరపగా వందమంది మృతి. 20 వేల మంది నిర్భంధం.

10. మార్చి 18, 1975 :

రాజీనారాయణ్ దాఖాలు చేసిన ఎన్నికల పిటిషన్స్‌పై శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ అలహబాద్ హైకోర్టులో వాగ్మ్యాలం.

11. ఏప్రిల్ 13, 1975 :

వారం రోజులుగా ముర్ఱి దేశాయ్య నిరసన ప్రతం. గుజరాత్ అసెంబ్లీ ఎన్నికలు జూన్ 7న నిర్వహిస్తామని, ‘మీసా’ (MISA) చట్టాన్ని రాజకీయ ప్రత్యుర్ధులపై వినియోగించబోమని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ లేఖ. మొర్ఱీ దీక్ష విరమణ.

12. మే 7, 1975 :

దేశద్రోహం.. ఆరోపణలతో ఏ పొరుని అయినా అరెస్టు చేసి విచారణ లేకుండా రెండు సంవత్సరాల పాటు నిర్బుంధించవచ్చునన్న క్లాజును సవరించాలని కోరుతూ లోకసభలో బిల్లు ప్రతిపాదించిన ప్రతిపక్షాలు.

13. జూన్ 12, 1975 :

గుజరాత్ అసెంబ్లీ ఎన్నికల ఫలితాలు విడుదల. ప్రతిపక్షాలతో కూడిన జనతా ప్రంట ఘనవిజయం. అసెంబ్లీలోని 182 స్థానాలలో కాంగ్రెస్ దక్కించుకున్నది కేవలం 72 సీట్లు మాత్రమే.

14. జూన్ 12, 1975 :

రాజీనారాయణ్ ఎన్నికల పిటిషన్స్‌పై అలహబాద్ హైకోర్టు తీర్పు. రాయబరేలీ సుంచి గెలిచిన ఇందిరాగాంధీ ఎన్నిక చెల్లనేరదని జస్టిష్ జగన్మహాపాల్ తీర్పు.

15. జూన్ 20, 1975 :

సుప్రీంకోర్టులో ఇందిరాగాంధీ పిటిషన్. డిలీ బోర్డుక్కబోర్డు జరిగిన ర్యాలీలో తన ప్రభుత్వాన్ని గడ్డించి, తనను అంతం చేయాలని ప్రతిపక్షాలు కుటుంబాన్ని ఇందిరాగాంధీ ఆరోపణ.

16. జూన్ 24, 1975 :

మొర్లాడీ దేశాయి నివాసంలో అన్ని ప్రతిపక్ష పారీల జాతీయ కార్బూవర్గ సభ్యుల భేటీ. ఇందిరాగాంధీ ప్రధాని పదవికి రాజీనామా చేయాలన్న డిమాండ్సో దేవవ్యాప్తంగా సత్యాగ్రహాలు చేపట్టాలని ప్రతిపక్షాల నిర్ణయం.

17. జూన్ 25, 1975 (ఉదయం) :

లోకసంఘర్ష సమితి - ఎల్.ఎస్.ఎస్. ఆవిర్భావం. ఎల్.ఎస్.ఎస్. అధ్యక్షునిగా మొర్లాడీ దేశాయ్ము, కార్బూదర్శిగా నానాజీ దేస్ముఖ్ కోశాధికారిగా అశోక్ మెహతా ఎన్నిక.

18. జూన్ 25, 1975 (సాయంత్రం) :

ధీశ్వరీ రామలీలా మైదానంలో చారిత్రక సభ. శాంతియుత సత్యాగ్రహం చేపట్టాలని జయప్రకార్ నారాయణ్ - జె.పి. హిలుపు.

19. జూన్ 25, 1975 (రాత్రి) :

అర్థరాత్రి ఎమర్జెన్సీ విధిస్తూ రాష్ట్రపతి ప్రకటన. దేశంలో అశాంతి సృష్టిస్తున్నారన్న అరోపణలపై జెపిఎస్ సహా ప్రతిపక్షనేతల అరెస్టులు. రాజ్యాంగంలోని 352 (1) అధికరణ ప్రయోగించి ఎమర్జెన్సీ విధింపు. ప్రజాస్వామ్య హక్కులను కాలరాచిన కాళరాత్రి.

20. జూన్ 27, 1975 :

రాజ్యాంగంలోని అధికరణలు 14, 21, 22 రద్దు చేస్తూ రాష్ట్రపతి ఆదేశాలు. శౌభాగ్య హక్కుల రద్దు. మహార్షి త్యాగి, జె.పి. మాధుర్, ప్రకార్ పీర్శాస్త్రి తదితర అరుగురు పార్లమెంట్ సభ్యులు రాష్ట్రపతిని కలిసి వినతి పత్రం సమర్పణ. ఎమర్జెన్సీ ఎత్తిచేసి, ప్రతిపక్ష నేతలను విడుదల చేయాలని కోరుతూ డిఎంకె పార్టీ తీర్మానం.

21. జూన్ 30, 1975 :

రాష్ట్రాను స్వయంసేవక్ సంఘ (ఆర్.ఎస్.ఎస్.) సర్కారి బాలాసాహార్ దేవరస్సుజీ అరెస్టు.

22. జూలై 4, 1975 :

1971 ధిపెన్స్ ఆఫ్ ఇండియా రూల్స్ చట్టం ప్రకారం ఆర్.ఎస్.ఎస్.షో సహ 26 సంస్లపై నిషేధం విధింపు.

23. జూలై 21, 1975 :

పార్లమెంటు ఉభయ సభల ప్రత్యేక సమావేశాలు ప్రారంభం.

24. జూలై 21, 1975 :

లోకసంఘర్ష సమితి - ఎల్విసెన్ ఆధ్వర్యంలో వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు ప్రారంభం.
ధీల్లిలోని పటేల్ చాక్ వద్ద లాలాహన్సరాజ్ గుప్త సత్యాగ్రహం.

25. జూలై 25, 1975 :

ఎల్.ఎస్.ఎస్. ఆధ్వర్యంలో వదిలోజులపాటు జరిగిన వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహాలు.

26. అగస్టు 1, 1975 :

38వ రాజ్యంగ సవరణ బిల్లుకు రాష్ట్రపతి ఆమోదం. ఈ బిల్లు జూలై 23న లోకసభలో, 24న రాజ్యసభలో ఆమోదం. ఈ రాజ్యంగ సవరణ ద్వారా ఎమ్బెస్సీని సవాలు చేసే అధికారం పొరులు ఎవరికి లేదు. రాష్ట్రపతి గవర్నర్లు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల పాలనాధికారులు ఈ చట్టం పరిధిలోకి రారు.

27. అగస్టు 5, 1975 :

పార్లమెంటు ఉభయ సభలు ఆమోదించిన ఎన్నికల సవరణ చట్టంపై రాష్ట్రపతి సంతకం. ఎన్నికలలో ఆవినీతికి పాల్చడిన సభ్యుని ఎంతకాలం తొలగించాలన్న అంశంపై రాష్ట్రపతిదే తుది నిర్ణయం. ఈ చట్టం వెనుక తేదీ నుంచి అమలలోకి వచ్చింది.

28. అగస్టు 16, 1975 :

39వ రాజ్యంగ సవరణ బిల్లుపై రాష్ట్రపతి సంతకం. సవరణ ప్రకారం రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, ప్రధాని, లోకసభ స్పీకర్ ఎన్నికను ఏ న్యాయ స్థానంలోనూ సవాలు చేసే అవకాశం లేదు.

29. అగస్టు 28, 1975 :

ఎల్.ఎస్.ఎస్. కార్యదర్శి నానాజీ దేశ్ముఖ్ ఆరెస్టు.

30. సెప్టెంబర్ 16, 1975 :

ముంబాయిలో ఎల్విసెన్ కార్యవర్గ సమావేశం. నానాజీ దేశ్ముఖ్ స్థానంలో రవీంద్రవర్మ కార్యదర్శిగా ఎంపిక.

31. అక్టోబర్ 2, 1975 :

ధీలీలోని తివార్ జైలులో ఎమర్జెన్సీ బైదీలపై లారీచార్జ్. గాంధీ జయంతి సందర్భంగా రాజ్యఘాట్ వద్ద ఆచార్య కృపలునీ నేతృత్వంలోని నిర్వోదయ కార్యకర్తల నిరసన.

32. అక్టోబర్ 12, 1975 :

అప్పేదాఖాదీలో పౌరహక్కుల సదస్సు.

33. నవంబర్ 6, 1975 :

నవంబరు 14 నుంచి దేశవ్యాప్తంగా సత్యాగ్రహాలు ప్రారంభమవుతాయని తెలియజేసే లేఖ ఎల్.ఎన్.ఎన్. ద్వారా ప్రధానికి అందజేత.

34. నవంబర్ 7, 1975 :

ఇందిరాగాంధీ అఫీలు అధారంగా అలహబాద్ హైకోర్టు తీర్మాను కొట్టివేసిన సుప్రీంకోర్టు.

35. నవంబర్ 12, 1975 :

తీవ్ర అనారోగ్యంతో ఉన్న జయప్రకాశ్ నారాయణ్ జైలు నుంచి విడుదల.

36. నవంబర్ 14, 1975 :

ఎమర్జెన్సీ వ్యతిరేకంగా సత్యాగ్రహాలు ప్రారంభం. రాష్ట్రపతిచే ‘మీసా’ సవరణ ఆర్థినెన్న జారీ.

37. నవంబర్ 17, 1975 :

డిసిలి సదస్సులో ఇందిరాగాంధీ ఆగ్రహం. ఆర్సెనవ్సెను అణచి వేయలేకపోయారని, సత్యాగ్రహాలు చేస్తున్న ఆ సంస్థ సభ్యులేనని ప్రకటన.

38. నవంబర్ 20, 1975 :

ధీలీ యూనివర్సిటీలో శాంతియతంగా విద్యార్థుల సత్యాగ్రహం.

39. ధీలీలోని గాంధీచౌకులో సర్కార్ పటీల్ కుమార్తె మణిబెన్ పటీల్ నేతృత్వంలో మహిళల సత్యాగ్రహం.

40. జనవరి 8, 1976 :

రాజ్యంగం ఆర్టికల్ 19లో పేర్కొను పౌరహక్కులను అన్నిటినీ రద్దు చేస్తూ రాష్ట్రపతిచే ఆర్థినెన్న జారీ.

41. జనవరి 16-18, 1976 :

పన్వర్లో వినోబా భావే నేతృత్వంలో ఆచార్యుల సమేళనం.

42. జనవరి 26, 1976 :

సత్యగ్రహంల ముగింపు.

43. ఫిబ్రవరి 1, 1976 :

హిందూస్థాన్ సమాచారతో నాలుగు వారా సంస్థలను కలిపి వేసి 'సమాచార' అనే సంస్థ ఏర్పాటు.

44. ఫిబ్రవరి 12, 1976 :

లోకసంఘర్ష సమితి కార్యదర్శి రహీల్ బ్రహ్మ అరెస్టు.

45. ఫిబ్రవరి 24, 1976 :

మొరార్జీ దేశాయి విడుదల. ధిల్లీలోని తన నివాసానికి ఆగమనం.

46. ఫిబ్రవరి 26, 1976 :

అటల్ బిహారీ వాజ్ పేయి విడుదల. ధిల్లీకి ఆగమనం. ఇంతి చుట్టూ పోలీసుల నిఘ్యా.

47. మార్చి 20-21, 1976 :

జనసంఘు, పాత కాంగ్రెస్, సోషలిస్ట్, బిఎల్డి, డిఎంకె, ఆర్ఎస్పి తదితర ప్రతిపక్ష పార్టీల నేతల సమావేశం బొంబాయిలో. ఆచార్య కృపలానీ హోజరు. ప్రతిపక్షాలు విలీనమై ఒకే రాజకీయ పార్టీగా ఆవిర్భవించాలని నిర్ణయం.

48. మార్చి 23, 1976 :

బరోడా డైనమెట్ కేసు విచారణ చేపట్టిన సిబిఐ.

49. మే 25, 1976 :

బొంబాయిలో జరిగిన మీడియా సమావేశంలో ప్రతిపక్షపార్టీలన్నీ విలీనమై (పాత కాంగ్రెస్, బిఎల్డి, జనసంఘు, సోషలిస్ట్ పార్టీ) ఒక పార్టీ ఆవిర్భవిస్తుందని జయప్రకార్ష నారాయణ్ ప్రకటన.

50. జూన్ 13, 1976 :

వినోబాబావే అత్రమంచై పోలీసుల దాడి.

51. జూన్ 19-20, 1976 :

బొంబాయిలు సిటిజన్స్ ఫర్ డెమాక్షన్సీ వార్ల్డ్ సదస్యు.

52. అగస్టు 9, 1976 :

రాష్ట్రపతితో జయప్రకాశ్ నారాయణ్ సమావేశం.

53. అగస్టు 10, 1976 :

దాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యం స్యామి రాజ్యసభలో ప్రవేశించి ఆకస్మాత్తుగా అదృశ్యం.

54. అగస్టు 5, 1976 :

గుజరాత్తో సమై, దండియాత్ర ప్రారంభం.

55. సెప్టెంబర్ 20, 1976 :

అమెరికాలోని ఫిలిడెల్ఫియాలో ఎమ్మెల్సీకి వ్యతిరేకంగా ప్రవాస భారతీయుల పాదయాత్ర. ఆక్సోబర్ 1వ తేదీ నాటికి పాదయాత్ర స్వాయామర్థ్తోని ఐక్యరాజ్యసమితి కార్యాలయం చేరేలా యోజన.

56. ఆక్సోబర్ 14, 1976 :

వార్ధాలో సర్వోదయ కార్యకర్త ప్రభాకర శర్మ ఆత్మపూతి. పోలీసుల అత్యాచారాలకు నిరనపగా ఆత్మపూతి చేసుకుంటున్నట్లు ఆచార్య వినోభాభావే, శ్రీమతిఇందిరాగాంధీలకు లేఖ.

57. నవంబర్ 7, 1976 :

పాట్టులో జరిగిన బహిరంగసభలో జె.పి. ఆవేశపూరిత ప్రసంగం.

58. జనవరి 18, 1977 :

1977 మార్చిలో లోకసభ ఎన్నికలు నిర్వహించాలని నిర్ణయించినట్లు ఆకాశవాణి ప్రసంగం ద్వారా శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ ప్రకటన.

59. జనవరి 20, 1977 :

జనతాపాటీ ఆవిర్ధివం.

ఎమ్మెల్సీ విధించిన ఆనంతరం తొలిసారిగా డిలీ, ఇతర సగరాల్లో బహిరంగ సభలు. పాట్టులో జె.పి. ముంబయ్యలో ఎల్.కె. అద్వానీ, జైపూర్లో చంద్రబేర్, లక్నోలో చరణసింగ్ ప్రసంగం.

60. ఫిబ్రవరి 2, 1977 :

కేంద్రమంత్రి వర్గం నుంచి జగజీవన్రాం రాజీనామా. కాంగ్రెస్ పార్టీ సభ్యత్వానికి కూడా గుడ్ బై.

61. ఫిబ్రవరి 6, 1977 :

ధీల్లీలో రాంలీలామైదానంలో జరిగిన సభలో జయప్రకార్ నారాయణ్, జగజ్జవన్ రాం ప్రసంగాలు.

62. ఫిబ్రవరి 11, 1977 :

రాష్ట్రపతి ఘత్కుధీన్ అలీఅహ్మద్ గుండెపోటుతో మృతి.

63. మార్చి 13, 1977 :

అవినీతి ప్రభుత్వానిదించివేయాలని జె.పి. విలువు.

64. మార్చి 16-20, 1977 :

దేశవ్యాప్తంగా సార్వత్రిక ఎన్నికలు.

65. మార్చి 21, 1977 :

జనతాపార్టీకి అభిండ విజయం. ఇందిరాగాంధీ, సంజయ్‌గాంధీ ఓటమి. ఉత్తరాది రాష్ట్రాల్లో తుడిచిపెట్టుకుపోయిన కాంగ్రెస్ పార్టీ. ఎమర్జెన్సీని ఎత్తివేస్తూ తాత్కాలిక రాష్ట్రపతి బి.డి.జత్తి ఉత్తర్వులు.

66. మార్చి 22, 1977 :

ఆర్.ఎస్.ఎస్.ఐ్ సహ వివిధ సంస్థలపై విధించిన నిషేధం తొలగింపు. వివిధ జైజ్ఞలోని నాయకుల విడుదల. ప్రధాని పదవికి రాజీనామా చేసిన ఇందిరాగాంధీ.

67. మార్చి 24, 1977 :

1. ధీల్లీలోని రాజ్‌ఫూర్స్‌వద్ద కొత్తగా ఎన్నికెన జనతా ఎంపీల ప్రతిజ్ఞ.
2. ప్రధానిగా మురార్చి దేశాయ్ ప్రమాణ స్వీకారం.
3. ధీల్లీలోని రాంలీలా మైదానంలో జనతాపార్టీ భారీ బహిరంగసభ.

67. ఏప్రిల్ 13, 1977 :

దేశ రాజధానికి విచ్చేసిన ఆర్.ఎస్.ఎస్. అధినేత బాలాసాహోబ్ దేవరస్కు స్వాధిలీ రైల్వేస్టేషన్లో ఘనస్వాగతం.

అనుబంధం - 3

ఎమర్జెన్సీ జ్ఞాపకాలు

‘మీసా’ నిర్వంధితుల పేర్లు :

రాజకీయ ప్రత్యేర్థుల కార్యకలాపాలను నిరోధించుటకు నాటి ప్రధాని ఇందిరి నిర్వంధుకొన్న ఆయుధం ‘మీసా.’ ఈ చట్టంక్రింద ఎవరినయినా ఎంతకాలమయినా నిర్వంధించవచ్చు. నిర్వంధించబడినవారికి ఎందుకు నిర్వంధించబడినది కారణాలు చెప్పువలసిన అవసరం ప్రభుత్వానికిలేదు. నిర్వంధించబడిన కారణాలను న్యాయమూర్తులు కూడా ప్రశ్నించుటకు, తెలుసుకొనుటకు వీలులేకుండా ఈ చట్టానికి ఎమర్జెన్సీలో సవరణ చేయబడింది. దీనితో ఏ కారణము లేకుండా ఎవరిని కావాలంటే వారిని అరెస్టు చేసే అధికారం సంపాదించింది ప్రభుత్వం. అరెస్టు చేసేవారి పేర్లు, వారిని ఎందుకుగాను అరెస్టు చేస్తున్నది తెలుసుకోకుండా భాళీ అరెస్టు వారంట్ల మీద కూడా అధికారులు సంతకంపెట్టి ఇచ్చేవారు. క్రిందిస్థాయి ఆఫీసర్లు వాటిని చేతబూని ఎలాంటివారి నందరిని అరెస్టు చేశారో తెలియజేస్తుంది ఈ జాబితా -

(లోక సంఘర్ష సమితి ఆద్వార్యంలో జరిగిన పోరాటంలో భాగస్వాములైనవారి చివరాలు మాకు అందినమేరకు ఇస్తున్నాం)

No.	Na	தினம்	தேதி	பகு	பகு	பகு
பிரதிவிளையாக :						
1	கார்த்திகை	16	பெப்ரவரி	-	விழுவிலை	0.25 A.
2	நூற்றுண்டு சென் எடி :	16	பெப்ரவரி	திங்கள்	உருளி	ஏ.25.25.
3	ஒத்துநாட்டுப்புறி	17	பெப்ரவரி	பெருளி	மூன் நாளி	ஏ.25.25.
4	ஏ. மூன்-நாளி	18	பெப்ரவரி	நாளி	ஏ. நாளி	ஏ.25.25.
5	ஏ. சூரிய அழியை	19	பெப்ரவரி	நாலி	ஏறி நாளி	ஏ.25.25.
6	ஏ. நாலி	20	பெப்ரவரி	பூரிசி	ஏ. நாலி	ஏ.25.25.
7	ஏ. பூரிசி	21	பெப்ரவரி	பெருளி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
8	ஏ. பூரிசி புதி	22	பெப்ரவரி	நாளி	ஏ.25.25.	ஏ.25.25.
9	ஏ. பூரிசி புதி	23	பெப்ரவரி	பெருளி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
10	ஏ. பூரிசி	24	பெப்ரவரி	பூரிசியை	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
11	ஏ. பூரிசி புதியை	25	பெப்ரவரி	-	ஏ.25.25.	ஏ.25.25.
12	ஏ. பூரிசி	26	பெப்ரவரி	-	பூரிசியை	ஏ.25.25.
13	ஏ. பூரிசி புதி	27	பெப்ரவரி	-	ஏ.25.25.	ஏ.25.25.
14	ஏ. பூரிசி புதி	28	பெப்ரவரி	-	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
15	ஏ. பூரிசி புதி	29	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
16	ஏ. பூரிசி புதி	30	பெப்ரவரி	பூரிசி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
17	ஏ. பூரிசி	31	பெப்ரவரி	நாலி நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
18	ஏ. பூரிசி	32	பெப்ரவரி	நாலி நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
19	ஏ. பூரிசி புதி	33	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
20	ஏ. பூரிசி புதி	34	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
21	ஏ. பூரிசி புதி	35	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
22	ஏ. பூரிசி புதி	36	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
23	ஏ. பூரிசி புதி	37	பெப்ரவரி	நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.
24	ஏ. பூரிசி புதி	38	பெப்ரவரி	நாலி நாலி	ஏ. பூரிசி	ஏ.25.25.

No.	No	కెరిగు	ఆంధ్ర	లో	ప్రాచీ	లో
26	ఇంజ అంబుల్ఫులు	26	సెపాల్పు	సెపాల్పులు	సెపాల్పులు	
27	ఎడ్ లోప్పులు	27	సెపాల్పు	సెపాల్పులు	సెపాల్పులు	
28	ఎడ్ డిప్పులు	28		ఎడ్ వెప్పులు	ఎడ్ వెప్పులు	
29	సెపాల్పులు డ్రోను	29	సెపాల్పు	సెపాల్పులు		
30	ఎడ్ టెల్సు	30	సెపాల్పు	ఎడ్ టెల్సు		
31	ఎడ్ కొండలు	31	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండలు		
32	ఎడ్ కొండ ఫ్రెసు	32	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ ఫ్రెసు		
33	ఎడ్ కొండ కొండ	33	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ		
34	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ	34	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ		
35	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ	35	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ		
36	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	36	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
37	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	37	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
38	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	38	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
39	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	39	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
40	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	40	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
41	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	41	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
42	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	42	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
43	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	43	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ		
44	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	44	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ		
45	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	45	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ		
46	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ కొండ	46	సెపాల్పు	ఎడ్ కొండ కొండ కొండ కొండ		

No.	ବିଭ.	ବିଭିନ୍ନ	କାର୍ଯ୍ୟ	ପରିଧି	ପରିମା	ଦର
47	ଶ୍ରୀ ହିନ୍ଦୁପାତ୍ର	48	ପ୍ରକାଶକ			ସଫ୍ଟୱେର
48	ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠପାତ୍ର	49	ପ୍ରକାଶକ	ପରିଚାଳକ	ଅନୁଷ୍ଠାନିକ	ବିଜ୍ଞାନ୍ୟ
49	ଶ୍ରୀ ମହିଳା	50	ପ୍ରକାଶକ	ପରିଚାଳକ		ସଫ୍ଟୱେର
	ଦେବୀ ପାତ୍ର					
50	ଶ୍ରୀମତୀ ହିନ୍ଦୁପାତ୍ର	51	ପ୍ରକାଶକ	ପରିଚାଳକ	ଅନୁଷ୍ଠାନିକ	ସଫ୍ଟୱେର
51	ଶ୍ରୀ କଣ୍ଠପାତ୍ର	52	ପ୍ରକାଶକ	ପରିଚାଳକ	ଅନୁଷ୍ଠାନିକ	ବିଜ୍ଞାନ୍ୟ

10

No.	No	ಕರ್ತವ್ಯ	ಅಂಶ	ಹಿನ್ನೆಲೆ	ರೀತು	ಉದ್ದೇಶ
124	12. 2. 2014	10. ಪರಿಸರ	ಅಭಿವೃದ್ಧಿ	ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸೈರ್ಕಲ್	ಸಾಮಾನ್ಯ
ಉದ್ದೇಶ ಕ್ಷೇತ್ರ :						
125	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	10. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
126	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	11. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಸ್ವಾಧೀನ		ಒಳ ಕ್ರಿಯಾ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
127	ಹಿ. ಶಿವಾರ್ಥಿ	12. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸಾರ್ಥಕ	
128	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	13. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
129	ಹಿ. ಶಿವಾರ್ಥಿ	14. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
130	ಹಿ. ಶಿವಾರ್ಥಿ	15. ಮಾನವರೂಪ		ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
131	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	16. ಮಾನವರೂಪ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾರ್ಥಕ	
132	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	17. ಮಾನವರೂಪ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
133	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	18. ಮಾನವರೂಪ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
134	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	19. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
135	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	20. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾರ್ಥಕ	
136	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	21. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
137	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	22. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
138	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	23. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾರ್ಥಕ	
139	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	24. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
ಅಭಿವೃದ್ಧಿ :						
140	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	25. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
141	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	26. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
142	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	27. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಒಳ ವರ್ಗಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
143	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	28. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾಮಾನ್ಯ	
144	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	29. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
145	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	30. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
146	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	31. ಮಾನವರೂಪ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸಾರ್ಥಕ	
147	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	32. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
148	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	33. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	
149	ಹಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	34. ಮಾನವರೂಪ ಸ್ವಾಧೀನ		ಘರ್ಯಾಯಿ	ಸರ್ವಾಧಿಕ	

No.	தொ	குறை	கால	பிர	வரை	கால
176 கி. விளை	18	நிலை	போன் விளை	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
177 கி. விளை	18	நிலை	போன்			
178 போன் விளை	18	நிலை		போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
179 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
180 ஏனை விளை	18	நிலை	போன்	போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
181 ஏனை விளை	18	நிலை	போன்	போன்	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
182 ஏனை விளை	18	நிலை	போன்	போன்	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
விளை விளை :						
183 கி. விளை விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.	
184 விளை விளை	18	நிலை		போன்	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
185 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
186 விளை விளை :	18	நிலை	போன்	போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
187 விளை விளை விளை	18	நிலை	போன் விளை	போன்	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
188 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
விளை விளை :						
189 விளை விளை	18	நிலை	போன்	போன்	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
190 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
191 விளை விளை	18	நிலை	போன்	போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
192 விளை விளை விளை :	18	போன்	போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ. விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
193 விளை விளை	18	போன்	போன் விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
விளை :						
194 விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
195 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
196 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
விளை :						
197 விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
198 விளை விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
விளை விளை :						
199 விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	
200 விளை	18	நிலை	போன்	ஏனை விளை	ஏ.ஏ.ஏ.ஏ.	

No.	தக	தெல்லை	தெல்	தெ	தெவை	தெ
ஏற்கும் :						
200 க.கி. செனல்	18	பூந் வெப்	உருளி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
201 க.கி. செய்யுவேலி	16	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
202 சினாநி மீனா	12	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
203 கி. வீரி	16	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி வெப்பு	ஏஞ்சானி		
204 சுருள் வீரி	18		ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி		
205 கி. வீரி	11	பூந் வெப்	உருளி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
206 கி. வீரி	14	பூந் வெப்	உருளி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
207 கி. வீரி, வீரி	16	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி வெப்பு	ஏஞ்சானி		
208 கி. வீரி	14	ஏஞ்சானி		ஏஞ்சானி		
209 கி. வீரி, வீரி	19	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி வெப்பு	ஏஞ்சானி		
210 வீரி வீரி	16	ஏஞ்சானி	உருளி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
			பூந் வெப்பு			
211 க.கி. வீரி	18	பூந் வீரி	ஏஞ்சானி	ஏஞ்சானி		
			பூந் வீரி			
212 கி. வீரி	13	ஏஞ்சானி	கூ.கி.கி.	ஏஞ்சானி		
213 கி. வீரியானங்கு	19	ஏஞ்சானி		ஏஞ்சானி		
214 கி. வீரி	16	பூந்	ஏஞ்சானி வீரி	ஏஞ்சானி		
215 கி. வீரியானங்கு	18	பூந்	ஏஞ்சானி வீரி	ஏஞ்சானி		
216 கி. வீரியானங்கு	16		ஏஞ்சானி வீரி	ஏஞ்சானி		
			பூந்			
217 வீரியானங்கு வீரியானங்கு	16	கி.கி.	ஏஞ்சானி வீரி	உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
218 கி. வீரி வீ	18	பூந்		ஏஞ்சானி		
219 கி. வீரியானங்கு	14	பூந்	ஏஞ்சானி வீரி	ஏஞ்சானி		
220 கி. வீரி வீ	16	ஏஞ்சானி		உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
221 கி. வீ. வீரி	14	ஏஞ்சானி		உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
222 கி. வீரி வீ	17	ஏஞ்சானி		உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
223 கி. வீரி வீ	16	ஏஞ்சானி	கூ.கி.கி.			
224 கி. வீரி	19	பூந்		உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
225 கி. வீரி	19	பூந்		உ.ஒ.ஓ.ஓ.		
226 வீரியானி வீ	18	ஏஞ்சானி		ஏஞ்சானி		

No.	లో	లెంబు	దేవి	కృప	ప్రాచీ	స్తు
227	శ. అమృత	10	శ్రీయ			శ. కల్ప. కల.
228	ఎ. శ. రమణ	11	శ్రీయ			శ. కల్ప. కల.
229	ప్రసాదమండల వ్యాపకి	12		శ్రీ లక్ష్మి శ.	శ్రీమతి	
230	శ్రీయత్ని	13	శ్రీయ శ్రీ	శ్రీమతి	శ. కల్ప. కల.	
231	శ్రీ జిహన్ శ్రీ	14	శ్రీయ శ్రీ	శ్రీమతి	శ్రీయత్ని	
					శ్రీ తిజిని	
232	శాఖల్	15	శ్రీయ	శ్రీమతిశాఖల్	శ్రీయత్ని	
233	శాఖల్ శాఖల్	16	శ్రీయ		శ్రీయత్ని	
234	శాఖల్ శాఖల్	17	శ్రీయ		శ్రీయత్ని	
235	శ్రీయ శ.	18	శ్రీయ	శ్రీయత్ని	శ్రీయత్ని	
236	ఎ. శ. అమృత	19		శ్రీయత్ని	శ్రీయత్ని	
237	శాఖల్ శాఖల్	20	శ్రీయత్ని	శ. శాఖల్	శ. శాఖల్	
238	శాఖల్ శాఖల్	21	శ్రీయత్ని	శ. శాఖల్	శ. శాఖల్	
239	శాఖల్ శాఖల్	22	శ్రీయత్ని	శ. శాఖల్	శ. శాఖల్	
240	శాఖల్ శాఖల్	23	శ్రీయత్ని	శ. శాఖల్	శ. శాఖల్	

**(సత్యగ్రహిలు జరిగిన తేదీలు, స్థలము, దళ నాయకుల వివరాలు
మాత్రం ఇష్టగలుగుతున్నాం.**

అందరి సత్యగ్రహమల పేర్లు స్థలాభావం వల్ల ఇష్టలేకపోతున్నాం.)

క్రమ సంఖ్య	సత్యగ్రహం జరిగిన తేదీ	సత్యగ్రహం చేసిన స్థలం	సత్యగ్రహం దళ నాయకుని పేరు	వృత్తి హోదా	సంస్కరణ
శ్రీకాకుళం జిల్లా					
1	14-11-1975	శ్రీకాకుళం	శ్రీవిడిద రాము	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్ఎస్
2	30-12-1975	శ్రీకాకుళం	శ్రీసుభావ్ చౌదరి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్ఎస్
3	26-1-1976	శ్రీకాకుళం	శ్రీ బాపిరాజు		ఆర్ఎస్ఎస్
విశాఖపట్టం జిల్లా					
4	14-11-1975	విశాఖపట్టం	శ్రీ తెన్నెటి విశ్వనాథం	రాష్ట్రఅధ్యక్షులు లోకసంఘర్షణ సమితి	
5	20-11-1975	అనకాపల్లి	శ్రీ వి.వెంకట్రావు	విద్యార్థి	
6	21-11-1975	అనకాపల్లి	దా॥ బొగ్గురుపు పరేశ్వరావు వ్యాపారం	జనసంఘు	
7	21-11-1975	విశాఖపట్టం	దా॥ అయ్యగారి వెంకటేశ్వరావు		ఆర్ఎస్ఎస్
8	30-11-1975	విజయనగరం	శ్రీ ఎ. ప్రకాశరావు		జనసంఘు
9	01-12-1975	విశాఖపట్టం	శ్రీ కొల్ల దశపతిరావు	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్తు	
10	18-12-1975	విశాఖపట్టం	శ్రీ చింతాంమాహేశ్వరావు	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్తు	
11	23-12-1975	చౌడవరం	శ్రీ ఎ.రామగోపాలశర్మ	ఉద్యోగి	జనసంఘు
12	28-12-1975	గవరమాలెం	శ్రీ బంటు కృష్ణ	మున్సిపల్ కౌన్సిలర్	జనసంఘు
13	03-01-1976	విశాఖపట్టం	దా॥వేదుల సత్యనారాయణమూర్తి	విద్యార్థిఅర్ఎస్ఎస్	
14	11-01-1976	విశాఖపట్టం	శ్రీదువ్వారి సత్యనారాయణమూర్తి	ఉద్యోగి ఆర్ఎస్ఎస్	
15	26-01-1976	విశాఖపట్టం	శ్రీమతి పి.అనూరాధ		జనసంఘు
16	26-01-1976	విశాఖపట్టం	శ్రీజె.శ్రీరామచంద్రమూర్తి	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్ఎస్
తూర్పు గోదావరి జిల్లా					
17	14-11-1975	కాకినాడ	శ్రీ కూర్చురావు	వ్యాపారం	జనసంఘు

18	14-11-1975	రాజమండ్రి	శ్రీతాళంనారాయణరావు	వ్యాపారం	జనసంఘు
19	04-12-1975	రాజమండ్రి	శ్రీ ఆర్. సుబ్బారాజు	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
20	15-12-1975	కాకినాడ	శ్రీ అడవా అప్పురావు	వ్యాపారం	జనసంఘు
21	22-12-1975	అమలాపురం	శ్రీ చిలుకూరి రాధాకృష్ణ	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
22	23-12-1975	మండపేట	శ్రీ వల్లారి పొర్టపారథి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
23	05-01-1975	కాకినాడ	శ్రీ సురద్రునాచారి	ఉద్యోగ	ఆర్ఎస్‌ఎస్
24	14-01-1975	కాకినాడ	శ్రీ సుధీర్	ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

25	14-11-1975	కొవ్వురు	శ్రీ చాపర్ల సుబ్బారావు	వ్యవసాయం	జనసంఘు
26	22-11-1975	ఎలూరు	శ్రీ కలపర్తి సీతారామశర్మ	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
27	03-12-1975	భీమపలం	శ్రీసుర్యనారాయణమూర్తి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
28	10-12-1975	తఱకు	శ్రీ వామరాజు సత్యమూర్తి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
29	20-12-1975	నిడదవోలు	శ్రీ ఆకుల మార్కండేయులు	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
30	03-01-1975	వెలూరు	శ్రీ కె.దాన సత్యనాగభూపణం	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
31	30-01-1975	జంగారెడ్డిగూడెం	శ్రీ కొలిపర అమ్మిరాజు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
32	12-01-1975	నర్సాపురం	శ్రీ జె. సత్యనారాయణ	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్

కృష్ణాజిల్లా

33	14-11-1975	విజయవాడ	శ్రీ కోరా రామారావు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
34	17-11-1975	మచిలీపట్టం	శ్రీ బాగాబత్తులసుబ్బారాయుడు	వ్యాపారం	జనసంఘు
35	06-12-1975	జగ్గయ్యపేట	శ్రీ.కె.మల్లికార్పునరావు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
36	22-12-1975	విజయవాడ	శ్రీ దియసెఅర్పిపిప్రసాద్	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
37	30-12-1975	గుడివాడ	శ్రీ మండా వీరభద్రరావు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
38	12-01-1976	విజయవాడ	శ్రీ శనగవరపు వెంకటేశ్వరర్లు	ఉపాధ్యాయుడు	ఆర్ఎస్‌ఎస్
39	26-01-1976	మచిలీపట్టం	శ్రీకోమరవోలు	శ్రీనివాసర్మ	వ్యవసాయం

గుంటూరు జిల్లా :

40	14-11-1975	వినుకొండ	శ్రీ యన్నవిజివి సుబ్బారావు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
41	23-11-1975	నర్సారావుపేట	శ్రీ అంగర మధుసూదనరావు	న్యాయవాదిఆర్ఎస్‌ఎస్	
42	01-12-1975	తెనాలి	శ్రీ.టి.మామయ్య	దాక్టర్	జనసంఘు
43	06-12-1975	బావట్ల	శ్రీపారేపల్లి	సాంబిలివరావు	వ్యాపారం
44	18-12-1975	గురజాల	శ్రీ కర్మార్పు	కోటయ్య	వ్యాపారం
45	23-12-1975	గుంటూరు	శ్రీ పగడాల	సాంబిలివరావు	విద్యార్థి
46	31-12-1975	మంగళగిరి	శ్రీ జి.పట్టాభిరామప్రసాదు	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
47	14-01-1976	గుంటూరు	శ్రీ టి.యస్.ఆర్.ఆంజనేయులు	న్యాయవాది	ఆర్ఎస్‌ఎస్

48	14-01-1976	పొన్నారు	శ్రీస్నపనేని గంగాధరరావు జిల్లా సహాయ లోకసంఘర్ష కార్యదర్శి	సమితి
49	18-01-1976	గుంటూరు	శ్రీమతి వావింగు అనసూయమ్మ ॥	ఆర్ఎస్‌ఎస్
50	26-01-1976	గుంటూరు	శ్రీ బి.లక్ష్మిపుసాదు	ప్రచారక్
51	27-01-1976	సత్కాశపల్లి	శ్రీ పోకల రామారావు వ్యవసాయం	జనసంఘు
ప్రకాశం జిల్లా				
52	14-11-1975	బంగోలు	శ్రీ మద్దలి వెంకయ్య	వ్యాపారం
53	20-11-1975	గిడ్డలూరు	శ్రీ ఆర్.మల్లారెడ్డి	వ్యవసాయం
54	05-01-1976	బంగోలు	శ్రీ నీలం వెంకబేశ్వరర్లు	ప్రచారక్
నెల్లూరు జిల్లా				
55	14-11-1975	నెల్లూరు	శ్రీ దుప్పురు శేషయ్య	వ్యాపారం
56	24-11-1975	నెల్లూరు	శ్రీ సి. వరదయ్య	దాక్టర్
56వ	21-11-1975	కొవ్వురు	శ్రీకాటూరు రామకృష్ణారెడ్డి వ్యవసాయం	జనసంఘు
57	07-12-1975	కావలి	శ్రీ వై.జయరామిరెడ్డి	విద్యార్థి
58	14-12-1975	గూడూరు	శ్రీ. వి.భక్తవత్సల రెడ్డి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
59	21-12-1975	కావలి	శ్రీ.క.క.వి. నారాయణరెడ్డి వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
60	28-12-1975	నెల్లూరు	శ్రీ. పి.రాధాకృష్ణరెడ్డి	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్
61	29-12-1975	నెల్లూరు	శ్రీ. సి. పెంచల ప్రసాద్	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్
62	04-01-1976	కొవ్వురు	శ్రీ. పి.రఘుణయ్య	వ్యవసాయం
63	11-01-1976	నెల్లూరు	శ్రీ. బి. సరసారెడ్డి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
64	18-01-1976	కావలి	శ్రీ. వి.రఘుణారెడ్డి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
65	26-01-1976	నెల్లూరు	శ్రీ. బి.వి.రాఘవులు	వ్యాపారం
66	26-01-1976	గూడూరు	శ్రీ. టి.శ్యామ్పద్మసార్ రెడ్డి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
చిత్తూరు జిల్లా				
67	14-11-1975	తిరుపతి	శ్రీ. జి.ఆర్.సుహేంద్రబాబు వ్యాపారం	జనసంఘు
68	19-11-1975	నాగలాపరం	శ్రీ ఆత్మకురా శేషయ్య ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
69	19-12-1975	తిరుపతి	శ్రీ. వి.ఆర్.నరేంద్రసాయిదు విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
70	26-01-1976	తీకాళపూస్తి	శ్రీ. ఎం.సుందరరామిరెడ్డి న్యాయవాది	ఆర్ఎస్‌ఎస్
కడప జిల్లా				
71	14-11-1975	కడప	శ్రీ ఆర్.వి.సుబ్రాహెడ్డి	వ్యాపారం
72	24-11-1975	ప్రాధుటూరు	శ్రీ.క.సుబ్రహ్మణ్యం	గుమస్తా
73	24-01-1976	ప్రాధుటూరు	శ్రీ. జి.పుల్లారెడ్డి	వ్యవసాయం
74	24-01-1976	రాయబోటి	శ్రీ. ఎల.కృష్ణరెడ్డి	జనసంఘు

అనంతపురం జిల్లా

75	14-11-1975	అనంతపురం	శ్రీ రంగయ్య	ఉపాధ్యాయుడు ఆర్ఎస్‌ఎస్
76	26-11-1975	హిందూపురం	శ్రీ కట్ట రాంప్రసాద్	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్
77	02-12-1975	హిందూపురం	శ్రీదాసాజి వెంకటరమణయ్య వ్యాపారం	జనసంఘు
78	06-01-1976	పెనగొండ	శ్రీ దేవాంగం నంజయ్య వ్యవసాయం	జనసంఘు
79	07-01-1976	అనంతపురం	శ్రీ యం.సితారామయ్య ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
80	11-01-1976	గుంతకల్లు	శ్రీ డి.రఫీంద్రరెడ్డి	వ్యాపారం
81	26-01-1976	అనంతపురం	శ్రీఎం. సత్యనారాయణగుప్త వ్యాపారం	జనసంఘు

కర్నూలు జిల్లా

82	14-11-1975	కర్నూలు	శ్రీ బి.వి.అర్.రెడ్డి	వ్యాపారం	సోషలిస్ట్
83	21-11-1975	కర్నూలు	శ్రీ ఉమామహాప్పు	దాస్తర్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
84	30-11-1975	కర్నూలు	శ్రీ బి.నరసింహులు	వ్యాపారం	సోషలిస్ట్
85	06-12-1976	కర్నూలు	శ్రీ కపిలేశ్వర్	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్	
86	23-12-1976	కర్నూలు	శ్రీ గోపాలకృష్ణమూర్తి	వ్యవసాయం	జనసంఘు
87	06-01-1976	ఆదోని	శ్రీ జడ్. గోపాలార్వ	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
88	16-01-1976	పత్తిగొండ	శ్రీ రాంమోహన్	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
89	26-01-1976	నందికొట్టారు	శ్రీ రామచంద్రరావు	కార్బూకుడు	ఆర్ఎస్‌ఎస్
90	26-01-1976	కర్నూలు	శ్రీ సుర్యాసారాయణరెడ్డి	వ్యవసాయం	జనసంఘు

మహబూబ్ సగర్ జిల్లా

91	14-11-1975	సాగరకర్నూలు	శ్రీ శివయ్య	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
92	14-11-1975	మహబూబ్ సగర్	శ్రీ యన్.జంగయ్య	ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
93	14-11-1975	వనపర్తి	శ్రీ నారాయణరెడ్డి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
94	21-11-1975	మహబూబ్ సగర్	శ్రీ శ్యాంప్రసాద్	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్	
95	21-11-1975	కల్వకుర్తి	శ్రీ ఆంజనేయులుగౌడ్	వ్యవసాయం	సోషలిస్ట్
96	13-12-1975	సారాయణపేట	శ్రీ నింగిరెడ్డి	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
97	07-12-1975	మహబూబ్ సగర్	శ్రీ వెంకట్యగౌడ్	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
98	10-12-1975	గద్వాల్	శ్రీ కె.ఎం.నాగప్ప	దళవాయి	జనసంఘు
99	10-12-1975	వనపర్తి	శ్రీ యన్.వెంకటేశ్వరరావు	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
100	19-12-1975	ఉట్టార్కు	శ్రీ.జి.ఆశన్	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
101	26-12-1975	మహబూబ్ సగర్	శ్రీ కుమారస్వామి	ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
102	17-01-1976	ఆత్మకూరు	శ్రీ లింగారెడ్డి	వ్యవసాయం	జనసంఘు
103	17-01-1976	గద్వాల్	శ్రీ రాములు	నేతపని	జనసంఘు

నల్గొండ జిల్లా

104	14-11-1975	నల్గొండ	శ్రీ గంట్ల సుభావురెడ్డి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
105	14-11-1975	కోదాడ	శ్రీ నాగేశ్వరరావు	వ్యవసాయం	జనసంఘు
106	18-11-1975	భువనగిరి	శ్రీ డి.బాలరాజు	వ్యాపారం	జనసంఘు
107	22-11-1975	నల్గొండ	శ్రీ పుట్టపురుషోత్తమరెడ్డి	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్తు	
108	23-11-1975	సూర్యాపేట	శ్రీ యం. మల్లారెడ్డి	వ్యవసాయం	జనసంఘు
109	17-12-1975	నల్గొండ	శ్రీ ఎడ్డ నారాయణరెడ్డి	న్యాయవాది	ఆర్ఎస్‌ఎస్
110	26-12-1975	మిర్చలగూడ	శ్రీ కందూరు మట్టారెడ్డి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
111	05-01-1976	సూర్యాపేట	శ్రీ యం. స్టోమిరెడ్డి	ఉపాధ్యాయుడు	ఆర్ఎస్‌ఎస్
112	16-01-1976	వేలేచుచెల్ల	శ్రీ బి.సూర్యనారాయణమూర్తి సర్పంచ్	జనసంఘు	
113	16-01-1976	కోదాడ	శ్రీ లక్ష్మీనరసర్యు	ఉపాధ్యాయుడు	ఆర్ఎస్‌ఎస్
114	14-11-1975	ఖమ్మం	శ్రీ దారపునేని కోటేశ్వరరావు	వ్యవసాయం	జనసంఘు
115	21-11-1975	ఖమ్మం	శ్రీ. లక్ష్మీనారాయణ	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
116	28-11-1975	ఖమ్మం	శ్రీ కొమరగిరి వాచస్పతి	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్తు	
117	05-12-1975	జల్లెందు	శ్రీ కె.శ్రీహరి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
118	12-12-1975	మధిర	శ్రీ ఎ.లక్ష్మీనారాయణ	వ్యాపారం	జనసంఘు
119	13-12-1975	కొత్తగూడెం	శ్రీ జి.సత్యనారాయణ	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
120	17-01-1976	ఖమ్మం	శ్రీ. వి.వెంకటేశ్వరర్లు	ఉద్యోగం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
121	26-01-1976	ఖమ్మం	శ్రీమతి వక్కలంక దుర్గాదేవి	ఉద్యోగం సేవికాసమితి	

వరంగల్ జిల్లా

122	14-11-1975	హన్సుకొండ	శ్రీ చందుపట్ల జంగారెడ్డి	వ్యవసాయం	జనసంఘు
123	26-11-1975	వరంగల్	శ్రీ కడారి వెంకట్రావు	విద్యార్థి విద్యార్థిపరిషత్తు	
124	30-11-1975	పర్కల	శ్రీ కట్ట చంద్రారెడ్డి	వ్యవసాయం	జనసంఘు
125	05-12-1975	వరంగల్	శ్రీ చిట్టిమళ్ల శ్యాంపుసాద్	వ్యవసాయం	జనసంఘు
126	11-12-1975	హన్సుకొండ	శ్రీ గుజరాతి సారంగపాణి వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్	
127	21-12-1975	పర్కల	శ్రీ లింగపల్లి జగన్మోహనరావు	వ్యాపారం ఆర్ఎస్‌ఎస్	
128	01-01-1976	వరంగల్	శ్రీ పోకల వీరస్తు	ఉద్యోగం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
129	05-01-1976	ఘనపూర్	శ్రీ గోలివెంకట్రాం నర్సయ్య వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్	
130	11-01-1976	పర్కల	శ్రీ కోదెల సమ్మయ్య	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
131	16-01-1976	హన్సుకొండ	శ్రీ చందా మార్కెండేయ	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
132	19-01-1976	మహబూబాబాద్	శ్రీ కొండె వాసుదేవ్	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
133	21-01-1976	ఘనపూర్	శ్రీ మహంకాళి భుద్రయ్య	వ్యాపారం	జనసంఘు
134	23-01-1976	వరంగల్	శ్రీ తురగా రాజిరెడ్డి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్

135	25-01-1976	పర్మల	శ్రీ ఆళ్ళ చిలుకయ్య	వ్యవసాయం	జనసంఘు
136	25-01-1976	నర్సంపేట	శ్రీ బొమ్మినేని వెంకటరెడ్డి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్

కరీంనగర్ జిల్లా

137	14-11-1975	కరీంనగర్	శ్రీ కె.లక్ష్మేం	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
138	20-11-1975	జగిత్యాల	శ్రీ పెద్దిరెడ్డి	వ్యాపారం	కిసాన్ సంఘు
139	25-11-1975	మెట్టవల్లి	శ్రీ సి.బాలకృష్ణయ్య	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
140	29-11-1975	కరీంనగర్	శ్రీ వి.మనోహర్ రెడ్డి	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
141	08-12-1975	పెద్దవల్లి	శ్రీ జి.రాజయ్య	వ్యవసాయం	జనసంఘు
142	11-12-1975	హుజూరాబాద్	శ్రీ శ్రీమన్నారాయణ	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్

నిజామాబాద్ జిల్లా

143	11-12-1975	కరీంనగర్	శ్రీ జి.రాములు	విద్యార్థి	విద్యార్థిపరిషత్తు
144	29-12-1975	కోరుల్ల	శ్రీ కె.ఊర్వరయ్య	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
145	02-01-1976	జగిత్యాల	శ్రీ జి.రామకిషన్	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
146	03-01-1976	కరీంనగర్	శ్రీ కిషన్‌రెడ్డి	సర్వంచ్	జనసంఘు
147	15-01-1976	జగిత్యాల	శ్రీ ఆర్.గోపాలరెడ్డి	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
148	15-01-1976	హుజూరాబాద్	శ్రీ కె.సదానందం	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
149	19-01-1976	కరీంనగర్	శ్రీ పి.గోవింద్	సర్వంచ్	జనసంఘు
150	26-01-1976	కరీంనగర్	శ్రీ సి.పెచ్.విద్యాసాగర్రావు	న్యాయవాది	జనసంఘు

ఆదిలాబాద్ జిల్లా

151	14-11-1975	కాగజ్‌నగర్	శ్రీ తుమ్ముల శ్రీవివాసరెడ్డి	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
152	19-11-1975	నిర్మల్	శ్రీ యం.సత్యనారాయణ	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
153	10-12-1975	నిర్మల్	శ్రీ కాంతారావు	విద్యార్థి	విద్యార్థి పరిషత్తు
154	24-12-1975	బైంసా	శ్రీ రమేష్	విద్యార్థి	విద్యార్థి పరిషత్తు
155	27-12-1975	అసిఫాబాద్	శ్రీ వి.ప్రభాకరరావు	వ్యవసాయం	జనసంఘు
156	07-01-1976	ఆదిలాబాద్	శ్రీ బోడిగం రాములు	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
157	23-01-1976	మంచిర్యాల	శ్రీ దాసరి తిరుపతయ్య	ఉద్యోగి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
158	14-11-1975	నిజామాబాద్	శ్రీ ఆర్.యస్.దేశ్‌పాండే	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
159	19-11-1975	నిజామాబాద్	శ్రీ విజయకుమార్	న్యాయవాది	జనసంఘు
160	27-11-1975	ఆర్యార్థ	శ్రీ డి.సంకర్	విద్యార్థి	ఆర్ఎస్‌ఎస్
161	10-12-1975	నిజామాబాద్	శ్రీ బి.యస్.జోషీ	వ్యాపారం	జనసంఘు
162	18-12-1975	నిజామాబాద్	శ్రీ హనుమంతరావు	ఉద్యోగి	జనసంఘు
163	18-12-1975	శక్త్రునగర్	శ్రీ యం.ఆర్.బోసు	ఉద్యోగి	జనసంఘు
164	06-01-1976	నిజామాబాద్	శ్రీ హనుమంతరావు	ఉద్యోగి	జనసంఘు

165	18-01-1976	బోధన్	శ్రీ సూర్యనారాయణరెడ్డి	వ్యవసాయం	కిసాన్సంఘు
166	21-01-1976	నిజామూలాద్	శ్రీ రాజేశ్వర్	వ్యవసాయం	కిసాన్సంఘు
167	22-01-1976	నిజామూలాద్	శ్రీ యం. నారాయణ	వ్యవసాయం	జనసంఘు
మెదక్ జిల్లా					
168	20-11-1975	సంగారెడ్డి	శ్రీ అనంతరాం	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
169	27-11-1975	కంది	శ్రీ మాణిక్యరెడ్డి	వ్యవసాయం	ఆర్ఎస్‌ఎస్
170	10-12-1975	సిద్ధిపేట	శ్రీ పొండయ్య	ప్రచారక్	ఆర్ఎస్‌ఎస్
171	02-01-1976	మెదక్	శ్రీ నారాయణరెడ్డి	వ్యవసాయం	కాంగ్రెస్
172	03-01-1976	సంగారెడ్డి	శ్రీ టి.పద్మారావు	వ్యాపారం	ఆర్ఎస్‌ఎస్

అనుబంధం - 5

పట్టిక - 1 : రాష్ట్రాల వారిగా సత్యాగ్రహాల వివరాలు

క్రమ నంబు	రాష్ట్రం పేరు	సత్యాగ్రహం చేసినవారి సంఖ్య	అరెస్టు అయిన వారిసంఖ్య	ప్రాతినిధ్యం వహించిన గ్రామమల సంఖ్య
1	జమ్ము-కాశ్మీర్	800	422	42
2	పంజాబ్	7,000	5,457	233
3	హిమాచల్ ప్రదేశ్	300	108	37
4	హర్యానా	1,000	393	53
5	పశ్చిమ ఉత్తరప్రదేశ్	8,000	1,927	428
6	తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్	10,000	2,585	600
7	బీపార్	15,000	1,910	250
8	పశ్చిమ బంగార్	2,000	1,129	156
9	ఆస్సాం	300	160	54
10	ఉత్కృత్ (బరిస్సా)	1,000	302	45
11	ఆంధ్రప్రదేశ్	5,000	1,655	354
12	తమిళనాడు	2,000	779	125
13	కేరళ	8,000	4,645	651
14	కర్ణాటక	26,240	8,740	1090
15	మహారాష్ట్ర	10,000	7,048	468
16	విదర్భ-నాగపూర్	5,220	2,000	166
17	మహా కోశల్	1,000	270	52
18	మద్యభారత్	2,000	506	119
19	గుజరాత్	10,000	3,165	169
20	రాజస్థాన్	5,000	1,682	257
21	అకాలీదక్ష	35,000		
మొత్తం		1,54,860	44,883	5,349

గమనిక : ఈ గణాంకాలు పి.జి. సహాప్రబుద్దే, మాణిక్ చంద్ర వాజీపేయి సంయుక్తంగా రచించిన “దీ ఫిఫల్ వర్నన్ ఎమర్జెన్సీ” - ఎ సగా ఆఫ్ ప్ర్యూగుల్” అనే గ్రంథం నుంచి సేకరించినవి. ఈ గ్రంథాన్ని న్యూడిలీలోని సురువి ప్రకాశన్, సంస్థ ప్రచురించింది.

వట్టిక - 2 : 'మీనా' లేదా 'దిషార్' చట్టాల క్షింద అరెస్టు అయినవారు

క్రమ సంఖ్య	రాష్ట్రం పేరు	సంఘపరివార	ఇతరులు	మొత్తం
		సంస్థలు		
1	జమ్ము-కాశ్మీర్	127	229	356
2	పంజాబ్	2,306	593	2,899
3	హిమాచల్ ప్రదేశ్	76	35	111
4	హర్యానా	424	196	620
5	పశ్చిమ ఉత్తరప్రదేశ్	1,219	633	1,852
6	తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్	1,424	385	1,809
7	బీహార్	726	2,150	2,876
8	పశ్చిమ బంగాల్	51	57	108
9	ఆస్సాం	144	63	207
10	ఉత్కుష్ (బరిస్సా)	57	214	271
11	ఆంధ్రప్రదేశ్	672	31	703
12	తమిళనాడు	61	3	64
13	కేరళ	362	911	1,273
14	కర్ణాటక	1,478	70	1,548
15	మహారాష్ట్ర	1,619	214	1,833
16	విదర్భ-నాగపూర్	592	17	609
17	మహె కోశల్	1,160	166	1,326
18	మధ్యభారత్	3,166	384	3,550
19	గుజరాత్	113	28	141
20	రాజస్థాన్	596	253	849
మొత్తం		16,373	6,632	23,005

పట్టిక - 3: 'మీసా' లేదా 'డిషార్' చట్టాల కీంద అరెస్టు అయినవారు

క్ర.సం.	రాష్ట్రం పేరు	పురుషులు	స్త్రీలు	మొత్తం
1	జమ్ము-కాశ్మీర్	354	2	356
2	పంజాబ్	2,890	9	2,899
3	హిమాచల్ ప్రదేశ్	111	-	111
4	హర్యానా	618	2	620
5	పశ్చిమ ఉత్తరప్రదేశ్	1,861	1	1,862
6	తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్	1,807	2	1,809
7	బీహార్	2,875	1	2,876
8	పశ్చిమ బెంగాల్	108	-	108
9	ఆస్సాం	206	1	207
10	ఉత్తర్ క్రోన్ (బరిస్సు)	268	3	271
11	ఆంధ్రప్రదేశ్	702	1	703
12	తమిళనాడు	64	-	64
13	కేరళ	1,270	3	1,273
14	కర్ణాటక	1,546	2	1,548
15	మహారాష్ట్ర	1,809	24	1,833
16	విధర్ఘ-నాగపూర్	590	19	609
17	మహా కోశల్	1,322	4	1,326
18	మధ్యభారత్	3,549	1	3,550
19	గుజరాత్	140	1	141
20	రాజస్థాన్	848	1	849
మొత్తం		22,938	77	23,015

**పట్టిక - 4 : సత్యగాంధీ చేసి అరెస్టుయిన స్వయంసేవకులు,
ఇతర పరివార సంఘల వివరాలు**

క్ర.సం.	రాష్ట్రం పేరు	ఆర్.ఎస్.ఎన్ ఇతర సంఘలు		మొత్తం
		పరివార సంఘలు	పరివార సంఘలు	
1	జమ్ము-కాశ్మీర్	327	95	422
2	పంజాబ్	2,181	3,276	5,457
3	హిమాచలప్రదేశ్	89	19	108
4	హర్యానా	364	29	393
5	పశ్చిమషత్రప్రదేశ్	1,402	525	1,927
6	తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్	2,235	350	2,585
7	బీహార్	1,370	540	1,910
8	పశ్చిమ బెంగాల్	795	334	1,129
9	ఆస్సాం	128	32	160
10	ఉత్కుణ్ణ (బరిస్సా)	202	100	302
11	ఆంధ్రప్రదేశ్	1,630	25	1,655
12	తమిళనాడు	592	187	779
13	కేరళ	3,051	1,594	4,645
14	కర్ణాటక	8,117	623	8,740
15	మహారాష్ట	6,066	982	7,048
16	విధర్ఘ-నాగపూర్	2,040	42	2,082
17	మహా కోణం	269	1	270
18	మధ్యభారత్	487	19	506
19	గుజరాత్	2,373	792	3,165
20	రాజస్థాన్	1,592	90	1,682
21	ఆకాశీద్ధక్		3,500	
మొత్తం		35,310	9655	44,965

చిత్రమాలిక

అజ్ఞాత ఉద్యమ రథసారథి
మాధవరావేంజీ ములే
ఆర్.వస్.వస్. ప్రధాన కార్యదర్శి

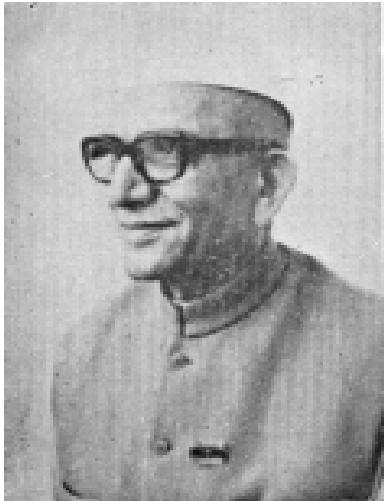

ఉద్యమ స్ఫూర్తిదాత
లోక్నాయక్
జయప్రకాశ నారాయణ

ఫిల్మీ రామలీలా మైదానంలో జనతమ్మదేశించి ప్రసంగిస్తున్న ఐ.పి.

చిత్రమాలిక

అధ్యక్షులు మురారీ దేశాయ్

ఆంధ్రప్రాంత అధ్యక్షులు
తెన్నెలి విశ్వనాథం

లోక సంఘర్ష సమితి నాయకులు

ప్రధాన కార్యదర్శి
నానాజీ దేవ్ ముఖ్

నానాజీ అరెస్ట్ పిదప కార్యదర్శి
రవీంద్రవర్మ

చిత్రమాలిక

విదేశాలలో ఉద్యమ నిర్వహకులు
ప్రొ॥ సుఖపూర్వీ స్నామి

అమెరికాలో ఉద్యమ కార్యకర్త
డా॥ మనోహర్ సిందే

విదేశాలలో కూడా...

ఉద్యమనికి సమర్థులు విదేశాలలో వెలువడిన కొన్ని పత్రికలు

చిత్రమాలిక : సత్యగ్రహలు

ఖమ్మంలో ముమ్మరంగా ప్రచారం చేస్తున్న సత్యగ్రహ దళం

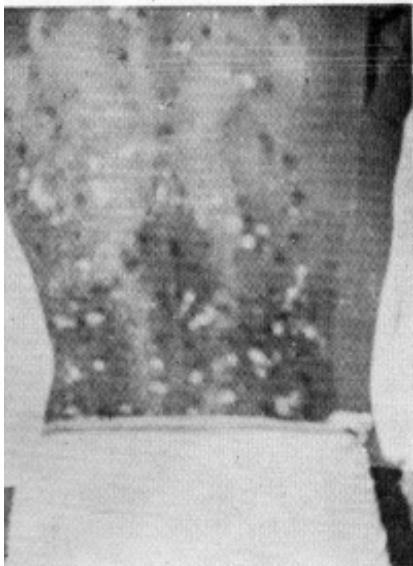

బాపట్లలో మండుకు సాగుతున్న సత్యగ్రహ బృందం

ప్రాధుటూరులో నిర్భయంగా నియంత్రణవైన్ని ఎదిరిస్తున్న సత్యగ్రహలు

చిత్రమాలిక

గోదాపరిభనికి చెందిన అంజనేయులు
వీపును పోలీసులు క్రొవ్వోత్తులతో కాల్చారు
(ఈ చిత్రాన్ని అమ్మెట్టీ ఇంటర్వెషనల్ మానవ
హక్కుల సంఘ ప్రపంచానికి పరిచయం చేసింది)

బళ్ళారి జైలులో
వి.వి.యన్. భట్
జీవితాంతం అంగవికలదే

సత్యాగ్రహం చేస్తే
అత్యాచారానికి
గురిచేయబడిన అల్పాయి
తాలూకా మహిళలు

చిత్రమాలిక : సత్యగ్రహులు

వరంగల్, విశాఖ, జగద్యుపేటలలో సత్యగ్రహుల డారేగింపులు

చిత్రమాలిక

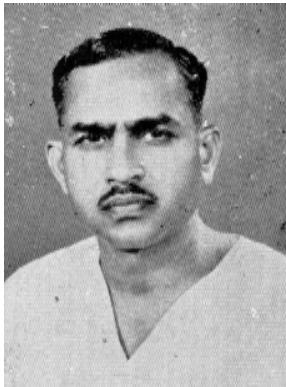
శ్రీదశ్మేషంత తెంగైజీ, శ్రీమోర్సంత పింగళేజీ

అజ్ఞాత ఉద్యమ నాయకులు

ప్రియా రాజేంద్ర సింహాజీ, శ్రీ భావురావ్ దేవరస్

చిత్రమాలిక

శ్రీ బాపూరావెంజె మోహె

ఆంధ్రప్రాంత అజ్ఞాత ఉద్యమ నిర్వాహకులు
శ్రీసోమేష్వరీ సోమయ్య, శ్రీ గోపాల్కొవ్ రాకుర్

అజ్ఞాత ఉద్యమ నాయకులు

విశాఖపట్టంలోని పూర్ణామార్గైట్ వద్ద శ్రీమతి పోకల అనూరాధ నేతృత్వంలో
జరిగిన మహిళ సత్యగ్రహం

చిత్రమాలిక

అధికార దాహంతో దేశాన్ని అంధకారంలో నెట్లీవేసిన ఇందిరాగాంధీ

పోలీసులను థీకొంటున్న ఉద్యమ కార్యక్రమలు

చిత్రమాలిక

అవినీతి వ్యతిరేక ఉద్యమానికి నేత్యుత్తం పహించిన లోకనాయక్ జయప్రకాశ్ నారాయణ్

పోలీసులతో ఘర్షణ పడుతున్న శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్, శ్రీ నానాజీ దేశముళ్

చిత్రమాలిక

పోలీసులతో ఘర్షణ పదుతున్న ఉద్యమ కార్యకర్తలు

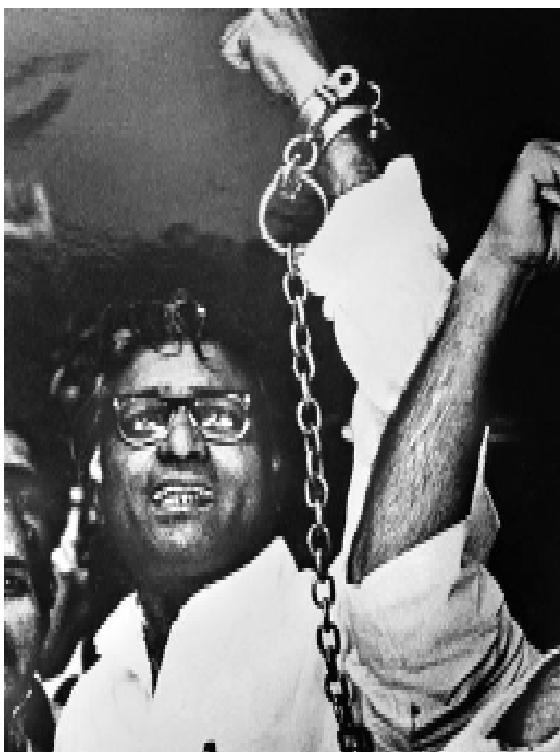

సత్యగ్రహులను చెదరగొడుతున్న పోలీసులు

చిత్రమాలిక

ఫీల్ అండోళన ఎలవన్నెన నేతలు

సంకెళ్లలతో
కార్పుకనేత

బరోదా షైనమెట్
కేసులో ప్రధాన
నిందిష్టునే
కార్పుక నేత
జార్జి ఫెర్న్యూండెంజ్

ದೇಶಂಲ್ಲಿ ಎಮ್ಪ್ರೆಸ್ನೀ ಪ್ರಕಟನ ವಾರ್ತೆಯ ಪತಾಕ ಶೀರ್ಷಿಕಲ್ಲೋ ಪ್ರಮುಖಿಂಚಿನ ಅಂಗ್ಗ ಪತ್ರಿಕಲು
ಇಂಡಿಯನ್ ಪೊರಾಣ್, ದಿ ಸೈಟ್ಸ್‌ಪ್ರೈಸ್

MILWAUKEE SENTINEL

THE BRISTOL MEETING, JUNE 26, 1975

1-4 PAGES

India Declares State of Emergency 100 GANDHI FOES JAILED

**rd Says
x Cuts
ay Stay**

**Gelach, 32
Appointed
To Bench**

Mr. B. A. L. Dube, Advocate General, presented Parliament Bill A.1, Amending constitutional Head of State of India, before the Lok Sabha on behalf of the Government. The Bill was introduced by Mr. V. P. Singh, Minister of Home Affairs, on June 25, 1975. It was passed by the Lok Sabha on June 26, 1975. The Bill will come into force on the date of its publication in the Gazette of India. The Bill amends Article 53 of the Constitution of India so as to increase the number of judges of the Supreme Court from 15 to 32. The Bill also provides for the appointment of 100 additional judges of the High Courts. The Bill also provides for the appointment of 100 additional judges of the High Courts.

THE INDIAN EXPRESS

June 26, 1975, Page 29 B2

Letters
Emancipation of women

ಇಂಡಿಯನ್ ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ರೆಸ್ ಎಡಿಟೋರಿಯಲ್
ಕಾಲಮ್ನು ಭಾಗೀಗಾ ವದಿಲಿವೆಸಿನ ದೃಷ್ಯಂ.

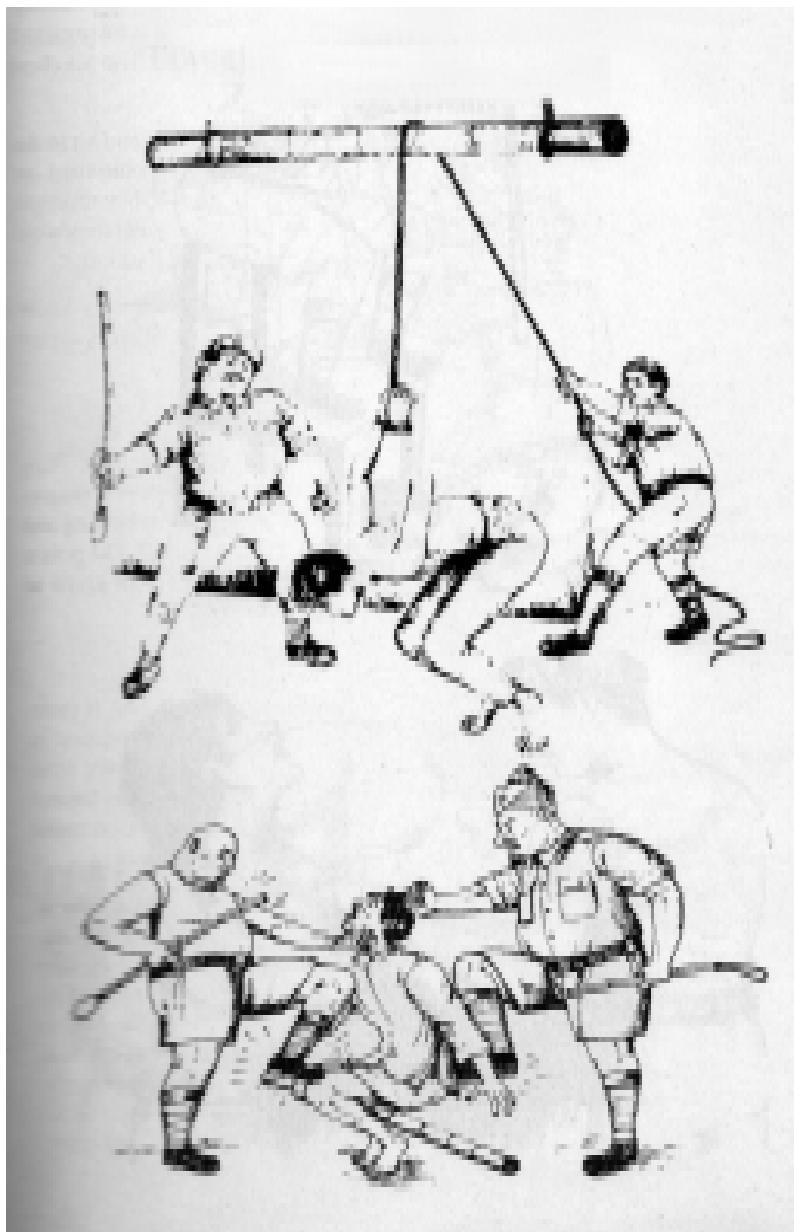
ದೇಶಂಲ್ ಎಮ್ಪ್ರೆಸ್ಸೀ ಪ್ರಕಟನ ವಾರ್ತೆ ಪತಾಕ
ಶೀಲಿಕಲ್ ಪ್ರಮರಿಂಚಿನ ಅಂಗ್ ಪತ್ರಿಕಲು.

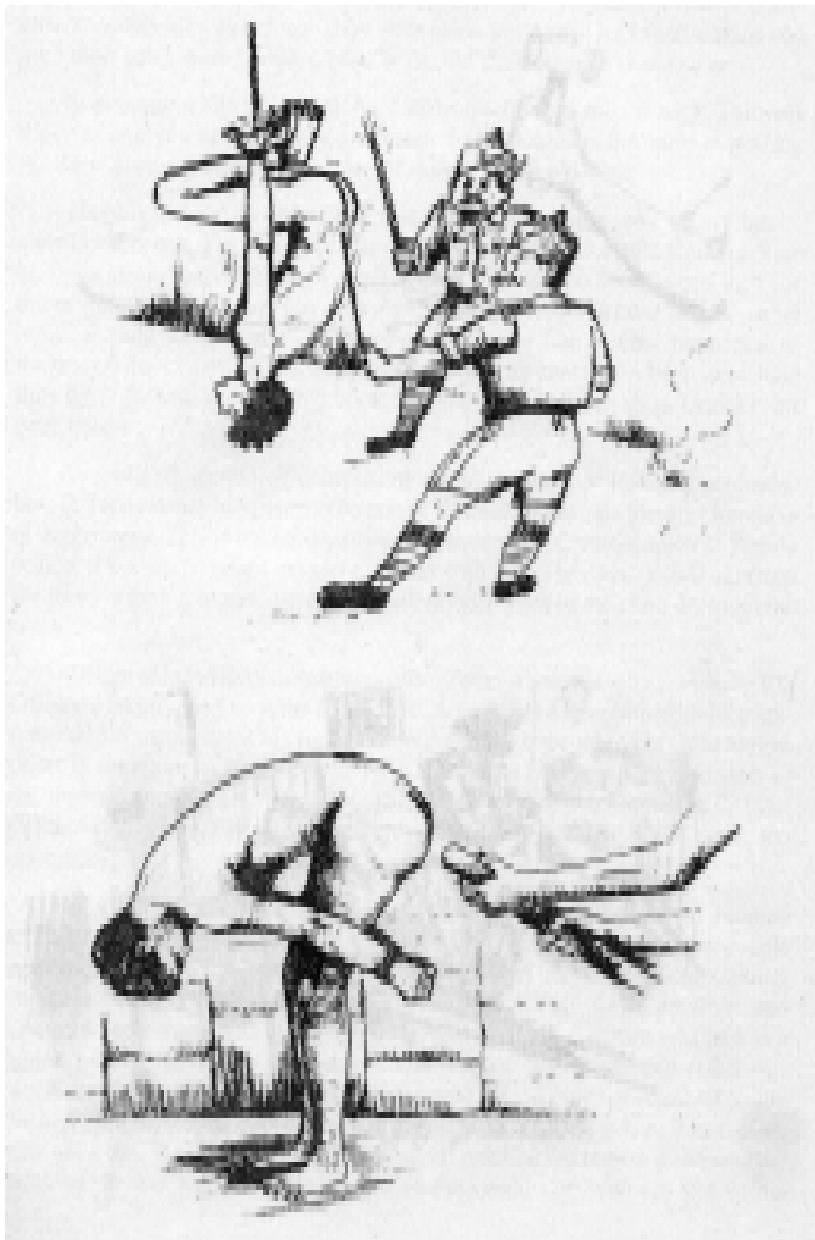
ಎಮ್ಪ್ರೆಸ್ಸೀ ಜ್ಞಾಪಕಾಲ

155

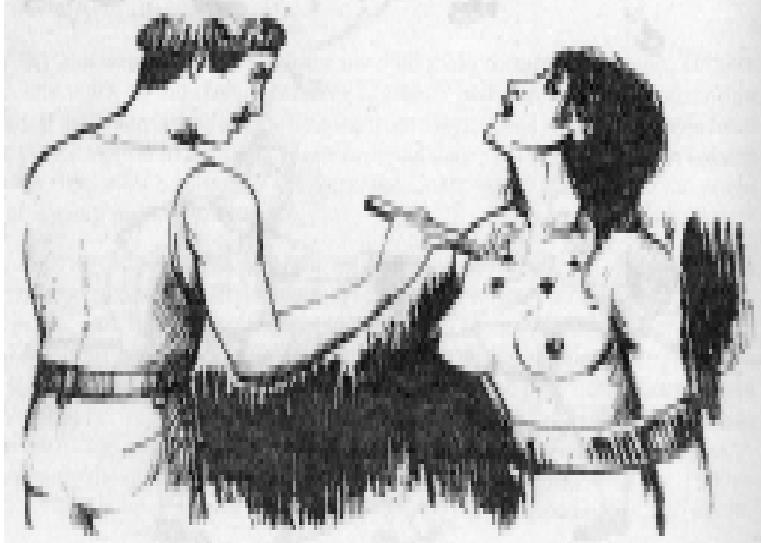
పోలీసుల దమనకాండ

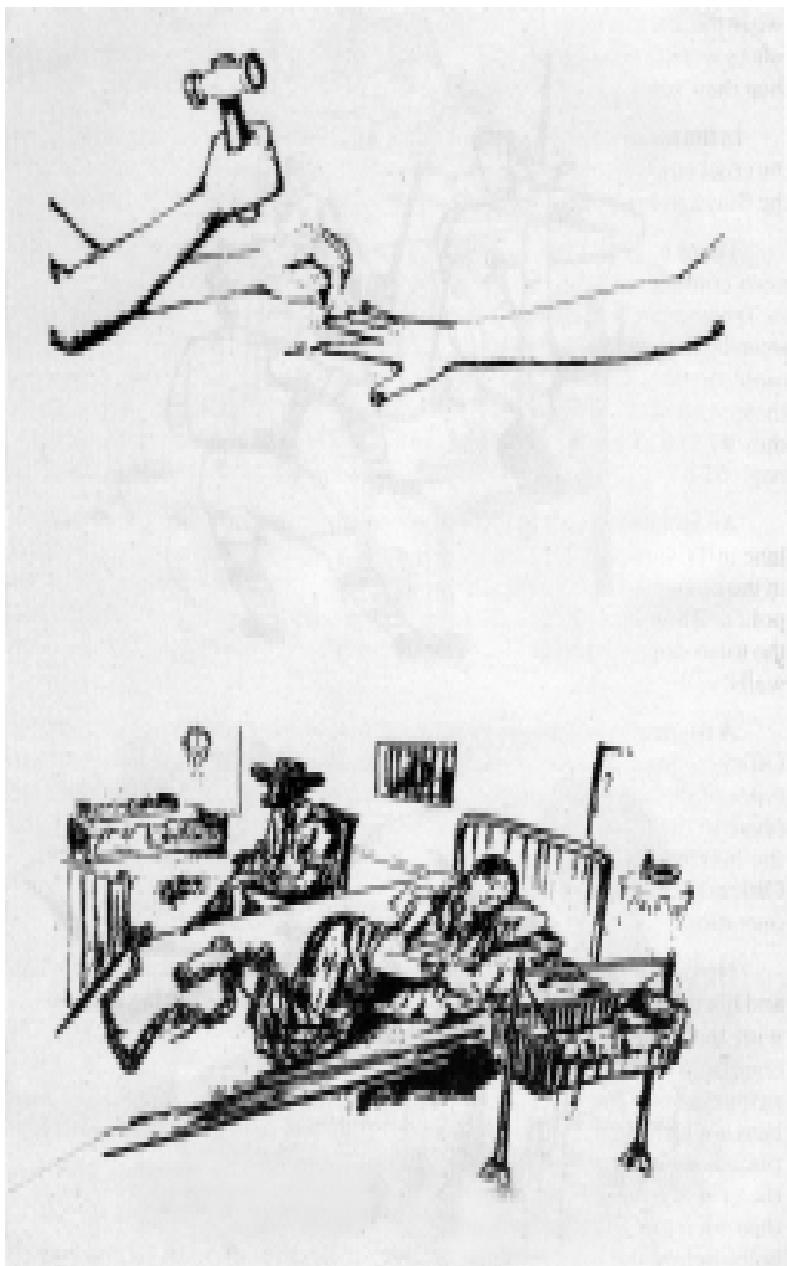
పోలీసుల దమనకాండ

పోలీసుల దమనకాండ

పోలీసుల దమనకాండ

శ్రీ భోగాబి దుర్మాప్లసార్ స్కూల్ క సమితి (ర)

ఆంధ్రప్రదేశ్, ర. నెం. 995/87

అధ్యక్షులు : గొట్టిపాటి మురళీమాహన్, న్యాయవాది, విజయవాడ

ఉపాధ్యక్షులు : డా. సూరపనేని లక్ష్మీప్రసాద్ - విశాఖపట్టం

ఉపాధ్యక్షులు : తమిల్ రెడ్డి వేళగోపాలరెడ్డి కోట, వ్యవసాయం, నెల్లూరు

కార్యదర్శి : వాసిరెడ్డి వినోద్కుమార్, న్యాయవాది, హైదరాబాద్

సహ కార్యదర్శి : పి.ఎన్.వి. ప్రసాదరావు, విక్రాంత ఉద్యోగి, గుంటూరు

కోశాధికారి : పెద్ద మల్లిఖార్జునరావు, ప్రింటింగ్ ప్రెస్, హైదరాబాద్

కార్యవర్గసభ్యులు : వల్లూరు రామకృష్ణ, ఉద్యోగం, హైదరాబాద్

: జి. కోదండరామ్, విక్రాంతి ఉద్యోగి, మద్రాసు

: అన్నె చంద్రశేఖరరావు, సర్వేయరు, విశాఖపట్టం.

: కె. కోటేశ్వరరథ్య, సామాజిక కార్యకర్త, ధిల్లి.

: పి. కాశీవిశ్వేశ్వరరావు, వ్యాపారం, హైదరాబాద్.

: టి. రామమూర్తి, కాంట్రాక్టరు, హైదరాబాద్.

: పి. మాలకొండయ్య, విక్రాంత ఉద్యోగి, విజయవాడ.

: వి. సత్యమూర్తి, సామాజిక కార్యకర్త, విజయవాడ.